

Ankara Kent Merkezinde Toplumsal Tabakalaşma, Hareketlilik ve Sosyoekonomik Statü Araştırması

Proje No: SOBAG 104 K 039

Doç. Dr. H. Sibel Kalaycıoğlu
Doç. Dr. Filiz Kardam
Doç. Dr. Helga Rittersberger-Tılıç
Dr. Kezban Çelik
Dr. A. Sinan Türkyılmaz

Mayıs 2008
ANKARA

Önsöz

Çok uzun yıllar Türkiye’de, Türkiye’nin “sınıfsız ve imtiyazsız” bir ülke olduğuna gönderme yapıldı. Belki de bu nedenle Türkiye’nin iç dinamikleri anlaşılmaya çalışılırken toplumsal tabakalardan ve sınıf temelli analizlerden bir miktar uzak duruldu. Bu tür analizlerin yapıldığı Batı Avrupa’ya benzer yapılar belki de hiçbir zaman Türkiye’de yeterince belirgin olmadı/olmadı. Ancak bu Türkiye’de toplumsal tabakaların olmadığı anlamına gelmemeli. Toplumun ekonomik, siyasi ve düşünce hayatına yakından bakıldığında, Türk toplumunun bu tür çözümlere uygun olduğu ve hatta bu yönde çalışmaların elzem olduğunu söylemek mümkün gözükmektedir.

Toplumsal yapı analizleri için önemli bir temel referans oluşturan toplumsal tabakalaşma ve toplumsal hareketlilik konularının Türkiye’nin kendi özgül, tarihsel koşulları içinde çalışılmasının gerekliliği açıktır. Bu tür çalışmalar; toplumda egemen olan üretim ilişkileri, bu ilişkiler içinde çalışanların durumu, toplumda fırsatların ve olanakların dağılımı, toplumun yapısı içinde fırsatların her kesime açıklık veya kapalılığı, toplumsal hareketliliğin nesiller arası ve/veya yaşam süresince deneyimlenen yönü (aşağı veya yukarı hareketlilik), toplumsal hareketliliğin dinamikleri, kurumsal yapıların birey üzerindeki etkisi, toplumsal hareketlilikte aile ve sosyal ilişki ağlarının rolü, gibi toplumsal yapı ve bu yapıdaki değişimler açısından çok önemli olan dinamikler hakkında bilgi sağlayıcı niteliktedir. Türkiye’de farklı toplumsal tabakalarda yer alan bireylerin toplumsal statülerini belirleyen en önemli unsurlar nelerdir? Toplumsal hareketliliğin yönü (yukarı, aşağı, yatay) ile toplumsal tabakalar arasında nasıl bir ilişki var dır? Toplumsal hareketliliğin araçları nelerdir? Türkiye’nin gelişme ve çağdaşlaşma serüveni içinde toplumsal tabakalaşma ve hareketliliğin yönleri nasıl şekillenmiştir? Ayrıca, Türkiye’deki sosyal, ekonomik, demografik ve siyasi süreçler ile toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik nasıl bir karşılıklı ilişkiye girmiştir? Bu sorular, Türkiye’nin dinamiklerini anlamak açısından çok önemli olmakla birlikte verilebilecek yanıtlar sınırlıdır. Zira bu konularda yapılmış sosyolojik çalışmalar sayıca çok azdır.

Bu tür konularda yapılmış çalışmaların eksikliği, sunulan çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Makro düzeyde bir analiz için gerekli veri yetersizliğinden yola çıkılarak görece daha mikro düzeyde bir toplumsal tabaka ve hareketlilik çalışması yapmak; toplumsal tabaka ölçümü için bir araç geliştirmek amacı ile Ankara ili kent merkezi seçilerek, Ankara kent merkezini temsil edici, görgül ve niceliksel yöntemle bir mikro araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma bundan sonraki daha büyük kapsamlı (Türkiye çapında temsili) ve büyük bütçeli yapılabilecek çalışmalara yön gösterici, öncül bir çalışma niteliğindedir.

Araştırmada, Ankara ilinde toplumsal tabakaları belirlemeye yönelik bir ölçüm aracı geliştirilmesi, toplumsal hareketliliğin yönünün ve dinamiklerinin anlaşılması ve toplumsal tabakaları ayırt edici olabilecek bazı yaşam biçimlerinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Türkiye Bilimsel Teknolojik Araştırma Kurumunun (TUBİTAK) desteği ile (SOBAG 104 K 039) bu araştırma gerçekleştirilmiştir. TUBİTAK’ın finansman desteği olmasa idi bu araştırma yapılamazdı. Araştırmada yer alan ekibin yanı sıra, çalışmanın saha aşamasında 30 kişilik büyük bir ekip ile çalışılmıştır. Burada tek tek isimlerini belirtmek mümkün olmasa da, araştırmanın veri toplama aşamasında çok gayretle çalışan tüm ekip üyelerimize ve saha çalışanlarına sonsuz teşekkür etmek gerekiyor. Araştırmaya katılan, oldukça kapsamlı ve uzun görüşme formunu dolduran kendilerine, ailelerine hatta iki kuşak öncesine dair secerelerini bizimle paylaşan tüm bireylere de çok teşekkür etmek gerekiyor. Son olarak araştırmanın verilerinin istatistikî analizleri yapılırken, sosyoekonomik statüye ilişkin endeks geliştirilirken sürekli araştırma ekibi ile birlikte çalışan, titiz ve ileri analizler ile hedeflenen somut çıktılara ulaşılmasına vazgeçilemez ve yadsınamaz bir katkı sunan Dr. Ümit Çelen’e teşekkür sunmak gerekiyor.

Araştırmadan elde edilen tüm bulguların bu konuda çalışan ve çalışacak olan bilim insanlarına katkı sağlamasını; toplumsal yapı ve dinamiklerine dair kafa yoran herkese faydalı olmasını umuyorum.

Doç. Dr. Sibel Kalaycıoğlu
Proje Koordinatörü
Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

İçindekiler

I. GİRİŞ	1
1.1 Toplumsal Tabakalaşmanın Kavramsal Çerçevesi.....	3
1.2 Toplumsal Tabakanın Ölçülmesi.....	7
1.2.1 Sınıf Analizinin Kuramsal Ayrımları.....	7
1.2.2 Sınıf Analizinin Ampirik Ayrımları.....	9
1.2.3 Sosyoekonomik Statü ve Ölçülmesi.....	18
1.2.3.1 Sosyoekonomik Statüyü Tanımlamak İçin Referans Alınabilecek İki Farklı Yaklaşım.....	20
1.2.3.2 Sosyoekonomik Statü Ölçeklerinden Örnekler.....	21
1.3 Toplumsal Hareketlilik.....	31
1.4 Toplumsal Hareketliliğin Ölçülmesi.....	32
1.5 Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik.....	37
1.6 Ankara İli (Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapı).....	39
II. ARAŞTIRMA: “ANKARA KENT MERKEZİNDE TOPLUMSAL TABAKALAŞMA, HAREKETLİLİK VE SOSYO-EKONOMİK STATÜ ARAŞTIRMASI	44
2.1 Araştırmanın Amacı.....	44
2.2 Araştırmada Kullanılan Temel Kavramlar.....	44
2.3 Araştırmanın Metodu	45
2.4 Örneklem Seçimi.....	46
2.5 Uygulama.....	47
2.6 Hanehalkı Profili.....	48
III. BULGULAR VE TARTIŞMA	52
3.1 Sosyoekonomik Statü (SES) Endeksi Hazırlık Çalışması.....	52
3.1.1 SES’in Ölçüm Birimi.....	52
3.1.2 SES Ölçümüne Dahil Edilen Kümelerin Belirlenmesi.....	54
3.1.3 Endeks Geçerlilik Çalışması.....	70
3.1.4 SES Kategorilerine Dahil Edilen Haneler ve Özellikleri.....	70
3.2 Toplumsal Hareketlilik.....	78
3.2.1 Toplumsal Hareketliliği İncelenen Bireylerin Bazı Özellikleri	79
3.2.2 Kuşaklar Arası Toplumsal Hareketlilik.....	83
3.3 Yaşam Biçimleri.....	102
3.4 Araştırmanın Sınırlılıkları.....	116
IV. SONUÇ VE ÖNERİLER	120
V. KAYNAKÇA	130
VI. EKLER	
6.1 Anket Formu.....	
6.2 Endeks Geçerlilik Çalışması.....	
6.3 Proje Ara Raporu.....	
6.4 TÜBİTAK Proje Özet Bilgi Formu.....	

Tablo ve Şekil Listesi

Tablo 1a: Wright'ın Sınıf Tanımlamaları Sınıflandırması.....	9
Tablo 1b: Wright'ın II. Sınıf Haritası.....	17
Tablo 2: Ankara İli Yıllara Göre Nüfus Artışı.....	40
Tablo 3: Ankara İli Demografik Göstergeleri.....	40
Tablo 4: Ankara İlinde Sektörlere Göre Katma Değer (%).....	41
Tablo 5: Ankara İlinde Çalışan Nüfusun İşteki Pozisyonuna Göre Dağılımı.....	41
Tablo 6: Ankara İli İstihdam Göstergeleri.....	41
Tablo 7: Ankara İli Mali Göstergeleri.....	42
Tablo 8: Türkiye'nin Beşeri Kalkınma İndeksi.....	42
Tablo 9: Ankara İli Eğitim Göstergeleri.....	43
Tablo 10: Hanede Yaşayan Kişi Sayısı.....	49
Tablo 11: Çalışma Durumu.....	50
Tablo 12: Hanede Yaşayanların Sosyal Güvence Durumları.....	51
Tablo 13: Mesleki Statü kategorilerinin Oluşumu.....	60
Tablo 14: Sosyoekonomik Statü (SES) Ölçmek İçin Kullanılabilecek Küme Ve Kriterleri.....	62
Tablo 15: Sosyoekonomik Statü (SES) İndeksi geliştirmek için Analize Dahil Edilen Kriterler.....	63
Tablo 16: Eğitim Yılı Değerleri.....	64
Tablo 17: Meslek Statü Kodları ve Puanları.....	65
Tablo 18: İş Statü Puan Analizi I.....	66
Tablo 19: İş Statü Puan Analizi II.....	66
Tablo 20: İş Statü Puan Analizi III.....	67
Tablo 21: İş Statü Puan Analizi IV.....	67
Tablo 22: SES Puan Aralıkları I.....	68
Tablo 23: SES Puan Aralıkları II.....	68
Tablo 24: SES Gruplarına Göre Hanede Yaşayan Kişi Sayısı.....	70
Tablo 25: Hanede bakıma Muhtaç Kişi Bulunma Durumu.....	71
Tablo 26: SES Gruplarına Göre Oturulan Evin Sahiplik Durumu.....	71
Tablo 27: SES Gruplarına Göre Oturulan Evin Türü.....	72
Tablo 28: SES Gruplarına Göre Oturulan Evin Oda Sayısı.....	73
Tablo 29: SES Gruplarına Göre Oturulan Evin Isınma Şekli.....	73
Tablo 30: SES Gruplarına Göre Oturulan Evde Banyo-Tuvalet Bulunma Durumu.....	74
Tablo 31: SES Gruplarına Göre Oturulan Evde Bazı Eşyaların Bulunma Durumu I.....	75
Tablo 32: SES Gruplarına Göre Oturulan Evde Bazı Eşyaların Bulunma Durumu II.....	76
Tablo 33: SES Gruplarına Göre Hanelerin Otomobil Sahipliği.....	76
Tablo 34: SES Gruplarına Göre Hanelerin Kredi Kartı Sahipliği.....	77
Tablo 35: SES Gruplarına Göre Hanelerin Sigorta Sahipliği.....	77
Tablo 36: SES Gruplarına Göre Hanelerin Harcama Kalemleri.....	77
Tablo 37: Bireylerin Cinsiyete Göre Dağılımları.....	79
Tablo 38: Bireylerin Hane Reisine Yakınlık Durumları.....	80
Tablo 39: Bireylerin 12 Yaşına Kadar Yaşadıkları Şehirler.....	80
Tablo 40: Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımları.....	81
Tablo 41: Bireylerin Okuma-yazma Bilme Durumları.....	81
Tablo 42: Bireylerin En Son Gittikleri Okula Göre Dağılımları.....	82
Tablo 43: SES Gruplarına Göre Bireylerin Okuma-yazma Durumları.....	102
Tablo 44: SES Gruplarına Göre Bireylerin Okul Öncesi Eğitim Alma Durumları.....	103
Tablo 45: SES Gruplarına Göre Bireylerin Aldıkları Eğitimden Memnun Olma Durumları.....	103
Tablo 46: SES Gruplarına Göre Bireylerin Çalışma Durumları.....	103
Tablo 47: SES Gruplarına Göre Bireylerin yaşadıkları Evlerin Kalitesini Algılamala.....	104
Tablo 48: SES Gruplarına Göre Bireylerin Medeni Durumları ile Çocuk Sahiplikleri.....	104
Tablo 49: SES Gruplarına Göre Bireylerin Evlenme Kararları.....	104
Tablo 50: SES Gruplarına Göre Bireylerin Çocuklarına İlişkin Evlenme Kararları.....	105
Tablo 51: SES Gruplarına Göre Bireylerin Siyasi Katılımları.....	105

Tablo 52: SES Gruplarına Göre Bireylerin Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılımları.....	106
Tablo 53: SES Gruplarına Göre Bireylerin Algıladıkları SES Pozisyonları.....	106
Tablo 54: SES Gruplarına Göre Bireylerin Bir Basamak Yükselmeleri Halinde Yapacakları Şeyler.....	107
Tablo 55: SES Gruplarına Göre Bireylerin Farklılık Algıları.....	107
Tablo 56: SES Gruplarına Göre Bireylerin En Önemli Gördükleri Farklılık Algısı.....	108
Tablo 57: SES Gruplarına Göre Bireylerin Babalarına Göre Ekonomik Durumlarını Algılamaları.....	108
Tablo 58: SES Gruplarına Göre Bireylerin Çocuklarına Göre Ekonomik Durumlarını Algılamaları.....	109
Tablo 59: SES Gruplarına Göre Bireylerin Kadının ücretli İşte Çalışması Konusundaki Düşünceleri.....	109
Tablo 60: SES Gruplarına Göre Bireylerin Zorunluluk Halinde Çocuklarını Kime Emanet Edecekleri.....	109
Tablo 61: SES Gruplarına Göre Bireylerin Yakın Çevrelerini İlgilendiren Konuda Çalışma Durumları.....	110
Tablo 62: SES Gruplarına Göre Bireylerin Yakın Çevrelerine Dair Bilgi Kaynakları.....	110
Tablo 63: SES Gruplarına Göre Bireylerin Dini Pratikleri.....	111
Tablo 64: SES Gruplarına Göre Bireylerin Siyasi Görüşleri.....	112
Tablo 65: SES Gruplarına Göre Bireylerin Tasarruf Eğilimleri.....	112
Tablo 66: SES Gruplarına Göre Bireylerin Tatile Gitme Durumları.....	113
Tablo 67: SES Gruplarına Göre Bireylerin Evlerine Temizlik İşleri İçin Yardımcı Gelme Durumları (Çocukluk dönemi-şimdi)	113
Tablo 68: SES Gruplarına Göre Bireylerin Dışarıda Yemek Yeme Durumları (çocukluk dönemi-şimdi).....	114
Tablo 69: SES Gruplarına Göre Bireylerin Bazı Alışkanlıkları (gazete okumak, kitap okumak, internet kullanmak)	114
Tablo 70: SES Gruplarına Göre Bireylerin Evinde Kitap Bulunma Durumu (çocukluk dönemi-şimdi).....	114
Tablo 71: SES Gruplarına Göre Bireylerin Yurt Dışına Çıkma Durumları.....	115
Tablo 72: SES Gruplarına Göre Bireylerin Günlük Faaliyetleri.....	115
Grafik 1: SES Grupları Grafikleri.....	69
Grafik 2: Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (dede-baba-birey)	83
Grafik 3: Cinsiyete Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (dede-baba-birey)	84
Grafik 4: Yaş Gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (dede-baba-birey)	85
Grafik 5: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (dede-baba-birey)	86
Grafik 6: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (annenin babası-anne-birey).....	87
Grafik 7: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (annenin babası-anne-birey).....	88
Grafik 8: Yaş Gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (annenin babası-anne-birey).....	89
Grafik 9: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (annenin babası-anne-birey).....	90
Grafik 10: Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (dede-baba-birey)	91
Grafik 11: Cinsiyete Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (dede-baba-birey)	92
Grafik 12: Yaş Gruplarına Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (dede-baba-birey).....	93
Grafik 13: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (dede-baba-birey).....	94
Grafik 14: Cinsiyete ve SES Gruplarına Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (dede-baba-birey).....	95
Grafik 15: Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (annenin babası-anne-birey).....	96
Grafik 16: Cinsiyete Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (annenin babası-anne-birey).....	97
Grafik 17: Yaş Gruplarına Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (annenin babası-anne-birey).....	98
Grafik 18: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (annenin babası-anne-birey).....	99
Grafik 19: SES Grupları ve Cinsiyete Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (annenin babası-anne-birey)	100
Grafik 20: SES Grupları ve Cinsiyete Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (annenin babası-anne-birey) I ve II.....	101

Özet

Bu çalışma; Ankara Kent Merkezinde temsili bir örneklem üzerinde toplumsal tabakalar ve toplumsal hareketliliğin dinamiklerini araştırmıştır. Araştırmanın amacı, farklı toplumsal tabakalara özgü sosyal ve ekonomik özelliklerin belirlenmesi ile toplumsal tabakaları belirlemede kullanılacak bir ölçüm aracı geliştirmektir. Araştırma kapsamında 1769 haneye (belirlenen örneklem %73.7) ulaşılarak bu hanelerde yaşayan 6289 kişinin bilgisi toplanmıştır. Ayrıca hanelerden özel bir teknik (Kish yöntemi) ile seçilen 1293 birey ile de daha detaylı görüşme formu doldurulmuştur.

Türkiye’de, özellikle bilimsel çalışmalarda (sosyal ve fen bilimleri) referans oluşturacak bir tabaka tanımına çok ihtiyaç duyulmakta olmakla beraber bu konuda çalışmalar yeterli değildir. Bu çalışmanın önemli bir çıktısı Türkiye’de bütün disiplinlerdeki araştırmacılar tarafından bilimsel bir referans ve bir araç olarak kullanılacak bir ‘sosyoekonomik statü endeksi’ geliştirilmiştir. Ayrıca temsili örneklem içinde nesiller arası (dede-baba/anne-birey) toplumsal hareketlilik ve yönü incelenmiştir. Toplumsal hareketlilik için bu tür üç nesli içeren bir çalışma da literatürde çok az denenmiştir. Toplumsal yapı analizleri için önemli bir temel oluşturan bu bulgular ile Türkiye’nin kendi özgül, tarihsel koşulları içinde geçerli bir toplumsal sınıf/statü kavramlaştırması için bir ölçme aracının geliştirilmiş olması ise çalışmanın en önemli çıktısı olmuştur. Bunun yanı sıra, farklı tabakalardaki bireylerin yaşam biçimleri, yaşam görüşü hakkında ki bulgular da çalışmanın ortaya çıkardığı başka bir katma değerdir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal tabakalar, sosyoekonomik statü endeksi, toplumsal hareketlilik, nesiller arası aktarım, Ankara ili.

Abstract

This study is based on a research on social stratification and social mobility dynamics in urban Ankara, using a representative sample. The main aim of the study is to determine the specific cultural and economic characteristics of different social strata, and to develop a tool which can be used for this purpose. Within the frame of research, information, from 1769 households (73.7% of the defined sample can be reached) and from 6289 individuals living in those households, was collected. Moreover, 1293 individuals were selected employing a special technique (Kish method), with whom further open ended and detailed questionnaires were conducted.

In Turkey, although there is a big need for a definition of social status/ strata which can be employed as a reference in scientific studies (social and natural sciences), the existing studies are very limited and not sufficient. In this research, an important end product is the development of a SES index which can be used as a reference and as a tool by researchers from all disciplines in Turkey. Also a model for social mobility of three generations (the intergenerational transfers between grandfather-father/mother - individual) within the sample was defined, which is significant for conceptualizing the possibilities of movements between different social class/ strata/ status groups, within the specific social, cultural and economic conditions of Turkey. Such studies of social mobility are very rare in the literature. An equally significant added value is the findings about life styles, life views of individuals from different strata.

Key Words: Social strata, socioeconomic status index, social mobility, intergenerational transmission, Ankara province.

I. GİRİŞ

Toplumlar bir bütün olmasına rağmen kendi içlerinde homojen değildirler. Toplumlar en çok toplumsal eşitsizlik çerçevesinde bölünmüşlerdir. Toplumda bazı grup ve kesimlerin diğerlerine göre var olan fırsatlardan ve haklardan daha çok yararlanabildikleri ve eylemlerini bu üstünlüklerini korumak ve arttırmaya yönlendirdikleri bilinen bir durumdur. Toplumsal eşitsizlik sadece bir toplumda farklı gruplar arasında değil, küresel düzeyde toplumlar arasında da etkilidir. Toplumlarda eşitsizlik tartışılırken bunun çok boyutlu ve çok yönlü olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Toplumbilimde ve gündelik yaşamda eşitsizlik kavramının görünür hale gelmesi ortak bir dil üzerinden oluşmuştur. Bu dil modern toplumlarda, özellikle siyasi ve sosyal alanda Fransız Devrimi, ekonomi alanında ise Sanayi Devrimi ile gelişen ve yeni dünya düzenini kurmaya çalışan dildir. Modern toplum öncesinde eşitsizlikler yine var olmasına rağmen dilde kavram olarak eşitsizlik yoktur. Ne zamandır ki “kilisenin ve dinin otoritesinin değil insanlığın kendi aklını kullanarak kendi kaderi üzerinde söz sahibi olması gerektiği” fikri egemen görüş olmuştur, bu dönemden sonra o güne kadar toplumu yöneten krallar ve kilisenin otoritesi tartışılmaya başlamış ve yönetenin yüklendiği role, görevlendirmeye uygun olup olmadığının birey, yurttaş tarafından sorgulanması ve onanması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Yönetecek kişiler, bu konumu hak edenler arasından yurttaşlar tarafından seçilecek, seçilenler toplumda bireylerin onayladığı görev tanımları içinde egemen olabilecek ve yurttaşlara hesap vermeye de açık olacaktır. Bu anlayış toplumda ki farklılıkları, özellikle eşitsizlikleri de sorgulamak fikrinin gelişmesine yol açmıştır. O güne kadar doğal kabul edilen bir krallık otoritesinin ve asillerin toplumdaki diğer bireylerle aralarındaki toplumsal, ekonomik ve siyasi erk farklılığı ortaya çıkmıştır. Bu farklılığın nedenleri ve biçimlerinin bu anlamda sorgulanmaya başlanmasından sonra insanlığın gündemine ve anlama, sorgulama, anlamlandırma süreçlerine “toplumsal tabakalaşma” ve “toplumsal eşitsizlik” kavramlarının egemen olduğunu düşünebiliriz (Kalaycıoğlu, 2002).

Öte yandan kavramsal olarak bir çelişkiye işaret etmek gerekirse, ‘tabakalaşma’ ve ‘eşitsizlik’ kavramları çoğu kez eş anlamlı kullanılmakla beraber, aslında toplumsal tabakalaşma kuramları içinde her iki kavramın çok farklı kuramsal ilkelere dayandığı ve vardıkları sonuçlarında çok farklı olduğunu vurgulamak gerekir. Bir diğer deyişle, bu iki kavram aynı olguyu anlatırken birbirlerinden çok farklı veya zıt anlamlara işaret edebilmektedirler. Dolayısıyla, sosyolojide her iki kavramı da kullanırken hangi perspektif içinde ve hangi konuya işaret etmek için kullanıldığını

açıklamak gerekmektedir. Toplumsal tabakalaşma kavramı daha çok yapısal-işlevci okulun toplumdaki farklılaşmaları açıklamak için kullandığı, toplumun durağan haldeki farklılaşmasını anlatan bir kavramdır. Toplumsal eşitsizlik ise daha çok Marksist kuram tarafından kullanılır ve toplumsal değişime yol açabilecek potansiyeli olan farklılıklara işaret eder.

Toplumsal tabakalaşmanın tarih boyunca çeşitli aşamaları ve biçimleri olmuştur. Her bir aşamada var olan eşitsizliğe sebep olan unsurlar ve eşitsizliğin meşrulaştırılma biçimleri farklıdır. Örneğin, feodal dönemde toprak sahipliğine bağlı bir eşitsizlik varken bunun meşrulaştırılma biçimi asiller ve kullar arasındaki karşılıklı haklar ve sorumlulukları belirleyen sistemdir. Bir diğer deyişle, efendi kula, kul da efendiye bağımlıdır. Modern toplumda ortaya çıkan eşitsizlikleri ise “sosyal sınıf” ve “statü” kavramları ile açıklamak olanaklıdır (Kalaycıoğlu,2002).

Sosyal sınıf ve statü kavramları aslında toplumbilim çalışmalarının bel kemiği niteliğinde olup çok çeşitli kuramlarla açıklanmaktadır¹. Ancak temel olarak sosyal sınıflar sanayileşmiş bir toplumda ve yeni bir işbölümü çerçevesinde ortaya çıktıklarından “aileden kalan bir mevkiden daha çok kazanılmış bir sosyal konuma” işaret ederler. Kişinin bağlı bulunduğu ailenin veya topluluğun ekonomik ve sosyal konumu önemli olmakla beraber, kişinin kendi kazanımları da o kişinin toplumsal tabakalaşma hiyerarşisinde bir sınıf konumuna gelmesine yardım eder. Bu anlamda tabakalar arasında dikey ve yatay hareketlilik olanağı doğar. Ayrıca sosyal sınıf farklılıkları kişiler arasında özellikle maddi kaynakların mülkiyeti ve kontrolü, çalışma şartları, gelir, meslek farklılıkları gibi ekonomik temelli farklılıklara dayandığı kadar, siyasi, sosyal ve kültürel düzeyde ekonomik olmayan farklılıklarla da açıklanabilir. Sosyal sınıf kavramının yanında “sosyal statü” kavramı, daha çok kişilerin toplumdaki mesleksi konumlarına veya bağlı oldukları aile, cemaat, aşiret gibi topluluklar kanalıyla elde ettikleri mevkiye dayanan ve o toplumda var olan kültürel değerler ve normlara göre o mevkiye tanımlanan unvan, prestij gibi kriterler ile açıklanır.

Sanayileşmiş ve ekonomik olarak gelişmiş toplumlarda genellikle üç sosyal sınıftan söz etmek mümkündür : Üst Sınıf – gayrimenkul ve menkul sahipliği, işveren, sanayici veya üst düzey yönetici konumunda, toplumda kaynaklara sahip veya kontrol edebilen grup; Orta Sınıf - beyaz yakalı, masa başı iş yapan konumunda çalışanlar, profesyonel mesleklere sahip olanlar, devlet görevlileri ; Alt Sınıf – mavi yakalı, genellikle imalatçı çalışan işçiler, el emeği ile çalışanlar, devlet

---

¹ Toplumsal sınıf kavramı Yapısal-işlevselci, Marksist ve Weber’in kuramlarında farklı tanımlanmakta ve kullanılmaktadır. Toplumsal statü ise daha çok Weber’ci ve yapısal- işlevselci ekolde kullanılan bir kavramdır.

görevinde daha alt ücretli işlerde çalışanlar ve özellikle son yıllarda az gelişmiş ülkelerde, küreselleşmenin de etkisi ile daralan formal sektör dolayısıyla, çalışma yaşamına sadece geçici ve güvencesiz işlerde girmek zorunda kalanlar ve büyük bir işsiz kitlesi bu sınıf içinde düşünülebilir. Bunlardan başka sanayileşmekte olan ve tarım sektörünün halen güçlü olduğu toplumlarda birde köylülerden bahsetmek gerekmektedir. Doğal olarak köylülüğün de kendi içinde toprak sahibi olup olmama, sahip olduğu toprağın büyüklüğü, işlediği ürün, pazarla bütünleşmiş olup olmama, bölgesel farklılık gibi birçok nedene bağlı olarak kendi içinde farklılaştığını da göz önünde bulundurmak gereklidir. Türkiye’de sanayileşme sürecinde hızla gelişmekte olan toplumlardan olup, köylülükle geçinen kitleler giderek azalmakta ve kentlere büyük oranlarda göçle beraber köyler boşalmaktadır. Ancak halen nüfusun 35% köylerde yaşamakta ve köy hem kentsel yaşam biçimlerini, tercihleri, yaşam stratejilerini ve hem de değerleri, kültürel dönüşümleri büyük ölçüde etkilemektedir (Kalaycıoğlu,2006).

Modern kapitalist toplumda sınıf ve statü eşitsizliklerinin ortaya çıkmasının nedenlerini, meşrulaşmasını ve yol açtığı sonuçları, toplumbilimin farklı kuramları tarafından açıklanmış olup, tek bir nedene dayandırmak zordur. Toplumsal eşitsizlik ve/veya tabakalaşma kuramları sosyal sınıf ve statü farklılaşmalarını çok farklı ilkeler düzeyinde ele aldıklarından bu kavramların tek düze bir tanımı olanaklı değildir. Raporun bundan sonraki bölümünde toplumsal tabakalaşma kuramları ve sosyal sınıf ve statü kavramları üzerine kapsamlı bir açıklama verilecektir.

1.1 Toplumsal Tabakalaşmanın Kavramsal Çerçevesi

Sınıf deneyimi hem nesnel konumun gerektirdiği pratik yaşantıları hem de bu konumun sürdürülmesini/yeniden üretimini dolayımlayan bütün bir ilişki, düşünce ve anlamları içermektedir. Böylece deneyim, üretim ve yeniden üretim arasındaki etkileşimsel ilişki içinde şekillenir; aynı zamanda kültüre de rengini verir. Çünkü ‘kültüre, değerlere ve düşünceye rengini veren deneyimdir, çoğunlukla da sınıf deneyimidir’” (Thompson, 1994:177).

Toplumsal tabakalaşma (*social stratification*), literatürde sosyal sınıf ve sosyal statü tartışmalarıyla iç içe geçmiştir ve bir toplumun iç dinamiklerini anlamak için oldukça önemli kavramlar olarak kabul edilmektedir. Sanayi öncesi toplumlardan modern toplumlara kadar var olan toplumsal tabakalaşma sistemlerini farklı şekillerde tanımlamak mümkündür ama bu tanımlamaların en genel ve kapsayıcı olanı; kişinin toplumda var olan sistem içinde nereye yerleştirildiği ya da kendini nereye yerleştirdiğidir (Blau & Duncan, 1967). Bu yerleşim içinde her toplum belli ölçüde kaynakların eşitsiz dağılım ilkelerini de içinde barındırır. Bu anlamda toplumsal tabakalaşma bu eşitsiz dağılımın sistematik yapısını tarif eden genel bir sosyal olgudur (Crompton, 1993).

Sanayi öncesi ilkel toplumlarda toplumsal tabakalaşmanın kökenleri doğal nedenlere (*ascribed status*) bağlanırken modern toplumda bireyin kendi yetisiyle elde ettiği (*achieved status*) statü kavramı gelişmeye başlamıştır. Modern Sosyoloji kuramının gelişmesiyle, Aristo'nun "insanlar köle ya da özgür olarak doğar" tezini kabul etmek olanaksız hale gelmiştir. Bu anlamda, toplumsal tabakalaşmaya dair en temel teorik tartışma, bu olgunun toplumsal düzlem üzerindeki birleştirici ya da ayrıştırıcı etkisi olup olmadığı üzerinden devam etmektedir. Olgunun toplumsal olan üzerindeki etkisini kuramsal düzeyde tartışmaya çalışmak Marx ve Weber'in sınıfa ilişkin yaklaşımlarını incelemeyi gerektirmektedir.

Marx' a göre; toplumsal sınıfların oluşumu -temel olarak burjuvazi ve işçi sınıfı- üretim araçlarının sahipliğiyle belirlenir. Bu anlamda, toplumsal tabakalaşma bu iki temel sınıfın varlığıyla belirlenmiş katı ve kesin bir kavram olarak şekillenir. Modern toplumun en belirgin özelliği de bu iki sınıf arasında oluşan mücadeledir (Giddens, 1973). Giddens'a göre, Marksist bir sınıf analizinin ana değişkeni; üretim araçlarının mülkiyetidir. Marksist sınıf analizi artığa kimin el koyduğu ve artığı kimin ürettiği arasındaki çelişki üzerine kurulmuştur.

Weber, Marx'ın sınıf kavramını, tamamen ekonomik tabanlı bulduğu için toplumsal tabakalaşma tanımını yetersiz bulur ve eleştirir. Weber'e göre modern kapitalist sistem içinde kişinin yerini belirleyen salt emek piyasasındaki sınıf konumu (*class situation*) değil; siyasi iktidar, etnik kimlik, parti üyeliği gibi çeşitli değişkenlerin biçimlendirdiği statü durumudur. (*status situation*) (Giddens,1973). Weber'in üzerinde durduğu sosyal statü kavramının en temel kaynakları; çoğunlukla mesleki statüyle doğru orantılı olarak belirlenen yaşam standardı, tarzı, biçimi; ikinci olarak aileden gelen itibar ve karizma; son olarak da ait olunan sosyal grubun siyasi otoriteyi kullanabilmedeki yetisi ve konumudur (Weber, 1970). Bu bağlamda, kişinin toplumsal tabakalaşma içindeki yerini belirlemede kilit rol oynayan sosyal statü kavramı Marx'ın sosyal sınıfı kadar statik ve keskin değildir.

Bu teorik tartışma, modern sosyoloji kuramı içinde, yapısalcı bir yaklaşımı benimseyen Parsons'la farklı bir boyut alır. Parsons'a göre; Marx'ın söz ettiği sınıflar arası çatışma toplumsal tabakalaşmanın doğal ürünüdür ve toplumun bütünlüğü ve düzeni için gereklidir. Kökeni Durkheim'in toplumsal iş bölümü (*social division of labour*) kuramına dayanan bu görüş; toplumsal tabakalaşmayı, bireyleri toplumun genel toplumsal hiyerarşi sistemi içinde sıralayan ve bu yolla toplumun devamlılığını sağlayan bir mekanizma olarak tanımlar (Parsons, 1964). Bu anlamda, Marx tarafından sınıflar arası çatışma ve mücadelenin kaynağı olarak tanımlanan toplumsal

tabakalaşma, yapısalci yaklaşımla toplumun sürekliliği için önemli bir fonksiyon üstlendiğinden pozitif bir anlam kazanır.

Sınıf analizi; post-modernler, anti-Marksistler ve sınıf kavramını modası geçmiş bir kategori olarak gören yorumcular için “modern ve post-modern eşitsizliği” anlamak için yeterli değildir. Klasik sınıf analizcilerinin bu şekilde eleştirilmelerinin başlıca sebebi, bu teorilerin ve takip eden yeni Marksist ve yeni Weberci sınıf ölçümlerinin, akademi dünyası dışında test edilemeyen ve kurumsallaştırılmayan, büyük ve bütünsel sınıf kategorileri yaratmalarıdır. Bu anlamda, David Grusky (1984), günümüz sınıf tartışmalarına, klasik sınıf kuram ve analizlerine alternatif olabilecek yeni-Durkheim’cı bir öneri getirir. Bu öneri, bütünsel sınıf analizi yaklaşımlarına karşıt olarak, küçük ölçekli bir sınıf analiz modeli önerisidir. Küçük ölçekli sınıf analizi önerisinin dayandığı nokta; üretimde meydana gelen sosyal örgütlenme biçimlerinin büyük sınıfsal kategoriler içinde değil de, küçük meslek grupları arasında olmasının daha gerçekçi ve verimli olacağı öngörüsüdür. Bu anlamda, yeni-Durkheimci bir sınıf yaklaşımı, post-modernlerin ya da günümüz sınıf analizlerinin önerdiği gibi; üretim temelli bir sınıf analizi yerine, etnik yapı veya cinsiyet gibi göz ardı edilmiş değişkenlere yönelme fikrini desteklemez. Aksine, iş gücü piyasasının aslında her zaman sınıflar üzerinden organize olduğunu ve bu sınıfları klasik anlamda kapsayıcı nominal kategorilere ayırmadan, daha küçük birimler halinde detaylıca incelemek gerektiğini savunur. Böylece sınıf araştırmaları sadece sosyologlar için değil kamu için de yararlı ve anlamlı çalışmalar olacaktır.

Marx, Durkheim ve Weber’in sınıf ve meslek kavramlarına yaklaşımlarındaki temel farkı görebilmek için aşağıdaki tabloyu incelemek faydalı olacaktır:

Üretimde sosyal örgütlenme modelleri [Models of social organization at the site of production] (David Grusky in Wright 2005)

	Kümeleme veya Bölme Tipleri (Types of aggregation or disaggregation)		
Ölçüm seviyesi (Level of measurement)	Mesleki birimler (unit occupations)	Mesleki kümeler (Occupational aggregates)	İş-bazında mesleki kümeler (Job-level aggregates)
Kategorik (categorical)	Yeni-Durkheimcı mikro sınıflar [Grusky and Sorensen 1998]	Yeni-Weberci sınıflar [Erikson and Goldthorpe 1992; Featherman and Hauser 1978]	Yeni-Marksist “sömürü sınıfları” -exploitation classes- (Wright, 1985)

Son dönem sınıf analizleri içinde Durkheim’in popüler bir referans olmamasının nedeni, Durkheim’in klasik bir sınıf analizcisi olmamasıyla beraber, onun kuramlarından sınıfı ölçmeye

yönelik bir malzemenin çıkarılamayacağı düşüncesidir. Toplumsal tabakalaşma çalışan kuramcılar veya araştırmacılar, bireylerin meslek veya iş konumlarını baz alarak, onları ya büyük sınıf kategorilerinin altına ya da sosyoekonomik grupların içine yerleştirmişlerdir. Oysa Durkheim'ın kuramının takipçisi olan bir yaklaşım tamamen teknik iş bölümü üzerinden yapılacak olan bir sınıf analizi önerir.

Durkheim'ı referans alan bir sınıf analizi, Marx ve Weber'in yeni yorumlarından, özellikle Durkheim'ın sınıf çatışması kavramına yaklaşımı nedeniyle ayrılır. Durkheim'a göre endüstrileşme ilerledikçe, sınıf çatışması da iki boyutlu bir sürece bağlı olarak dağılacaktır ve kurumsallaştırılacaktır:

- Normatif düzenleme (*normative regulation*): Devletin büyümesi sonucunda mesleki düzenlemelerin artması, çıkar çatışmaları üzerinde zaruri ahlaki bir kontrol geliştirecektir.
- Meritokrasiye dayalı paylaşım (*Meritocratic allocation*): Kazanılarak elde edilen başarıya dayanan toplumsal hareketlilik, eşitsizliği farklı yeteneklerin, kapasitelerin ve yatırımların bir sonucu olarak görür ve bu anlamda bazı insanları diğerlerinden ayırır. Bunun adı fırsat eşitsizliği değildir. Aksine bunu fırsat eşitliği kavramını kullanarak meşrulaştırır. Devir; fırsat eşitliğini kullanarak yükselebilen bireylerin devridir.

Çatışmanın kurumsallaştırılması kavramı, yeni sınıf kuramcılarını büyük ölçekli, tarihsel ve kalkınma söylemi üzerinden ilerleyen geniş sınıf kategorilerinden uzaklaştırıp, bugüne ait mikro davranışları anlayabilmeye çalışan küçük ölçekli sınıf analizlerine yöneltilir. Durkheim sınıf analizi alanına iki yönlü bir katkıda bulunmuştur: Toplumsal güçleri anlatmaya yönelik makro düzeydeki anlatı ve teorilerin olumsuz yanlarına dikkat çeker. Sınıfları kapsayıcı ve geniş iş kategorileriyle tanımlamanın yarattığı, negatif hikâyeyi sunar. Ona göre büyük sınıflar geçicidir ve zamanla sürece uyum sağlayarak “normal” formlar içinde yok olacaklardır. Bu görüşü nedeniyle Durkheim, klasik sınıf analizcileri tarafından eleştirilir ve ‘İş Bölümü-*Division of Labour*’ adlı çalışması hep bu yönüyle okunup değerlendirilir.

Oysa Durkheim'ın sınıf çalışmalarına katkı sağlayan ama klasik sınıf teorileri ve ampirik çalışmalar tarafından pek değinilmeyen bir başka çıkarsaması daha vardır. Burada, küçük sınıf kategorilerinin (*gemeinschaftlich occupations*) hem üretim sürecinin kendisinde, hem de bireylerin kişisel değerlerinin oluşmasında, yaşam koşullarının belirlenmesinde, hayat tarzlarının ortaya çıkmasında çok önemli bir rolü olduğu savunulur. Bu daha dar kapsamlı sınıf kategorilerinin işlevsel hale gelmesi,

Durkheim'in öngördüğü, yerel boyuttaki mesleki sosyal örgütlenmelerle mümkün olacaktır. Durkheim bu tip sosyal örgütlenme/organizasyonlara resmi olmayan bir ölçekte oluşmuş olmalarına rağmen ciddi işlevsel anlamlar yüklemektedir. Ona göre, mesleki tabanda kurulan bu tip kurum, dernek veya organizasyonlar: (1) meslek ahlakının kurulmasında ve uygulanmasında, (2) diğer mesleki birliklerle oluşabilecek çıkar zıtlıklarının çözümlenmesinde ve (3) mesleklerin siyasi yönetim içindeki yerlerinin temsil edilmesinde kilit bir rol almaktadırlar. Bu tip oluşumların tarihteki örneği, Orta Çağ Loncalarına kadar uzanır ve günümüzde profesyonel meslek odaları Durkheim'in tanımladığı kategoriye girebilir.

Eğer Durkheim'in sınıf analizine dayanan bir tarih teorisi olsaydı, Marksist ve onun günümüz yaklaşımlarından olan yeni-Marksist sınıf analizlerinden farklı olarak, eşitsizliği mesleki roller üzerinden tanımlar ve meşrulaştırırdı. Burada Durkheim ve sonrasında gelişebilecek yeni Durkheimci toplumsal tabakalaşma çalışmaları için söylenebilecek en önemli iki özellik, mesleğin kendisine yapıları vurgu ve meslek gruplarını oluşturma potansiyeli olan yerel, işlevsel örgütlerin önemidir. Tabii ki bu, bir işçi sınıfı örgütlenmesi söyleminden kesin bir çizgiyle ayrılmaktadır.

1.2 Toplumsal Tabakalaşmanın Ölçülmesi

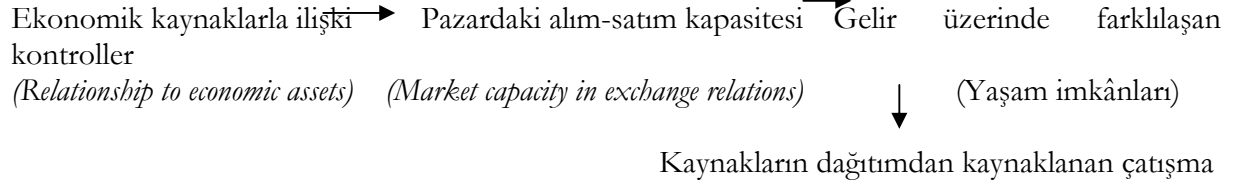
Sosyal sınıf, sosyal statü, sosyoekonomik statü, mesleki sınıf ve sosyal tabakalaşma kavramları birbirlerini kapsayan ve dışlayan nitelikler barındırmaktadır. Sosyoloji literatüründe bu kavramlar kimi zaman birbirlerinin yerine kullanılıp, kimi zaman da aralarındaki farklara dikkat çekilerek açıklanmaya çalışılmış olsalar da, sosyal tabakalaşmayı çalışmak ve ölçüğünü yaratmak için bu kavramlardan en uygun olanını seçmek ve onun sınırları ve amaçları içinde tutarlı kalmak gerekmektedir. Öncelikle Marx ve Weber'in sınıf kuramlarının, basit dereceli sınıf analizlerinden (*simple gradational class analysis*) ve birbirlerinden nasıl ayrıldıklarını göstermek önemlidir (Wright, E. O., 2005, s.26):

1.2.1 Sınıf Analizinin Kuramsal Ayrılımları:

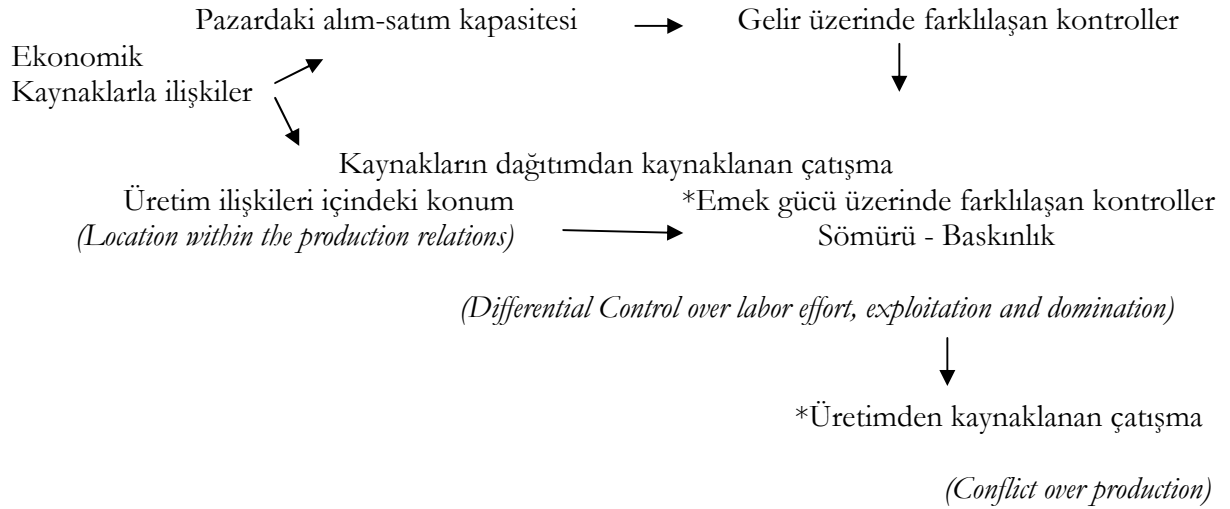
Basit Dereceli Sınıf Analizi

Gelir üzerinde farklılaşan kontrol – Yaşam imkânları → Kaynakların dağıtımdan kaynaklanan çatışma
(*Differential control over income – life chances*) (Conflict over distribution)

Weberci Sınıf Analizi

Marksist Sınıf Analizi

Şemada görüldüğü gibi, Weber ve Marx'ın yarattığı sınıf analiz şemaları, basit bir dereceli sınıf analizinden şu özelliği ile ayrılır: Basit dereceli bir sınıf analizinin başlangıç noktası gelir dağılımındaki eşitsizlik iken, Weber ve Marx'ın sınıf analizlerinin başlangıç noktaları 'kişilerin ekonomik kaynaklara erişimlerini etkileyen toplumsal ilişkilerdir. Bu anlamda, Marksist ve Weberci yaklaşımların her ikisi de kapitalist bir toplumdaki sınıf tanımlamalarını aynı başlangıç kriteri üzerinden ölçülebilir hale getirmeye çalışır. Bu iki temel modeli birbirinden ayıran nokta ise teorik tanımlarında bazı farklı kriterlere yer vermeleridir. Marx'ın sınıf modelinde pazar ilişkileriyle beraber üretim ilişkileri değişkeni de bulunmaktadır ve bunun sonucunda oluşan sınıfsal çatışma Weber'in tanımladığı gibi sadece pazardaki pazarlık ilişkilerine (*bargaining within exchange*) değil bir de üretimdeki sömürü ve baskınlık ilişkilerine de (*exploitation and domination*) bağlıdır (ibid, s. 27). Ancak farklılıklarına rağmen, Marx ve Weber'in çağdaş sınıfsal yapıların çözümlenmesine katkıda bulunacak önemli kavramsal araçları ortaya çıkardıklarını söylemek gerekir. Bu araçlar, sınıfları oluşturan temel faktörlerdir (Edgell, S., 1998, s.24):

- Bilgi sahipliği
- Fiziksel emek gücüne sahip olmak
- Mülk sahipliği

Marx ve Weber'in sınıf kuramları kavramsal yol ayrımının başına konulduğunda bu ayrımın sosyoekonomik statüyü ölçmek için yapılmış olan ampirik çalışmalara nasıl yansıdığını incelemek faydalı olacaktır. Zira kuramsal boyutta keskin çizgilerle birbirinden ayrılabilen teoriler, ölçülebilir hale getirilmeye çalışıldıklarında farklı değişkenler üzerinden tanımlanır ve kategorize edilebilir hale gelebilmektedir. Bu noktada üç farklı ayırmadan söz etmek mümkün gözükmemektedir.

1.2.2 Sınıf Analizinin Ampirik Ayrımları

I.	a- İşlevsel Sınıf Şemaları (<i>Functionalist Tradition</i>) b- İlişkisel/Bağıntısal Sınıf Şemaları (<i>Relational Class Schemes</i>)
II.	a- Sınıf Kavramına Kurumsal Yaklaşımlar (<i>The official view of class</i>) b- Kurumsal Olmayan Sınıf Tanımlamaları (<i>The non-official view of class</i>)
III.²	a- Mesleki Sınıf Şemaları b- Toplumsal Sınıf Şemaları c- Hem Mesleki hem de Toplumsal Sınıf Şemaları

Sosyal sınıfı ölçmeye yönelik, farklı değişkenleri baz alan birden çok yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımların her biri ölçmeyi hedefledikleri şey için alt başlıklara ayrılırlar. Mesleki yapıyı ana kriter olarak tanımlayan, kurumsal araştırmalar tarafından da tercih edilen ve işlevsel geleneğin bir parçası olarak tanımlanabilecek *derecelmeli* sınıf modelleriyle, sınıflar arası ilişkiyi esas alan *bağıntısal* sınıf şemaları arasındaki fark Wright'ın 'Sınıf Tanımlamaları Sınıflandırması' (1976, s.5) adlı tablosundan okunabilir:

Tablo 1a: Wright'ın Sınıf Tanımlamaları Sınıflandırması

A. Sınıfları Derecelendirme Üzerinden Tanımlama	B. Sınıfları İlişkiler/Bağıntılar Üzerinden Tanımlama		
	B. I. Sınıf İlişkilerini Pazar Üzerinden Analiz Etme Örnek: Yeni-Weberci Sınıf Analizi; Goldthorpe'un sınıf şemaları	B. II. Sınıf İlişkilerini Üretim Temelinde Analiz Etme Örnek: Yeni-Marksist sınıf analizi: E.O. Wright'ın Sınıf Haritaları (Wright'ın sınıf şeması aşağıdaki üç değişkeni esas alır):	
Örnek: İngiltere'de Uygulanan Genel Nüfus kaydı Sınıf Şeması	Üretimi emeğin teknik iş bölümü açısından inceleme	Üretimi otorite ilişkileri açısından inceleme	Üretimi bir sömürü sistemi olarak inceleme

² Stephen Edgell, Sınıf, Dost Kitapevi, (Routledge:1998), p.52

a. Mesleki & Derecelmeli birinci grup sınıf şemaları

a- İşlevsel Sınıf Şemaları

a- Sınıf Kavramına Kurumsal Yaklaşımlar (Resmi Sınıf Şemaları)

a- Mesleki Sınıf Şemaları

Birinci grup sınıf şemaları başlığı altında birbiriyle kavramsal olarak çok yakın olan bu üç başlığı bir arada incelemek yanlış olmayacaktır. Bu üç yaklaşımın temel özellikleri şöyledir:

- Mesleğe dayanan mesleki sınıf şemalarında kullanılan mesleki bilgi o mesleğin işteki statüsüdür. Mesleki statü ölçeklerinin arkasındaki temel varsayım, mesleğin bir kişinin sosyal konumunun tek ve en iyi göstergesi olduğudur.³
- “Mesleki sınıf” terimi İngiliz ve Amerikan nüfus istatistikçileri tarafından geliştirilen şemalar gibi, mesleklerin özelliklerinden birine –örneğin saygınlık ya da beceriye- dayanan şemalar için kullanılmaktadır (Edgell, 1998). Bunlar yönetimin etkisiyle oluşturulan sınıflandırmalar oldukları için, çoğu kez “resmi sınıf şemaları” olarak adlandırılmaktadır (Marshall 1988).
- İşlevsel geleneğin bir parçası olan bu tip mesleki sınıf şemalarına göre; toplumsal tabakalaşma modelleri toplumun doğal düzeninin bir parçasıdır, bu anlamda gerekli ve sorunlu olmayan bir kategoridir.
- Mesleki yapıların formlarına ve şekillerine bakar ama aralarındaki ilişkiyi incelemez. Amacı tanımlamak ve tarif etmektir
- Mesleki sınıf şemalarının en önemli kriteri mavi/beyaz yaka veya kol/kafa emeği ayrımıdır. Bu çalışmalar temel olarak, üç temel sınıf ayrımı üzerinden şekillenir: vasıfsız işçi sınıfı (*unskilled workers*), vasıflı işçi sınıfı (*skilled workers*) ve orta (*middle*) sınıf.
- Asıl ayrımını kafa/kol emeği üzerinden koyan işlevsel/mesleki sınıf şemaları mülkiyet sahipliği, mesleki yapılardaki değişiklikler ve mesleki yapısının cinsiyetle ilişkisi gibi konuları açıklamak da yetersiz kalmışlardır.

Birbirini çoğunlukla kapsayan bu üç sınıf şemasının (işlevsel, kurumsal, mesleki) en temel ortak özellikleri ise bu şemalar derecelmelidir ve bu sebeple sınıf yapılarının uylaşmsal, parçalanmış ve açık tabiatını vurgulamaktadırlar (Edgell, S., 1998, s.52).

---

³ A Researcher's Guide to the National Statistics Socio-economic Classification edited by David Rose & David J. Pevalin, Introduction Part by the editors.

Mesleki statüye dayanan, derecelmeli ve/veya kurumsal sınıf şemalarının ortak özelliklerine değindikten sonra, İngiltere’de 1911’den beri yapılmakta olan resmi sosyoekonomik sınıflandırma çalışmalarından örnekler vermek faydalı olacaktır.

İngiltere’de, hem resmi istatistiklerde hem de akademik araştırmalarda 1994 yılına kadar iki tip sosyo-ekonomik sınıflandırma (SECs: socio-economic classifications) yaygın olarak kullanılmıştır. Bunlardan biri mesleki sınıftan oluşan Genel Nüfus Kaydı Sınıfları’dır (SC, Registrar General’s social class), diğeri ise sosyo-ekonomik gruplardır (SEG: Socio-economic groups).⁴

1. Grup Sınıf Şemalarına Örnekler

(1) Genel Nüfus Kaydı Mesleki Sınıf Şeması (SC, Registrar General’s social class):

Genel Nüfus Kaydının mesleğe dayalı sınıf kategorileri, sosyal konum ve mesleki vasıf ilişkisine dayanan bir hiyerarşi içindedir. Ancak varsayılan bu ilişkinin teoriyle olan bağlantısı zayıf bulunduğundan birçok akademik isim tarafından eleştirilmiştir. Genel Nüfus kaydı temel sınıf kategorileri aşağıdaki gibidir.

- I. Profesyonel meslekler
- II. İdari ve teknik meslekler [Ara meslekler]
- III. Vasıflı/Kalifiye meslekler
  - a- Kafa işçiliği
  - b- Kol işçiliği
- IV. Yarı vasıflı/kalifiye meslekler
- V. Vasıfsız/ kalifiye olmayan meslekler

(2) Sosyoekonomik Gruplar (SEG, Socio-economic groups):

Sosyoekonomik gruplar literatürde daha az tartışılmış olan ama bir sosyal bilim ölçeği olarak çok daha işlevsel olan bir kategoridir. Sosyoekonomik gruplar belirlenirken kullanılan ana değişkenler sadece mesleğin kendisi değildir. Bu gruplar, meslek, işteki statü ve işveren kurumun/kuruluşun büyüklüğüne dayanır. Sosyoekonomik gruplar aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- 1.1 Sanayide/Ticarette büyük ölçekli işveren
- 1.2 Merkezi veya yerel hükümet organlarında idari görevi olanlar / Büyük ölçekli sanayi veya ticaret kuruluşlarında idareci olarak çalışanlar
- 2.1 Sanayide/Ticarette küçük ölçekli işveren

---

⁴ A Researcher’s Guide to the National Statistics Socio-economic Classification edited by David Rose & David J. Pevalin, Introduction Part by the editors.

- 2.2 Sanayide/Ticarette küçük ölçekli kuruluşlarda çalışanlar
3. Kendi hesabına profesyoneller
4. Başkasının hesabına çalışan profesyoneller
- 5.1. Orta vasıflı kafa işçileri (yardımcı pozisyonunda olanlar)
- 5.2. Orta vasıflı kafa işçileri (ustabaşı ve yöneticiler)
6. Yaşı küçük, daha az deneyimli (Junior) kafa işçileri
7. Kişisel hizmet işçileri (personal service workers)
8. Yönetici konumundaki kol işçileri (ustabaşı gibi)
9. Vasıflı kol işçileri
10. Yarı vasıflı kol işçileri
11. Vasıfsız kol işçileri
12. Kendi hesabına çalışan (profesyoneller dışındaki) işçiler
13. Çiftçiler (işverenler ve yöneticiler)
14. Çiftçiler (kendi hesabına çalışanlar)
15. Tarım işçileri (başkasının hesabına çalışanlar)
16. Silahlı kuvvetlere üye olanlar (ordu mensupları)
17. Tanımlanamamış meslekler (Inadequately descibed and not stated occupations)

1994 yılında, Nüfus Sayımı ve Araştırmaları Ofisi'nin (Office for Population Censuses and Surveys) talebiyle, Genel Nüfus kaydı mesleki sınıf kategorilerini (SC) ve sosyo-ekonomik grupları (SEG) birleştiren ve ikisinin yerine geçebilecek yeni bir sosyoekonomik statü ölçeği oluşturulmuştur. Devlet İstatistik ofisinin yürüttüğü bu ölçeğin adı Sosyo-Ekonomik Sınıflandırmadır (NS-SEC: National Statistics Socio-economic Classification ve bu sınıflandırma 2001 yılından itibaren İngiltere'de resmi olarak kullanılan sosyo-ekonomik sınıflandırma modelidir. Aynı sınıflandırma Avrupa sosyoekonomik sınıflandırması-ESeC: European Socio-economic Classification- adıyla Avrupa'nın tamamı için de uygulanmaktadır).

Eric Harrison ve David Rose'un NS-SEC ve ESeC sosyoekonomik sınıflandırmalarının, sınıf literatürü açısından önemi şudur: bu iki sınıf şeması, Genel Nüfus kayıtları gibi resmi birer sınıf şeması olmalarına rağmen dereceli değil, bağıntısal sınıf şemalarıdır. İkisi de Goldthorpe'un sınıf şemasını örnek almıştır ve derecelmeli sınıf şemalarından bağıntısal sınıf şemalarına bir geçiş niteliği taşımaktadırlar.

(3) NS-SEC: İngiltere İstatistiksel Sosyoekonomik Sınıflandırması

Mesleğe dayalı sınıf şemaları için, meslek bilgisi bir kişinin sosyal konumunu anlayabilmek en geçerli ve yeterli değişkendir. Ancak bu meslek bilgisi, mesleki statüye dayanır. Yani kişinin doktor veya mühendis olması değil, mesleği gereği yapmakta olduğu işin statüsü onun sosyal sınıflandırmadaki yerini belirler. Ancak NS-SEC, Genel Nüfus kaydı gibi derecelmeli bir ölçek değildir. Meslekleri işteki statülerine göre baştan bir hiyerarşiye oturtmaz çünkü NS-SEC nominal bir ölçektir. Tanımladığı her bir kategori sınıftan ziyade o mesleğin marketteki (piyasadaki) konumunu gösterir. Mesleğin piyasadaki konumunu belirleyen de istihdam ilişkileridir. İstihdam ilişkilerini belirleyen iki temel değişken de; hizmet ilişkileri (service relationships) ve iş sözleşmesidir (labour contract). Hizmet ilişkileri; daha çok profesyonel ve idari meslekler için geçerli olan, çalışan kişiye işveren tarafından verilen sorumluluk ve karar yetilerini kapsar. Bu, çalışanla kurum arasındaki uzun soluklu bir anlaşmadır. İş sözleşmesi ise daha çok işçi sınıfının kısa süreli de olsa yevmiye veya maaşını garanti eden ve çalışma süresi ve kazanç miktarı gibi değişkenleri netleştiren bir anlaşmadır. Bu anlamda, NS-SEC meslek statülerini Genel Nüfus kaydı gibi doğal bir hiyerarşiye sokmaz. Nominal bir ölçüm aracıdır ve kategori isimleri kafa-kol veya vasıflı-vasıfsız işçilik ayırımına dayanmaz. Çalışanlara, meslek statülerini belirlemek için istihdam ilişkileriyle ilgili sorulan sorular şunlardır:⁵

- Yapılan ödemenin şekli; aylık, haftalık, saatlik gibi
- Yapılan ödemede düzenli bir artışın olup olmadığı
- İşten ayrılmadan veya çıkarılmadan en az bir ay öncesinde bildirim
- İşin başlama ve bitiş saatlerinde çalışan bir etkisinin olup olmadığı
- Yükselme fırsatı olup olmaması
- Çalışma mekanının planlanmasında çalışanın bir etkisi olup olmadığı
- Günlük yapılacak iş planında çalışanın bir etkisi olup olmadığı

Burada dikkat edilmesi gereken ana unsur, resmi bir amaçla başlayan NS-SEC ve ESeC gibi sosyoekonomik sınıflandırmaların diğer resmi amaçla yürütülen sınıf çalışmaları gibi (örneğin Genel Nüfus Kaydı) derecelmeli ve sadece yapılan işin saygınlığı ve gerektirdiği vasıflara dayanıyor olmamasıdır. Bu sınıf şemaları sadece ampirik kolaylık sağlayan sosyoekonomik sınıflandırmalardan farklı olarak, yarattıkları sınıf kategorilerinin altını teorik bir yapıya oturtma kaygısını taşımışlardır ve istihdam ilişkilerini esas alan bağıntısal sınıf şemalarından

---

⁵ Ibid, sayfa 107. Part:5, Anthony P.M. Coxon and Kimberly Fisher, "Criterion Validity and Occupational Classification: The Seven economic employment relations measures and the NS-SEC".

etkilenmişlerdir. Tabii ki, her bağıntısal sınıf şemasının esas aldığı istihdam ilişkileri aynı değildir. Örneğin yeni-Marksist bir sınıf şeması olarak kabul edilen Wright'ın şemaları daha çok mülkiyet sahipliği ve üretimdeki otorite sahipliği gibi değişkenleri istihdam ilişkilerinin ana değişkenleri olarak tanımlar. NS-SEC önemli bir özelliği araştırmacının amacına uygun olarak kategorilerinin sayısının esnek olmasıdır. NS-SEC' in En temel 8 sosyoekonomik sınıf aşağıdaki gibidir:

1. Üst düzey idari ve profesyonel meslekler
  - 1.1. Büyük ölçekli iş verenler ve yüksek idareciler
  - 1.2. Üst düzey profesyonel meslekler
2. Alt düzey idari ve profesyonel meslekler
3. Ara meslekler (Intermediate occupations)
4. Küçük ölçekli işverenler ve kendi hesabına çalışanlar
5. Alt düzey yöneticiler ve teknik meslekler
6. Yarı rutin meslekler (semi-routine occupations) – iş sözleşmesi esnek olanlar, mevsimlik tarım işçiliği, kısa süreli satış elemanlığı, parça başı işçilik gibi.
7. Rutin meslekler (routine occupations) – iş sözleşmesi net olanlar.
8. Hiç çalışmamış veya uzun zamandır işsiz olanlar

Bu kategorilerde de görüldüğü gibi NS-SEC de, (ESeC gibi) 4 temel değişken üzerinden mesleki kategorilerini yaratır. İşveren, kendi hesabına çalışan, başkasının hesabına çalışan ve gönüllü olmayarak iş piyasasının dışında kalan. Bu ayrımın dışında, sınıf kategorilerinin oluşumunu sağlayan diğer değişkenler, meslekteki profesyonellik derecesi, yönetime yakınlık, çalışılan sürece bağlı olarak iş sözleşmesinin niteliği (geçici ve tam zamanlı işçilik arasındaki fark gibi) ve çalışılan kurumun veya sahip olunan işin büyüklük ölçeğidir. Bu değişkenler, bu çalışmanın oluşturduğu meslek kategorileri ile yüksek ölçüde örtüşmektedir. Ampirik sosyoekonomik sınıflandırma çalışmalarında yıllardır kullanılmakta olan bu resmi sınıf şemalarını örneklendirirken günümüze daha yakın olan NS-SEC gibi kategorilerin istihdam ilişkilerini vurguladığına dikkat çekmek yerinde olmakla birlikte, birinci grup ve ikinci grup olarak ayrılan iki sınıf analizi modelinin ana farkının altını yeniden çizmek faydalı olacaktır:

Mesleki sınıf şemaları açıkça hiyerarşiktir ve kapitalist sınıfın varlığını tamamen inkar etmektedir. Bu şemaların, iki ana avantajı vardır. Birincisi, devlet güdümlü olarak yürütüldükleri için araştırmanın bulgularının resmi bulgularla karşılaştırılması olanağını sağlarlar. Bu da

araştırmacıların bulguları daha kolay yorumlayabilmelerine olanak sağlar. İkinci olarak da, yalın bir iş tanımına dayandıkları için ülkeler ve coğrafi bölgeler arasında karşılaştırma olanağı yaratırlar.

b. Teorik Zemine Oturan İkinci Grup Sınıf Şemaları

- b- İlişkisel/Bağıntısal Sınıf Şemaları
- b- Kurumsal/Resmi Olmayan Sınıf Şemaları
- b- Toplumsal Sınıf Şemaları ve Mesleki & Toplumsal Sınıf Şemaları

İkinci grup sınıf şemaları aynı mantıkla yaratılmış ancak farklı isimlerle adlandırılmış şemalardır. Aynı başlık altında toplanmalarının nedeni, benzer sınıf şemalarının hangi kriterler baz alınarak ayrıldığını görmek (bağıntısal olmak, kurumsal olmamak, toplumsal olmak, hem toplumsal hem mesleki olmak gibi) ve kriter isimleri farklı olsa da aynı mantığı taşıyan şemaları yan yana göstermektir. Bu şemalar daha çok teorik zemine oturan şemalardır ve toplumdaki sosyal sınıflar arasındaki ilişkiyi incelerler. Wright'ın yeni-Marksist sınıf modelleri ile Goldthorpe'un yeni-Weberci sınıf analizleri ilişkisel sınıf şemaları içinde incelenmektedir. Bu başlık altında yer alan sınıf modellerinin ortak özelliği şudur:

- Bu şemalar, toplumsal üretim ilişkileri düşünülerek düzenlenmiştir. Derecelmeli olmaktan çok bağıntısaldırlar, bunun için de toplumsal yapının çatışma, kutuplaşma ve kapalılık özelliğini vurgulama eğilimi gösterirler (İbid, 53). Bu nedenle, Wright'ın teorisi çatışan sınıf pozisyonları (*contradictory class locations*) olarak da bilinir (Milner, A., 1999, s.100).
- Wright ve Goldthorpe istihdam ilişkilerinin farklı yönlerine vurgun yapsalar da, ikisi de sınıfsal avantajların mülkiyet sahipliği, bilgi veya beceri sahipliği ve fiziksel emek gücü sahipliğinden kaynaklanabileceğini, bunun sonucunda da söz konusu sınıf haritalarını oluşturan sınıfsal koşulların ve sınıf gruplaşmalarının giderek birbirlerine benzediğini kabul etmişlerdir. (Edgell 1998: 46) Ancak aralarındaki temel fark şudur: modern toplumların temel sınıfsal ayracı Wright'ın sınıf haritalarında çalışanlar ve işverenler arasında iken, Goldthorpe'un haritalarında kol işçileri ile kafa işçileri arasındadır.

2. Grup Sınıf Şemalarından Örnekler:

(1) Wright'ın Sınıf Haritaları

“Sınıf mücadelesini ve sosyal değişimi anlamak için, sınıfların tam olarak nasıl kavramsallaştırıldığını ve hangi sosyal konum kategorilerinin hangi sınıflar içerisinde yer aldığını bilmemiz çok büyük önem taşımaktadır.”
(Wright 1976:3-4)

Wright'ın sınıf haritaları Marksist sınıf teorisinin ana belirleyicilerinin üzerine inşa edilmiştir. Bu belirleyiciler şu şekilde özetlenebilir: (Edgell 1998: 33)

a- Sınıf hiyerarşik terimlerden ziyade ilişki terimleriyle tanımlanır.

Bunun anlamı şudur: Sınıf; gelir, statü ve eğitim gibi derecelenmelere değil, üretim araçlarıyla ilişkileri ifade ettiğini belirten Marksist iddiaya işaret eder.

b- Sınıf ilişkilerinin ana eksenini, piyasadan çok toplumsal üretim örgütlenmesi içerisinde yer almaktadır.

c- Sınıf ilişkileri analizi yapılırken, incelenecek olan teknik iş bölümü veya otorite ilişkilerinden çok sömürü sürecinin kendisidir.

Bunun anlamı da şudur: Wright'ın sınıf haritalarında 1. grup sınıf şemalarında olduğu gibi meslek ve sınıf özdeş iki kavram değildir. Marksist olmayan ve tekniğe ve/veya yetkiye dayanan üretim ilişkilerine odaklanan 1. grup mesleki sınıf tanımlamalarının tersine; Wright'ın da dahil olduğu yeni-Marksistler sınıf konusunda “sömürücü üretim ilişkilerini” esas alırlar. Bu, sınıf ilişkilerinin temelde düşmanca olduğunu söyleyen Marksist tezin kaynağıdır ve Wright'ın tüm sınıf haritalarının merkezinde yer almaktadır.

Wright'ın I. Sınıf Haritası (Toplumsal Sınıf Şeması): (Wright 1976:33)⁶

1. Burjuvazi: geleneksel kapitalist
2. Yarı Çelişkili Mevki: üst düzey şirket yöneticisi
3. Çelişkili Mevki: üst düzey idareciler
4. Çelişkili Mevki: orta düzey idareciler
5. Çelişkili Mevki: teknokratlar
6. Çelişkili Mevki: ustabaşı/bant denetçileri

⁶ Wright, E.O. (1976) “Class Boundaries in advanced capitalist societies”, New Left Review, 98, 3-41.

7. Proletarya
8. Çelişkili Mevki: yarı bağımsız işçiler
9. Küçük Burjuvazi
10. Küçük İşverenler

Tablo 1b: Wright'ın II. Sınıf Haritası (Wright 1985: 88)⁷

Üretim araçlarına sahip olanlar	Mülksüzler		
1. Burjuvazi (Kendileri çalışmaksızın işçi istihdam edecek kadar sermayeye sahiptirler.)	4. Uzman idareciler	7. Yarı vasıflı idareciler	10. Vasıfsız idareciler
2. Küçük işverenler (İşçi istihdam edecek sermayeleri vardır ama çalışmak zorundadırlar.)	5. Uzman denetçiler	8. Yarı vasıflı denetçiler	11. Vasıfsız denetçiler
3. Küçük burjuvazi (Kendi adına çalışmaya yetecek kadar sermayeleri vardır ama	6. İdareciler dışındaki uzmanlar	9. Yarı vasıflı işçiler	12. Proletarya (Vasıfsız işçiler)

Bu sınıflandırmaya göre hem işin gerektirdiği beceri hem de kurumsal açıdan en avantajlı grup burjuvazi iken, en avantajsız konumda olan ise proletaryadır.

(2) Goldthorpe' un Sınıf Haritaları

Goldthorpe'un 1980'den beri geliştirdiği ve birçok ampirik çalışmada kullanılan sınıf şeması ana olarak iki kriter üzerine kurulmuştur: mesleklerin pazardaki ve işteki konumları (Bren, R., 2005, s.36). Mesleğin pazardaki konumu, kişinin o meslekten sağlayabileceği gelir düzeyi, ekonomik güvencesi ve gelişimini ifade ederken, mesleğin işteki konumu ile kastedilen ise; o mesleğin üretim süreci içinde yer aldığı otorite ve kontrol mekanizmalarıdır (Goldthorpe, J. H. 1987, s. 40). Wright'ın ikinci sınıf haritası ve Goldthorpe'un şeması gibi mesleki ve toplumsal sınıfları birleştiren sınıf şemaları, derecelmeli ve bağıntısal sınıf şemalarını aynı modelde birleştirmeye çalışırlar ancak bu şemaları birleştirmek kavramsal olarak güçtür çünkü mesleki sınıf paylaşılan değerleri, toplumsal sınıf ise çatışan çıkarları vurgulamaktadır. Diğer yandan endüstriyel kapitalist toplumlarda ne sadece uyumdan ne de sadece çatışmadan bahsetmek gerçekçi değildir. Sınıf yapıları hem paylaşılan değerleri hem de çatışan çıkarları yansıtmaktadır, bu nedenle modern toplumsal yapının bu iki boyutu birleştiren bir sınıf şemasına ihtiyacı vardır (Edgell, S., 1998, s. 55).

⁷ Wright, E.O. (1985), *Classes*, Londra: Verso.

“Mevcut göstergeler ışığında, üyelerinin, bir yandan kaynakları ve gelir düzeyleri, ekonomik güvenlik dereceleri ve ekonomik gelişme şansları (yani piyasa koşulları), diğer yandan da içerisinde yer aldıkları üretim sürecini yöneten yetki ve kontrol sistemi çerçevesindeki konumları (yani çalışma koşulları) bakımından tipik karşılaştırmalara tabi tutulabildiği mesleki kategorileri birleştirmektedir.” (Goldthorpe 1987:40) ⁸

Goldthorpe’un Sınıf Şeması (yenilenmiş versiyonuyla)⁹

1. Tüm profesyoneller, idareci ve yöneticiler (büyük mal sahipleri dahil), yüksek düzey teknisyenler, kafa işçilerinin denetçileri
2. Yönetim ve ticarete sıradan çalışanlar; satış personeli, diğer alt tabaka hizmet sektörü işçileri
3. Küçük mal sahipleri, serbest çalışan zanaatçılar, işçi çalıştıran veya çalıştırmayan diğer “kendi hesabına” çalışanlar (birincil üretimdekilerin dışındakiler)
4. Çiftçiler ve küçük toprak sahipleri, birincil üretimdeki diğer serbest çalışan işçiler
5. Alt düzey teknisyenler, kol işçilerinin ve vasıflı kol işçilerinin denetçileri
6. Yarı vasıflı ve vasıflı olmayan kol işçileri (Birincil üretimdekilerin dışındakiler)
7. Birincil sektördeki tarım işçileri ve diğer işçiler

Tüm bu kategoriler temelde üç sınıfa işaret eder: Hizmet Sınıfı (1), Ara Sınıf (2,3,4), İşçi Sınıfı (5,6,7). Hizmet sınıfı, hem mülk sahibi hem de mülksüz sınıfı ama sadece beyaz yakalılarını kapsamaktadır; bu sınıfın diğer tüm sınıflardan itibarlı olduğu düşünülmektedir. Ara sınıf en karışık kategoridir. Hem mülk sahibi hem mülksüz sınıfı, ayrıca hem mavi hem de beyaz yakalılarını kapsamaktadır. İşçi sınıfı ise en homojen olan sınıftır çünkü sadece mülk sahibi olmayan kol işçilerini içerir. Bu anlamda, hizmet sınıfı ve ara sınıf hem ilişkisel hem de derecelemeyle dayalı unsurları içermektedir. Bu sınıf şeması, Goldthorpe ve arkadaşları tarafından Büyük Britanya’daki erkeklerin sosyal hareketliliğini ölçmek için kullanılmıştır.

1.2.3 Sosyoekonomik Statü ve Ölçülmesi

Jones ve McMillan’a göre “sosyoekonomik” kavramı yeni bir terim olarak ilk kez 1883’de Amerikalı sosyolog Lester Ward tarafından sosyal ve ekonomik olanın kesişimi olarak tanımlanmıştır (Rose & Pevalin, 2003). İlk resmi sosyoekonomik ölçüm, İngiltere’de Genel Nüfus Kaydı adıyla 1911’den itibaren yapılmaya başlanmış, Amerika’da ise 1917’den itibaren sosyoekonomik gruplar adıyla tanımlanmıştır. İngiltere’de yapılan sosyoekonomik sınıflandırmalar mesleğe ve mesleki statüye dayanan “sosyal sınıflar” tanımlamaktaydı. Bu sınıfların ekonomik

⁸ Goldthorpe, J. H. (1987) *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*, Oxford, 2nd edition, Clarendon Press.

⁹ Ibid, sayfa 305.

boyutu mesleğin kendisinden gelirken, sosyal boyutu da bu mesleğin sağladığı toplumsal ve kültürel konuma tekabül etmekteydi. Bu toplumsal ve kültürel boyutun temel olarak referans verdiği şey, kişinin “özellikle sağlık alanında risklerde korunabilme” yetisiyle örtüştürülen eğitim seviyesiydi. Amerika’daki sosyoekonomik gruplar ise kol ve kafa işçiliği ayrımındaki vasıf/beceri farkına dayanıyordu. Daha sonraki yıllarda, Ganzeboom ve meslektaşları tarafından (1991) ifade edildiği gibi sosyoekonomik sınıflandırma çalışan sosyal bilimciler ölçüm seviyesi (level of measurement) anlamında ikiye ayrıldılar. Bir grup araştırmacı kategorik/nominal (categorical) bir sınıflandırmayı benimserken, diğer bir grup derecelmeli (continuous) bir sınıflandırmayı benimsediler. Biraz önce 2 farklı grup sınıf şemasından söz ederken hem derecelmeli hem de ilişkisel sınıf haritaları örneklendirilmişti. Ancak şimdi aralarındaki önemli bir farkın daha altını çizip buradan sınıftan bağımsız olarak sosyoekonomik statü kavramına geçilmeye çalışılacaktır.

Derecelmeli sosyoekonomik sınıflandırmalar meslek, eğitim ve gelir değişkenlerini aynı potada eritmeye çalışır. Bunun en gelişmiş örneği aşağıda detaylandırılacak olan Duncan’ın sosyoekonomik indeksinde görülebilir. Bu tip hiyerarşik kategorilere dayanan sınıflandırmalar toplumdaki bireyler arasındaki kaynakların dağılımına ait eşitsizliğe vurgu yaparlar (distributive inequality). Ancak bu eşitsizliği oluşturan yapısal belirleyicilerle ilgilenmezler. Oysa 2. grup sınıf şemalarında detaylandırılan teorik zemine oturan sınıf haritaları (Wright ve Goldthorpe’da olduğu gibi) eşitsizliği sınıfsal ilişkiler zemininde incelerler ve meslek, eğitim ve geliri farklı değişkenler olarak ele alırlar. Kişinin sosyal konumunun asıl belirleyeni onun iş bölümünde aldığı roldür ve bu rolün yapısal bir takım nedenleri vardır. Bu da toplumun örgütlenme biçimiyle bireyin davranışları arasında sosyal iktidardan kaynaklı bir bağ kurar. Bu sosyal iktidarı sağlayan elbette çok çeşitli değişkenler saptanabilir (yaş, ırk, etnik yapı, cinsiyet, sosyal statü gibi). Ancak bu iktidarın en önemli belirleyicisi sosyal sınıftır ve bu da bireyin piyasadaki ekonomik gücüyle ölçülebilir.

Sosyal sınıf, sosyoekonomik sınıflandırma ve sosyoekonomik statü kavramları literatürde yer yer birbirinin yerine kullanılan ve iç içe geçmiş kavramlar gibi görünseler de, aslında sınıf ve sosyoekonomik statü arasında -bu araştırmanın da dikkate aldığı- anlamlı bir fark bulunmaktadır:

İster derecelmeli ister ilişkisel olsun, sınıf şemalarının ana değişkeni mesleki yapıdır. Bireyler önce mesleki yapılarına paralel olarak bir sınıf kategorisinin içine oturtulur ve daha sonra sınıfların ortak özellikleri üzerinden bu sınıfa dahil olan bireylerin yaşamları (sahip oldukları şeyler, yaşam kaliteleri.. gibi) hakkında yorumlar yapılır. Ancak sosyoekonomik statü ölçekleri kişinin yaşam kalitesini ölçmeye yönelik, daha öznel değişkenleri de (oturulan evin yeri, büyüklüğü.. gibi)

ölçümün içine katarlar. Böylece kişilerin veya hanelerin yaşam imkanlarını bütünsel olarak ölçen bir toplumsal hiyerarşi yaratırlar.

1.2.3.1 Sosyoekonomik Statüyü Tanımlamak İçin Referans Alınabilecek İki Farklı Yaklaşım

Sosyoekonomik statü ölçeği yaratabilmek için, bu kavrama ampirik düzeyde yaklaşmanın iki ana prosedürü vardır (Milton, 1952, 345):

Birinci prosedüre göre; sosyo-ekonomik statü: “bilinen” ve “gösterilebilen” (*known and demonstrable attribute*), hane ve bireylerden oluşan bir örnekleme, her birimin (hane veya bireyin) SES in farklı bir derecesini temsil ettiği ve birimler arasındaki bu statü farklılıklarının, ölçme ve değerlendirme tekniklerinin yetileriyle ortaya çıkarılabildiği, bir değişkendir. Bu görüşe göre; farklı sosyoekonomik statüde olan birey ve haneler öncelikle güvence altına alınabilen, meslek ve gelirleriyle zaten tanımlanmış olan sosyoekonomik statülere sahip birimlerdir. Bu görüşün temsil ettiği SES tanımına bakınca, sosyoekonomik statü araştırmalarının ve ölçeklerinin yaptığı şey; bilinen bir sosyoekonomik farklılaşmayı, seçilen bir grup üzerinde test ederek, ölçeğin hatasızlık derecesine göre, örneklemin sosyoekonomik statüsü ile ilgili ön veriyi tasdik etmek ve yeniden yaratmaktır. Sosyo-ekonomik statüyü teorik açıdan böyle ele almak, kavramı sadece betimleyici yönüyle açıklamaya çalışmak olur. Yani bu teorik çatı, sosyo-ekonomik statünün değişebilme kapasitesi ve gücünü analiz etmeyen, sınıfları daha statik bir zeminde tanımlayıp, sınıflar arası ilişkileri ve çatışmaları incelemeyen bir bakış açısıdır.

İkinci prosedür ise; sosyoekonomik statüyü “bilinmeyen” ama “varsayımı yapılabilecek” (*unknown but presumptive attribute*) bir nitelik olarak tanımlar. Buna göre, SES’e X dediğimizde, testi uyguladığımız popülasyon X ile yüksek derecede ilişkili olduğu varsayılan bazı değişkenlere göre tabakalandırılır. Sonuçta X, grupları birbirinden ayıran bazı dışsal/bağımsız değişkenlerin ölçümüyle ilgilidir. Bu noktada şöyle bir soru sorabilir gözükmektedir: Madem SES, gelir ve meslekle (veya bu gibi bir dışsal kriterle) kuvvetli bir biçimde ilişkilidir ve grupları, meslek ve gelir gibi elde edilmesi daha kolay olan dışsal kriterlerin verileriyle birbirlerinden ayırmak mümkündür, o halde neden ayrıca bir SES ölçeği/indeksi yaratmak için çaba harcanmaktadır? Bu soruya şöyle yanıt vermek mümkün gözükmektedir: meslek ve gelir gibi değişkenlerin SES’le kuvvetli bir ilişkileri vardır ama bu ilişki kusursuz bir ilişki değildir. Ayrıca SES’i etkileyen başka değişkenler olduğu gibi bu değişkenlerin ölçekleri de zaman ve diğer sosyal dinamiklere bağlı olarak değişir. Kısacası, bu ikinci teorik çatıdan bakıldığı vakit SES yani X değişkeni; basitçe ölçülen bir şeydir ve

bu ölçeğin amacı, önceden belirlenmiş sınıf gruplarının tanımlarını yeniden üretmek değil, SES'i nasıl tanımlandı ise, onu kendi değişebilirlik kapasitesi içinde ölçen bir ölçüm aracı yaratmaktır¹⁰.

Sosyoekonomik statü ölçeklerinin mantığını anlamak ve bu iki yaklaşım arasındaki farkı görmek için Amerika'da yapılmış en eski 5 sosyoekonomik statü araştırmasından örnekler verip, daha sonra bunların hepsinin yerine geçen ve bugün hala geçerliliğini ve kullanım alanlarını koruyan Duncan ve onun sosyoekonomik endeksine değinmek faydalı olacaktır.

1.2.3.2 Sosyoekonomik Statü Ölçeklerinden Örnekler

a- Öznel Değişkenlere Dayanan Ölçekler

Chapin, 1928 ve 1933'te yaptığı iki çalışmada, sosyo-ekonomik statü kavramına dört ana değişkene referans vererek klasik bir tanım getirmiştir. Sosyoekonomik statüyü 'bir bireyin veya ailenin, kültürel sahipliklerinin/aidiyetlerinin ortalama standardı (*the average standarts of cultural possessions*), kullanılabilir gelirleri (*effective income*), materyal olarak sahip oldukları şeyler (*material possessions*) ve toplumsal aktivitelere katılımları ile ölçülebilecek bir pozisyon' şeklinde tanımlamıştır. Buna göre, Chapin SES'in dört kritere göre oluşturulabileceğini varsaymıştır. Fakat Knupfer'e göre, bu bir SES tanımı değil, SES'le ilişkili olduğu varsayılan bir takım kategorileri sıralamaktır. Bunun üzerine Chapin, bu dört ana değişkenin, bir bireyin veya ailenin sosyoekonomik statüsü veya sosyal statüsü hakkında vardığımız kanaattir der. Bu dört değişkenin insanın SES'ine bağlı olarak oluşan tutumlarıyla ilişkili olduğu varsayımı üzerinden gidilmekte ancak bu ilişkilerin gerçekte var olup olmadığını bilmek yüzde yüz mümkün olamamaktadır. Daha sonra Chapin bu dört değişkenle ağırlıklı olarak ilişkilendirilebilecek ve bu yolla bir sosyoekonomik statü indeksi oluşturabilecek somut değerler bulmaya çalışmış ve "oturma odası donanımının" bu dört değişkenle kuvvetli bir ilişkisi olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak Chapin'in SES ölçeğinin; sosyoekonomik statünün veya sosyal statünün, kültürel anlamda sahip olunan şeyler, kullanılabilir gelir, materyal olarak sahip olunan şeyler ve sosyal katılımı ölçülebileceği varsayılır ve bu ölçüm alanlarının da "oturma odasının donanımı" ile ilişki içinde olduğu gösterilir. Buna göre; "oturma odası ölçeği (*living room scale*), sosyoekonomik statüyü ölçer" diye tanımlanır. Knupfer, üzerinde test yapılan grubun sadece mesleki anlamda analiz edilmiş olduğu ve statü ile bu dört ana değişken arasındaki ilişkinin asla test edilemeyeceğini savunarak bu sosyoekonomik statü tanımına karşı çıkmıştır.

---

¹⁰ Bu çalışmada model alınan bir SES ölçeği olmadığından, sınıf kuramlarının sentezinden yola çıkarak, önce SES'i ve onun kriterleri tanımlanmış daha sonra tanımlanan kriterleri tutarlı bir biçimde ölçen bir SES modeli yaratılmaya çalışılmıştır.

Sims (1928), sosyoekonomik statüyü “bir çocuk için uygun çevreyi” (*favorable environment for a child*) temsil eden değişkenler setinin birleşiminden oluşan bir özellik olarak tanımlar. Çocuk için uygun ve elverişli çevre kavramını somut olarak açıklamasa da bundan kastettiği şey, çocuğun okuldaki başarısını ve daha sonrasında mesleki pozisyonunu olumlu etkilediği varsayılan değişkenler bütünüdür. Burada sorunlu şeylerden biri yine daha önceki modelde olduğu gibi “uygun çevre” olarak tanımlanan ana değişkeni oluşturan kriterler setinin SES’le olan ilişkisi ampirik düzlemde test edilmemiştir ve yine bir varsayım üzerinden gidilmektedir. İkinci sorunlu taraf ise, testin geçerliliğini ölçme aşamasında, belirli çevresel alanlara ve coğrafyalara vurgu yapılmaz. Örneğin, test yapılacak popülasyonlar belirlenirken, okul müdürlerine o çevredeki ortaokulların sosyal seviyelerine göre nasıl bir sıralamada yer aldıkları sorulur ve buna göre örneklem belirlenir. Kısaca Sims, sosyoekonomik statüyü uygun çevreyle tanımlar ama bunu ampirik olarak kanıtlayamaz (*unproven equation of “socio-economic status” with “favorable environment*) ve ölçeğinin geçerliliğini test etmek için de mesleki statü gruplarına başvurur.

Leahy tarafından 1936’da yapılan Minnesota Ev Statüsü İndeksinin (*The Minnesota Home Status Index*) amacı; kentteki evlerin yaşam koşulları arasında var olan farklılıkların genişliğini ve doğasını rakamsallaştıran bir ölçek yaratmaktır. Yine çevreye ve evdeki yaşam koşullarına vurgu yapan bu indeks, çocukları ve çocuklar için yapılan sosyal servisleri araştıran bir çalışmanın ürünüdür. Bu nedenle ev ve çevre hayatı, çocukların davranışlarını ve gelişimlerini etkileyen etmenler kriter olarak alınır ve “ev statüsü (*home status*)” denilen bir kavram üzerinden sosyoekonomik statü tanımı yapılmaya çalışılır. 600 aileden oluşan bir örnekleme mülakat yoluyla sorular sorulur ve ev statüsünü belirlemek için önemli görülen kriterler pilot çalışma sonrasında değişkenler arasındaki korelasyona bakılarak seçilir. Bu SES ölçeğinin amacı; iki kategori tanımlamak ve ev statüsü değişkenine bunun üzerinden bakmaktır. Bu iki kategori, profesyonel çalışanlar ve günlük işçilerdir. Burada sorunlu olan şey, bir önceki modelde olduğu gibi, çocuk gelişimi için önemli olduğu kabul edilen uygun çevre ve ev statüsü kavramlarının çocuğun ekonomik durumu, katıldığı aktiviteler, kültürel statüsü, sosyalliği, ailesinin meslek ve eğitim durumları gibi birçok değişkenle ilişkili oldukları ön varsayımdır. Ölçek bu varsayım üzerinden her aile için bir ev statüsü belirler ve bunu çocuğun ailesinin SES’i olarak, çocuğun gelişimiyle ilgili öngörülerine dayanarak açıklanır (Edgell, 1998). Oysa uygun çevre ve ev statüsü kavramları belirgin ve net tanımlara sahip değildir ve bu kavramların alt değişkenleri olarak varsayılan diğer değişkenlerle ilişkileri ölçülmemiştir. Kısaca yine varsayıma dayanır. Bu ölçeğin de geçerliliğinin test edilebileceği yöntem, mesleki gruplara bakmaktır.

Swell, Oklahoma'da tarımla uğraşan ailelerin sosyoekonomik statülerini ölçmek için bir ölçek yaratmıştır ve bu kır alanında yapılmış ilk standartlaştırılmış ölçektir. Swell de Chapin'in sosyoekonomik statü yaklaşımını benimser. Sosyoekonomik statü, birbirleriyle ilişkileri olan değişkenlerin oluşturduğu karmaşık bir yapıdır ama bu değişkenler birleştiklerinde bir bütün olarak işlevselleşirler. 800 tarımla uğraşan aile üzerinde yapılan araştırmada Swell örneklemini farklı toprak mülkiyeti tiplerini ve ekonomik yaşam koşullarını düşünerek seçmiştir. Kriterlerin seçimi uygulanan pilot testin sonucunda değişkenlerin korelasyonlarına bakılarak yapılmıştır. Bu anlamda bu ölçek de, başta tanımladığımız yaklaşımlardan ikinci gruba giren bir ölçektir, yani sosyoekonomik statü bilinmeyen bir değişkendir ve test edilen şeyin ölçtüğü şeydir (Edgell, 1998).

1930'larda yapılmış olan bu dört sosyoekonomik statü ölçeğini incelendiğinde sosyoekonomik statü kavramının kavramsal bir tanımlanma kriziyle karşı karşıya kaldığı görülür. Sosyoekonomik statü kavramı -kanıtlanmamış bir öngörüyle- iki tabakalaşma ögesini aynı başlığın altında birleştirir: sosyal ve ekonomik. Bunu iki türlü varsayıma dayanarak yapar; bu iki tabakalaşma ögesi ya bütün olarak hareket ediyorlardır ya da aralarında kusursuz bir ilişki vardır. Bu noktada tabakalaşmanın dinamiklerine bakılacak olur ise; bunlardan ilki sosyal dinamiktir; bu, bireyin veya hanenin yaşadığı grup içindeki prestij konumunun değerlendirilmesidir. İkincisi ise gelir ve zenginlik ile ölçülen ekonomik güç dinamiğidir. Bir diğeri siyasi güçtür, bu da kişinin ya da hanenin aynı grubun ya da topluluğun içindeki insanları da etkileyen kararlar verebilme statüsüne yakınlıklarıdır. Bir başka gösterge yaşanan evin kültürel kalitesi olabilir (*cultural quality of home*) ki bunun standartları öznel bir zeminde tanımlanabilir. Bu noktada şöyle bir soru sorulabilir gözükmektedir: tabakalaşmanın bir parçası olan her bir değişkenle ilgili elde edilebilecek bir veri tabanı varsa, neden bütünsel bir SES ölçeği ya da indeksi oluşturulmaya çalışılmaktadır? Burada dikkat edilmesi gereken, tabakalaşmayı oluşturan dinamiklerden hangilerini seçerek bir SES ölçeği oluşturulacağına karar verilmesidir, aksi halde tüm dinamikleri birleştirerek oluşturulan bir indeks hem teorik olarak, hem de daha önce yapılmış araştırmaların sonuçlarına dayanarak meşrulaştırılamaz ve geçerliliğini kontrol etmek olanaklı olmayabilir. Yani (Knupfer'e göre) statünün bütünlüğü içinde yer alacak her kritere, ampirik olarak karar verilmesi gerekir.

Şayet sosyoekonomik statü, 'ölçek neyi ölçüyorsa o'dur denirse, bu ifadenin kastettikleriyle yüzleşilmesi gerekir: (1) SES ölçeği kendisiyle ilişkili bazı somut alanlardan göreceli olarak seçilmiş olan bir kısmının oluşturduğu yapay bir kurgudur. (2) Bu durumda testin kendi ölçmek istediği şey dışında geçerliliğini ölçmeye çalışmak mantıksızdır. (3) Aynı kriterleri kullansalar bile hiçbir iki ölçek tam anlamıyla aynı şeyi ölçmez.

Yukarıda belirtilen eleştirilere karşılık olarak **Warner** 1949 Amerika'sında, Statü Özelliklerinin İndeksini yaratmıştır (*The Warner Index of Status Characteristics –I.S.C.*). Burada indeksin neyi ölçmek için tasarlandığının açık bir tanımı vardır ve testin uygulanacağı grup öncelikle bu tanım dahilinde tabakalara ayrılır ve kriterlerin seçilmesi ve ağırlıklandırılmaları onların tanımlanmış olan değişken üzerinde tahminler yapabilme yetilerine bağlıdır. Bu indeksin geçerliliği basitçe ölçeğin son halinin orijinal test popülasyonunun tabakalaşmasını ne ölçüde tahmin edebilmesine bağlıdır. Bu indeks (ISC) bir grubun tabakalara ayrılmış prestij ve statü hiyerarşilerinin içindeki konumları ölçmek üzere tasarlanmıştır. Bu indeksi oluştururken 'Değerlendirilmiş Katılım Metodu' denen bir yöntemle (*the Evaluated Participation –E.P. method*) grubun üyelerinden direkt ve dolaylı yolla statü değerlendirmeleri alınır. Yani grubun içinde yaşayan kişilerin ve araştırmacıların fikir ve gözlemlerine dayanarak o gruba ait, prestije dayalı bir sosyal hiyerarşi sınıflandırılması oluşturulur. Bu yolla 303 aile beş statü grubuna paylaşılır. Daha sonra statü özelliklerinin indeksini yaratmak için önemli olduğu düşünülen altı tane faktör belirlenir:

- meslek
- gelir
- gelirin kaynağı
- eğitim
- ev tipi
- ikamet edilen yer

Bu faktörlerin her biri için toplam 7 puanlık bir ölçek yapılır ve indeks için her bir kategoriden alınan puanların basit bir aritmetik ortalaması alınır. Daha sonra bu test örnekleme uygulanır ve birçok basit ve çoklu korelasyon teknikleriyle sosyoekonomik statünün en yakın tahminini yapabilecek ölçeğin (korelasyon sonuçlarına göre) en verimli olan 4 ana faktörden oluşan yapısı belirlenir. Bu faktörler:

- meslek
- gelir kaynağı
- ev tipi
- ikamet edilen yer dir.

Bu 4 faktörün, SES ölçeği içindeki optimum ağırlıkları bir regresyon denklemiyle belirlenir. Sonuçta ölçeğin son hali sosyal statüyü en yakın tahmin edebilen sonuçları doğurabilecek halidir. Daha sonra bu indeksin geçerliliğini ölçmek için, değerlendirilmiş katılım (E.P.) yöntemiyle

tanımlanan sosyal statü gruplarına başvurulur. ISC ve EP sonuçları karşılaştırılır ve şu sonuca varılır:

ISC doğru EP sonuçlarını tahmin edebilmiştir, yani ISC, EP ile daha önceden statü grubundaki yeri belirlenmiş olan birimleri (haneleri) %84 oranında doğru ölçmüştür. 303 ailenin %84'ü, iki teknikle de aynı statü grubunun üyesi olarak bulunmuştur. İndeks bu nedenle, daha önce elde edilmiş veriyi doğru ölçebildiği noktada başarılıdır ve bu yaklaşım SES i *bilinen ve gösterilebilen bir özellik* olarak gören yaklaşıma getirmektedir. Fakat Warner indeksinin bazı sorunları vardır; örneğin ev tipi değişkeni birçok öznel tanıma açıktır. Bir başka sorun, etnik grupların bu indekste yer alması istatistiksel olarak çözülmüştür ama kavramsal olarak çözülmemiştir. Aynı indeksi bir başka grup üzerinde uygulamak için kullanılan normların o grup için de ampirik düzeyde ölçülmesi gerekir. Örneğin bu ölçek kır alanı için uygun değildir. Bunların dışında, Warner'da ölçtüğü şey için, klasik sosyoekonomik statü kavramını kullanmıştır. Bu durumda sosyoekonomik statü rakamsal bir ifade içinde ölçeğin işlevi olarak tanımlanır. Ancak tüm bu noktalara rağmen, Warner'ın ölçeği diğerleri arasında aşağıdaki özellikleri nedeniyle en iyisi olarak görünmektedir:

- açık bir tanıma sahip olması (sosyoekonomik statü farklılığına neden olduğu düşünülen her özelliğin açıkça tanımlanması)
- bu tanıma sadık kalarak, sosyoekonomik statünün bir tek değişkeninin veya değişkenler setinin seçilmesi
- ve sosyoekonomik statü kriterlerinin bir grup üzerinde test edilerek seçilmesi ve asıl testin aynı grup üzerinde uygulanıp, geçerliliğinin test edilmesi.

Son olarak, Moreno'nun 1952'de Amerika'da uyguladığı sosyometrik teknikleri ve testleri, sosyal statünün ve ekonomik ölçümünün sorunları açısından incelemek ilginç olacaktır. Moreno'nun sosyometrik testleri spesifik bir grup içindeki çekim ve itme dinamiklerini çözmeyi ve belirli bir grubun sosyal yapısını ölçmeyi amaçlar. Soru-cevap yöntemi kullanılır ve grup içinde seçilen örneklemdaki kişilere 'belli bir koşula bağlı olarak' kendi gruplarından kişiler seçmeleri ve bu kişilerin isimlerini vermeleri istenir. Bu yolla o grup içindeki herkesin diğer görüşülen kişilerin ismini söylemiş olma haline dayanarak sıralamada bir puanı olur. Böylece en çok puanı alanlar, grubun daha çok sevilenleri, liderleri olarak görülebilirken, ismi en az geçenler ya da hiç geçmeyenler grup içinde dışlanmış veya en az çekim gücüne sahip kişiler olarak konumlandırılırlar. Bu teknik sonucunda ölçülen şey kişilerin sosyometrik statüleridir. Burada incelenmek istenen şey: bir kişinin sosyometrik statüsüyle -yani grup içinde seçilen bazı kriterlere

göre aldığı sıralamadaki yeriyle- genel sosyal statü olarak atfedilen sosyoekonomik statüsü arasında ampirik bir bağlantı olup olamayacağı ve bu bağın sosyoekonomik statü kavramının gruplara içselleştirilerek çözülmesine bir faydası olup olamayacağıdır. Moreno, sosyometrik statü ve genel sosyal statü arasında var olabilecek bir ilişkiyi, 1951’de “Sociometry Experimental Method and the Science of Society” isimli çalışmasında incelemiştir.

b- Nesnel Değişkenlere Dayanan Ölçekler

O. D. Duncan, 1961’den 1980’lerin ortalarına kadar sosyal tabakalaşma çalışmalarının önemli isimlerinden biri olmuştur. Kendisinden önce Amerika’da etkili olan Lloyd Warner’ in sosyal sınıf ve toplum çalışmalarını eleştirmiş ve onların yerini alacak olan kendi yaklaşımını geliştirmiştir. Duncan’ın sosyoekonomik statü indeksi pratik bir soruna çözüm bulabilmek amacı ile oluşturulmuştur. Amerika’da Iwao Moriyama ve Lillian Guralnick Milli İstatistikler Ofisi’nin sosyoekonomik statü ve ölüm oranları arasındaki ilişkiyi analiz etmek için bir çalışma yapmak istemesi sonucu, ölüm kayıtları üzerindeki meslek verileri incelenir. Duncan bu incelemeyi mesleki prestijleri sistematik olarak hesaplayabilen bir formül yaratarak yapar. Duncan’ın sosyoekonomik statü indeksi, ampirik sınıf analizleri içinde mesleki sınıf statüleri şemaları kapsamında değerlendirilebilecek önemli bir örnektir. Diğer yandan çok faktörlü kriter analizleri yaptığından basit derecelendirmeli mesleki hiyerarşi çalışmalarından ayrılır. Duncan SES indeksini yaratırken aşağıdaki verilerden yararlanır ve bu kriterleri sosyoekonomik indeksi için esas alır (Hout, 2007, s.110):

NORC Prestij Sıralaması (*National Opinion Research Center in America*)¹¹: North-Hatt araştırması olarak da bilenen bu çalışma ilk kez 1947’de Amerika’da temsili bir örneklem üzerinde seçilmiş 90 tane mesleğin kamu oyunun fikrine sunulması sonucu oluşan bir mesleki prestij çalışmasıdır. Burada prestij kavramı, cevaplayıcıların her bir mesleğin sosyal statüsünü değerlendirmeleri ve bir sıraya koymaları sonucu ortaya çıkan değeri ifade eder. Cevaplayıcıların meslekleri değerlendirmeleri sonucu meslekler temel olarak dört prestij kategorisine ayrılırlar: ‘mükemmel’, ‘iyi’, ‘orta dereceli’ ve ‘zayıf meslekler’. Daha sonra bu çalışma 1963, 1964, 1965, 1970 ve 1989’da farklı çalışmalara örnek teşkil etmiş ve geliştirilerek kullanılmıştır. Duncan’da 1961’de oluşturduğu sosyoekonomik statü indeksinde bu veri setinden yararlanmıştır.

- 1950’de Amerika’da yapılan nüfus sayımlarındaki meslek kodları listesi

---

¹¹ Home page of National Opinion Research Center : <http://www.norc.uchicago.edu/homepage.htm>

- Nüfus sayımı veri setinden elde edilen bireylerin eğitim süresi verileri
- Nüfus sayımı veri setinden elde edilen bireylerin gelir verileri

Duncan nüfus sayımında kodlanmış her bir meslek kategorisine bir puan değeri oluşturabilmek için NORC prestij sıralamalarını kullanır. Buna göre, 45 tane meslek adını, 1950'deki sayımda kullanılan birbirine mümkün olduğunca benzer 45 meslek kategorisiyle karşılaştırır. NORC sıralamasında 'mükemmel' ve 'iyi' derecelerini alan mesleklere sahip olan kişilerin yüzdesiyle, nüfus sayımına göre lise mezunu olan ve 3500 doların üzerinde geliri olan kişilerin yüzdesiyle regresyon yöntemini kullanarak ilişkilerine bakar. Böylece, kamuoyu tarafından yapılmış mesleki prestij kategorilerinin nüfus sayımından elde edilen eğitim ve gelir faktörleriyle ilişkilerine bakar. Eğitim ve gelir değişkenlerinin, 45 meslek kategorisiyle hemen hemen eşit derecede ilişkili olduğunu görür (eğitim için regresyon değeri 0.55 iken, gelir için 0.58'tir). Bu durumda eğitim ve gelir değişkenlerini kullanarak bir sosyoekonomik statü indeksi yaratır (SEI) ve bu indeksteki mesleki statü sıralamasını NORC'un prestij sıralamasıyla test eder. İki ölçek arasındaki ilişki oldukça kuvvetli olsa da (*the multiple correlation coefficient is 0.91*), bazı mesleklerin puanları iki ölçekte önemli farklılıklar göstermiştir. Sonraki araştırmalar Duncan'ın Sosyoekonomik Statü İndeksinin özellikle toplumsal hareketlilik çalışmaları için daha iyi bir ölçek olduğunu ortaya çıkarır çünkü örneğin Featherman ve Hauser 1976'da yaptıkları toplumsal hareketlilik araştırmasında şu sonuca varmışlardır: Meslekler Duncan'ın indeksi ile ölçüldüklerinde; babanın mesleği ve kişinin şimdiki mesleği arasındaki uzaklık ilişkisi, NORC'un prestij sıralamasında ölçülenden daha kuvvetli çıkmaktadır. NORC prestij sıralaması, 1966'da Hodge, Treiman ve Rossi tarafından tekrarlanmış ve genişletilmiştir. Bu çalışmada NORC prestij ölçeğinin zaman değişkeninden ne kadar etkilendiği ölçülmeye çalışılmış ve sonuç olarak 1947 & 1963 prestij değerleri arasında 0.97'lik bir korelasyon olduğu bulunmuştur. Treiman (1975) daha sonra 60 farklı ülkede aynı çalışmayı tekrarlamış ve ölçeğin zamana ve mekâna bağlı olarak çok küçük bir çeşitlilik gösterdiğini görmüştür. Daha önce Duncan & Hodge (1963)'nin belirttikleri gibi Mesleki statü farklılıklarını ölçmek için sabit bir ölçek (*a constant metric*) olmazsa, ülkeler ve zaman dilimleri arasında karşılaştırma yapabilecek araştırmalar yapmak imkânsızlaşmaktadır. Duncan ölçeği güncellenmiş halleriyle de, aynı sabit ölçeği koruyarak bu tip karşılaştırmaları imkânlı kılabilmiş bir ölçektir. Duncan bu konudaki yaklaşımını "*değişimi ölçmek istiyorsan, ölçeğini değiştirme*" diyerek özetlemiştir (1969).

Duncan'ın sosyoekonomik indeksi, 1961'de ilk oluşturulduğunda, sosyoekonomik ölçekler ve şemalar açısından önemli bir atılım olmuştur. Zira tüm meslekleri sürekliliği olan, kesintisiz bir

ölçeğe (*continuous scale*) yerleştirmeyi başarmıştır. SEI, mesleklerin en baştan hiyerarşik gruplara ayrıldıkları sınıflandırma şemalarından farklı olarak, meslek grupları arasında doğal farklılıklar tanımlamaz çünkü tüm mesleki kategoriler birbirinden tamamıyla ayrıksı değildir (Nakao, 1992, s.658). Hatta bazı meslek gruplarının sosyoekonomik konumları bakımından iç içe geçtiği söylenebilir. Devamlılığı olan değişkenlerin mesleki yapıyı/konumu ölçmede kullanılması nesiller arası mesleki başarı karşılaştırılması yapabilmeyi olanaklı kılan yapısal eşitlik denklemlerine dayalı modellere kapı açmıştır.

Böylece SEI puanları üç ana değişken tarafından oluşturulmuştur:

- mesleklerin prestije dayalı konumları (NORC Prestij sıralamasından elde edilen),
- mesleki kategorilere giren kişilerin eğitimi
- gelir seviyeleri (nüfus sayımı bilgilerinden elde edilen)

Bu anlamda Duncan'ın sosyoekonomik indeksi hem prestije hem de mesleklerin sosyoekonomik durumlarına göre oluşturulmuş bir ölçektir denilebilir.

c- Blau ve Duncan'ın Toplumsal Tabakalaşma Modeli

Bu araştırma, 20-64 yaş arasındaki 20.000 Amerikan erkeğinden oluşan temsili bir örneklem üzerinde, toplumsal tabakalaşma sisteminin temel değişkenlerini bulmak ve analiz etmek için yapılmıştır. Duncan'ın sosyoekonomik indeksinden sonra Blau ile birlikte yürüttüğü bu çalışma hem sosyoekonomik statü hem de toplumsal hareketlilik çalışmaları için ana referanslardan biri haline gelmiştir. Duncan'ın sosyoekonomik statü indeksini, Blau & Duncan'ın toplumsal tabakalaşma modelini ve Duncan'ın daha sonra yaptığı mesleki yapı analizlerini toplumsal hareketlilik çalışmalarından ayrı tutmak olanaklı değildir. Çünkü onun yapmak istediği önce mesleki yapıyı etkileyen faktörleri bulmak sonra da mesleki yapı sıralamasını her yaş ve zaman dilimi üzerinde uygulayarak hem nesiller arası hem de bir bireyin kendi nesli içindeki mesleki hareketliliğini sabit bir ölçekle ölçebilmektir.

Bu araştırmanın temel amacı; mesleki yapıyı etkileyen ana kriterlerin ne olduğunu bulmak ve incelemektir. Buradaki kavramsal farklılığa dikkat etmek gerekmektedir. Blau & Duncan ölçmek istedikleri şeyi mesleki yapı ya da mesleki konum (*occupational position*) olarak tanımlamışlardır ve bu ne ekonomik sınıf (*economic class*) ne de mesleki prestij statüsü (*prestige status*) ile eş değer bir değişken değildir. Mesleki yapı/konum, sınıf ve statü kavramlarının tüm yönlerini kapsaması bile, bu ikisini en iyi açıklayan göstergedir. Kavramsal olarak, mesleki yapı ile sınıf kavramı arasındaki

ilişki, mesleki yapı ve statü kavramı arasındaki ilişkiden daha kuvvetli bir ilişkidir. Ancak yine de mesleki yapı ya da konum, içerdiği emek tipi de düşünülünce özellikle sıralamadaki yeri yüksek olan meslekler için mesleğin bir parçası olan saygınlık ve prestij değişkenlerini de beraberinde getirmektedir. Yine, mesleki konum sıralamasında yüksek bir pozisyonu olan kişinin sahip olduğu uygun hayat standardını koruyabilmesi için önemli ölçüde ekonomik kaynağa ihtiyaç duyacaktır. Bu örnekler, üç kavramın birbirini etkiler konumda olduklarını gösterir. Böylece mesleki yapı kavramı, modern sanayi toplumundaki toplumsal tabakalaşmanın ana boyutlarını oluşturmakla kalmaz, sosyal yaşamın alanları ve farklı kurumlar arasında bağlantı kurma işlevi de görür ve anlamlı kılan da budur. Prestij sıralamalarının ve sosyal sınıf hiyerarşilerinin kökleri, bu anlamda, mesleki yapı/konum kavramına dayanmaktadır.

Mesleki yapı, işgücünün kurumsal alanlar arasında nasıl bölüştüğünü ve farklı mesleki gruplar arasındaki akışın, işgücü arz ve talep dengesini nicelik ve nitelik bakımından nasıl etkilediğini gösteren anlamlı bir göstergedir. Buna ek olarak, ekonomi ve aile arasındaki karşılıklı ilişkiye de ayna tutar. Çünkü mesleki yapıyı inceleyerek, ekonominin ailenin statüsünü nasıl etkilediğini ve ailenin de gereken işgücünü sağlayarak ekonomiyi nasıl etkilediği anlaşılabilir. Mesleki yapı kavramının teorik zemininde ise, hiyerarşik mesleki tabakalaşmanın, bireyin çeşitli servislere sağladığı emek katkısıyla, bu emeği karşılığında aldığı ödül (*reward*) arasındaki ilişkinin yansıdığı yer olduğu görülür ve bu ilişki işlevselci tabakalaşma kuramının iddia ettiği gibi her zaman eşit bir denklem üzerine kurulmaz. Çünkü mesleki hiyerarşi bir tarafıyla, talep edilen servislere gerekli nitelik ve nicelikte işgücü sağlayan bir yapı olduğu gibi, (ki bu işlevselcilerin toplumsal tabakalaşmaya yaklaşım biçimleridir) diğer yandan da kontrol mekanizmasının başında duran bireylerin (yöneticiler gibi), işgücünün emeğinin karşılığında ne kadar değer alacağını etkilemesine izin veren bir iktidar yapısıdır da. Böylece hiyerarşik mesleki sıralamada, üst tabakalarda yer alan mesleki pozisyonlar, bu pozisyonun sağladıkları nedeniyle, temin edilen emek gücü ve karşılığında verilen değer arasındaki denklemin eşitliğini bozarlar. Bu noktada, mesleki yapıyı incelemenin amacı; sadece bu hiyerarşiyi belirlemek değil, aynı zamanda onu ortaya çıkaran ve sürekli kılan faktörlerin ne olduğunu bulmak ve sosyal politikaya katkısı olabilecek şekilde incelemektir. Tam da bu nedenle, Duncan'ın sosyoekonomik statü indeksi ve Blau & Duncan'ın mesleki yapı modelleri kendilerinden önce yapılmış basit derecelendirmeli mesleki statü şemalarından ayrılır. Çünkü bu şemalar mesleklerin formlarını tanımlayıp onları sübjektif değerlendirmeler sonucu hiyerarşik bir listeye sokarken, bu iki sosyoekonomik indeks çalışması, prestij ve statü çalışmalarındaki sıralamanın oluşumunda etkili olabilecek değişkenleri irdemiş ve sonunda eğitim ve geliri bu etkenlerden en anlamlı olanları olarak belirlemişlerdir. Daha sonra, bu anlamlı

buldukları etmenleri kullanarak, objektif bir mesleki yapı sıralaması oluşturmuşlardır. Bu sıralamayı oluşturduktan sonra da mesleki yapıyı etkileyen diğer faktörleri de bulmaya çalışmış ve bu sıralamanın “neden” böyle olduğu sorununun yanıtlarını aramışlardır.

Blau ve Duncan, Amerika'nın Mesleki Yapısı adlı kitaplarına tabakalaşma teorileri ve toplumsal hareketlilik araştırmaları arasındaki farkı anlatarak başlarlar:

“19. yy'ın büyük düşünürleri sanayileşmenin derin etkileri, bunun neden olduğu toplumsal değişimler ve farklılaşmalardan etkilenerek, bunlar üzerine araştırmalar yapmışlardır. Bu çalışmalardan bazıları sınıf kavramına ve sınıflar arasındaki farklılığa vurgu yapmış ve hatta bu dinamiği tarihin değişimine neden olan ana faktör olarak tanımlamışlardır. Bunun en iyi örneği Marx'ın 19. yy'daki toplumsal düşüncesi ve 20. yy'daki siyasi düşüncesi ciddi olarak etkilemiş olan ‘sınıf çatışması’ teorisidir. Diğer yandan daha sonra işlevselci geleneği besleyecek olan Durkheim'in ‘iş bölümü’ teorisi de, daha çok mesleki farklılaşmaya vurgu yapar ve bunun toplumdaki dayanışma ve fikir birliğini nasıl etkilediği üzerine çalışır. Sınıf analizleri için bir diğer teorik zemini ise Marx Weber'in sınıf, statü ve siyasi parti kavramları arasındaki farklılığa dikkat çektiği toplumsal tabakalaşma kuramı hazırlar. Weber'e göre, sınıf kavramı üretim ve alım gücü süreçleri temelinde oluşurken, statü grupları yaşam tarzlarının göstergeleri olarak kabul edilen tüketim davranışları üzerinden belirlenir. Siyasi parti ise bireyin siyasi partiler arasındaki mücadeledeki yerini ve aldığı rolü vurgular. Ancak, toplumsal sınıf ve tabakalaşmayı kuramsallaştıran bu büyük teorilerin 1940'lardan itibaren dünyada yapılmaya başlanan toplumsal hareketliliği ölçmeye yönelik ampirik araştırmalar üzerinde baskın bir etkileri yoktur” (s. 2).

Blau & Duncan, kendilerinden önce yapılmış olan mesleki prestij ve mesleki statüleri kastetmektedirler. Tabii kendi çalışmalarını da bu kategoriye koyarlar çünkü büyük sınıf teorileriyle direk bağlantıları olmadığını dile getirirler. Teorik açıdan, mesleki yapıya vurgu yaptıkları için daha çok Durkheim ve onun sonrasında gelişen işlevselci geleneğe daha yakın bir duruşları vardır. Ancak toplumsal tabakalaşmayı etkileyen faktörlerin ne olduğunu, bu faktörlerin neden tabakalaşmayı etkiledikleri ve mesleki yapıdaki denklemin eşitsizliğinin neden kaynakladığını irdeledikleri için klasik iş bölümü teorisinden farklılaşmaktadırlar.

1.3 Toplumsal Hareketlilik

Antik Yunan'dan 19.yy'da sosyolojinin bir bilim olarak doğuşuna kadar geçen zaman sürecinde, toplumsal hareketlilik daha çok politik bir sorunsal olarak üzerinde düşünülmüş bir konudur. Bu uzun zaman sürecinde, Plato'nun toplumu kavrayışı bu alandaki düşüncelere egemen olmuştur. Kişilerin doğuştan özelliklerinin toplumdaki yerlerini belirlediğine dair düşünce, kendine sosyolojik düşüncede de yer bulabilmiştir. Plato, toplumu üç sınıftan oluşan ve aralarında katı hiyerarşi bulunan bir sistem olarak algılamıştır. Her sınıf, farklı özellikleri ve yetenekleri baskın olan bireylerden oluşmakta, fakat toplumun sağlıklı bir şekilde devamı; özellikleri başka bir sınıfa daha uygun bireylerin bu hiyerarşide yer değiştirebilmesiyle sağlanmaktadır. Bu istisnai bir durum olmakla birlikte, genelde her sınıf o sınıfa uygun özellikleri olan bireyleri, yine kendi içinden, gelecek kuşaklara gerekli özellikleri miras yoluyla aktarmak suretiyle yetiştirmektedir. Bu düşüncede, bireylerin atfedilmiş özellikleri onların toplumsal yerlerinin belirlenmesinde ön plandadır.

Klasik sosyolojik düşüncenin önemli figürlerinin, toplumsal hareketlilik konusuna ayrıntılı ve doğrudan olmasa da toplumu algılayışlarının bir parçası ve tamamlayıcısı olarak değindiklerini görüyoruz:

Tarihi sınıf çatışmaları üstünden okuyan *Marx*, toplumsal hareketliliği sınıf oluşumu (*class formation*) ve sınıfsal eylem açısından gerekli görmüştür. Toplumun yönetenler (*burjuva*) ve yönetilenler (*proletarya*) olmak üzere iki sınıftan oluştuğunu öngörerek, toplumsal hareketlilik yoluyla yönetenlerin yönetilenler arasındaki zeki ve lider niteliğindeki kişileri kendi saflarına katarak iktidarlarını pekiştirmelerine neden olacağını söylemiştir¹². Toplumsal tabakalaşmanın; ekonomik tabanlı 'sınıf', sosyal tabanlı 'statü' ve politik tabanlı 'otorite' gruplarının karışık bir bileşimiyle oluştuğunu ifade eden *Weber*, toplumsal hareketliliği, farklı katmanlar arasında mesleğinde önemli bir rol oynadığı süreçler zinciriyle günümüz toplumlarında yaygın ve sürekli bir şekilde gerçekleştiğini savunmaktadır. Farklı kültürel formasyonlara sahip birey veya grupların bu sirkülasyonda farklı yükselme veya düşme potansiyellerine sahip olabilecekleri de, *Weber*'in Protestan ahlakı ve kapitalizmin ruhu tezine önemli bir dayanak teşkil etmiştir.

---

¹² *Marx*'ta açık bir toplumsal hareketlilik açıklaması yoktur. Aslında bunu en baştan ret etmektedir. Ancak *Marx* üzerine yapılan çalışmalar onun temel düşüncesinden esinlenerek toplumsal hareketliliğe dair çeşitli yorumlarda bulunmuşlardır. Bu çerçevede hareketlilik içeren bir toplum, başarı ve başarısızlığı kişiselleştirerek sınıf-İçi dayanışmanın ve bağlarında zayıflamaya yol açabilecek kapasitede olarak görülmüştür. Bu anlamıyla toplumsal hareketlilik, var olan toplumsal ve ekonomik sistemin –kapitalizmin- süregitmesi için bir "emniyet sübabı" olarak görülebilmektedir.

Sosyolojik düşüncenin ilginç figürlerinden *Pareto*'ya göre; bir toplumda yönetim mevkileri, farklı özellikleri olan gruplar arasında sürekli el değiştirmektedir. Farklı özellikleri olan elit grupların bu sirkülasyonu bitmeyecek bir süreçtir ve tarihin devamının asli unsurudur. Bu düşünce kısaca, toplumdaki yetenekli bireylerin yönetim kademelerine çıkabilme şansı olduğunu ve toplumun sağlıklı bir şekilde devamlılığı için bunun gerekliliğinin altını çizmektedir.

Toplumsal hareketlilik üstüne ilk sistematik çalışmaların *Sorokin* tarafından 1920'lerde başlatıldığı görülmektedir. Farklı yerlerde yapılmış küçük çaplı ampirik çalışmaları birleştirme çabasının yanında, *Sorokin*'in bu alana dair sonraki dönemdeki “eğilimsiz dalgalanma kuramı”nı geliştirmesine neden olacaktır. Ekonomik katmanlaşma sanıldığı gibi ne tam olarak artmakta, ne de tam olarak azalmaktadır. Bu bağlamda toplumların bir dengeye veya eşitlik durumuna gelmesi söz konusu değildir. Yani, tarihte daha fazla toplumsal hareketliliğin olduğu bir konuma doğru bir gidiş yoktur. Sadece, hareketliliğin hareketsizlikten daha fazla olduğu dönemler vardır (Edgell, 1998). Ayrıca, farklı tabakalardaki her işin, mesleğin kendince bir önemliliği vardır ve bu konumların hakkını verebilecek kişilerin bu yerleri doldurması elzemdir. Bu iki önermesiyle *Sorokin*, 50'lerde popülerlik kazanacak olan işlevselci teoriye zemin hazırlamıştır. Böyle bir yapının oluşması ve korunması ise, “dikey dolaşım kanalları” sayesinde; kişilerin test edilmesi, seçilmesi ve yerleştirilmesi mekanizmalarıyla sağlanmaktadır. Eğitim, bu mekanizmanın en önemli ayağıdır. Bunun yanında, kuşaklar arası mesleki aktarım, meslekten mesleğe değişmekle birlikte zaman geçtikçe azalmaktadır. Son olarak *Sorokin*'in toplumsal hareketliliğin fayda ve zararlarına dair söylediklerini aktarmak yararlı olacaktır: Pozitif etkileri; toplumsal hareketlilik sayesinde yetenekler toplumda iyi bir şekilde dağılabilmektedir ve atfedilmiş özelliklere verilen önemin azalmasıyla birlikte tatminsizlikler azalırken başarı ve başarısızlık kişilere yüklenebilmektedir. Negatif etkileri ise; herkesin sadece yükselmeyi düşündüğü bir ortamda, bireycilik önem kazanırken, toplumu düşünmek ve bağlılık duyguları değer kaybedebilmektedir (Heath, 1981).

1.4 Toplumsal Hareketliliğin Ölçülmesi

Toplumsal hareketlilik üzerine ilk geniş çaplı alan araştırması 1949 yılında *Glass* tarafından İngiltere'de yapılmıştır. 10.000 yetişkinin katıldığı çalışmada, bu kişilerin ayrıntılı yaşam hikâyelerine dair bilgiler toplanmıştır. Araştırmanın sonuçları, ilerleyen yıllarda farklı bilim insanları tarafından kullanılmıştır. *Westergaard & Resler* (1975)'in ortak çalışmasında *Glass*'ın araştırması incelenmiş ve üç önemli sonuca varılmıştır: Toplumsal hareketliliğin genelde kısa menzilli (*short-range*) olduğu, toplumun üst katmanlarındakilerin bu avantajlarını sonraki kuşaklara

çoğunlukla aktarabildiği (*self-recruitment*), ve çalışanlar arasındaki kafa-kol emeği farkının toplumsal hareketliliği belirlemede önemli bir kriter olduğu gibi sonuçlardan bahsedilmektedir (Heath, 1981).

1950'lerin sonlarına doğru, farklı ülkelerdeki toplumsal hareketliliğin karşılaştırılmaya çalışıldığı uluslararası araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. *Lipset & Bendix* (1959)'ın Endüstriyel Ülkelerde Toplumsal Hareketlilik isimli çalışmaları, karşılaştırmalı toplumsal hareketlilik çalışmalarında bir başlangıç olmuştur. Onlara göre, endüstriyel ülkelerin; etkinlik, düzen ve sosyal adalete dayanan sistemleri, demokrasileri için en önemli dayanaktır. Başarının en önemli yükselme kriteri olduğu ve açık sıfatıyla nitelendirilebilecek bu toplumlar; bu özellikleriyle gelişmekte olan toplumlardan ayrılmaktadırlar (Heath, 1981) Kısaca, endüstriyel toplumların toplumsal hareketlilik örüntüleri, kendi içlerinde bazı farklılıklar sergilese de, gelişmekte olan ülkelere ciddi şekilde ayrılmaktadır. Örneğin; ABD, İngiltere ve Almanya gibi ülkelerin toplam toplumsal hareketlilikleri benzer olsa da; aşağı ve yukarı hareketlilik oranları farklılaşabilmektedir. Unutmadan; *kafa ve kol emeğine* dayanan işler arasındaki hareketlilik bu araştırmacının da, sosyal hareketliliği ölçmedeki baş kriteridir (Hamilton & Hirsztowicz, 1987).

Miller (1960), 18 tane gelişmiş ülkenin toplumsal hareketlilik verilerini karşılaştırmıştır. Bu araştırmada, *Kitle-Seçkin hareketliliği* ülkelerin toplumsal hareketlilik konusunda farklılaşan ve benzeşen yönlerinin ortaya çıkarılmasında baş kriterdir. Kitle hareketliliği bakımından, bu ülkelerin belirgin farklılıkları yoktur. Seçkin hareketliliğinde ise ABD'nin diğer ülkelere göre önde olduğu sonucu bulunmuştur (Edgell, 1998).

İlerleyen yıllarda, *Blau & Duncan* (1967)'in çalışması, bu alanda önemli yenilikler getirmiştir. Bu çalışma; mesleki yapıya ve bunun içerisinde statü elde etmeye merkezi bir yer veren işlevselci kuramdan ilham almıştır. Geliştirmeye çalıştıkları yeni analiz teknikleriyle, bireysel mesleki başarıyı etkileyen nedenleri bulmaya çalışmışlardır. Çoklu regresyon (*multiple regression*) yönteminin geliştirilmiş haliyle, başarıyı etkileyen farklı nedenlerin göreceli etkilerini bulabilmişlerdir (Heath, 1981). ABD'ki nüfus sayımlarından yararlanarak, bu ülke hakkında bazı sonuçlara varmışlardır. Bireysel başarının yükselmek için en önemli etken olduğuna dair klasik tezi doğrulamanın yanında; meslekler bakımından önemli farklılıklar bulunmasına rağmen ABD'de ciddi statü farklılıklarının olmadığını ileri sürmüşlerdir. Onlara göre; bu durum, güçlü ABD demokrasisinin temeli ve güvencesidir. Bütün bu argümanlar, bu çalışmayı da Sorokin geleneğine sokulmasına olanak sağlamaktadır (Edgell, 1998).

Blau & Duncan'ın araştırması, *Hauser & Featherman* (1977) tarafından 33.000 kişiyi içeren bir örnekleme genişletilerek sürdürülmüştür. Bu süreçte, Miller'ın karşılaştırmalı analizlerinden yararlanarak, toplumsal hareketliliği *mutlak (görünen)* ve *nisbi (dolaşım) hareketlilik* olmak üzere iki eksenden incelemeye çalışmışlardır. FJH tezi olarak da bilinen bu yaklaşımın sonuçlarına göre; gelişmiş ülkelerin aynı görünen hareketlik oranlarına sahip olmadığı fakat yapısal hareketlilik -yani babalar ve oğullar açısından mesleki fırsatların yapıları- hesaba katıldığında, dolaşım hareketliliğinin hemen hemen sabit kaldığı görülmüştür. 60'lı ve 70'li yıllar boyunca nesiller arasında mesleki hareketliliğin az değiştiği, ancak nesil-içi hareketlilik bakımından önemli değişimlerin olduğu yine bu tez tarafından ileri sürülmüştür (Edgell, 1998).

1972'de İngiltere'de yapılan ve 1982'de yenilenen Oxford toplumsal hareketlilik araştırmaları Goldthorpe (1972; 1987; Erikson'la:1992)'un çalışmalarına temel oluşturmuştur. Goldthorpe'un temel ilgisinin sınıf oluşumu ve sınıfsal hareket olduğu söylenebilir. Ondan önceki çalışmalarda sınıf hareketliliğiyle ilgili olarak başlıca savunulan; üst katmanlardaki "kapanma" tezi, kafa-kol ayrımının dikkate alınarak savunulan "tampon bölge" tezi ve nesiller arası görülen yoğun hareketliliğin nesil-içi hareketlilikle dengelendiği tezleri Goldthorpe tarafından eleştirilmiştir. Ona göre, bu tezler nispi hareketliliği yansıtmadığı için yeni bulgularla çelişmektedir. Mutlak-nispi hareketlilik farklarının önemli olduğunu vurgulamış, örneğin sınıf oluşumunun mutlak hareketlilik, toplumun açıklığının ise nispi hareketlilik yardımıyla ölçülebileceğini savunmuştur. Bu bağlamda, genel görüşün aksine ekonomik büyümeyle nispi hareketliliğin yani farklı sınıfların yükselme şanslarının artmayabileceğini söylemiştir (Heath, 1981).

1950 yılında Glass'ın 12 ülkenin periyodik tabakalaşma ve hareketlilik verilerini kullanarak genel bir çerçeve (*common framework*) yaratma çabası bu konudaki ilk adımlardan biridir. Lipset ve Bendix'in 10 gelişmiş ülkenin verilerini kullanarak yaptığı kuşaklararası hareketlilik tabloları ve Miller'ın 17 ülkenin verilerini kullanarak oluşturduğu tablolar daha sonra birçok araştırmada zenginleştirilerek kullanılmıştır (Marsh 1963; Lenski 1966; Jones 1969; McClendon 1980; Grusky & Hauser 1984). Bu çalışmalarda mesleki hareketlilik (*occupational mobility*) genel olarak birincil önemdedir. Yine bu dönemlerde, ülkeler arası sağlıklı karşılaştırmalar yapmak için; görünen hareketlilik oranlarıyla, hareketlilik şanslarının birbirinden ayrı değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. *İlk kuşak karşılaştırmalı analizler* diyebileceğimiz bu çalışmalarda genel vurgu; gelişmiş ülkelerin arasındaki benzerlik ve farklılıklar ile gelişmekte olan ülkelere toplumsal hareketlilik bağlamında ayrıldıkları noktalar üzerine olmuştur.

İkinci kuşak araştırmalarda, Blau ve Duncan (1967)'in çalışmalarının da etkisiyle farklı ülkelerden toplanan veriler için yeni ölçütler geliştirilmeye çalışılmış; mesleklerin statüleri (*occupational status*) üzerinden karşılaştırıldığı statü tutunma modeli (*status attainment models*) oluşturulmuştur. Fakat bu model, Machonin (1970) ve Jones (1971)'un 3 ülkeyi karşılaştırdığı çalışmaları dışında, ülkeler arası karşılaştırmalarda uzun süre kullanılmamıştır. Görece yakın bir dönemde; bu model, 21 ülkeyi içeren bir karşılaştırmalı analizde Treiman ve Yip (1989) tarafından kullanılmıştır. Benzer bir hareket noktasından, meslekleri standardize etmeye yönelik mesleki prestij skalası da (*occupational prestige scales*) kendine karşılaştırmalı analizlerde yer bulamamıştır. Bu kuşak araştırmaların öncelerden en önemli farkı, eğitimin toplumsal hareketlilikteki rolü üzerinde durmalarıdır. Bir ülke endüstrileştikçe, kişilerin yükselmesinde eğitimin rolünün arttığı bu araştırmaların önemli sonuçlarındandır. Ayrıca yine bu dönemde, bireylerin; bilişsel yetenek, oturdukları muhit, etnik kimlikleri, dinleri gibi faktörlerin statülerinin oluşmasındaki rolleri de daha karmaşık analiz yöntemleriyle incelenmeye başlanmış, fakat karşılaştırmalı çalışmalarda kullanılmamıştır. Aynı şekilde, Bourdieu ve Passeron (1977)'un geliştirdikleri kültürel yeniden-üretim teorisi de (*cultural reproduction theory*) karşılaştırmalı analizlerde yer edinmemiştir.

Birinci ve ikinci kuşak araştırmalarda sıklıkla kullanılan çok değişkenli çizgisel regresyon modelleri (*multivariate linear regression models*), *üçüncü kuşak toplumsal hareketlilik araştırmalarıyla* yerini logaritmik linear modellere (*loglinear models*) bırakmıştır. Farklı değişkenlerin görece etkilerinin incelenemediği bu teknikle birlikte, sosyal sınıflar arasındaki ikili ve asimetric ilişkiler ölçülmeye daha uygun hale gelmiştir. 80'lerle birlikte CASMIN (*Comparative Analysis of Social Mobility in Industrial Nations*) adıyla anılacak bir proje başlatılmıştır (Goldthorpe ve Müller, 1982). Batı ve Doğu Avrupa'dan 13 ülkenin verilerinin 7*7'lik tablolarda incelenmeye çalışıldığı bu projeye, öncelikle ulusal araştırmalardan gelen yüksek kaliteli birim bilgilerin standardizasyonuna ve yeniden kodlanılmasına çalışılmıştır. Sınıf kategorilerinin genel bir sisteminin oluşturulması, farklı hareketlilik modellerinin loglinear yöntemiyle incelenmesi (miras etkileri, hiyerarşik etkiler, sektörel etkiler gibi) bu projenin belli başlı temalarındandı. Proje kapsamındaki araştırmalarda varılan, endüstriyel ülkelerdeki genel sosyal akışkanlığın (*common social fluidity*) benzerliğine dair bulgular; Wong (1990)'un bu ülkelere dair 1970 verilerini kullanarak karşılaştırmasında ve Ganzeboom (1989)'un 35 ülkenin verilerini kullanarak oluşturduğu 6*6'lık 149 tablo yarattığı çalışmasında çürütülmüştür. Bu kuşak araştırmalarda kendine sıklıkla yer bulabilen; babanın mesleği, oğulun ilk işi ve şimdiki işi arasındaki ilişki ve eğitimin bu süreçteki rolüne dair temalar, karşılaştırmalı çalışmalarda fazla geliştirilememiştir.

Toplumsal hareketlilik üstüne 80'lere kadar yapılan çalışmalara üç önemli tema damgasını vurmuştur:

- Fırsat eşitliğinin boyutları ve kapsamı,
- Ekonomik ve sosyal değişim ile sosyal hareketliliğin ilişkisi,
- Sosyal hareketliliği etkileyen faktörlerin göreceli etkileri.

Bu üç geniş kapsamlı tema, toplumsal hareketlilik tartışmalarının temel ekseninde kalmıştır (Hamilton & Hirsztowics, 1987). Ayrıca, hareketliliğin sınıf oluşumu ve sınıfsal hareketlilik boyutları da bu yıllar boyunca irdelenen önemli konulardan olmuştur. 80'lerden sonra, yapılan bütün araştırmaların erkek hareketliliğini ölçtüğü, kadın hareketliliğinin de bu hesaplara katılmasının gerekliliği söylenilmeye başlanmıştır. Kadın hareketliliğinin erkek hareketliliğine bağlı, fakat birbirinden ayrı süreçler olarak alınması gerektiği vurgulanmış (Marshall, 1988), sadece erkek hareketliliğine dayanan araştırmaların kaçınılmaz olarak toplumun geneli hakkında eksik bir tablo sunacağı savunulmuştur (Abbot, 1990). Özellikle 90'lardan sonra ise, gittikçe hızlanan küreselleşme ve post-fordizm süreçlerinin toplumsal hareketlilik üzerine etkilerinin incelendiği araştırmalar ön plana çıkmıştır (Fevre, 1991)

Alanda yapılan çalışmalar, genellikle batılı ülkelerde bir ya da iki yılda bir yapılan genel sosyal araştırmaların (*general social survey*) verilerini kullanmaktadır. Bunun yanında, belirli sürelerde yapılan seçim ve demografik araştırmaların verileri de kullanılabilir. Olay tarihi modelleri (*event history models*), bireylerin iş hayatlarını ayrıntılı vurgulamalarıyla, toplumsal hareketlilik araştırmalarında önemli bir dönemeçtir. Bu model, Allmendinger (1989)'in çalışması dışından karşılaştırmalı analizlerde kullanılmamıştır. Alan araştırmalarında olası hataları önlemeye yönelik, çoğul gösterge yaklaşımı (*multiple indicator approach*) ve bir bireyin kardeşleri hakkında da bilginin edinilmeye çalışıldığı "sibling's models" de karşılaştırmalı analizlerde kendine yer bulamamıştır. Karşılaştırmalı analizlerde bugün gelinen noktada, mesleklerin standardize edilmesinde genelde ISCO (*International Standard Classification of Occupations*) ölçütü kullanılmakta, sosyo-ekonomik statü de ise Duncan SEI-type ölçütü kullanılmaktadır.

1.5 Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Hareketlilik

“Maddeci tarih görüşünün temel bir önermesine göre, belli bir sınıf yapısı belirli üretim ilişkilerinden türer ve dolayısıyla bu ilişkilere tekabül eder. Sınıflı toplumlardaki çeşitli üretim ilişkileri ise, dolaysız üreticiler tarafından yaratılan artı-ürüne el koymanın farklı mekanizmaları ile tanımlanır ve birbirinden ayrılır. Sınıf farklılıkları, bu bağlamda eşitsizlik değil, sömürü sorunsalı içinde ortaya çıkar. Bu formülasyonu bir kez kabul ettikten sonra, toplumsal sınıfların tek başlarına ve birbirlerinden bağımsız olarak tanımlanamayacağını da kabul etmemiz gerekir. Yani her sınıf bir diğerine hem bağımlıdır; hem de onunla karşıtlık içindedir” (Boratav, 1999:9).

Toplumsal hareketlilik konusu, Türkiye’nin sosyal ve ekonomik yapısının ve değişimin anlaşılması bakımından önemli olmakla birlikte, bu konu üstüne ülke çapında yapılmış kapsamlı alan araştırmaları bulunmamaktadır. Farklı toplumlardaki toplumsal hareketliliğin ana dinamiklerine bakıldığında, eğitimin niceliği ve niteliği, demografik özellikler, evlilik, göç ve sosyal refah sistemleri görülmektedir. Fırsat eşitliğinin ne derecede var olduğu da kuşkusuz bir diğer önemli sorudur. Türkiye’de ise toplumsal hareketlilik üzerine yapılan çalışmaların azlığı nedeniyle, Türkiye’deki toplumsal hareketliliğin ana dinamikleri konusunda çeşitli kaynaklara sahip değiliz. Ülke çapında düzenli olarak yapılmakta olan Nüfus Sayımı ya da Hanehalkı Tüketim ve Gelir Anketleri gibi araştırmalarda bu konuya dair sorular bulunmamaktadır. Yine 1968’den beri düzenli olarak 5 yılda bir Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yapılan Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları’nda toplumsal hareketliliğe dair sınırlı sayıda soru 1988 araştırmasına kadar sorulmuştur. Bu tarihten sonra bu konuya ilişkin sorular söz konusu araştırmanın içeriğinden çıkarılmıştır. Ancak 2004 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmasında bu konudaki soruların yeniden sorulması gündeme gelmiştir. Bu konuda ülke literatürüne bakıldığında, yapılan araştırmaların ya sadece belli bir bölge ya da yerleşim birimini içerdiğini ya da araştırmanın sorunsalının doğrudan sosyal hareketliliği içermediği görülmektedir.

Gündüz (1991)’ün master tezi, 70’lerden sonra toplumsal hareketlilik konusunda sıklıkla kullanılmaya başlayan logaritmik doğrusal model tekniğinin, yukarıda bahsedilen nüfus ve sağlık araştırmasının 1988 verilerine dayanarak Türkiye’de uygulanmasını içermektedir. Bu tezin sonuçlarına göre, Türkiye’de bir kişinin mesleki sektör kategorilerinin ve işteki statüsünün belirlenmesinde babanın işteki statüsünün etkisinin büyük olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Türkiye’de babadan oğula uzanan zaman sürecinde hem babalar hem oğullar için iş statüsü ile mesleki sektörlerin birleşiminde bir zayıflama görüldüğü sonucuna varılmıştır.

Boratav (1995)’in İstanbul’un iki semtinden ve Anadolu’nun değişik bölgelerindeki 19 köyünden toplam 1645 haneyi içeren araştırmasında; toplumsal hareketlilikle ilgili ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Boratav, babanın işi gibi bir faktörü sınıf yapılarının belirlenmesinde tamamlayıcı bir etmen olarak

görmektedir. Meslek gruplarının sınıfsal yapıyı belirleyici en önemli faktör olduğu düşünüldüğünde, araştırmanın sosyal hareketliliğin incelendiği bölümünde, kuşaklar arası hareketliliğin sınırlı, bu grupların “içsel türeme derecesi”nde (bir grubun üyelerinin yine o grubun üyelerince beslenme oranı) yüksek olduğu ortaya konulmaktadır. Ankara OSTİM’deki küçük işyerlerinde çalışan işçiler arasında yapılan, 300 kişiyi içeren bir alan araştırması olan *Geniş* (2002)’in doktora tezinde, işçilerin kuşaklar arası ve kuşak-içi olmak üzere mavi yakalı-beyaz yakalı-niteliksiz kriterleri ışığında mesleklerindeki değişime dair bilgiler mevcuttur.

Türkiye’deki toplumsal hareketlilik olgusunu sınıfsal, statü ve meslek grupları açısından incelemenin yeterli olmadığı, göç ve sosyal normlarında özellikle dikey hareketliliğe negatif ve pozitif etkileri de dikkate katılması gerektiği söylenebilir. Bu faktörlerin cinsiyete dayalı olarak etkileme düzeylerinin değiştiği de eklenmelidir. *Kalaycıoğlu* (1996)’nın Ankara’nın üç farklı gecekondu mahallesinde 150 hanede yaptığı çalışmada; göç, gelinen yerleşim biriminin büyüklüğünün, gelinen bölgenin ve farklı mezhep gruplarına dahil olmanın göç eden kuşakların bir sonraki kuşaklardan beklentilerinde ve onlara sağladıkları fırsatlarda ciddi farklılıklar yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmadan genel çıkarsama; göçün genel olarak dikey hareketliliğe olumlu katkılarının olduğu, fakat bireylerin ve ailelerin sosyal kökenlerinin bu hareketliliğe bazen olumlu bazen de olumsuz katkılarının olabileceği yönündedir.

Kalaycıoğlu, Kardam, Tüzün ve Ulusoy (1998)’un yaptığı bir diğer çalışmada, Türkiye’deki toplumsal hareketliliğin en önemli dinamiklerinin göç ve aile bağlantıları olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmada bu dinamikler sınıflandırılmıştır. Göç dinamiği üç başlık altında incelenmiştir: Köyden kente göç, eğitim veya atama nedeniyle göç ve son olarak yurt dışına göç. Bulgulara göre, göç toplumsal hareketliliğin ilk adımı olarak görülmektedir ve diğer bir dinamik olan aile bağlantıları ise toplumsal hareketliliğin yukarı veya aşağı doğru olmasında belirleyici bir unsurdur. Aile desteğinin de çeşitli yollarla gerçekleştiği ortaya çıkmıştır: En önemli yol ise “havuz oluşturma”; yani bütün ailenin gelirinin tek kaynaktan toplanması ve aile üyelerine daha iyi koşullar sağlamak için kullanılması olduğu görülmüştür. Diğer bir yol ise babanın sosyal sermayesi (*social capital*) sayesinde erkek çocuğun veya yakın akrabaların işe yerleştirilmesi olduğu tespit edilmiştir.

Eldeki verilerin ve kaynakların azlığı Türkiye’nin kapsamlı bir toplumsal hareketlilik çalışmasına ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Yukarıda da değinildiği üzere bir toplumun sosyo-ekonomik gelişmesini anlamak ve açıklamak için toplumsal hareketlilik oranları anlamlı değişkenlerdir. Hâlihazırda bulunan araştırmaların azlığı, bütün Türkiye’yi temsil etmeyişleri ve diğer ülkelerde

yapılan çalışmalarla karşılaştırma yapılması olanaklarının bulunmayışı en önemli eksikliklerindedir. Bunlar göz önüne alındığında, önerilen araştırma; Ankara kent merkezini temsili bir örnekleme ve farklı ülkelerde uygulanmış çalışmaları dikkate alarak ülkeye özgü nitelikleri de içererek çalışmayı hedeflediği için önem taşımaktadır ve Türkiye'deki toplumsal hareketlilik çalışmaları açısından önemli bir adım olacaktır.

1.6 Ankara İli (Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Yapı)

*Hipodrum'un yanından geçiliyor
ve yepyeni bir şehir karşındadır:
kibirli ve muzaffer
inkar ederek varoşlarını
bozkırın ortasında başıboş bir israfla
peyda oluveren*

Nazım Hikmet (Memleketimden İnsan Manzaraları)

Ankara, 13 Ekim 1923 tarihinde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak ilan edilmiştir. Örnek bir kent inşa etmek, modern ve çağdaş bir yaşama ortamı oluşturmak, ülkenin kentleşmesine öncülük etmek gibi amaçlarla başkent olarak seçilmiştir (Altaban, Ö., 1998, s.41).

1927 yılında ilk nüfus sayımı yapıldığında, Türkiye nüfusunun 13.648.270 kişi olduğu, bu nüfusun 3.305.879'unun (%24.3) kentlerde, 10.342.391'inin (%75.7) ise kırsal alanlarda yaşadığı tespit edilmiştir. 1950 yılına kadar geçen süre içinde nüfusun 7.298.918 kişilik bir artışla toplam 20.947.188'e ulaştığı ve bu nüfusun % 25'inin kentlerde % 75'inin ise kırsal alanlarda yaşadığı, ayrıca oransal olarak önemli bir değişimin olmadığı görülmüştür. Ancak, bu değerlendirmeler, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçları ile karşılaştırıldığında oldukça çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmaktadır. 50 yıllık süre zarfında toplam nüfus 46.856.739 kişi artarak 67.803.927'ye ulaşmış ve nüfusun % 65'i kentlerde, %35'i ise kırsal alanlarda yaşamını sürdürür hale gelmiştir. Bu veriler ışığında, Türkiye'de de -diğer az gelişmiş ülkeler gibi- demografik ve kentsel geçiş süreçleri birlikte deneyimlemiştir denilebilir.

Ankara'nın toplam nüfusu içinde kent nüfusunun payı 1927 yılında % 22,49 iken, 2000 yılında % 88,3'e ulaşmıştır. Bu oran ülke kentsel nüfus oranlarının da üstündedir. Böylece Ankara kentsel nüfusunda yaşanan bu çarpıcı ve son derece önemli değişim ekonomik hareketlilik ve çeşitliliği de arttırmıştır. Değişimi 1940'larla birlikte başlatmak yerinde gözükmemektedir. Bu yıllarla birlikte Ankara büyük göç almaya başlamıştır. Ancak Ankara'da gelenleri istihdam edecek örgütlü bir sanayi yoktur. Böylece kırdan yeni göç eden ve doğası gereği beceri düzeyi düşük ve/veya olmayan bu yeni grubu istihdam edebilecek tek kaynak kent merkezi olmuştur. Göçenler iş

merkezi ve yerleşik bölgelere en yakın henüz yerleşime açılmamış alanlara yerleşmeye başlamışlardır (Şenyapılı, 1998, s.303). Böylece göçle büyüyen Ankara'nın ilk gecekondu bölgesi Kale civarını içine alan Altındağ olmuştur. Göçlerin devam etmesi ile "Ankara'da merkezin hemen içinden başlayan gecekondu mahalleri, kenti önce kuzeydoğudan güneye ve kuzeye doğru çevrelemeye ve bir süre sonra batıda Dikmen kesiminden gelen ikinci bir halka ile güneyde birleşerek" (Şenyapılı, 1998, s.307) gecekondu alanını genişletmeye devam etmiştir. Ankara ilinin büyüme hızı % 30,5 civarındadır. Yıllara göre nüfus artışı ise aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 2: Ankara İli Yıllara Göre Nüfus Artışı

Yıllar	Kent
2008	3.832.981
2007	3.763.591
2000	3.203.362
1990	2.583.963
1985	2.251.533
1970	1.209.000
1965	906.000
1960	646.000
1955	453.000
1950	287.000
1945	228.000
1940	157.000
1935	123.000
1927	75.000
1910	15.000

Ankara ilinin 2003 yılı gelişmişlik performansına demografik olarak baktığımızda nüfus ve şehirleşme oranı ile İstanbul'dan sonra ikinci büyüklükte bir şehir olduğu görülmektedir. Yıllık ortalama nüfus artış oranı ile Türkiye ortalamasının üstünde artış hızına sahiptir. Diğer yandan doğurganlık oranları ve ortalama hane büyüklüğü açısından Türkiye ortalamalarının altında oranlara sahiptir:

Tablo 3: Ankara İli Demografik Göstergeleri

Demografi	Yıl	Birim	Ankara	İç Anadolu	Türkiye	81 il içinde
Toplam nüfus	2000	Kişi	4.007.860	11.608.868	67.803.927	2
Şehirleşme oranı	2000	Yüzde	88.34	69.25	64.90	2
Yıllık ortalama nüfus artışı	1990-2000	Binde	21.37	15.78	18.28	19
Nüfus yoğunluğu	2000	Kişi/km ²	163.45	63	88	10
Doğurganlık hızı	2000	Çocuk sayısı	1.90	2.54	2.53	74
Ortalama hane halkı	2000	Kişi	3.82	4.42	4.50	69

Kaynak: Ankara İli Gelişmişlik Performansı, 2003 (DPT).

Başkent olarak ilan edilmesinin ardından şehrin sektörel büyümesi ve gelen göçlere üretebildiği işleri görebilmek amacı ile sektörlerin dağılımı incelenmiştir. 1935'li yıllarda nüfusunun yarıya yakın kısmının tarımda istihdam edildiği, hizmet sektörünün tarımdan sonra ikinci sırada olduğu

ve %18.8'lik pay ile sanayinin en sonda yer aldığı görülmektedir. 1965'li yıllara gelindiğinde hizmet sektörünün gelişerek sanayinin ve tarımın önüne geçtiği görülmektedir.

Tablo 4: Ankara İlinde Sektörlere Göre Katma Değer (%)

Sektörler	1935	1960	1965
Tarım	46.4	28.7	15.1
Sanayi	18.8	22.3	27
Hizmetler	34.8	49.0	57.9

Kaynak: Şenyapılı, T. (2004); Barakadan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü:1923-1960, s.285.

Değişen sektör oranlarının çalışanların işteki konumlarının dağılımına nasıl yansıdığı da önemlidir. 1955'li yıllarda çalışanların detaylarına bakıldığında %31.9 ile ücretli olarak çalışma ilk sırada yer almakta, bunu kendi hesabına çalışma izlemektedir. 1975'li yıllara gelindiğinde ücretli çalışmanın artarak ilk sırada olduğu ve artışın iki kattan fazla olduğu görülmektedir. Cinsiyet açısından bakıldığında kadınların ücretsiz aile işçisi olma pozisyonlarının düştüğü ancak en yüksek oranla bu kategoride temsil edildikleri söylenebilir.

Tablo 5: Ankara İlinde Çalışan Nüfusun İşteki Pozisyonuna Göre Dağılımı

İstihdam	1955			1975		
	K	E	T	K	E	T
İşveren	-	0.9	0.5	0.2	1.8	1.4
Ücretli	7.6	31.9	23.9	46.5	65.7	60.6
Aile işinde ücretsiz	86.6	17.4	40.3	48.6	10.9	20.9
Kendi hesabına	4.9	31.3	22.6	4.7	21.5	17
Bilinmeyen	0.9	18.6	12.7	-	0.1	0.1

Kaynak: Şenyapılı, T. (2004); Barakadan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü:1923-1960, s.285.

İstihdam göstergelerine biraz daha yakın tarihten baktığımız zaman ise ücretli çalışmanın biraz artmış olduğu görülmektedir. Özellikle ücretli çalışan kadınların toplam istihdama oranları artmıştır ve Ankara ücretli kadın istihdamında 81 il içinde ikinci sırada yer almaktadır. Toplam istihdamda tarımın ve sanayinin payının azalmış olduğu gözlenmektedir.

Tablo 6: Ankara İli İstihdam Göstergeleri

İstihdam	Yıl	Birim	Ankara	İç Anadolu	Türkiye	81 il içinde
Tarım	2000	Yüzde	16.21	46.81	48.38	80
Sanayi	2000	Yüzde	13.41	10.55	13.35	17
Ticaret	2000	Yüzde	13.81	8.90	9.67	4
Mali kurumlar	2000	Yüzde	8.79	4.01	3.11	1
Ücretli çalışanlar	2000	Yüzde	72.06	45.07	43.52	2
Ücretli çalışan kadınlar	2000	Yüzde	16.86	8.52	8.81	2
İşverenler	2000	Yüzde	3.93	2.53	2.61	3

Kaynak: Ankara İli Gelişmişlik Performansı, 2003 (DPT).

Ankara ilinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'dan aldığı pay 2000 yılında % 8.33'dür. İl, sahip olduğu bu pay ile iller sıralamasında 2. sırada yer almaktadır. Aynı yıla ait Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla değerlendirmesine göre ise Ankara 2.588 TL ile 8. sırada yer almaktadır.

Tablo 7: Ankara İli Mali Göstergeleri

Mali göstergeler	Yıl	Birim	Ankara	İç Anadolu	Türkiye	81 il içinde
Gayri safi yurt içi hasıla	2000	Yüzde	8.33	16.96	100.00	2
Fert başına GSYH	2000	Milyon TL	2.588	1.820	1.837	8

Kaynak: Ankara İli Gelişmişlik Performansı, 2003 (DPT).

UNDP tarafından her yıl yayınlanan beşeri kalkınma raporlarında, bir toplumun gerçek zenginliğinin, temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşayan, sağlıklı ve özgün bir yaşam ortamından faydalanabilen vatandaşlar ile sağlanabileceği sıklıkla ifade edilmektedir (UNDP, 1995:11). Türkiye, 2000 yılına ait beşeri kalkınma raporunda 0,732 indeks değeri ile orta beşeri kalkınma düzeyine sahip grubun ortalarında yer almaktadır. Aşağıdaki tablo incelendiğinde görüleceği üzere Türkiye'nin beşeri kalkınma indeksindeki sıralamasında yıllar itibarıyla bir gerileme söz konusudur.

Tablo 8: Türkiye'nin Beşeri Kalkınma İndeksi

Türkiye	Ortalama Yaşam (yıl)	Yetişkin Okuryazarlık (%)	Okullaşma Oranı (%)	Kişi Başına Düşen Gerçek GSYİH (SAGP\$)	Kişi Başına Düşen Düzeltilmiş Gerçek GSYİH (SAGP\$)	Ortalama Yaşam İndeksi	Eğitim İndeksi	GSYİH indeksi	Beşeri Kalkına İndeksi	(Dünya) Sıralama
1992	65,1	80,7	3,5*	4002	4002	***	0,55**	***	0,674	71
1994	66,7	81,9	3,6*	4840	4840	***	0,82**	***	0,739	68
1995	66,5	80,5	61	5230	5141	0,69	0,74	0,94	0,792	66
1997	68,2	81,6	63	5193	***	***	***	***	0,772	74
1998	68,5	82,3	60	5516	***	0,72	0,75	0,87	0,782	69
1999	69,0	83,2	61	6350	***	0,73	0,76	0,69	0,728	86
2000	69,3	84,0	61	6422	***	0,74	0,76	0,69	0,732	85

*Ortalama eğitim yılı **Okuryazarlık indeksi *** Hesaplanmamış **** Ulaşılamadı. Kaynaklar: UNDP, 1992-1994-1995-1996-1997-1998-1999-2000

Ankara kentinde gerek kentleşme gerekse ekonomik büyüme süreçlerinin ülke ortalamasının üstünde yaşanmasında en önemli etken kentin siyasi kimliğidir. Ancak, hızlı kentleşme süreci, bugün yaklaşık dört milyon kentsel nüfusu olan, ekonomisi çeşitlenmiş ve hareketlenmiş, başkent kimliğini taşıyan Ankara'da bireylerin gereksinim duydukları sağlıklı bir çevrede yaşama ve yüksek bir yaşam kalitesine ulaşma sürecini yakalamasını güçleştirmektedir. Diğer yandan beşeri gelişmişlik düzeyine ülke içinde illere göre bakan bir çalışmada Ankara beşeri sermayesi en yüksek olan il olmuştur. Bu çerçevede ilin beşeri sermaye düzeyini gösteren değişkenlerine bakıldığında,

nüfusunun %93.26'sının okur-yazar olduğu ve bu oranla 81 il içinde 2. sırada yer aldığı görülmektedir. Eğitime ilişkin diğer göstergeler incelendiği vakitte Ankara'nın 81 il içinde ilk sıralarda yer aldığı görülmekte olup, üniversite mezunu nüfus oranı ile ilk sırada yer almaktadır.

Sağlık göstergelerinde de benzer eğilimi izlemek mümkündür. Diğer yandan Türkiye'nin sağlık başkenti olan Ankara, hekim sayısında ilk sırada yer almakta iken bebek ölüm oranında 66. sırada yer almaktadır. Yukarıda değinildiği gibi ücretli çalışan nüfusun yüksekliği yeşil kart oranlarına yansımış olup, yeşil karta sahip kişi oranı açısından 81 içinde en son sıralarda (80. sıra) yer almaktadır. On bin kişiye düşen özel otomobil sahipliği açısından da 81 il içinde ilk sırada yer almaktadır.

Tablo 9: Ankara İli Eğitim Göstergeleri

Eğitim	Yıl	Birim	Ankara	İç Anadolu	Türkiye	81 il
Okur-yazar nüfus	2000	Yüzde	93.26	90.32	87.30	2
Okur-yazar kadın nüfusun toplam kadın nüfusa oranı	2000	Yüzde	89.32	84.96	80.62	2
Üniversite bitirenlerin okul bitirenlere oranı	2000	Yüzde	16.86	10.31	8.42	1
İlköğretim okullaşma oranı	2000-2001	Yüzde	108.19	92.95	98.01	12
Liseler okullaşma oranı	2000-2001	Yüzde	59.91	41.58	36.92	1
Meslek liseleri okullaşma	2000-2001	Yüzde	28.45	21.69	20.49	19
Sağlık						
Bebek ölüm hızı	2000	Binde	36.00	41.77	43.00	66
On bin kişiye düşen hekim sayısı	2000	Kişi	32	17	13	1
On bin kişiye düşen diş hekimi	2000	Kişi	6.0	2.9	2.2	1
On bin kişiye düşen eczane	2000	Adet	4.5	3.1	2.9	3
On bin kişiye düşen hasta yatağı	2000	Yatak	38	26	23	6
Diğer göstergeler						
On bin kişiye düşen özel otomobil	2000	Adet	1.614	884	652	1
Yeşil kartlı kişi oranı	2000	Yüzde	6	14	15	80

Kaynak: Ankara İli Gelişmişlik Performansı, 2003 (DPT).

II. ARAŞTIRMA: “ANKARA KENT MERKEZİNDE TOPLUMSAL TABAKALAŞMA, HAREKETLİLİK VE SOSYO-EKONOMİK STATÜ ARAŞTIRMASI”

2.1 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın iki amacı vardır:

1. Ankara kent merkezindeki farklı toplumsal tabakalara özgü sosyal ve ekonomik özelliklerin belirlenmesi,
2. Ankara kent merkezindeki farklı toplumsal tabakalara özgü ve nesiller arası toplumsal hareketliliğin dinamiklerinin belirlenmesi.

Toplumsal yapı analizleri için önemli bir temel oluşturan bu bilgiler ile Ankara'nın kendi özgün koşulları içinde geçerli bir toplumsal sınıf/statü kavramlaştırması ve toplumsal hareketlilik yapısının belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın hedeflenen somut çıktıları ise:

- Hane halkı bazında geliştirilmiş bir “sosyoekonomik statü endeksi”
- Hane halkı düzeyinde belirlenmiş sosyo-ekonomik statü ile tanımlanmış bireylerin farklılaşan toplumsal hareketlilik örüntüleri
- Belli bir sosyoekonomik statü grubunun üyesi olan bireylerin yaşam biçimi tercihlerinden yola çıkılarak statü kategorilerine göre yaşam tarzı farklılıklarının anlaşılması olacaktır.

2.2 Araştırmada Kullanılan Temel Kavramları

Bu çalışmada toplumsal tabaka, sosyal katman ve sosyoekonomik statü kavramları zaman zaman birbirini yerine kullanılmıştır. Farklarına ilişkin literatür yukarıda ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. Ancak bu kavramların araştırmada kullanıldığı anlamları aşağıda sunulan ayrımlar dikkate alınarak anlaşılmalıdır.

Toplumsal Tabakalaşma/Tabaka: Çevremizdeki birbirlerinden çok farklı yapılar, iş biçimleri, yaşam tarzları, konutlar, makineler ve araçlar bize toplumsal yaşamın farklılıklarını göstermektedir. Öte yandan bu farklılıkların bir eşitsizliğe yol açıp açmadığı ve eğer açıyorsa bunun nedenleri, türleri ve sonuçlarının zaman, mekan ve insan ilişkileri üzerinden irdelenmesi tabakalaşma çalışmalarının temel problemidir. Toplumsal tabakalaşmanın kökenleri doğal nedenlere (ascribed status) bağlanırken modern toplumda bireyin kendi yetisiyle elde ettiği (achieved status) statü kavramı ile tanımlanmaktadır. Bu çalışmada toplumsal tabakalaşma her iki statüyü de içerecek şekilde düşünülmüştür.

Sosyoekonomik Statü: Araştırmanın önceliklerine göre belirlenmiş kriterlere göre tabaka sınırlarını belirleyen değişkenler bütünü olarak tanımlanmıştır.

Toplumsal hareketlilik: Toplumsal hareketlilik literatürde babadan-oğula statü aktarımı olarak anlaşılmaktadır. Ancak bu çalışmada Türkiye'nin özgün koşullarını anlayabilmek için dede-baba-birey; dede-anne-birey çizgilerindeki nesiller arası statü aktarımı dikkate alınmıştır. Böylece bir yandan 3 kuşak aktarımı diğer yandan toplumsal cinsiyet farklılıkları yansıtılmaya çalışılmıştır. Toplumsal hareketliliğin temel felsefesi olan *meritokerasi* kavramı bu çalışmada; “kişinin kendi kazanımları ve liyakatin toplumun gereksinimlerine uygun bir iş bölümünde gerekli yeri alması ve değerlendirilmesi” biçiminde tanımlanmıştır.

2.3 Araştırmanın Metodu

Toplumsal tabaka ve hareketlilik çalışmaları dünyada ülke çapındaki eğilimleri belirlemek üzere ulusal düzeyde veri toplama yetkisi olan kurumlarca yapılmaktadır. Bu anlamda, toplumsal tabakalaşma verilerinin temsil gücünün yüksek olması önemlidir ve geniş bir nüfusu içermelidir. Türkiye’de bu tür çalışmalar ülke temsili olacak düzeyde hiç yapılmamıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu çalışmada temel hedef, böyle bir eksikliği giderebilmektir. Bu amaçla, çalışmada temsili bir örneklem ile çalışmaya olanak sağlayan niceliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle; Türkiye’de toplumsal tabakalaşma konusuna ilişkin olarak, evreni temsil edecek bir örneklemde elde edilecek sayısal sonuçlar üzerinden istatistiki analizler yapmak hedeflenmiştir. Analizlerle, Ankara kent merkezi genelinde toplumsal tabakalar, toplumsal tabakaları belirleyen temel kriterler ile tabakalar arası hareketliliğin örüntülerinin belirlenmesi sağlanmıştır.

Araştırma kapsamında bu yöntemle uygun tekniklerden biri olan anket formu geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Araştırmanın kapsamının geniş olması ve sorgulamak istediği çerçeve dikkate alınarak raporda anket yerine, “soru formu” terimi kullanılmıştır.

Uygulama TUIK’den elde edilen hanelerde belirlenmiş yaş aralığında yer alan kişilerle görüşülmesini içermektedir. Uygulamadan elde edilen sonuçlar, araştırma kapsamında veri girişi için özel olarak yazılmış bir “veri giriş programı” aracılığı ile bilgisayara girilmiştir. Veriler SPSS 11.00 programına dönüştürülmüş ve istatistiki değerlendirme ve analizler gerçekleştirilmiştir.

2.4 Örneklem Seçimi

Neden Ankara İli?

Ortalama yaşam süresi, eğitim ve geliri dikkate alarak hesaplanmakta olan beşeri kalkınma indeksine (HDI) yukarıda değinilmiş ve Türkiye'nin bu endekste orta düzeyde kalkınmış ülkeler arasında yer aldığı görülmüştür. Ülke içinde beşeri kalkınmanın farklılaşma düzeyi de incelenmiştir. İller itibarıyla hesaplanmış beşeri kalkınma endeksine göre en yüksek beşeri kalkınmışlık düzeyi Ankara ilindedir (Yumuşak, İ. G. ve Tuna, Y., 2000). Böylece Ankara ilinin, literatürde değinilen sosyoekonomik statü ve hareketlilik çalışmalarında kullanılan temel kriterleri değerlendirebilme olanağı sunabileceği düşünüldüğünden seçilmiştir. Ankara ili:

- Eğitim göstergelerinin yüksek olması (**en yüksek okuma-yazma ve okullaşma oranına**)
- Ücretli çalışan nüfusun -özellikle kadın nüfusunun- yüksek olması
- Kayıt dışı sektörün görece düşük olması
- Kentleşme ve ekonomik büyüme süreçlerinin hızlı olması

nedenleri ile seçilmiştir. Ayrıca araştırmayı yürüten tüm ekibin Ankara'da yerleşik olması, Ankara ilinde pek çok araştırma¹³ yapmış olmaları ve bu nedenle iyi bilinen bir şehir olması da seçimi etkileyen bir diğer nedenler olmuştur.

Örneklem

Nicel araştırmalarda sayısal temsiliyet söz konusu olduğu için, araştırma evrenini temsil edecek örneklemin hatasız tespit edilmesi ve bu örnekleme doğru soruların sorulması önemlidir. Çalışmada örnekleme tasarımı olarak çok aşamalı küme örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. Buna göre, Ankara kent merkezi çalışma evreni olarak belirlenmiştir. Ankara kent merkezini; Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Keçiören, Mamak, Sincan, Yenimahalle ve Gölbaşı ilçeleri oluşturmuştur. Bu ilçelerden olasılıklı olarak seçilen hanelerde, her haneden olasılıklı rasgele seçilen 18–69 yaş aralığındaki bir bireyle yüz yüze görüşülerek bilgi toplanmasına dayalıdır.

Araştırmada Ankara kent merkezinde 2400 hane ile görüşme yapılması hedeflenmiştir. Bu 2400 hane, küme büyüklüğü 24 hane olmak üzere 100 adres bloğu anlamına gelmektedir. Türkiye'de olasılıklı örnekleme seçimlerinde kullanılan tek örnekleme çerçevesi Türkiye İstatistik

---

¹³ Proje ekibinde yer alan araştırmacılar, Ankara iline ilişkin göç, yoksulluk, sağlık gibi konularda çeşitli büyüklükte çalışmalar yürütmüşlerdir.

Kurumu'nun (TÜİK) belediyelerle işbirliği içinde hazırladığı ve en son 2002 yılında güncellenen “bina sayım cetvelleri”dir. TÜİK'den hedeflenen hanelere ulaşmak üzere Ankara kent merkezinden 100 adres bloğu seçmesi sağlanmış, bu adres blokları sahada güncellenerek, güncel blok hane listelerinden 24 hane sistematik olarak seçilmiştir.

Örnekleme seçilen her haneden 25–69 yaş arasında olan bir kişi ile “birey görüşmesi” literatürde “Kish”¹⁴ yöntemi olarak bilinen olasılıklı ve yansız yöntemin kullanılması ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem; kişi seçimi ve sonucunda yaş ve cinsiyet dağılımının yansız olmasını sağlamıştır.

2. 5 Uygulama

Toplumsal tabakalaşma ve sosyal hareketliliği ölçmeye çalışan bu projenin en önemli sorunsalı; Türkiye’de konuya ilişkin yapılmış mevcut çalışmaların az olmasıdır. Aslında bu durum, projenin yapılma amacını da oluşturmuştur. Diğer yandan mevcut bilginin sınırlı olması; sosyoloji literatürünün en önemli iki temel konusunu, Türkiye özelinde ele almak ve bunu yaparken hem evrensel düzeyde özellikle Batı toplumlarında yapılmış konuya ilişkin çalışmaların detaylı incelenmesi, diğer yandan da ülke özel niteliklerinin dikkate alınması gerekli olmuştur.

Öncelikle Ankara Kent Merkezi’ni temsil eden bir çalışma yapılacağından ve çalışmanın temsili olması nedeni ile niceliksel bir çalışma yapılacağı için “Soru Kâğıdı” geliştirilmiştir. Soru kâğıdını geliştirebilmek için ilk adım “toplumsal tabakalaşma” ve “sosyal hareketlilik” için ölçüm biriminin ne olacağına karar verilmesi olmuştur. Yapılan literatür çalışması ve araştırma ekibinin çok boyutlu tartışmalarının ardından, ölçüm biriminin hem “hane” hem de “bireyi” esas alacak şekilde ele alınması gerektiğine karar verilmiştir.

Sosyal hareketlilik için ise ölçüm biriminin bireyi esas alması gerektiğine karar verilmiştir. Ancak bireyin sosyal hareketliliğini anlamak için haneden soyutlanamayacağı kabulünden hareketle,

---

¹⁴ **Bu çalışmada Kish Yönteminin kullanılışı:** Örnekleme belirlenen hanede araştırmanın amacına uygun görüşülebilir kişilerin listesinin çıkarılması; yönteme göre hanede görüşülebilecek kişinin seçilmesi; hanede seçilen kişiye en az 3 ziyaret yapılması aşamalarından oluşmaktadır. Seçilen kişi ile görüşülememesi durumunda ise tam temsiliyeti koruyabilmek amacı ile ikame yapılmamıştır.

sosyoekonomik statüsünü haneden alan bir birey tanımlaması yapılmıştır. Buna göre birey: “25–69¹⁵ yaş aralığında olan, bir haneye sahip olan kişi” olarak tanımlanmıştır.

Bu iki önemli kararın ardından toplumsal tabakalaşma ve sosyal hareketliliği ölçebilmek için nelere gereksinim duyulduğu tartışılmıştır. Bu tartışmaların sonunda toplumsal tabaka için; eğitim, iş, gelir, mülkiyet ve mülk edinme yolları ve tüketimi esas alan bir çerçeve belirlenmiştir. Bu bilgilerin hanede yaşayan herkes için alınmasının gerekli olduğundan hareketle soru kâğıdının hanede yaşayan 18–69 yaş aralığında olan ve görüşmeyi kabul eden herhangi biri ile doldurulmasına karar verilmiştir.

Bireyin sosyal hareketliliğini anlayabilmek için ise cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, gelir, nesiller arası aktarım, sosyal katılım ve dayanışma, mülkiyet ve mülk edinme yolları ile ait olduğu tabaka ve yaptığı/yapamadığı sosyal hareketliliği yansıtıcı olabilecek nitelikleri öğrenmenin gerekli olduğuna karar verilmiştir. Araştırmanın saha aşamasına dair tüm ayrıntılar Aralık 2007 tarihinde hazırlanan ve ekte sunulan ara raporda verilmiştir (Ek: Ara rapor ve Anket Formu).

2.6 Hanehalkı Profili:

Hane Bulguları

Sosyoekonomik statü ölçüm ve analizine geçmeden önce analize dahil edilen hanelere ait genel tanıtıcı bazı bilgiler sunulacaktır. Daha evvel değinildiği üzere Ankara il merkezinden seçilmiş 100 kümede her birinde 24 hane olan toplam 2400 hane örneklemini oluşturmuştur. 1769 haneye ulaşılarak belirlenen örneklemin %73.7'sine ulaşılmıştır.

Türkiye nüfusunun çoğunluğu 30 yaşın altındadır. En büyük demografik grubu 10- 14 yaş arası erkek ve kızlar oluşturmakta, bunu sırayla 15-19 yaş arası ve 5-9 yaş arası gruplar izlemektedir. Bu genç grupların öne çıktığı demografik dağılımın sonucu olarak 2020'de nüfus grupları içerisinde 24-40 yaş arası grup baskın olacaktır. Araştırma kapsamında ulaşılan hanelerin bazı demografik özellikleri ise şöyledir:

- Hanelerde yaşayan toplam kişi sayısı 6289'dur. Bunların cinsiyet dağılımlarına baktığımız vakit 3192 kişinin kadın (%50.8), 3097 kişinin erkek (%49.2) olduğu görülmüştür.
- Ortalama yaş ise 31.7'dir.

---

¹⁵ Yaş aralığı, 25 yaş altı nüfusun henüz sosyal hareketliliğinin görülemeyeceği; 69 üstü yaş grubunun ise bu uzunlukta bir soru kâğıdı uygulaması için uygun olmayacağına ayrıca geriye dönük nesil aktarımlarını hatırlama güçlüğü olabileceği gerekçeleri ile belirlenmiştir.

- Ortalama hane büyüklüğü 3.56 kişidir.

Tablo 10: Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

Kişi sayısı	Sayı	Yüzde
1	120	6,8
2	300	17,0
3	420	23,7
4	549	31,0
5	240	13,6
6+	140	7,9
Total	1769	100,0

1995 ile 2000 yılları arasında bölgelerin aldığı ve verdiği göç miktarlarıyla net göç oranlarına bakıldığında Marmara, Ege, Akdeniz ve Batı Anadolu Bölgeleri'nde göçle beraber nüfus artışı yaşandığı görülürken, geriye kalan bölgelerin tümünde nüfusta azalma yaşanmıştır. Göçle beraber en fazla nüfus artışı yaşayan bölge %46,1 net göç oranıyla İstanbul olurken, Ege bölgesi %26,1 net göç oranıyla İstanbul'u takip etmektedir. En fazla nüfus düşüşü yaşanan bölgelere baktığımızda ise, -%50,3 net göç oranıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni takiben -%49,8 net göç oranıyla Ortadoğu Anadolu Bölgesi ilk iki sırada görülen bölgelerdir. Ankara göç ile büyümüş şehirlerden biridir. Ancak yapılan iç göç çalışmalarına göre Ankara'nın aldığı göçler İstanbul ve İzmir illerinden daha farklı bir örüntü göstermekte diğer göçle büyüyen iller ile karşılaştırıldığında daha homojen olduğu görülmektedir. Genellikle İç Anadolu Bölgesinden (Çankırı, Çorum, Yozgat) göç almaktadır. Araştırmada yer alan hanelerin göç deneyimleri ise şöyledir:

- Görüşülen hanelerin göç deneyimlerinin olup olmadığı incelendiğinde %46.1'inin doğduğundan beri Ankara'da yaşamakta olduğu, %53.3'ünün ise doğduğundan beri Ankara kent merkezinde yaşamadığı görülmüştür

Ülkemizde nüfusun yaklaşık %54'ü istihdam edilememektedir. Türkiye'de işgününe katılım oranında 1994 yılında %57.5'luk bir oran varken 2005'de %51.3'lere kadar gerilemiştir. Türkiye'de kadın istihdamın kadın nüfusa oranı 1994'te %30.4 iken 2001'de %26.3 ve 2005'te %23.7 olmuştur. Araştırmada yer halan hane üyelerinin çalışma durumu incelendiği vakit ise:

- Görüşülen hane bireylerinin iş durumları incelendiğinde %40.2'sinin düzenli bir işlerinin olduğu, %59.8'inin ise düzenli iş sahibi olmadığı görülmüştür.

Bu yüzdeler cinsiyet açısından incelendiğinde düzenli/düzensiz işinin olmadığını bildirenlerin çoğunlukla “ev kadınları” olduğu görülmüştür.

Tablo 11: Çalışma Durumu

Düzenli İş Sahibi Olma	Sayı	Yüzde
Evet	2073	40,2
Hayır	3078	59,8
Total	5151	100,0

Kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) son 15 senede genel olarak artmakta iken 1994 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik kriz ile gerileme olmuş, buna rağmen son yıllarda Türk Lirası'nın ABD Doları karşısında değer kazanmasıyla beraber, 2004 yılında kişi başına düşen GSMH 4172 ABD Doları seviyelerine kadar yükselmiştir. Diğer taraftan haneler aylık toplam gelir bazında (hanede çalışan tüm bireylerin elde ettiği toplam gelir) incelendiğinde Türkiye genelinde hanelerin %86'sının aylık toplam gelirinin 1000 YTL'nin altında olduğu görülmektedir. Gelir dağılımında büyük oranda eşitsizlik söz konusudur. Hanelerin %71'i 250 YTL ile 1000 YTL arasında aylık toplam gelir elde etmekte iken sadece %5'lik kısım ayda toplam 1500 YTL ve üzeri gelir elde etmektedir. Araştırmada yer alan hanelerin aylık toplam gelirleri incelendiğinde:

- Ortalama aylık gelirin 1.703,28 YTL olduğu görülmüştür.

Ortalama hane geliri hesaplanırken sadece çalışılan işten elde edilen aylık gelir değil, diğer yollarla -kira, faiz, yardım gibi- gelirler de bu hesaba dahil edilmiştir. Haneye her türlü kaynaktan gelen gelir dikkate alındığında ortaya çıkan ortalama gelirdir.

Türkiye'de 16 yaş ve üstü yurttaşlar arasında yapılan araştırma sonuçlarına göre büyük bir kısım (%60) sadece ilkokul (eski sistemde ilk 5 yıl eğitim veren kurumlar) mezunudur ya da herhangi bir okul bitirmemiştir. Ortaokul ve lise mezunu ise toplam nüfusun %32'sine denk gelmektedir. Yüksek öğrenim görmüş vatandaşların oranı ise son derece düşüktür. Eğitim seviyesi bölgeler bazında ve cinsiyete göre değerlendirildiğinde ise Güneydoğu, Ortadoğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde özellikle kadınlarda eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu anlaşılmaktadır. Ege, Marmara, İstanbul ve Batı Anadolu gibi daha gelişmiş bölgelerde hem erkeklerde hem de kadınlarda eğitim seviyesi görece olarak daha ileri seviyededir. Kadınların eğitim seviyesi genelde erkeklere göre daha düşük seviyede iken bu farklılık bölgeler arasında iyice belirginleşmektedir. Araştırma bulgularına baktığımızda ise:

- Hanelerde görüülen toplam 6289 kişinin okul çağında olanlara sorulmuştur (6 yaş ve üzerinde olanlara sorulmuş, altındakilere sorulmamıştır. 6 yaşın altında olan kişi sayısı 526 kişidir).
- Araştırmada yer alan hanelerin 6 yaş ve üzerindeki okuma-yazma bilme durumu incelendiğinde %92.8'inin okuma-yazma bilmekte olduğu görülmüştür.
- Ortalama eğitim yılı ise 8.7 yıldır¹⁶.

Araştırma grubunun ortalama yaşları dikkate alındığında orta yaş grubunda yer alıyor olması eğitim yılının Türkiye ortalamasından yüksek olmasına yol açmış olabileceği düşünülmüştür. Ayrıca Ankara iline ait genel özelliklerin verildiği bölümde bahsedildiği gibi Ankara eğitim ortalaması en yüksek olan ildir. Başkent olması, memur şehri olması ve yaş grubu gençleştikçe uzama eğilimi gösteren eğitim süresi bu sonucu doğurmaktadır.

- Hanelerde yaşayan bireylerin sağlık açısından sosyal güvencelerinin olup olmadığı incelendiğinde %12,1'inin sağlık açısından sosyal güvencelerinin olmadığı görülmüştür.
- Hanelerde yaşayan bireylerin yarıya yakını (%47.1) SSK sosyal güvencesi üzerinden sağlık güvencesine sahiptir. İkinci sırada emekli sandığı (%22.6) gelmektedir.
- Bireylerin %5 yeşil kart üzerinden sağlık güvencesine sahiptir.

Yeşil kart sadece sağlık açısından güvence sunmakta, sosyal sigortanın sağladığı diğer olanakları – emeklilik, sakatlık, işsizlik sigortası gibi- sağlamamaktadır.

Tablo 12: Hanede Yaşayanların Sosyal Güvence Durumları

Sağlık Sigortası	Sayı	Yüzde
Sigortası yok	759	12,1
SSK	2965	47,1
BAG-KUR	705	11,2
Emekli Sandığı	1422	22,6
Özel Sigorta	46	,7
Kurum Sigortası	35	,6
Yeşil kart	316	5,0
Diğer*	41	0,7
Total	6289	100,0

*Kıbrıs gazisi, yurt dışı, bilmiyor gibi durumları içeriyor.

¹⁶ UNESCO'nun yaptığı bir çalışma, Türkiye'de erkeklerin ortalama eğitim süresinin 11,6 yıl iken (dünya ortalamasının altında), kadınlar içinse bu sürenin 8,8 yıl olduğunu göstermektedir ki bu da UNESCO'nun incelediği 28 ülke içinde Türkiye'yi sonuncu sıraya yerleştirmektedir.

III. BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu bölüm üç alt başlıkla değerlendirilecektir.

1. Ankara'daki hanelerin sosyoekonomik statü indeksi
2. Bireysel düzeyde ve nesiller arası toplumsal hareketlilik örüntüleri
3. Sosyoekonomik statü kategorilerine göre farklı yaşam tarzı tercihleri

3.1 Sosyoekonomik Statü (SES) Endeks Hazırlık Çalışması

Bireylerin ve/veya hanelerin sosyal hiyerarşi içindeki konumları/pozisyonları onların sosyoekonomik statüleri olarak tanımlanabilir. Diğer yandan SES belirlerken nelerin kullanılabilceği oldukça tartışmalı bir konudur.

3.1.1 SES'in ölçüm birimi

Sosyoekonomik statü ölçümü, ölçüm birimi olarak haneyi mi yoksa bireyi mi esas almalıdır? Bu soruya verilecek cevap, ölçümü ve ölçüme dahil edilecek göstergelerin belirlenebilmesi için anahtar önemde bir konudur. Sınıflı geleneksel çerçevede inceleyenler sınıf kategorilerini haneye uygulama ve erkeği de hanedeki sınıfsal yapıyı belirleyen kişi olarak tanımlama eğilimindedirler (Edgell, 1998, s.55). Bu yaklaşım yukarıda açıkladığımız birinci grup ve ikinci grup sınıf ölçümü sınıflandırmaları içinde yaygın olan bir uygulama biçimidir. Goldthorpe bu yaklaşımı etkili bir biçimde savunmuştur. Ona göre, hane üyeleri aynı sınıfsal konumu paylaşırlar ve bu konum en iyi erkek aile reisine bakılarak ölçülebilir çünkü erkek hane reisi emek piyasasına katılımı açısından en fazla sorumluluğu ve devamlılığı olan hane üyesidir (Goldthorpe, 1983, s.470). Daha sonra Erikson'un düşüncelerini izleyen Goldthorpe, ailenin sınıfını erkek belirler düşüncesinden biraz sıyrılıp, baskınlık yöntemi (*dominance approach*) diye adlandırılan bir yöntemi desteklemeye başlamıştır. Buna göre, hanenin sınıf konumu, hanenin emek piyasasına katılımı en yüksek düzeyde olan hane bireyinin konumu tarafından belirlenir (Bren, R. 2005, s48). Bu görüşe karşıt olarak bireyin analiz nesnesi olması gerektiğini savunan görüşler de mevcuttur. Bireyin analiz nesnesi olması gerektiğini savunanlara göre, bireyin tavır ve davranışları; mantık gereği, bireyin dolaysız tecrübelerine göre incelenmelidir (Edgell, 1998, s.58). Bireyin dolaysız tecrübelerini ölçmenin yolu da onun sınıfsal konumunu haneden bağımsız analiz etmektir, diye iddia etmektedir. Buna göre; analiz biriminin birey mi yoksa hane mi olacağı araştırmanın bağlamına ve amacına bağlıdır (Edgell, S and Duke, V., 1991). Örneğin, bireyin üretimle ilişkili davranış ve tavırlarına yönelik doğrudan bireyi ilgilendiren bir odağı olan araştırmalarda, analiz nesnesi birer birey olarak kadınlar ve erkekler olmalıdır. Diğer yandan, ailenin bir bütün olarak birlikte tüketim

yapmasının söz konusu olduğu tüketim davranışlarına ve tavırlarına ilişkin araştırmalar da uygun analiz birimi hanedir (Edgell, 1998, s.59) .

Araştırmanın bireye dayalı bir sınıf ölçüsü değil de haneye dayalı bir sınıf ölçüsü olduğuna karar verilirse, ikinci bir aşama hanenin sınıfsal konumunun en iyi nasıl ölçülebileceği sorusunu doğurur. Bu durumda, üç tane temel yaklaşım sıralanabilir (Edgell, 1993, s.59):

- **Goldthorpe'un baskınlık yöntemi:** Hanede emek piyasasına katılımı en yüksek olan bireyi baz almak.
- **Birleşik sınıflandırmalar:** Kadın ve erkeğin ölçüme içine dahil edilmesi.
- **Erkekler ve kadınlar için ayrı sınıf şemaları:** Erkekler için geliştirilen şemaların ayrıca bir de kadınlara uygulanması.

Bu üç yaklaşımın da doğurduğu sorunlar ve avantajlar vardır. Bu noktada, analiz birimine doğru karar verebilmek için, araştırmanın kapsam genişliğinin çizilmesi gerekir. Sınıf kavramının işleyişe geçirilmesini sağlayacak olan son adım, araştırmanın kapsamına karar vermektir. Geleneksel olarak, sınıf analizlerine sadece ekonomik bakımdan tüm gün faal olarak çalışan yetişkinler dahil edilmektedir ve bu durumda, tam gün çalışmayanlar, işsizler, yarım gün çalışanlar, ücretsiz çalışanlar, emekliler gibi grupların sınıfsal yapının içinde yer almadıkları sonucu ortaya çıkar (Edgell, 1993, s.60). Wright'ın yeni-Marxist ve Goldthorpe'un yeni-Weberci sınıf yaklaşımlarının ortak noktalarından biri, analiz nesnesi olarak resmi emek gücü içinde yer alan bireylerin merkez alınmasıdır (Marshall, 1988). Oysa Erikson, “emek gücüne katılım veya katılmayalım hepimizin bir sınıfsal konumu olduğunu” iddia etmektedir (Edgell, 1998, s.60).

Bu çalışmada SES ölçümü için hanenin ölçüm birimi olarak ele alınması gerektiği düşünülmüştür. Diğer yandan haneyi tanımlamak oldukça önemli bir konudur. Hane nedir ve içine kimleri dahil etmek gerekir?

TUİK hane halkını “*aralarında akrabalık bağı bulunsun ya da bulunmasın aynı konutta veya konutlarda, aynı konutun bir bölümünde yaşayan, kazanç ve masraflarını ayırmayan, hane halkı hizmet ve yönetimine katılan bir veya birden fazla kişiden oluşan topluluk*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu çalışmada ise hane tanımlanırken bazı hususlara dikkat edilmiştir:

Aynı hanede yaşayan ancak birlikte bir aile oluşturmayan hane halkı bu çalışma için hane halkı olarak kabul edilmemiştir. Bu tür hanelerde, haneyi oluşturan bireylerin sosyoekonomik statüleri

farklı ailelere referans verdiğinden ve bu çalışmada elde edilecek SES hane halkını temsil edeceğinden kapsam dışı görülmüştür. Örneğin öğrenci evi bu çalışmanın hane halkı tanımına uygun olmamaktadır. Zira öğrencilerden oluşan hanedeki her bir birey sosyoekonomik statüsünü, şu andaki haneden değil, kendi aile referansı ile sağlamaktadır.

Bu çalışma Ankara kent merkezini temsil etmeyi hedeflediğinden sürekli olarak Ankara’da yaşamayan ama yılın belli dönemlerinde tatil, ziyaret veya çalışma amacıyla burada bulunan haneler bu çalışmanın hane halkı tanımı dışında bırakılmıştır. Bu sınırlılıkların dışında kalan haneler çalışmanın hane halkı tanımını oluşturmuştur. Buna göre hane halkı üyesi şöyle tanımlanmıştır:

- hanede yaşama süresi bakımından bir sürekliliğe sahip olan,
- hanenin gelirinden beslenen/ortak olan ve/veya evin temel gelir kaynaklarından birini oluşturan,
- hanenin kararlarına dahil edilen, karar alım süreçlerine katılan ve/veya bu kararlardan etkilenen her birey hane halkı üyedir.

Hane üyesi tanımlandıktan sonra üyeye ilişkin 2 kriter daha belirlenmiştir. Buna göre hane üyesi “hane üyesi tanımına uyan 18 yaş ve üzerinde olan” ve “görüşme yapmaya bir engeli bulunmayan” (konuşmaya engel olacak düzeyde hasta, yaşlı, engelli kişiler gibi) kişiler olarak sınırlanmıştır.

3.1.2 SES Ölçümüne Dahil Edilen Kümelerin Belirlenmesi

Sosyoekonomik statü ölçekleri, tabakalaşma çalışmalarının prensip olarak en kestirme tekniklerinden biridir ve bu ölçekler sosyal bilimcilerin farklı merakları üzerine oluşturulmuştur. Örneğin, sosyoekonomik statüyü ölçen ilk ampirik çalışmalar eğitim psikolojisi alanındaki uzmanların “evin ve ailenin, geçmiş ve şimdiki durumunun (*home background*)” çocuğun yaşamındaki etkileri gibi sosyal politika üretme merkezli konuları araştırma hevesleriyle geliştirilmiştir. Ancak çıkış noktası ne olursa olsun, standart ve çok faktörlü bir SES ölçeği oluşturmanın temel adımları 1952’de Gordon tarafından aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (Milton, 1952, s342-353)¹⁷:

- Sosyo-ekonomik statü kavramı tanımlanır ve onun bağımsız değişkenleri yani ana ölçüm kriterleri (*sub-areas*) belirlenir.

---

¹⁷ Sosyoekonomik statü ölçeği yaratmanın ana adımları, bu çalışma referans alınarak özetlenmiş ve kendi araştırmamızın ölçeğini yaratırken izlenen yol ile ilişkilendirilerek sunulmuştur.

- Bu kriterlerin her birinin (*relative vertical position*'larına göre) ilişkili olduğu var sayılan birçok bağımlı değişken tanımlanır ve bunları ölçmek üzere sorular tasarlanır.
- Bu ölçüm kriterleri (bağımsız değişkenler), sosyoekonomik statüsü sahip oldukları nesnel koşullarla tespit edilebilecek gruplar içinden seçilen bir örneklem üzerinde denenir. Yani bu ölçüm kriterlerinin tutarlı olup olmadığı, mesleki prestij sıralamalarında yer alan meslek gruplarından oluşan bir grup üzerinde pilot bir çalışmayla test edilir. Bu işlemin asıl amacı; sosyoekonomik statü seviyeleri arasındaki farkı en belirgin olarak ölçme yetisine sahip olan ölçüm kriterlerini (bağımsız değişkenleri) saptamaktır. Örneğin, doktorluk mesleğinden olan kişilerden oluşan bir örneklemin ortalama eğitim süresine bakılarak, eğitimin sosyoekonomik statü için ne derece önemli bir kriter olabileceğine karar vermek gibi. Ancak bu testi yapabilmek için doktorluk mesleğinin mesleki prestij sıralamasından gelen mesleki statüsünü bilmek gerekir. Bu durum araştırmacının referans alabileceği ve o coğrafyaya ait bir mesleki prestij sıralaması olduğunu gösterir¹⁸. Belirlenen bu ölçüm kriterlerinin analiz içindeki ağırlıkları istatistiksel yöntemlerle belirlenir.
- Son halini alan ölçeğin güvenilirliği (*reliability*); ölçmek istenen şeyi “tutarlı bir şekilde-*to measure consistently*) ölçüp ölçmemesine bağlıdır ve bunu saptamanın bazı standart teknikleri vardır.
- Bir adım sonrasında da, ölçeğin geçerliliğini-*validity* ölçmek gerekir; bu da ölçeğin tam olarak “ölçmesi tasarlanan şeyi” ölçüp ölçmediğini test etmek demektir. Bunun genel prosedürü, yaratılan ölçeğin sonuçlarını aynı grup üzerinde uygulanmış bir başka sosyoekonomik statü ölçeğinin sonuçlarıyla karşılaştırmak ve ilişkilendirmektir¹⁹.
- Ölçeğin son halinin geçerliliği test edildikten sonra, araştırmanın yapıldığı gruba ait, pilot çalışma sırasında saptanılan ve/veya daha önceki araştırmalardan elde edilen ön verilerle sahip olunan bazı değişkenler göz önüne çıkabilir. Bu değişkenleri ölçeğe katmak ya da göz ardı etmek araştırmacının kararıdır ve bunu yaparken kendi yaptığı testin sonuçlarını, o gruba ait saptadığı diğer materyal koşullarla ilişkilendirme yoluna gidebilir. Bu işlemin amacı yaratılan ölçeği dışsal değişkenlerle test etmektir. Örneğin üzerinde araştırma yapılan örneklemin coğrafi özelliklerinden kaynaklanan bazı sosyal koşulları olabilir. Bu bilgiyi önceki araştırmalardan edinen ya da pilot sırasında keşfeden araştırmacı, bunu yarattığı ölçeğin içine katıp puanlayabilir.

¹⁸ Türkiye ve/veya Ankara'yı içine alan bir mesleki statü sıralaması ön bilgisine sahip olunmadığı için bu araştırmanın pilot çalışmasında sosyoekonomik statü ölçüm kriterleri bu yolla test edilememiştir. Bu çalışmada uygulanan pilot çalışma araştırmanın saha aşamasının yürütülebilirliğine ilişkin işleyişi görmeyi sağlamıştır.

¹⁹ Araştırmada daha önceden Ankara'da yapılmış temsili bir SES araştırması olmadığı için, ölçeğin geçerliliği % 5'lik temsili bir örneklem seçilerek değerlendirilmiştir.

Sosyoekonomik Statüyü Tanımlamak İçin Referans Alınabilecek İki Farklı Yaklaşım

Sosyoekonomik statü ölçeği yaratabilmek için, bu kavrama ampirik düzeyde yaklaşmanın iki ana prosedürü vardır (Milton, 1952, 345):

Birinci prosedüre göre; sosyo-ekonomik statü: “bilinen” ve “gösterilebilen” (*known and demonstrable attribute*), hane ve bireylerden oluşan bir örnekleme, her birimin (hane veya bireyin) SES in farklı bir derecesini temsil ettiği ve birimler arasındaki bu statü farklılıklarının, ölçme ve değerlendirme tekniklerinin yetileriyle ortaya çıkarılabildiği, bir değişkendir. Bu görüşe göre; farklı sosyoekonomik statüde olan birey ve haneler öncelikle güvence altına alınabilen, meslek ve gelirleriyle zaten tanımlanmış olan sosyoekonomik statülere sahip birimlerdir. Bu görüşün temsil ettiği SES tanımına bakınca, sosyoekonomik statü araştırmalarının ve ölçeklerinin yaptığı şey; bilinen bir sosyoekonomik farklılaşmayı, seçilen bir grup üzerinde test ederek, ölçeğin hatasızlık derecesine göre, örneklemin sosyoekonomik statüsü ile ilgili ön veriyi tasdik etmek ve yeniden yaratmaktır. Sosyo-ekonomik statüyü teorik açıdan böyle ele almak, kavramı sadece betimleyici yönüyle açıklamaya çalışmak olur (Giddens, 1973). Yani bu teorik çatı, sosyo-ekonomik statünün değişebilme kapasitesi ve gücünü analiz etmeyen, sınıfları daha statik bir zeminde tanımlayıp, sınıflar arası ilişkileri ve çatışmaları incelemeyen bir bakış açısıdır.

İkinci prosedür ise; sosyoekonomik statüyü “bilinmeyen” ama “varsayımı yapılabilecek” (*unknown but presumptive attribute*) bir nitelik olarak tanımlar. Buna göre, SES’e X dediğimizde, testi uyguladığımız popülasyon X ile yüksek derecede ilişkili olduğu varsayılan bazı değişkenlere göre tabakalandırılır. Sonuçta X, grupları birbirinden ayıran bazı dışsal/bağımsız değişkenlerin ölçümüyle ilgilidir. Bu noktada şöyle bir soru sorabilir gözükmektedir: Madem SES, gelir ve meslekle (veya bu gibi bir dışsal kriterle) kuvvetli bir biçimde ilişkilidir ve grupları, meslek ve gelir gibi elde edilmesi daha kolay olan dışsal kriterlerin verileriyle birbirlerinden ayırmak mümkündür, o halde neden ayrıca bir SES ölçeği/indeksi yaratmak için çaba harcanmaktadır? Bu soruya şöyle yanıt vermek mümkün gözükmektedir: meslek ve gelir gibi değişkenlerin SES’le kuvvetli bir ilişkileri vardır ama bu ilişki kusursuz bir ilişki değildir. Ayrıca SES’i etkileyen başka değişkenler olduğu gibi bu değişkenlerin ölçekleri de zaman ve diğer sosyal dinamiklere bağlı olarak değişir. Kısacası, bu ikinci teorik çatıdan bakıldığında vakit SES yani X değişkeni; basitçe bizim ölçtüğümüz bir şeydir ve bu ölçeğin amacı, önceden belirlenmiş sınıf gruplarının tanımlarını yeniden üretmek

değil, SES'i biz nasıl tanımladıysak, onu kendi değişebilirlik kapasitesi içinde, tanımladığımız gibi ölçen bir ölçüm aracı yaratmaktadır²⁰.

Tüm bu teorik ve ampirik yaklaşımları inceledikten sonra bu çalışmada geliştirilen sosyoekonomik statü ölçeği, mesleki ve toplumsal statüyü ölçmeye yönelik, derecelmeli, analiz birimi olarak haneyi belirlemiş ve birleşik sınıflandırmalar yöntemiyle tüm hanenin sosyo-ekonomik statüsünü ölçme yönünde bir deneme olmuştur.

Toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik çalışmalarına dair tarihsel birikimi olan ülkeler incelendiğinde her iki alanı kapsayan çalışmaların odağında “eğitim”in esas belirleyici bir faktör olduğu görülmektedir. Zira modern toplumları kendinden önceki formlardan ayıran en temel araçlardan birisi eğitimidir. Eğitim, toplumsal katmanlar arasında hareketlilik sağlama kapasitesi olan bir araç olarak modern toplumu haklılaştıran en önemli araçlardan birisi olarak ele alınmaktadır. Modern toplumu açık, hareketli, eşitlikçi ve demokratik kılan bir sihirli araç gibidir. Öte yandan tam da bu nedenle toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretiminin temel aracıdır da. Eğitimin istihdam biçim ve türleri ile olan ilişkisi toplumsal katmanları belirlemede ikinci önemli unsurun çalışma/meslek/iş olmasına yol açmaktadır. Böylece alınan eğitimin türü ve süresi, iş piyasasında ulaşılabilecek işi belirlemekte; yapılmakta olan iş, geliri, tüketimi, yaşanan yer ve yaşam biçimini, işe bağlı hak ve sorumlulukları da şekillendirmektedir. Böylece bu iki temel göstergeden hareketle toplumu oluşturan hane ve hanenin üyelerinin toplumsal tabakalardan hangisine yerleşeceği ve bu yerleşimin yönü ile de toplumsal hareketliliğin belirlendiği çalışmalar ağırlık kazanmaktadır.

Yukarda literatür tartışmasında değinildiği gibi SES ölçümü geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından bu yana alana ilişkin çalışma yapanlarca değişik kombinasyonlarla (SES'i etkilediği düşünülen farklı değişken/faktörlerin kombinasyonu) çalışılmıştır. Bu araştırmaya başlanırken Türkiye için bir ölçüm aracı geliştirebilmek ana hedef olmuştur. Öncelikle bir yandan literatürün üretmiş olduğu bilgi, diğer yandan Türkiye'ye ait veriler dikkate alınarak SES ölçümü için demografi, eğitim, iş, gelir, mülkiyet gibi temaların önemli olduğu saptanmıştır. Bu **ana kümeleri** ölçülebilir hale getirebilmek için neler sorulması ve her bir sorunun oluşturulacak olan ölçüm aracında neye cevap verecek nitelikte olduğu belirlenmiştir.

---

²⁰ Bu çalışmada model alınan bir SES ölçeği olmadığından, sınıf kuramlarının sentezinden yola çıkarak, önce SES'i ve onun kriterleri tanımlanmış daha sonra tanımlanan kriterleri tutarlı bir biçimde ölçen bir SES modeli yaratılmaya çalışılmıştır.

Demografi: Sosyoekonomik statü ölçmek için haneyi temel ölçüm birimi alan bu çalışma için hanenin demografik özelliklerinin önemli olduğu ve ölçüm kümelerine dahil edilmesi gerektiği düşünülmüştür. Hanede yaşayan kişi sayısı ve kişilerin bağımlılık durumlarının hanenin SES düzeyini etkileyeceği düşünülmüştür. Hanede yaşayan üye sayısı kadar bu üyelerin ekonomik olarak bağımlı-bağımsız durumları bir yandan hane gelirini etkilerken diğer yandan giderleri etkileyeceğinden dikkate alınmalıdır. Örneğin 5 kişiden oluşan bir hanede 1 ücretli çalışan olması ve 4 bağımlı üye bulunması ile aynı sayıda ancak 2 ücretli çalışan üyenin olduğu hanelerin SES'lerinin farklı olacaktır. Benzer şekilde hanede sürekli bakıma muhtaç (hastalık, sakatlık, yaşlılık gibi) bir üyenin bulunup bulunmamasının da hanenin SES'i üzerinde etkisi olacaktır.

Eğitim: SES'e ilişkin literatür tartışmasında değinilmiş olduğu üzere SES belirlenirken dikkate alınan ana kümelerden birisi eğitimidir. Eğitimin hem süresinin hem de alınan eğitimin türünün (*formal, informal, non-formal*) önemli olduğu düşünülmüştür. Eğitim; meslek, işgücü piyasasında edinilecek iş, işin türü ve ücreti, çok çeşitli bilgi kaynaklarına ulaşabilme gibi alanlarla ilişkili olabilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada da ana kümelerden biri olarak seçilmiştir. Haneyi oluşturan bireylerin tümünün eğitiminin önem taşımaktadır. Sadece hane reisinin ve/veya eşinin eğitimini dikkate almanın yeterli olmayacağı, tüm hane için eğitimin dikkate alınması gerekli görülmüştür. Ancak, hanenin 15 yaşın altındaki üyelerinin eğitimlerini ne kadar sürdürecekleri bilinmediğinden ve küçük yaşlarda üyesi olan hanelerde bu durumun hane eğitim puanında suni/gerçekçi olmayan bir düşme yaratacağı gerekçeleri ile ilkökul çağlarında olan bu üyelerin eğitim durumlarının hane eğitim ortalaması dışında tutulmasının daha sağlıklı olacağı düşünülmüştür. Diğer yandan 15 yaşın altında olup, eğitime devam etmeyen üyelerin dikkate alınması önemli görülmüştür. Böylece 15 yaşın altında olup çeşitli nedenlerle eğitimden düşmüş (drop-out) olan bireylerin eğitim puanı hesaplamasının dışında kalmamaları sağlanmış olabilecektir. Zira okul terk oranları ile Türkiye OECD'nin en yüksek oranlarına sahip olan ülkedir ve çok sayıda öğrenci zorunlu eğitimin çeşitli aşamalarından okuldan ayrılmak durumunda kalmaktadır. Zorunlu eğitim 1997 yılında 8 yıla çıkarılmıştır. Bu tarihten önce görülen terkler, en çok ilköğretimden orta öğretime geçerken yaşanmakta idi. Bu nedenle okulunu terk etmiş bireylerin hane eğitim puanına dahil edilmesinin önemli olduğu düşünülmüştür.

Hane için bir eğitim ortalaması bulunması ve/veya hane reisinin eğitiminin puanlanması ve/veya hanede bildirilen en yüksek eğitimin dikkate alınması gibi yolların tümü tartışılmıştır. Ancak

belirlenen SES'nün haneyi birim aldığı dikkate alındığında en doğru yolun belirlenen kriterlere göre eğitim durumu öğrenilebilen tüm üyelerin dikkate alınması gerekli görülmüştür.

İş/çalışma durumu: SES'e ilişkin alanda yapılmış ve yapılmakta olan araştırmalar temel olarak mesleki statü kavramına odaklanmaktadır. Çünkü mesleki statü ve prestij, o mesleğe sahip olunabilmesi için gerekli olan eğitim süresini ve o meslekten elde edilebilecek ortalama geliri veri olarak içinde barındırmaktadır. Ancak ülkemiz açısından eğitim ve gelir değişkenlerinin, her koşulda mesleki statü ile doğru orantılı şekilde değiştiğini söylemek güçtür. Bu çalışma açısından en önemli güçlük meslek/iş statüsünün belirlenmesi ve sonrasında bu işin/mesleğin SES hesaplamasına nasıl dahil edileceği hususu olmuştur. Hanede yaşayan insanlara mesleklerinin ne olduğunu sormak ve elde edilecek yanıtlardan bir değerlendirme aracı geliştirmenin oldukça güç olduğu düşünülmüştür. Zira bireylerin belirttikleri meslekte çalışıp çalışmadıkları meslek-yapılan işin her zaman birbiri ile ilişkili olmadığı da bilinmektedir. Örneğin kişi fizik öğretmenliği eğitimi almış ancak şoförlük yapıyor olabilmektedir. Diğer yandan şoförlüğün nerede yapıldığı, bu işyerinin nasıl bir iş yeri olduğu –kamu kurumu, başkasının aracında veya kendi aracında şoförlük yapmak gibi- da oldukça belirleyicidir. Ayrıca kişinin mesleği öğretmenlik olabilir, ancak hafta sonları, resmi tatiller ve belki geceleri taksi şoförlüğü de yapıyor olabilir. Tüm bunlar dikkate alındığında yapılan iş, işin nerede yapıldığı, işin esas iş ve/veya ek iş olması, ücretin alınış biçimi, işte statü, işte ast ve üst olma durumu gibi değişkenlerin tümünün dikkate alınması gerektiği düşünülmüştür.

Literatürde iş statüleri için kullanılmış farklı kategoriler mevcuttur. İş statüsü (*employment status*) ile mesleki statü (*occupational status*) birbirinin yerine kullanılmaması gereken iki kavramdır. Bu çalışmada bu karmaşayı önleyebilmek için kişilere düzenli/düzensiz bir işlerinin olup olmadığının sorulması ve olması halinde yapılan işin açık uçlu şekilde alınması amaçlanmıştır. Bu amaçla açık uçlu alınan bir işin aşağıdaki hususları yanıtlayıcı olması istenmiştir:

- İşin ne olduğu, bu iş yerinde tam olarak ne yapıldığı,
- İşyeri mekânı,
- Ücretin alınış biçimi (aylık-yevmiye gibi)
- İş yerindeki statüsü (emir alıp-verme)
- İşin düzenli olup olmadığı
- İş yerinin sahipliği (işveren mi yoksa çalışan mı olduğu)
- Kendi hesabına çalışıyor ise, çalışan kişi sayısına göre işin büyüklüğü

Bu hususlara dikkat edilerek elde edilen işler, oluşturulan mesleki statü kategorilerine göre kodlanmıştır. Kategoriler oluşturulurken aşağıdaki tabloda özetlenen ayrımlar üzerinden hareket edilmiştir:

Tablo 13: Mesleki Statü kategorilerinin Oluşumu

Mesleki Statü Kategorilerinin Oluşumu		
1. Başkasının Hesabına	2. Kendi Hesabına	3. Toprak-Tarım-Hayvancılık
<p>A. Devlet Memurları (Emekli Sandığına bağlı çalışanlar)²¹</p> <ul style="list-style-type: none"> Eğitim Yönetime yakınlık Profesyonellik derecelerine göre <p>a) Üst düzey memur (profesyonel yönetici) b) Orta düzey memur c) Düşük (Yardımcı Hizmetli)</p> <p>B. İşçiler</p> <p>B1. Düzenli İşçiler (genellikle SSK'lı olanlar)²²: eğitim ve yönetime yakınlık derecelerine göre:</p> <p>a) Üst düzey beyaz yakalı işçi b) Düşük ve orta vasıflı beyaz yakalı işçi c) Orta vasıflı mavi yakalı işçi d) Vasıfsız mavi yakalı işçi</p> <p>B2. Düzensiz İşçiler</p> <p>a) Yevmiyeli geçici işçi b) Ücretsiz aile işçisi</p>	<p>A. İşyeri sahibi olanlar</p> <p>a) Yanında işçi çalıştıranlar</p> <ul style="list-style-type: none"> Küçük işveren Orta büyüklükte işveren Büyük işveren <p>b) Yanında işçi çalıştırmayanlar</p> <ul style="list-style-type: none"> Kendi hesabına küçük ticaret Kendi hesabına büyük ticaret Kendi hesabına zanaatkar <p>B. İşyeri sahibi olmayanlar</p> <p>a) Profesyonel (eğitilmiş olanlar)</p> <ul style="list-style-type: none"> Kendi hesabına profesyonel <p>b) profesyonel olmayanlar</p> <ul style="list-style-type: none"> Kendi hesabına marjinal Evden yapılan işler 	<p>A. Düzenli olarak toprakla uğraşanlar</p> <ul style="list-style-type: none"> Çiftçi <p>B. Düzensiz olarak toprakla uğraşanlar</p> <ul style="list-style-type: none"> Mevsimlik tarım işçisi

Belirlenen hususlara dikkat edilerek oluşturulan kategoriler ile “meslek kodları” tablosu oluşturulmuştur. Bu kodlar, kişilere açık uçlu olarak sorulan “işiniz nedir” sorusuna verilen cevapların rakamsal ifadelerle dönüştürülerek, analiz edilmesini kolaylaştırmak için yaratılmıştır. Bu kodlar, kişilerin mesleklerine göre değil, yaptıkları işteki statülerine göre kategorilere ayrılmaları sonucu oluşturulmuştur. Her kategoriye bir kod verilmiştir ancak bu kodlar hiyerarşik bir sıralama

²¹ Sağlık Güvencesini SES puanlamasına direkt olarak katmamış olsak da, bizim mesleki statülerimizi belirleyen en önemli değişkenlerden biri, Emekli Sandığı, SSK ve BAĞKUR ayrımıdır. Kişinin devlette çalışması onu memur yapmaz, devlette SSK'lı işçi olunabileceği gibi, devlet kurumuna hizmet eden taşeron bir firmanın işçisi olarak da devlet dairesinde çalışılabilir. O halde kişinin kendi hesabına mı, başkasının hesabına mı çalıştığını belirledikten sonra, başkasının hesabına çalışanları ayırmak için kullandığımız ikinci kriter memur mu yoksa işçi mi oldukları üzerindedir. Bu yurtdışındaki araştırmalarda göremediğimiz bir ayrımdır çünkü bizde memurluk ve işçilik kişilere farklı sosyal güvenceler sunmaktadır.

²² Burada, “genellikle SSK'lı” olma ibaresinin kullanılmasının nedeni, ülkemize ait bir başka özellikten kaynaklanmaktadır. Devlet memuru olan her kişi emekli sandığının sosyal güvencesi altında olsa da, düzenli olarak işçilik yapan herkes SSK'lı olmak durumunda değildir. Yani bizim düzenli işçi kategorimizi oluşturan şey, her gün düzenli olarak aynı saatlerde o işe gidilmesi ve belirlenen tarihlerde düzenli olarak ücret alınmasıdır. Bu anlamda düzenli işçi kategorisine girdiği halde iş yeri tarafından sigortası yapılmamış işçilerin de varlığı düşünülerek “genellikle SSK'lı” ibaresi kullanılmıştır. Yani bizim meslek statülerini işçi olarak belirlediğimiz kişilerin değişmeyen ortak özellikleri düzenli ücret anlaşması üzerinden, düzenli zaman dilimlerinde çalışıyor olmalarıdır, SSK'lı olmaları değil. Çünkü işi, düzenli işçi mesleki koduna göre kodlanmış ancak enformel olarak çalışan işçiler de vardır. İşçilik üzerinden bizim verilerimize göre yorum yaparken bu durum göz ardı edilmemelidir.

içermemektedir. Bu çalışmada oluşturulan meslek kategorilerini ve kodlarını diğer çalışmalardan ayıran temel nitelik de bu olmuştur.

Meslek kategorileri oluşturulurken yapılmakta olan iş dikkate alınmıştır. Bu durum işsizlerin ne olacağı meselesini gündeme getirmiştir. İşsizlerin kategorik olarak nereye yerleştirileceği literatürün üzerinde en çok durduğu noktalardan biridir. İşsizlerin en son yaptıkları iş ve/veya çalışmıyor olsalar dahi sahip oldukları meslek üzerinden bir değer olarak sosyoekonomik statü içine dahil edilip edilmeyeceği tartışmalı bir noktadır. Haneye ait bir hesaplama yapılmak istendiğinden işsizler hiç hesaplama katılmamıştır. Diğer yandan hesaplama katılması halinde alacağı puanı haklılaştırmak güç olacaktır. Bu nedenle “işsiz” olarak kendini bildirmiş olanlar dikkate alınmamıştır. Diğer yandan yapılmakta olan iş, düzenli/düzensiz kategorilerini kapsadığı için işsiz kategorisinin daraltılması sağlamıştır.

Gelir: Literatürde değinildiği gibi SES çalışmalarında genellikle gelir dikkate alınmamaktadır. Bunun en belirgin nedenlerinden biri dünyada bu alanda yapılmış ve yapılmakta olan araştırmaların temel olarak mesleki statü kavramına odaklanmalarıdır. Çünkü mesleki statü ve prestij sıralaması, o mesleğe sahip olunabilmesi için gerekli olan eğitim süresini ve o meslekte elde edilebilecek ortalama geliri verebilmektedir. Diğer yandan özellikle karşılaştırmalı çalışmalar için güçlük yaratması, bireylerin gelire ilişkin bilgi vermede yaşadıkları tereddüt, sosyokültürel ve ekonomik değişkenlere göre ne şekilde değerlendirileceğinin yarattığı güçlükler nedeni ile genellikle dışarıda tutulmaktadır. Ancak bu çalışmada, gelir getirici işlerde çalışmayan özellikle kadınların haneye olabilecek görebilmek, iş dışı çeşitli kaynaklardan elde edilebilecek gelirleri dahil edebilmek, ek işten gelebilecek gelirleri dikkate alabilmek önemli görüldüğü için gelirin dikkate alınması gerektiği düşünülmüştür. Bu nedenle de gelir, her türlü kaynaktan elde edilecek olanı kapsayacak biçimde geniş tutularak değerlendirilmek istenmiştir. Böylece gelir içinde işten gelen kazanç olmakla birlikte, emekli maaşı, yatırım geliri, gayrimenkul geliri, yardım fonu gibi farklı kaynaklardan elde edilen gelirler de içerilmiştir.

Mülkiyet: SES çalışmalarında kullanılan ana kümelerden birisi mülkiyettir. Bu çalışmada mülkiyet iki başlık altında ele alınmıştır. İlk başlıkta haneye ait, üzerinde kullanma ve satma hakkı olan taşınmazların mülkiyet kapsamında ele alınması gerektiği düşünülmüştür. Buradan hareketle oturlan ev, bunun dışında sahip olunan ikinci bir ev ve toprak -arsa, tarla, bahçe- bu kapsamda düşünülmüştür. Bunların her birine sahip olmanın SES ile ilişkili olduğu noktasından hareket edilmiştir. Hanenin bunlardan herhangi birine sahip olması önemli görülmüştür. Dolayısı ile

bahsedilen mülklerin kime ait olduğu değil, sahip olup-olmama temel kriter olarak alınmıştır. Mülkiyet teması içinde ele alınan ikinci başlık ise daha ziyade tüketim ve/veya kullanıma yöneliktir. Bu başlıkta yaşanmakta olan hanenin altyapı özellikleri ile hanenin tüketimini yansıtacak materyallere sahip olup olmaması dikkate alınmıştır. Hanenin yaşadığı evde sahip olduğu çeşitli eşyalar (bulaşık makinesi, otomobil, çanak anten, kablolu yayın, dijitürk, birden fazla televizyon, DVD, ayrı derin dondurucu, bilgisayar, internet bağlantısı, orijinal tablo, antika eşya gibi) sorulmuştur.

Bütün bu kriterlerden hareket ederek aşağıdaki tabloda özetlenen göstergelere yanıt verecek bir soru formu hazırlanmış ve SES ölçümünün bunlara dayanarak oluşturması düşünülmüştür.

Tablo 14: Sosyoekonomik Statü (SES) Ölçmek İçin Kullanılabilecek Küme Ve Kriterleri

Temel Kriterler/Değişkenler	Alt Kriterler / Değişkenler
1. Hane Halkı sayısı	<ul style="list-style-type: none"> Geçimini halen aynı haneden sağlayan kişi sayısı (öğrenci, asker dahil)
2. Bağımlı üye sayısı	<ul style="list-style-type: none"> Okul öncesi, okul çağı ve halen çalışmayıp eğitime devam eden tüm çocuk ve üye sayısı Hanedeki 65 yaş üstü ve geliri olmayan kişi sayısı Sürekli hasta/bakıma muhtaç kimse olma durumu
3. Eğitim	<ul style="list-style-type: none"> Eğitimin süresi/uzunluğu Eğitimin türü (mesleki eğitim, normal eğitim, kurslarla alınan eğitim)
4. İşteki statü	<ul style="list-style-type: none"> Yapılan işin detaylı tanımı (iş düzeni, ödeme biçimi, işinde otoriteye yakınlık, emir alma-verme konumu, kol/kafa ayrımı, iş ilişkileri, sendika durumu) İşteki pozisyon (ücretli, kendi işi, mevsimlik, işsiz gibi) Evde çalışan kişi sayısı İktisadi faaliyet kolları Çalışma biçimi (tam zamanlı, yarı zamanlı, geçici, mevsimlik)
5. Sosyal Sigorta ve sağlık güvencesi	<ul style="list-style-type: none"> SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı Özel sigorta, tarım sigortası, yeşil kart gibi
6. Gelir	<ul style="list-style-type: none"> Çalışılan işten elde edilen gelir Kira geliri Ek ve/veya yarı zamanlı işlerden gelir elde etme Herhangi bir kurumdan destek alma Haneye her türlü yoldan giren gelirin genel aylık toplamı Aynı gelir var mı Dışardan gelen para ödemediğiniz (gıda gibi) bir şey var mı
7. Mülkiyet	<ul style="list-style-type: none"> Miras yolu ile geçen mülk olma durumu (kendi ailesinden, eşin ailesinden) Miras yoluyla geçen tüm mülklerin rayiç kıymeti Oturulan evin sahipliği Oturulan evin türü Oturulan evin toplam büyüklüğü (i)oda sayısı İkinci konut sahipliği (yazlık dahil) Otomobil sahipliği Evde sahip olunan eşyalar Evin altyapı donanımı İkiden fazla konut sahipliği (Ankara dışı dahil)

Analiz: SES'in hesaplanması

Tablo 15: Sosyo-Ekonomik Statü (SES) Endeksi Geliştirmek İçin Analize Dahil Edilen Kriterler

SES Kümesi	Kapsamı	İndeks etkisi
Eğitim	Hanede yaşayan üyelerin eğitim yılı ortalaması <ul style="list-style-type: none"> 15 yaş ve üzeri üyeler için eğitim yılı 15 yaşından önce eğitimi terk etmiş olanların eğitim yılı	Eğitim yılı ortalaması arttıkça SES yükselir
Gelir	Haneye gelir getiren herkes ve her türlü kaynaktan gelen gelir dahil edilecektir ve hanedeki toplam kişi sayısına bölünerek ortalama hane gelirine dönüştürülür <ul style="list-style-type: none"> Düzenli/düzensiz işlerden gelen gelir Kira, faiz, hisse senedi gibi yatırım kaynaklarından gelen gelirler Her türlü sosyal yardım Dulluk, gazilik, emeklilik gibi gelirler	Gelir arttıkça SES yükselir
Meslek/iş	Hanede yaşayan ve düzenli/düzensiz gelir getiren bir işe sahip olan herkesin dahil edildiği bir hane meslek statüsü oluşturulması ve oluşturulan puanın iş/meslek bildirmiş kişi sayısına bölünerek hane mesleki statü puanının oluşturulması <ul style="list-style-type: none"> Bildirilen işte çalışanların eğitim süresi Hane üyelerinin her türlü kaynaktan elde ettiği aylık gelir İşsizler ve iş bildirmemiş olanlar hesaplama dışı bırakılacak Emekliler için (eğitim ve gelirlerine bakarak) bir meslek statü puanı oluşturulması	Eğitim ve geliri dikkate alan meslek statü puanı arttıkça SES yükselir
Mülkiyet	Hanede yaşayan üyelerden birinin sahip olduğu mülkler (mülkün haneye ait olduğu varsayılmıştır) Oturlan eve sahiplik (Var/Yok) Oturlan evden başka ev sahibi olma (Var/Yok) Otomobil sahibi olma (Var/Yok)	Sahip olunan mülkler artarsa SES yükselir
Diğer sahip olunanlar	Hanenin fiziksel nitelikleri ile hanenin sahip olduğu araçlar Mekânla ilişkili: <ul style="list-style-type: none"> Evin kaloriferli olması (kombi, merkezi sistem, kat kaloriferi) (Var/Yok) Diğer araçlar: <ul style="list-style-type: none"> Bulaşık makinesi (Var/Yok) Birden fazla televizyon (Var/Yok) DVD player (Var/Yok) Internet bağlantısı (Var/Yok)	Sahip olunan araçlar arttıkça SES yükselir

Hane eğitim yılı ortalamasının hesaplanmasında, hanedeki 15 yaş ve üzeri bireylerin bitirmiş oldukları veya halen devam ettikleri eğitim kademesi dikkate alınmıştır. Bitirilmemiş ve halen devam edilen eğitim kademesi için, hangi sınıfta olduğu bilgisine sahip olunmadığından, o kademenin ortanca değeri, terk edilmiş kademe içinse ilk sınıf değeri eğitim yılı olarak kabul edilmiştir. Buna göre eğitim kademeleri için verilen eğitim yılı değerleri aşağıdaki tablodaki gibi olmuştur.

Tablo 16: Eğitim Yılı Değerleri

Eğitim Kademesi	Mezun	Okuyor	Terk
İlkokul	5	3	1
Ortaokul	8	7	6
Lise	11	10	9
Yüksekokul	13	12,5	12
Üniversite	15	13,5	12
Lisansüstü	17	16,5	16

15 yaşından küçük olmasına rağmen okula gitmeyen hane üyeleri için de bitirdikleri veya terk ettikleri eğitim kademesine göre eğitim yılı belirlenmiş ve bu şekilde hane eğitim yılı ortalamasına katılması sağlanmıştır.

Hane üyelerinin eğitim yılları belirlendikten sonra, her hane için toplam eğitim yılı hesaplanmış, bu toplam ise hesaplanmaya katılan kişi sayısına bölünerek hane ortalama eğitim yılı bulunmuştur. Hane eğitim yılı ortalamalarının, en düşüğü 0.00, en yükseği 17.00 olmak üzere ortalaması 8.89 ve standart sapması 3.88 olduğu görülmüştür.

Hanedeki kişi başı gelirin hesaplanmasında ise hanedeki bütün bireylerin bir ayda elde ettikleri tüm gelir toplanmış, bu toplam hanedeki kişi sayısına bölünmüştür. Böylelikle elde edilen kişi başı gelirlerin en düşüğü 8.00 YTL, en yükseği 8500 YTL olmak üzere ortalaması 589.26, standart sapması ise 784.29 olarak hesaplanmıştır.

Mülkiyet değişkeninin hesaplanırken, oturlan evin hane reisine veya eşine ait olma, ikinci bir eve sahip olma ve otomobile sahip olma durumlarının her biri için 1, sahip olmama durumları için 0 puan verilmiştir. En düşüğü 0, en yükseği 3 olmak üzere mülkiyet değişkeni ortalaması 1.19, standart sapması 0.98 olmuştur.

Sahip Olunan Diğer Araçlar: Bu değişken elde edilirken öncelikle, bu kümede olması gerektiği düşünülen, bulaşık makinesi, çanak anten, kablolu yayın, Dijitürk, 2. TV, DVD player, derin dondurucu, bilgisayar, internet bağlantısı, orijinal tablo ve antika eşyaya sahip olma ve evin kaloriferle ısınması durumuna 1, sahip olmama ve diğer ısınma durumlarına 0 puan verilmiştir. Bu değişkenlere faktör analizi uygulanmış, tek boyut altında toplanmayan ve düşük faktör yükü alan değişkenler çıkarılarak analiz tekrarlanmıştır. Bilgisayara sahip olmadan İnternet bağlantısı

bulunmayacağı için bu iki değişken arasında bulunan yüksek korelasyon nedeniyle bilgisayar değişkeni de analiz dışında bırakılmıştır. Sonuçta geriye kalan ısınma şekli, bulaşık makinesi, ikinci TV, DVD player ve internet bağlantısı değişkenlerinin faktör yükleri sırasıyla 0.69, 0.76, 0.71, 0.60 ve 0.68 olarak bulunmuştur. Bu beş değişkenle toplam varyanstaki değişimin açıklanma yüzdesi %47.46'dır ve değişkenlerin iç tutarlılık katsayısı 0.72'dir.

Yukarıda açıklanan 5 değişkenin toplanmasıyla elde edilen indeks puanının en düşüğü 0, en yükseği 5 olmak üzere ortalaması 2.41, standart sapması 1.64 olarak bulunmuştur.

Meslek/İş Statü: puanlarının hesaplanmasında aynı işi yapanların almış oldukları eğitimlerin yılı ve elde ettikleri gelir üzerinden bir puan elde edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla tüm hane üyelerinin eğitim yılları ve aylık gelirleri hesaplanmıştır. Eğitim yıllarının hesaplanmasında eğitim yılı ortalaması değişkeninin hesaplanmasında bahsedilen yöntem kullanılmıştır. Eğitim yılı ve gelir değişkeni arasındaki korelasyonun 0.35 olduğu görülmüştür. İki değişken arasındaki bu ilişkiden yararlanılarak, regresyon yöntemiyle yeni bir değişken oluşturulmuştur. Böylece işi olan ve eğitim yılı bilinen tüm bireyler için yeni bir değer elde edilmiştir. Bu değerlerin aynı işi yapanlar için ortalaması alınmış, bulunan değer o işe ait iş statü puanı olmuştur. Aynı şekilde şu anda bir iş yapmayan emekliler de bir iş kategorisi gibi düşünülmüş ve onlara ait bir iş statü puanı da hesaplanmıştır. Bu hesaplama göre meslek kodları puanlanmış ve aşağıda sunulan tabloda görüleceği üzere meslek statü puanları elde edilmiştir.

Tablo 17: Meslek Statü Kodları ve Puanları

Meslekler	Puan
1. Orta ve büyük işveren (10 kişiden fazla çalıştıran) (kendi hesabına; imalat, hizmetler, inşaat, taşımacılık vb.)	1.69
2. Kendi hesabına profesyonel (kendi hesabına çalışan doktor, avukat, mühendis, mimar, hukuk müşaviri, mali müşavir, noter, mütercim tercüman, programcı, tasarımcı vb.)	1.55
3. Memur Maaşlı – profesyonel, üst düzey yönetici, profesyonel ordu mensubu (kamu yöneticileri, kamuda profesyonel meslek sahipleri ve profesyonel ordu mensupları –astsubay ve er dahil değil.)	1.54
4. İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (yönetici/profesyonel)	1.54
5. Kendi hesabına büyük ticaret (ithalat, ihracat, toptancı, kabzımal vb.)	1.24
6. Memur, maaşlı - orta düzey memur (ara eleman, öğretmen, devlet dairelerinde kamu çalışanı memur.)	1.12
7. Küçük işveren (1-10 kişi çalıştıran)	0.81
8. İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı – düşük ve orta vasıflı	0.79
9. Memur, maaşlı- yardımcı hizmetler (odacı, çaycı, arşiv görevlisi vb.)	0.65
10. Kendi hesabına küçük ticaret	0.57
11. Ücretsiz aile işçisi	0.49
12. İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı - orta vasıflı (ustabaşı, aşçı, şoför, şef garson vb.)	0.40

13. Farklı bir kategori olarak “şu anda çalışmayan” emekliler	0.35
14. İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı – vasıfsız (fabrikada imalatta kol işçisi, hizmet sektöründe komi, kebabçıda çalışan, inşaat ve tamir işleri, imalatta çırak, garson vb.)	0.24
15. Kendi hesabına marjinal işler (kendine ait işyeri olmadan kendi hesabına çalışanlar (işportacı, boyabadanacı, araba tamircisi, çevirmen vb.)	0.21
16. Çiftçi (kendi toprağını ekip biçen, ortakçı, düzenli tarım işçisi vb.)	0.20
17. Kendi hesabına zanaatkar (kuaför, marangoz, berber, su tesisatçısı, çilingir, yorgancı, yufkacı vb.)	0.18
18. Evden yapılan gelir getiren işler (kendi evinde, dikiş, nakış, yün işleri, takı yapıp satmak, pasta börek yapıp satmak, çocuk bakmak vb.)	0.04
19. Yevmiyeli geçici işçilik (gündelikçilik, çocuk bakıcılığı, inşaatla yevmiyeye çalışan, hamallık, amelelik, parça başı işler vb.)	0.00

Hanenin iş statü puanı hesaplanırken, her hanedeki çalışan veya emekli olup çalışmayan bireylerin işlerinden elde etmiş oldukları iş statü puanları toplanmış ve her hanede bu puanın elde edildiği kişi sayısına bölünmüştür. Hanede hiç çalışan birey olmaması durumunda ise o hanenin iş statü puanı 0 olarak belirlenmiştir. Böylece elde edilen hane iş statü puanlarının en düşüğü 0.00, en yükseği 1.69 olmak üzere ortalamasının 0.56 ve standart sapmasının 0.44 olduğu görülmüştür. Yukarıda nasıl hesaplandığı anlatılan 5 değişkene ait tanımlayıcı istatistikler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 18: İş Statü Puan Analizi I

	n	x	S	En düşük	En yüksek
Eğitim yılı	1762	8.89	3.88	0.00	17.00
Kişi başı gelir	1727	589.26	784.29	8.00	8500.00
Mülkiyet	1769	1.19	0.98	0.00	3.00
Diğer araçlar	1769	2.41	1.64	0.00	5.00
İş statüsü	1769	0.56	0.44	0.00	1.69

Beş değişkenin birbiriyle olan ilişkileri incelenmiş ve bulunan korelasyonlar aşağıdaki tabloda sunulmuştur. Tablo incelendiğinde 5 değişkenin de birbiriyle ilişkili olduğu görülmektedir.

Tablo 19: İş Statü Puan Analizi II

	Kişi başı gelir	Mülkiyet	Diğer sahiplik	İş statüsü
Eğitim yılı	0.48*	0.26*	0.61*	0.64*
Kişi başı gelir		0.28*	0.40*	0.46*
Mülkiyet			0.43*	0.24*
Diğer araçlar				0.52*

* p<0.01

Bu beş değişkene ait puanların aynı ölçek üzerine getirilmesi amacıyla Z dönüşümü uygulanmış, her biri ortalaması 0 standart sapması 1 olan puanlara dönüştürülmüştür. Değişkenler faktör analizine tabii tutulmuş, tek boyutlu bir yapı gösterdikleri gözlenmiştir. Bu tek boyut ile

toplamdaki değişimin %55.6'sı açıklanabilmektedir. Değişkenlerin almış oldukları faktör yüklerinin en düşüğü 0.54, en yükseği 0.84 olarak bulunmuştur. İç tutarlılık katsayısı olarak hesaplanan ve güvenilirliğin bir ölçüsü olan Cronbach alfa katsayısı da 0.79 olarak hesaplanmıştır.

Bu bulgulara bakılarak 5 değişkenin toplanarak bir sosyoekonomik statü puanı belirlenebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Puan hesaplanırken 5 değişkenden herhangi biri değişik nedenlerle hesaplanamamış olan haneler değerlendirme dışı bırakılmıştır. Elde edilen puan öncelikle ortalaması 50, standart sapması 10 olan T puanlarına dönüştürülmüştür. SES puanı hesaplanabilen 1725 haneden elde edilen puanlara ait betimsel istatistikler ve dağılımın histogram grafiği aşağıdaki tabloda ve şekilde sunulmuştur.

Tablo 20: İş Statü Puan Analizi III

İstatistik	Değer
Ortalama	50.00
Ortanca	48.48
Standart Sapma	10.00
En Düşük	31.07
En Yüksek	88.82

Elde edilen puana, bu puanı elde etmekte kullanılan değişkenlerin ne kadar katılmış olduğunu belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Bu analize ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 21: İş Statü Puan Analizi IV

Değişken	b	S. Hata _b	β	İkili r
Sabit	30.978	0.00	-	-
Eğitim Yılı Ortalaması	0.775	0.00	0.302	0.839
Kişi Başı Gelir	0.003	0.00	0.251	0.699
Oturulan Ev	1.975	0.00	0.099	0.245
İkinci Ev	1.975	0.00	0.083	0.358
Otomobil	1.975	0.00	0.098	0.520
Evin Isınma şekli	1.775	0.00	0.080	0.557
Bulaşık Makinesi	1.775	0.00	0.088	0.619
İkinci TV	1.775	0.00	0.089	0.503
DVD Player	1.775	0.00	0.084	0.506
İnternet Bağlantısı	1.775	0.00	0.082	0.611
Hane İş Statü Puanı	6.446	0.00	0.287	0.798

Bu bulgular ışığında oluşturulan tahmin denklemi aşağıda sunulmuştur.

$$\text{SES} = 30.978 + \text{Eğitim Yılı Ortalaması} \times 0.775 + \text{Kişi Başı Gelir} \times 0.003 + \text{Oturulan Ev} \times 1.975 + \text{İkinci Ev} \times 1.975 + \text{Otomobil} \times 1.975 + \text{Evin Isınma Şekli} \times 1.775 + \text{Bulaşık Makinesi} \times 1.775 + \text{İkinci TV} \times 1.775 + \text{DVD Player} \times 1.775 + \text{İnternet Bağlantısı} \times 1.775 + \text{Hane İş Statü Puanı} \times 6.446$$

Bu formül kullanılarak, Ankara kent merkezi olan araştırma evreninde bulunan diğer haneler için de SES hesaplamak mümkündür. Değişkenlerin hesaplanmasında yukarıda anlatılan adımlar izlenmelidir. Kişi başı gelir hesaplanırken örnekleme yer alan en büyük değer olan 8.500'ün üzerindeki değerler 8.500 olarak kabul edilmeli ayrıca hesaplamaların yapıldığı dönem dikkate alınarak enflasyona göre rakamlar güncellenmelidir. SES puanına göre SES gruplarının belirlenmesinde, ortalamadan olan uzaklıklar dikkate alınarak kesme noktaları oluşturulmuştur. Buna göre oluşturulmuş puan aralıkları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 22: SES Puan Aralıkları I

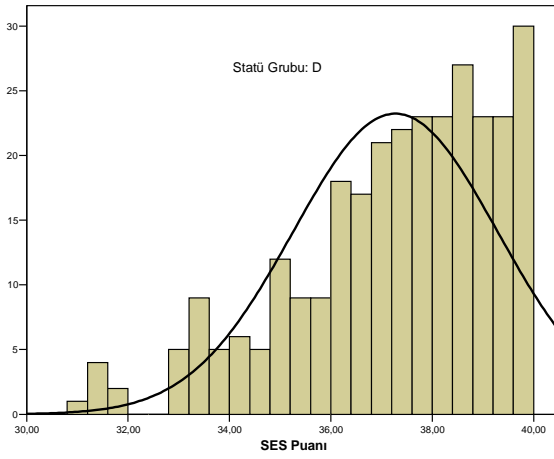
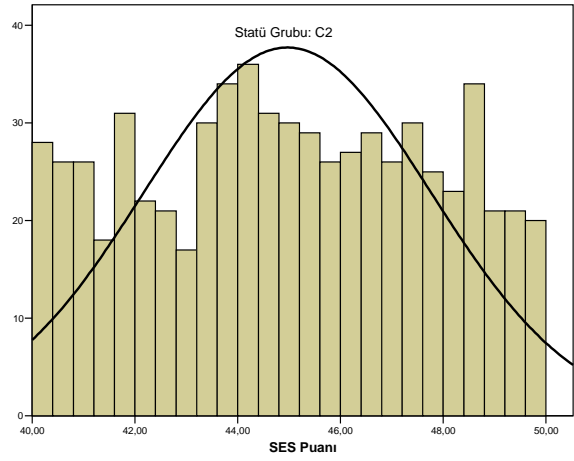
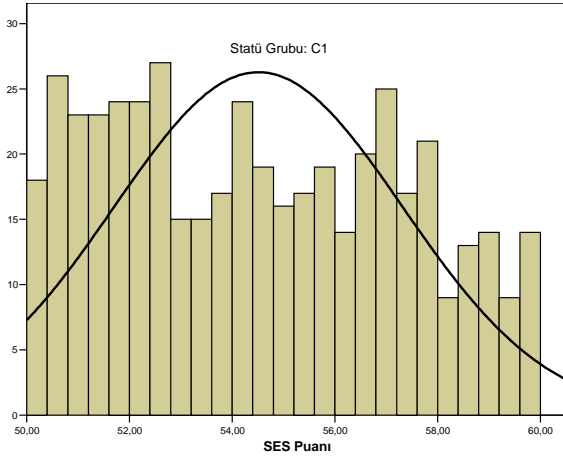
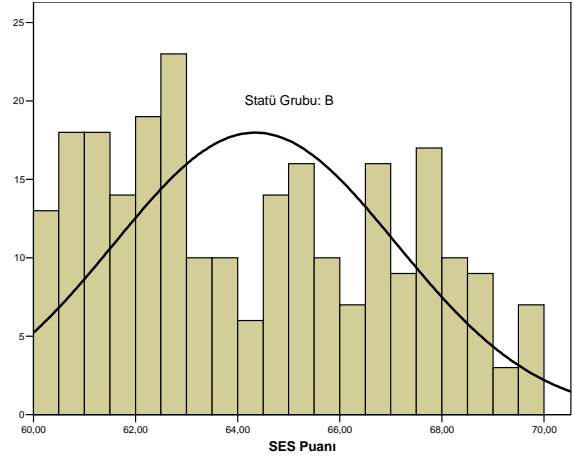
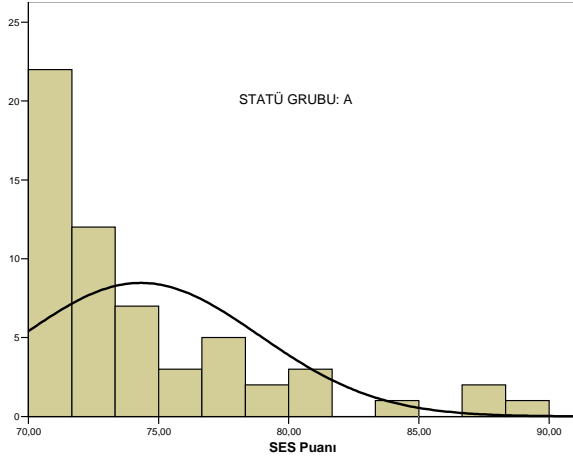
SES Grubu	Puan Aralığı
A	70.0-ve üzeri
B	60.00-69.99
C ₁	50.00-59.99
C ₂	40.00-49.99
D	30.00-39.99

SES gruplarının puan aralıkları bu şekilde belirlendiğinde oluşan gruplara ait betimsel istatistikler ve histogram grafikleri aşağıdaki tablo ve şekillerde sunulmuştur.

Tablo 23: SES Puan Aralıkları II

SES Grubu	n	$\bar{x}$	S	En Düşük	En Yüksek
A	58	74.31	4.56	70.01	88.82
B	249	64.35	2.76	60.04	69.98
C ₁	463	54.51	2.81	50.03	59.99
C ₂	661	44.97	2.80	40.02	49.99
D	294	37.27	2.02	31.07	39.99
Toplam	1725	50.00	10.00	31.07	88.82

Grafik 1: SES Grupları Grafikleri

3.1.3 Endeks Geçerlilik Çalışması

Yapılan SES puanlamasını test edebilmek amacı ile hane bilgileri verisine geri dönülmüştür. Bu amaçla hane verilerinden %5'lik bir örneklem seçilmiş ve seçilen örneklemin 5 kümenin bileşiminden elde edilen SES puanın oluşturan değişkenlerin ayrıntılı incelemesi yapılabilmektedir. Böylece elde edilen endeksin geçerlilik çalışması yapılmıştır.

%5 örneklem için 89 anket incelenmiştir. Oluşturulan endeksin daha iyi anlaşılabilmesi için A, B, C1, C2 ve D statüsü alan haneler için ayrıntılı tablo ekte sunulmuştur (Ek. IV: Geçerlilik Çalışması). Endeks geçerlilik çalışması, oluşturulan endeksin çalışmanın amacına uygun olduğunu, toplumsal tabakaları belirlemede kullanılabilir olduğunu göstermiştir. Özellikle tabakalar belirlenirken kesim noktaları hakkında fikir verici olmuştur. Endekse dahil edilen her küme ve kümeleri oluşturan değişkenlerin anlamlı olduğu görülmüştür. Diğer yandan özellikle tabakalar arası kesim noktalarını belirleyen önemli boyutların görülebilmemesine katkı sağlamıştır.

3.1.4 SES Gruplarına Dahil Edilen Hanelerin Özellikleri

Yukarıda indekse dahil edilen hanelerin bazı temel özellikleri ortaya konulmuştur. Bu bölümde ise elde edilen indekse göre haneleri ayırt etmeye yönelik bazı değişkenler ele alınmıştır. SES'e göre hane özellikleri çeşitli alt başlıklarla tartışılacaktır. Öncelikle SES'e göre hanelerin demografik özellikleri incelenecektir.

Demografi

Tablo incelendiği vakit, SES düştükçe hanede yaşayan kişi sayısının artmakta olduğu görülmektedir²³. SES puanına göre A'da yer alan hanelerin ortalama hanede yaşayan kişi sayısı 2 iken C2 ve D statü puanlı hanelerde ortalama rakam 4 ve üzeri olmaktadır.

Tablo 24: SES Gruplarına Göre Hanede Yaşayan Kişi Sayısı

Kişi sayısı	Sosyoekonomik Statü %					Toplam
	A	B	C1	C2	D	
1	22,4	7,2	4,3	4,2	12,2	6,7
2	36,2	20,1	13,6	17,1	16,0	17,0
3	24,1	36,9	25,9	21,5	13,6	23,7
4	15,5	27,7	36,7	30,4	30,3	31,2
5	1,7	6,4	13,2	17,7	14,6	13,8
6+	,0	1,6	6,2	8,1	13,3	7,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Hanede yaşayan kişi sayısının yanı sıra bu kişilerden bakıma muhtaç hasta/yaşlı/sakat kimsenin olup olmaması ile SES puanı arasında ilişki olup olmadığı da önemli görülebilir. Hanede bağımlı

²³ Türkiye'de yıllık nüfus artışı oranı giderek azalmaktadır. 1985 yılında %2,5 oranında olan yıllık nüfus artışı 2004 yılında %1,29'a gerilemiştir. Bu oranın daha da düşeceği tahmin edilmektedir

bir üyenin olması bir yandan hanenin bağımlı üye sayısını artırmakta diğeryandan özellikle kadın ve genç kızların ücretli işe katılımları üzerinde etkiye sahip olmaktadır. Kısaca bağımlı üye bir yandan geliri paylaşanların sayısını artırmakta diğeryandan da potansiyel gelir kaynaklarını azaltıcı etki yapabilmektedir. Bu şekilde SES puanına göre bağımlı üye olup-olmamasına baktığımız vakit, bağımlı üye olmasının SES puanına göre değiştiğini, düşen puanla birlikte bağımlı üye olma durumunun arttığını görüyoruz. Bunu tersten bir okuma ile bağımlı üyesi olan hanelerin SES puanı düşmektedir diye görmek ve/veya bağımlı üye olması ile SES puanı arasında bir ilişki olabilir diye yorumlamak da mümkün gözükmektedir.

Tablo 25: Hanede bakıma Muhtaç Kişi Bulunma Durumu

Bakıma muhtaç kişi	Sosyoekonomik Statü				
	A	B	C1	C2	D
Yok	58	244	444	618	263
Var	0	5	19	43	31
Toplam	58	249	463	661	294

Konut

SES puanlarına göre hanelerin mülkiyet dağılımı incelenmiştir. SES statü endeksi oluşturulurken mülkiyet taşınır ve taşınmaz mülklerin toplamı olarak görülmüş ve oturulan ev, ikinci ev ve otomobil sahipliği mülkiyet kümesi içinde ele alınmıştır. SES indeksinde alınan puanlara göre oturulan evin mülkiyet durumu aşağıdaki gibidir: Tablo incelendiği vakit oturulan eve sahip olmanın tüm statü grupları için yaygın olduğunu görmek mümkün. Diğeryandan belirleyici ve/veya dikkat çekici olan ise kiracılığın düşen SES ile artmakta olduğudur. En yüksek ev sahipliği A grubunda (%70,7) iken en yüksek kiracılık oranı da D grubundadır (%53,7).

Tablo 26: SES Gruplarına Göre Oturulan Evin Sahiplik Durumu

Ev sahipliği	Sosyoekonomik statü					Toplam (kişi)
	A	B	C1	C2	D	
Hane Reisine/Esine ait	41	149	289	326	68	873
Aileden birine ait, kira ödenmiyor	3	15	34	89	37	178
Aileden birine ait, kira ödeniyor	0	3	7	24	14	48
Başkasına ait, kira ödeniyor	10	72	110	202	158	552
Lojman	4	10	23	5	2	44
Hizmet karşılığı kira ödenmiyor	0	0	0	15	15	30
Toplam (kişi)	58	249	463	661	294	1725

Oturulan evin mülkiyetinin yanı sıra evin türünün de SES'ye göre değişip değişmediği önemli görülmüştür. SES'ye göre oturulan evin türü aşağıdaki tablodaki gibidir:

A, B, C1, ve C2 SES puanlarındaki hanelerin büyük çoğunluğunun apartman dairesinde yaşamakta olduğu görülmektedir. Gecekonuda yaşamayanın en yüksek oranda olduğu grup D grubudur (%23,6). Gecekonu olmayan müstakil evin de en yaygın olarak D grubunda yer aldığı dikkate alındığında bu evlerin de gecekonu olduğu ancak tapularının olması nedeni ile gecekonu olarak tanımlanmadığını söylemek mümkündür. Bu şekilde tekrar bakıldığında en yüksek gecekonuda yaşama oranı D grubunda olmaktadır. Yaşanan evin türüne ilişkin bir diğer dikkat çekici husus C1 grubuna ilişkindir. Bu grupta yer alan hanelerin de %64,6'sı apartman dairesinde yaşamakta olup, gecekonuda yaşama oranı oldukça düşüktür.

Diğer yandan yaşanan evin türü ile SES arasındaki ilişkiye bakarken Ankara'nın özellikli koşullarını dikkate almanın faydalı olacağı düşünülmektedir. Özellikle son yıllarda hızlanan "Kentsel Dönüşüm" Projeleri ile Ankara mekânsal anlamda hızla değişmektedir. Çok kısa süre önce gecekonu olan mahalleler değişim projeleri ile apartmana dönüşmektedir. Bu nedenle daha evvel yapılan gecekonu/apartman ayırımına ve bu ayırımın SES ile ilişkisine dair kurulabilecek bağlantılar bu değişimle güçleşmekte ve daha ayrıntılı incelemeyi gerektirmektedir.

Tablo 27: SES Gruplarına Göre Oturulan Evin Türü

Evin Türü	A	B	C1	C2	D	Toplam
Gecekonu	,0	,0	1,3	9,4	23,6	8,0
Apartman dairesi	96,6	96,8	94,6	79,1	46,9	81,0
Gecekonu olmayan müstakil ev	,0	2,0	3,9	11,5	29,5	10,7
Villa	3,4	1,2	,2	,0	,0	,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yaşanan evde mevcut olan oda sayısı SES puanına göre incelendiğinde A ve B Statü gruplarının daha geniş mekânlarda yaşamakta olduğu görülmektedir. Diğer yandan hanede yaşayan kişi sayısında görüldüğü gibi, SES puanı düştükçe hanede yaşayan kişi sayısı artmakta idi. SES düştükçe yaşanan konut küçülmekte, diğer yandan küçülen konuta düşen kişi sayısı artmaktadır.

Tablo 28: SES Gruplarına Göre Oturulan Evin Oda sayısı

Oda Sayısı	A	B	C1	C2	D	Toplam
1	,0	,0	,0	,8	3,4	,9
2	1,7	1,2	,9	6,1	22,4	6,6
3	13,8	14,5	18,8	26,8	36,7	24,1
4	63,8	63,5	71,9	63,7	35,4	61,0
5	10,3	15,7	4,3	,8	,7	4,2
6	10,3	3,6	2,6	1,1	,3	2,0
7	,0	,4	,2	,0	,3	,2
8	,0	,4	,2	,0	,0	,1
9	,0	,0	,2	,0	,0	,1
10	,0	,0	,2	,0	,0	,1
Cevapsız	,0	,8	,6	,9	,7	,8
Toplam (kişi)	58	249	463	661	294	1725

Hanelerin yaşamakta olduğu konutun ısınma şeklinin SES puanlarına göre dağılımları incelendiğinde kombi ve merkezi ısıtma sisteminin D grubu dışındaki gruplar için yaygın olduğu görülmektedir. Yaşanan konut tipi hatırlandığında en çok gecekondu ve müstakil evde yaşama oranının D grubunda olması evin ısınma biçimini etkilemektedir. Bu çalışma, Ankara merkez ilçelerini kapsayan bir araştırma olduğundan apartman olan konutların nerede ise tamamının kombi ve/veya merkezi sistem ısıtma ile ısındığı görülmektedir.

Tablo 29: SES Gruplarına Göre Oturulan Evin Isınma Şekli

Isınma	A	B	C1	C2	D	Toplam
Soba	1,7	,0	4,1	28,5	79,2	25,6
Kombi	50,0	61,8	69,1	59,2	15,0	54,4
Merkezi sistem-Kalorifer	46,6	37,3	24,8	8,2	2,7	17,2
Elektrik sobası	,0	,0	,2	,3	,0	,2
Doğalgaz sobası	1,7	,8	1,5	3,5	2,4	2,3
Katalitik/Tüplü Soba	,0	,0	,0	,3	,7	,2
Kat Kaloriferi ile	,0	,0	,2	,0	,0	,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Hanelerin yaşadığı ev içinde tuvalet bulunup bulunmama durumuna SES puanlarına göre baktığımız vakit en yüksek bulunmama oranının C2 ve D puanını almış olan hanelerde olduğu görülmektedir. Yaşanan konutun türü incelendiği zaman da bu hanelerin çoğunlukla gecekonduda yaşamakta olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Benzer şekilde, evlerde banyonun bulunması durumunun dağılımı SES puanlarına göre incelendiğinde SES puanı düştükçe evde ayrı banyo olma oranı da düşmektedir.

Tablo 30: SES Gruplarına Göre Oturulan Evde Banyo-Tuvalet Bulunma Durumu

Tuvalet	A	B	C1	C2	D	Toplam
Evete	100,0	100,0	100,0	98,0	89,1	97,4
Hayır	,0	,0	,0	2,0	10,9	2,6
Banyo						

Evet	100,0	100,0	100,0	99,7	89,5	98,1
Hayır	,0	,0	,0	,3	10,5	1,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Hanelerde bulaşık makinesi olma durumunu SES puanına göre incelediğimizde, A ve B grubu hanelerin nerede ise tamamında bulunmakta olduğu görülmektedir. D grubunun tamamına yakın kısmında (%95.2) ise bulaşık makinesi yoktur. C2 grubunda bulunma oranı artmakla birlikte yarıdan fazla hanede yine yoktur. Çanak anten ve kablolu yayının bulunma durumunun da konut tipi ile ilişkisi olduğu gözlenmektedir. Yaşanan konut geçekonu olduğu vakit her ikisinin de bulunma oranı düşmektedir. Digtürk kullanımı da A ve B grupları arasında daha yaygın görülmekle birlikte C grubundan D grubuna gidildikçe düşmektedir.

Hanede birden çok TV bulunma oranının en yaygın olduğu grup B grubudur. Bunu A ve C1 grupları izlemekte ve SES puanı düştükçe birden çok TV bulunma oranı da düşmektedir. Diğer yandan DVD'nin en çok bulunduğu haneler A grubunda olan hanelerdir (%84.5); D grubunda oran hızla düşmektedir (3.1).

Hanelerde ayrı derin dondurucu olma durumu genel olarak yaygın değildir. Ancak var olduğunu bildiren hanelerin SES gruplarına bakıldığında bulunma oranının A, B ve C1 grubu arasında benzerlik göstermekte olduğu, C2 ve D grupları için oranın çok düştüğünü söylemek mümkündür. Soru formundaki “ayrı derin dondurucu” nun olup olmadığı sorusunda beklenti SES puanı düştükçe derin dondurucu sahipliğinin artabileceği idi. Zira statüsü yüksek ailelerin alım güçlerinin yüksek olacağı, bu nedenle de derin dondurucuda kısa ürün saklama gereksiniminin düşeceği varsayılmış, statü puanı düştükçe sahip olmanın artacağı düşünölmüştü. Ancak tablodan da görüleceği gibi derin dondurucu sahipliği genel olarak düşüktür; diğer yandan SES düştükçe sahip olma oranı da düşmektedir.

Bilgisayar ve internet sahipliği dağılımının SES ile ilişkisi incelendiğinde en yaygın sahip olunma oranının A grubunda olduğu, B ve C grubu hanelerin de yarisından çoğunda bulunduğu görülmektedir. Benzer şekilde SES düştükçe bilgisayar ve internet sahipliği düşmektedir. Özellikle D grubunda keskin bir düşme görülmektedir. C2 grubunda %26.3 olan bilgisayar sahipliği D grubunda %4.4'e düşmektedir. Benzer eğilim internet sahipliği için de görülmektedir²⁴.

²⁴ Türkiye'deki Bilgi Teknolojileri'ne erişim oranı hanelerde bilgisayar sahipliği ve İnternet'e bağlanma açısından incelendiğinde ülke genelinde bulunan evlerin sadece %10'unda kişisel bilgisayar olduğu ve bu bilgisayarların da sadece %59'unun İnternet bağlantısına sahip olduğu gözlenmektedir. Evlerinde bilgisayar olanların ve olmayanların, evden İnternet'e bağlanmama nedenleri birlikte incelendiğinde ise toplumun önemli bir kısmında, donanım ve

Hanede orijinal tablo bulunma A ve B grupları için söz konusu olmakta, diğer gruplar için nerede ise hiç olmayan bir şeydir. Antika eşya sahipliği de benzer şekildedir.

Tablo 31: SES'e Göre Oturulan Evde Bazı Eşyaların Bulunma Durumu I

Bulaşık makinesi	A	B	C1	C2	D	Toplam
Yok	3,4	7,2	17,3	58,9	95,2	44,6
Var	96,6	92,8	82,7	41,1	4,8	55,4
Çanak anten						
Yok	58,6	57,4	50,5	56,3	71,4	57,6
Var	41,4	42,6	49,5	43,7	28,6	42,4
Kablolu yayın						
Yok	25,9	44,2	70,0	90,2	95,6	76,9
Var	74,1	55,8	30,0	9,8	4,4	23,1
Digitürk						
Yok	62,1	75,9	90,7	97,0	99,3	91,5
Var	37,9	24,1	9,3	3,0	,7	8,5
Birden çok TV						
Yok	22,4	19,3	25,7	63,2	93,2	50,6
Var	77,6	80,7	74,3	36,8	6,8	49,4
DVD						
Yok	15,5	29,7	52,7	79,6	96,9	66,0
Var	84,5	70,3	47,3	20,4	3,1	34,0
Derin dondurucu						
Yok	84,5	86,3	87,7	94,3	99,3	91,9
Var	15,5	13,7	12,3	5,7	,7	8,1
Bilgisayar						
Yok	6,9	10,4	34,1	73,7	95,6	55,4
Var	93,1	89,6	65,9	26,3	4,4	44,6
İnternet						
Yok	10,3	22,9	52,9	88,5	99,7	68,8
Var	89,7	77,1	47,1	11,5	,3	31,2
Orijinal Tablo						
Yok	65,5	83,9	96,8	99,7	99,7	95,5
Var	34,5	16,1	3,2	,3	,3	4,5
Antika eşya						
Yok	62,1	84,3	96,8	98,8	99,3	95,0
Var	37,9	15,7	3,2	1,2	,7	5,0

Hanelerin oturulan ev dışında ev sahibi olma durumlarının SES puanlarına göre dağılımı incelenmiştir. SES puanlarına göre ikinci ev sahipliği incelendiğinde SES puanı düştükçe ikinci ev sahibi olmanın düşmekte olduğu gözlenmektedir. Dükkân sahipliği de benzer eğilimi göstermektedir. Toprak sahipliği ise en yüksek D grubundadır. İkinci sırada ise A grubu gelmektedir. Gruplar arası farkın en az olduğu mülk toprak sahipliğine ilişkindir. Ancak sahip olunan toprağın statüye etki etmediğini de söylemek gerekmektedir.

bağlantı maliyetlerinin pahalı olduğu düşüncesinin hakim olduğu anlaşılmaktadır. İnsanlar hem bilgisayar almakta hem de evlerindeki bilgisayarları İnternet'e bağlamak konusunda maddi sıkıntı çekmektedirler.

Tablo 32: SES Gruplarına Göre Oturulan Evde Bazı Eşyaların Bulunma Durumu II

İkinci ev	A	B	C1	C2	D	Toplam
Yok	34,5	58,6	68,5	85,5	94,9	76,9
Var	65,5	41,4	31,5	14,5	5,1	23,1
Dükkân						
Yok	72,9	87,6	89,1	94,7	98,9	91,0
Var	27,1	12,4	10,9	5,3	1,1	9,0
Toprak						
Yok	72,9	82,2	77,3	81,0	71,4	78,8
Var	27,1	17,8	22,7	19,0	28,6	21,2
Arsa						
Yok	64,6	74,1	83,2	86,0	91,2	82,4
Var	35,4	25,9	16,8	14,0	8,8	17,6
Otomobil						
Yok	10,3	20,1	37,1	67,8	94,6	55,3
Var	89,7	79,9	62,9	32,2	5,4	44,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Otomobil sahipliği de benzer eğilimi korumakta statü puanı düştükçe sahiplik düşmektedir. Otomobil olma durumu kadar bir evde kaç tane olduğu da sorulmuştur. Evdeki otomobil sayısının SES puanlarına göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir. Burada ilginç olan C1 ve C2'de az sayıda da olsa 2-3 arabanın bulunduğu hanelerin olmasıdır.

Tablo 33: SES Gruplarına Göre Hanelerin Otomobil Sahipliği

Otomobil sayısı	A	B	C1	C2	D	Toplam (kişi)
1	27	157	269	206	16	675
2	21	35	18	6	0	80
3	2	3	3	1	0	9
4	2	3	1	0	0	6
5	0	1	0	0	0	1
Toplam (kişi)	52	199	291	213	16	771

Kredi kart sahibi olma durumunun da SES'e göre dağılımı incelendiğinde, statüye göre kart sahibi olma durumunun değişiklik gösterdiği görülüyor ve fark anlamlı ($\chi^2=575.548$, $p<0.001$) bulunmuştur²⁵.

Tablo 34: SES Gruplarına Göre Hanelerin Kredi Kartı Sahipliği

Kredi kartı	A	B	C1	C2	D	Toplam
Yok	5,2	3,2	20,5	56,3	87,4	42,6
En az 1 tane	94,8	96,8	79,5	43,7	12,6	57,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

²⁵ Son 7 senede kullanımda olan kredi sayıları incelendiğinde 1999 yılında 10 milyon olan kredi kartı sayısı 2004 yılında 26,6 milyon sayısına ulaşmıştır. Benzer şekilde kredi kartı ile yapılan alışveriş işlemlerinin sayısı da yılda 360 milyon adetten 1 milyar 136 milyon adete yükselmiştir.

Hırsızlık sigortası ve deprem sigortası yaptırma durumları SES e göre incelenmiştir. Buna göre bakıldığında, SES'e göre farkın hem hırsızlık sigortası yaptırma, deprem sigortası yaptırma ve bireysel emeklilik yaptırma arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür ($\chi^2=157.744$, $p<0.001$; $\chi^2=203.814$, $p<0.001$; $\chi^2=267.417$, $p<0.001$).

Tablo 35: SES Gruplarına Göre Hanelerin Sigorta Sahipliği

Hırsızlık sigortası	A	B	C1	C2	D	Toplam
Yok	63,8	83,9	94,4	96,9	99,3	93,6
Var	36,2	16,1	5,6	3,1	,7?	6,4
Deprem sigortası						
Yok	41,4	61,3	73,9	88,2	97,3	80,4
Var	58,6	38,7	26,1	11,8	2,7	19,6
Bireysel Emeklilik						
Yok	63,8	74,7	93,3	99,2	100,0	93,0
Var	36,2	25,3	6,7	,8	,0	7,0

Tüm statü gruplarında harcama kalemlerine bakıldığında yiyecek-fatura 1. sırada, tüm gruplarda sağlık ve eğlence aynı sırada yer almış. Burada karıştırıcı değişken ev kirasıdır. Evi kira olmayanlarda bu harcama kalemi son sıraya girdiği için D grubu hariç hepsinde son sırada yer almıştır²⁶.

Tablo 36: SES Gruplarına Göre Hanelerin Harcama Kalemleri

Harcama Kalemi	A	B	C1	C2	D	Toplam
Ev Kirası	6.19	5.22	5.42	5.05	3.70	4.98
Yiyecek-Fatura	1.59	1.45	1.32	1.34	1.54	1.39
Giyecek	2.67	2.94	3.09	3.39	4.07	3.34
Eğitim	4.26	4.04	4.20	4.91	5.10	4.61
Sağlık	4.52	4.56	4.16	4.02	4.31	4.20
Eğlence	4.52	4.56	4.16	4.02	4.31	4.20

Öncelikler

Harcama Kalemi	A	B	C1	C2	D	Toplam
Ev Kirası	6	6	6	6	2	6
Yiyecek-Fatura	1	1	1	1	1	1
Giyecek	2	3	2	2	3	2
Eğitim	3	4	5	5	6	5
Sağlık	4	5	3	3	4	3
Eğlence	4	5	3	3	4	3

²⁶ Tüketimin kısıtlı incelendiğinde genel anlamda en fazla harcamanın konut ve kira için yapıldığını, hemen ardından da gıda ve alkolsüz içeceklerin geldiğini görmekteyiz. Yani barınma ve yemek gibi temel ihtiyaçlar için harcanan miktar toplam tüketimin %55'i oranında bir pay sahibidir. Diğer taraftan yaşam kalitesini doğrudan etkileyen eğitim, sağlık, kültür gibi alanlarda yapılan harcamalar en düşük seviyelerdedir. Bu üç kalem için harcanan miktarın toplam oranı ulaştırma için harcanan miktarın oranından daha azdır. Alkollü içecek, sigara ve tütün için harcanan miktar da eğitim, sağlık ve kültür gibi kalemler için harcanan miktardan daha fazladır.

3.2 Toplumsal Hareketlilik

Giriş bölümünde ayrıntılı şekilde ele alındığı üzere toplumsal hareketliliğin ölçülebilmesi için kullanılan 2 temel yaklaşım söz konusudur. İlki, bireylerin kendi yaşamları süresince yaptıkları hareketlilik (intra-generational mobility); ikincisi ise kuşaklar arası yaptığı hareketliliğe bakmaktır (inter-generational mobility).

İlk bölümde toplumsal tabaka puanlaması yapılmış ve toplumsal tabakada edinilen yerin tüm haneyi temsil etmesi öngörülmüştü. Bu bölümde toplumsal tabakasını haneden alan bireylerin toplumsal hareketlilikleri ele alınacaktır. Bu yapılırken öncelikle toplumsal hareketlilik için kullanılacak temel kümeler ve küme içerikleri belirlenmiştir. Diğer yandan bu kümeler ve içerikleri belirlenirken toplumsal hareketlilik için nesiller arası hareketliliği anlayabilmek için 2 kuşak geriye gidilmesi ve elde edilen bilgiler ile nesiller arası hareketliliğe bakılmıştır. Tabakası belirlenmiş ve toplumsal hareketliliğine bakılmış bireylerin bazı özellikleri ele alınmıştır. Böylece bu bölüm şu 3 başlığı ele alacak şekilde düzenlenmiştir.

- Tabakası hane verileri ile saptanmış bireylerin bazı özellikleri
- Kuşaklar arası hareketlilik
- Bireylerin yaşam biçimine ilişkin bazı ipuçları

Kullanılacak temel değişkenler ise şunlar olacaktır:

- Bireyin hanesinden aldığı SES puanı ve grubu
- Bireyin eğitimi
- Babanın eğitimi
- Annenin eğitimi
- Dedenin eğitimi
- Bireyin işi
- Babanın hayatının büyük bölümünde yaptığı işi
- Annenin hayatının büyük bölümünde yaptığı işi
- Dedenin hayatının büyük bölümünde yaptığı işi

Bu değişkenleri kullanırken birbirleriyle karşılaştırılabilir olmaları açısından aynı puanlamalara tabi tutularak bakılmaları gerekmiştir. Bu nedenle mesleki statü ve eğitim puanları dede, baba ve birey için aynı temel prensiple hesaplanmıştır. Bu durumda dede ve baba da birey gibi bir eğitim ve mesleki statü puanına sahip olmuş ve karşılaştırmalı tablolar bu özdeşlik üzerinden yapılmıştır. Toplumsal hareketlilik bu karşılaştırmalı tablolar üzerinden ele alınmıştır.

3.2.1 Toplumsal Hareketliliği İncelenen Bireylerin Bazı Özellikleri

Toplumsal hareketliliğin incelenmesi için görüşme yapılmış bireylerin cinsiyet dağılımları incelendiğinde %58.2'sinin kadın, %41.8'inin ise erkek olduğu görülmektedir. Araştırmanın metodoloji bölümünde değinildiği üzere haneye ait bilgilerin evde bulunan 18-69 yaş aralığında olan bilgi verebilecek durumda olan ve görüşmeyi kabul eden herkes ile doldurulması ancak haneden seçilecek ve görüşme yapılacak bireyin seçimi için literatürde Kisch tekniği olarak bilinen bir tekniğin kullanıldığı ve böylelikle cinsiyet ve yaş dağılımının dengesinin sağlandığına değinilmişti. Ancak görüşülen bireylerin cinsiyet dağılımları incelendiği vakit kadınlarla daha fazla görüşme yapılmış olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise erkeklerin düzensiz işlerde yoğunlaşmaları nedeniyle evde bulunma saatlerinin araştırmanın saha saatleriyle uyuşmaması, kadınların ise düşük çalışma oranlarına paralel olarak evde bulunma olasılıklarının daha yüksek olmasıdır.

Tablo 37: Bireylerin Cinsiyete Göre Dağılımları

Cinsiyet	Sayı	%
Kadın	752	58.2
Erkek	541	41.8
Toplam	1293	100.0

Görüşülen bireylerin hane reisine²⁷ yakınlığı da toplumsal hareketlilikte kimin hareketliliğine bakılmakta olduğunu göstermesi açısından önemli görülmüştür. Buna göre görüşülenlerin hane reisine yakınlığı incelendiğinde, yarıya yakın kısmının hane reisinin kendisi (%47.4), diğer yarıya yakın kısmının ise hane reisinin karısı/kocasısı (%44.5) olduğu görülmektedir. Üçüncü sırada ise %5.5 ile hane reisinin oğlu/kızı gelmiştir.

Tablo 38: Bireylerin Hane Reisine Yakınlık Durumları

Hane reisine yakınlık	Sayı	%
Hane reisi	613	47.4
Karısı/kocasısı	575	44.5

²⁷Bu araştırmada hane reisi tanımı kullanılmasının nedeni hanehalkı listesindeki kişilerin birbirleriyle yakınlık/akrabalık derecelerini görebilmesidir. Hane reisinin kim olduğu görüşülen kişinin beyanına bağlı olarak belirlenmiştir. Teorik olarak, hane reisi; hanede kararların alınmasında en etkili olan ve hane gelirinin temel kaynaklarından birini oluşturan kişidir ancak bu kişinin kavramsal olarak erkek olması gerekli değildir. Bu nedenle kimin hane reisi olarak yazılacağı hanehalkı adına konuşulan kişinin beyanına bağlı olarak belirlenmiştir. Kendi kazançlarını kendileri sağlayan iki akraba, kuzen, arkadaş gibi kişilerin oluşturduğu hanelerde, hane reisinin tanımlanmasında güçlük çekilebileceği düşünülmüş ve bu durumda görüşülen kişiye kavramın kullanılma nedeni anlatılarak kişilerden birinin hane reisi olarak beyan edilmesi sağlanmıştır.

Oğlu/kızı	71	5.5
Diğer*	34	2.6
Toplam	1293	100.0

* Diğer seçeneği içinde gelini/damadı, torunu, anne/babası, kayınvalidesi/kayınpederi, kardeşi, yeğeni, üvey çocuğu, eşinin büyükannesi/büyükbabası, eşinin dayısı/teyzesi, ikinci eş gibi yanıtlar içermektedir.

Görüşülen kişilerin 12 yaşına kadar yaşadıkları şehirler incelendiğinde İç Anadolu bölgesinde yer alan illerin ilk sıralarda geldiği görülmüştür. Daha evvel Ankara iline ait genel bilgilerin verildiği bölümde değinildiği üzere Ankara ilinin göç örüntüsü göçle büyüyen diğer iller (İstanbul, İzmir) ile karşılaştırıldığı vakit daha homojen bir karakter sergilemektedir. 12 yaşına kadar yaşanan iller incelendiğinde de ilk 6 sırada yer alan iller bu örüntüyü yinelemektedir. Bu iller dışında 12 yaşına kadar yaşanan iller ise geri kalan 75 ilde yaşamış olduğunu beyan eden görüşmeciler olmakla birlikte bir örüntü çıkaracak eğilimde olmayıp dağınık bir görüntü sergilemektedir. Bu nedenle de 'diğer' şıkkı altında toplanmıştır.

Tablo 39: Bireylerin 12 Yaşına Kadar Yaşadıkları Şehirler

12 yaşına kadar yaşanan şehir	Sayı	%
Ankara	592	45.8
Yozgat	73	5.3
Çorum	64	4.9
Kırıkkale	56	4.3
Kırşehir	44	3.4
Çankırı	40	3.1
Diğer*	424	33.2
Toplam	1293	100.0

*Tabloda gösterilen iç Anadolu bölgesi illeri dışındaki tüm illeri içermektedir.

Görüşülen bireylerin yaşları incelendiğinde 35-39 yaş aralığının ilk sırada yer aldığı (%16.5) görülmektedir. Görüşülen kişilerin 25-49 yaş aralığında ve orta yaş grubunda olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan araştırma birey görüşmesi için yaş sınırına sahiptir. Toplumsal hareketliliğin 25 yaşından evvel görülmesinin güç olduğundan ve 69 yaşın üzerindeki bireylerle bu denli uzun bir soru kağdını doldurmanın zorlukları dikkate alınarak 25-69 yaş sınırlaması getirilmiştir.

Tablo 40: Bireylerin Yaş Gruplarına Göre Dağılımları

Yaş	Sayı	%
25-29	198	15.3
30-34	212	16.4
35-39	213	16.5
40-44	176	13.6

45-49	157	12.2
50-54	115	8.9
55-59	99	7.7
60-64	62	4.8
65-69	60	4.6
Toplam	1292	100.0

Görüşülen bireylerin okuma yazma durumları incelendiğinde çoğunluğunun okuma yazma bilmekte olduğu görülmüştür (%93.3). Daha evvel değinildiği üzere Ankara ili okur-yazarlık oranları ile Türkiye'nin ilk sırada yer alan ilidir. Bunun nedenlerine Ankara ili ve seçilme nedenleri konusunda yazılan bölümde değinilmiştir. Bireylerin okula gidip-gitmeme durumları incelendiğinde de büyük çoğunluğunun (92.4) okula gitmiş olduğu görülmüştür. Okula gitmediği halde okuma yazma bilenler ise (çeşitli kurs ve sertifika programları ile okuma yazma öğrenmiş olanlar) çok sınırlı sayıdadır. Bireylerin yaşları ile okuma-yazma oranları birlikte ele alındığı vakit yıllar itibari ile artan okullaşma oranları okuma-yazmayı okul kapsamına almış olduğu görülmektedir.

Görüşülen bireylerin okul öncesinde herhangi bir eğitim kurumuna gidip gitmedikleri de önemli görülmüştür. Özellikle son yıllarda yapılmakta olan çalışmalar okul öncesi eğitim kurumlarına gitme ile okul başarısı arasında yakın ilişki olduğunu ortaya koymaya başlamıştır. Okul öncesi eğitim kurumuna gitme oranları incelendiğinde büyük çoğunluğunun (%94.4) okul öncesi eğitim kurumuna gitmemiş olduğu görülmektedir. Ancak bu konunun, önem ve yaygınlığı son 5-10 yıldır gündeme gelmiştir. Halihazırda tüm Türkiye dikkate alındığında da okul öncesi eğitim alma oranı %10-15 arasında değişmektedir. Böyle bakıldığı vakit okul öncesi eğitim kurumuna gitme oranının yüksek olduğu söylenebilir (araştırma grubu bireylerinin yaş aralıkları dikkate alındığında).

Tablo 41: Bireylerin Okuma-yazma Bilme Durumları

Okuma-yazma bilme	Sayı	%
Evet	1207	93.3
Hayır	86	6.7
Okul öncesi eğitim		
Evet	72	5.6
Hayır	1221	94.4
Toplam	1293	100.0

Görüşülen bireylerin en son gittikleri eğitim kurumu incelendiğinde ise ağırlığın ilkokul olduğu görülmektedir (%38.2). Görüşülen bireylerin düz/lise meslek lisesi ayrımı incelendiğinde ise düz lisenin daha çok tercih edilmekte olduğu görülmüştür. Diğer yandan üniversite ve özellikle yüksek lisans yapma oranları dikkate alındığında Ankara ilinin kendine özgü niteliği bir kez daha gözlenmektedir.

Tablo 42: Bireylerin En Son Gittikleri Okula Göre Dağılımları

En son gidilen okul	Sayı	%
İlkokul	456	38.2
Ortaokul	138	11.5
İlköğretim*	6	.5
Düz lise	145	12.1
Özel/fen lisesi	3	.3
Meslek lisesi	113	9.5
Yüksekokul	48	4.0
Üniversite	215	18.0
Lisansüstü	49	4.1
Yurtdışı	2	.2
Açık öğretim	13	1.1
Diğer	7	.8
Toplam	1293	100.0

*8 yıllık zorunlu eğitim 1997 yılında çıkartılmış ve ilkokul ve ortaokul birleşerek ilköğretim olmuştur.

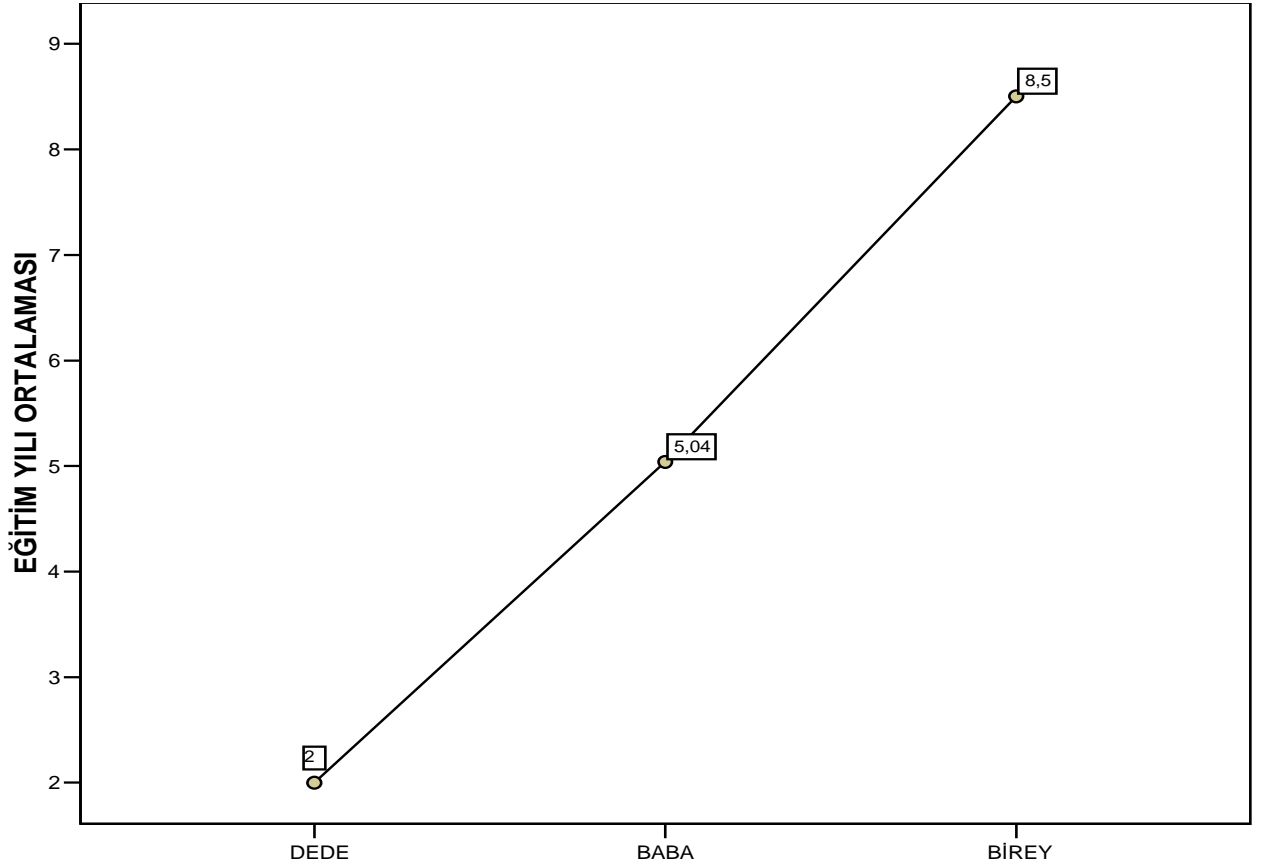
3.2.2 Kuşaklar Arası Toplumsal Hareketlilik

Aşağıda eğitim ve iş statüsünü dikkate alan kuşaklar arası toplumsal hareketlilik bulguları sunulacak ve tartışılacaktır. Bu karşılaştırmalar yapılırken kullanılan veriler üç kuşağa ait bilgisi de var olan bireylerden elde edilmiştir. Dedenin ve anne-babanın eğitim ve iş bilgileri biliniyor ise hesaplamalara dahil edilmiş, bilinmiyor ise dahil edilmemiştir.

Eğitim

Aşağıdaki grafikte üç kuşağın eğitim düzeyi görülmektedir. Eğitim bilgisi alınabilmiş olan bireylerin eğitime ilişkin hareketliliği incelendiğinde dededen babaya ve babadan bireye veya doğru eğitim oranının artmakta olduğu gözlenmektedir. Bireylerin baba ve dedelerine göre daha uzun bir eğitim seviyesine ulaşmış oldukları ve artışın oldukça radikal olduğunu aşağıdaki grafikten izlemek mümkündür.

Grafik 2: Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (dede-baba-birey)

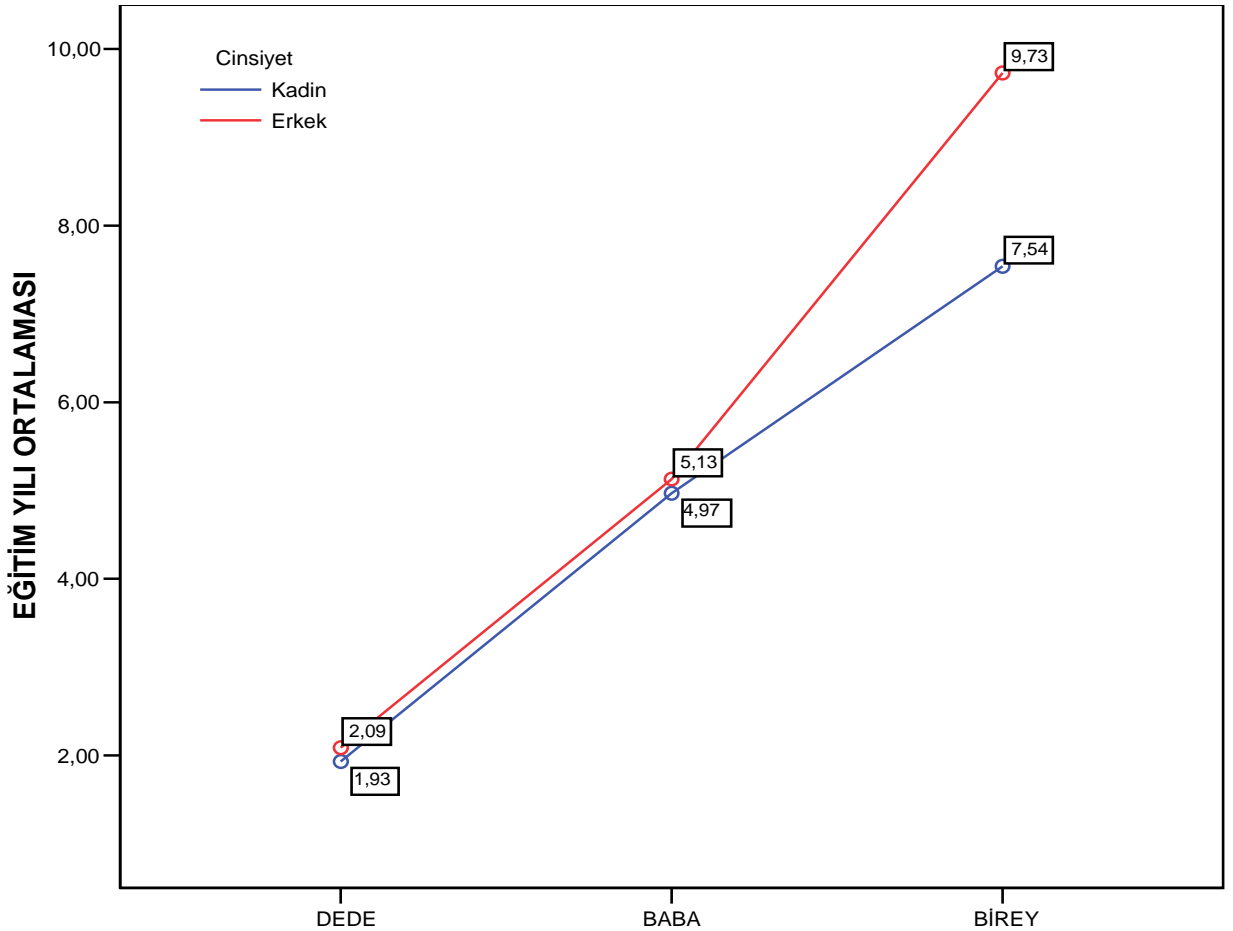

Eğitimdeki artışı cinsiyete göre incelemek toplumsal cinsiyetin toplumsal hareketlilik üzerinde etkisini görebilmek açısından önemlidir. Aşağıdaki grafikte cinsiyete göre kuşaklar arası eğitim değişimi izlenmektedir.

Hem kadın hem de erkekler, baba ve dedeleri ile karşılaştırıldığı vakit eğitim süreleri radikal düzeyde artmıştır. Ancak kadın ve erkeği ayrılaştırarak incelediğimizde artışın erkeklerde daha yüksek olduğu izlenmektedir.

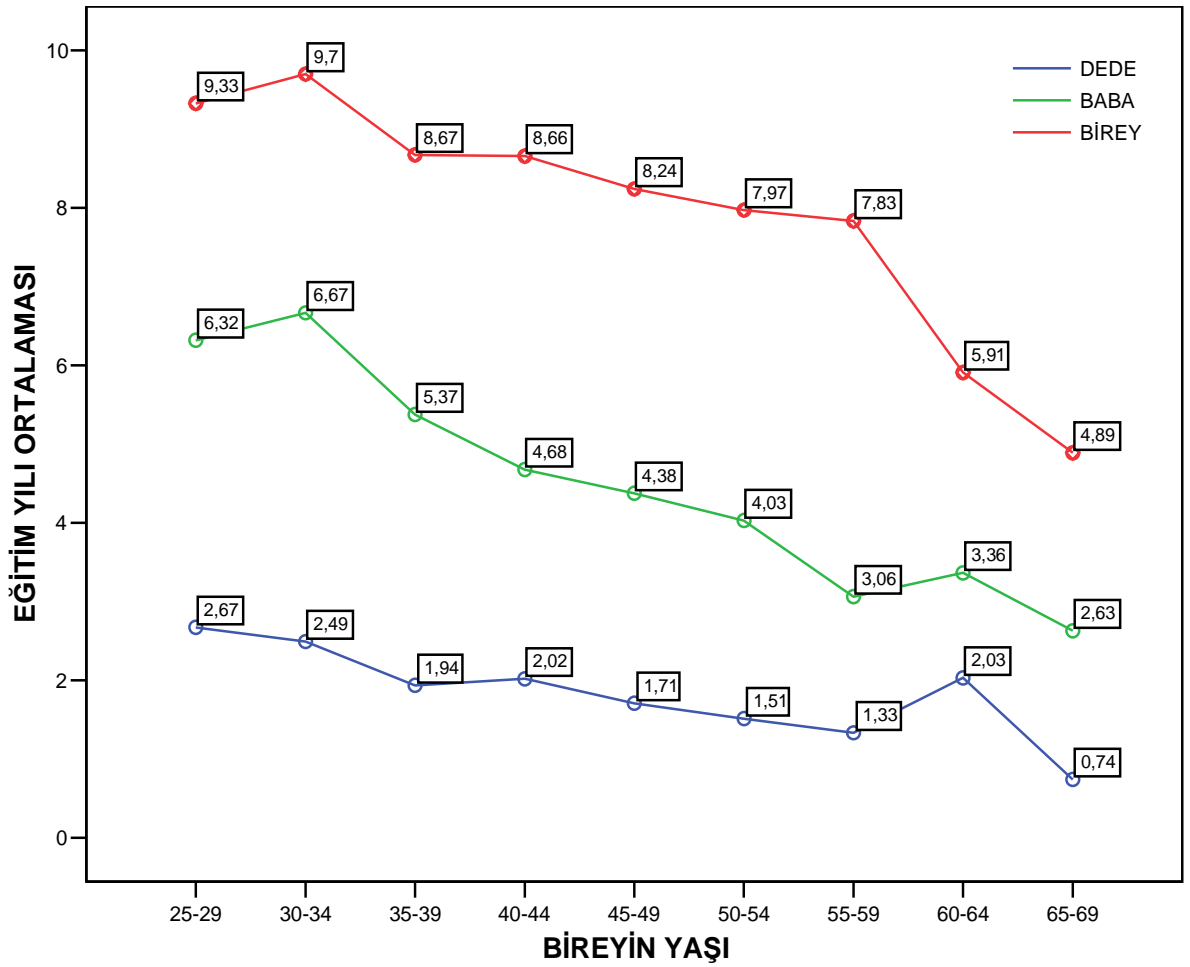
Eğitime ilişkin dikkat çekici olan bir husus da dede ile baba arasındaki artışın baba ile çocuklar arasında çok daha belirgin olmasıdır. Ayrıca dede-baba eğitim artışı cinsiyete göre çok değişmez iken bireylere gelindiğinde mesafe açılmakta ve kadın erkeğe kıyasla çok daha dezavantajlı gzmektedir.

Grafik 3: Cinsiyete Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (dede-baba-birey)

Bireylerin yaş gruplarına göre kuşaklar arası eğitim artışı incelendiğinde ise birey gençleştikçe eğitim süresinin uzadığı ve kuşaklar arasındaki farkın arttığı görülmektedir. En yüksek eğitim yılı ortalaması 30-34 yaş grubundaki bireylerde iken en düşük eğitim yılı 65-69 yaş grubundadır.

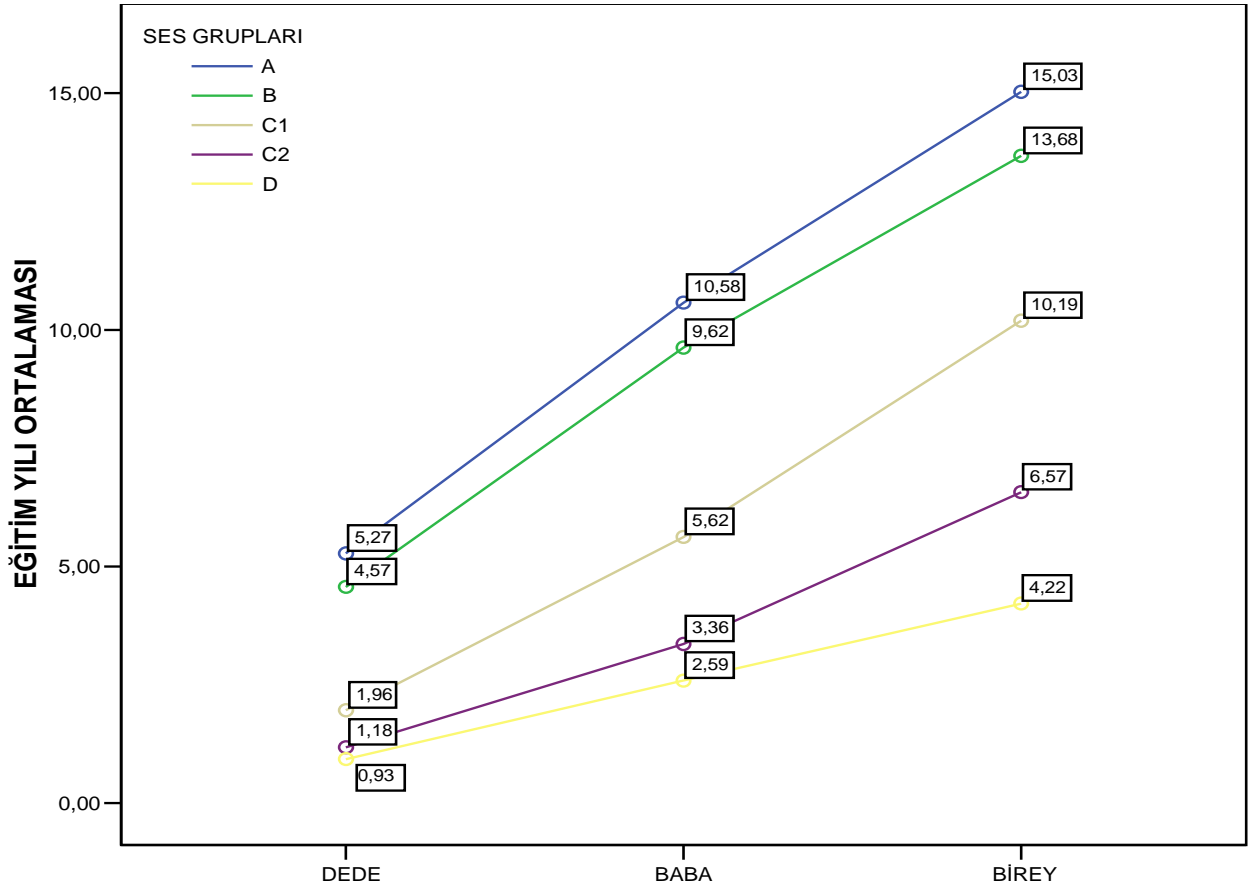
Grafik 4: Yaş gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (dede-baba-birey)

Bireylerin haneden aldıkları sosyoekonomik statü puanlarına göre nesiller arası eğitim aktarımına bakıldığında dededen bireye doğru bütün statü grupları için eğitimin artmakta olduğu görülmektedir. A grubunda yer alan bireylerin dedelerinin eğitim yılı ortalaması 5.27 iken bu ortalama babalarda 10.58'e yükselmiş ve ortalama eğitim yılı birey için 15.03 olmuştur. D grubu için baktığımızda, dedelerin eğitim yılı ortalaması 0.93 iken bu ortalama babalarda 2.59, bireylerde ise 4.22'ye yükselmiştir. SES düştükçe dedelerden devir alınan eğitim yılı

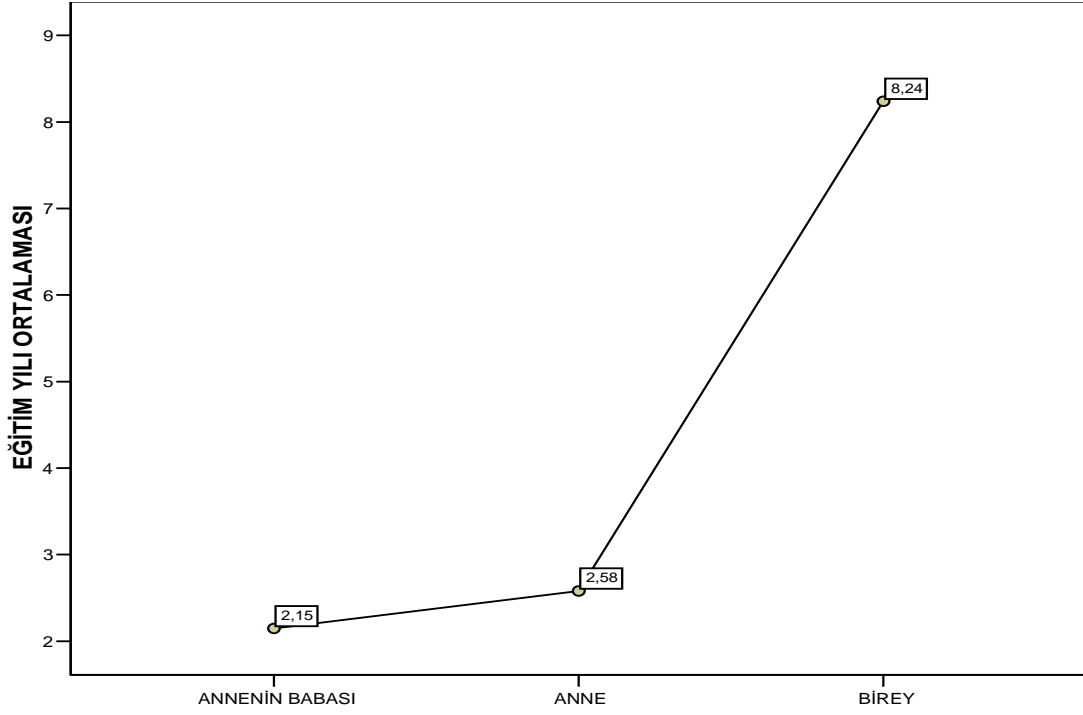
ortalaması düşmektedir. Dedeler ve babalarla karşılaştırıldığı vakit artış gözlenmekte ancak alınan eğitim yılı SES gruplarına göre dramatik şekilde düşmektedir.

Grafik 5: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (dede-baba-birey)

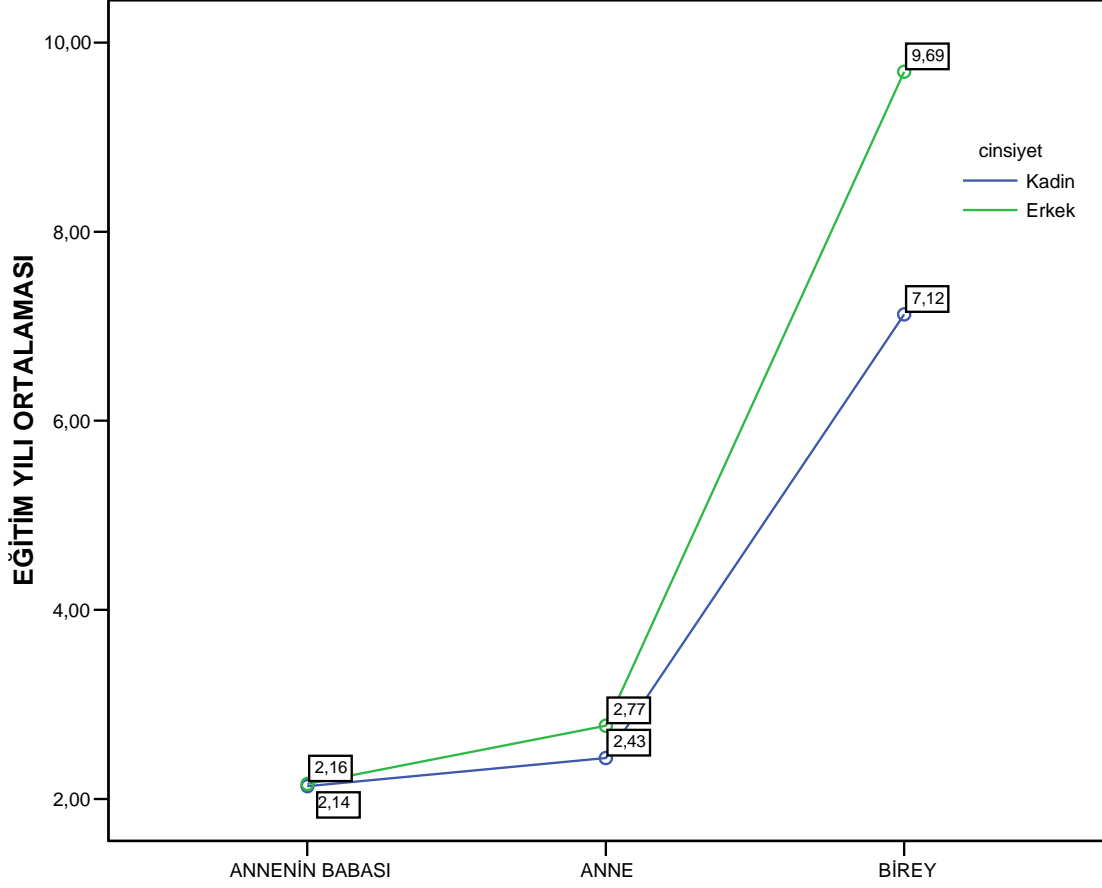
Annenin babasından anneye ve bireye eğitim yılı ortalamaları incelendiğinde ise annenin babası ile anne arasında eğitim yılı ortalaması açısından küçük bir artış (2.15'ten 2.58'e) gözlenirken anneden bireye geçildiğinde eğitim yılı ortalamasının ciddi bir yükseliş gösterdiği izlenmektedir.

**Grafik 6: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (annenin babası-
anne-birey)**

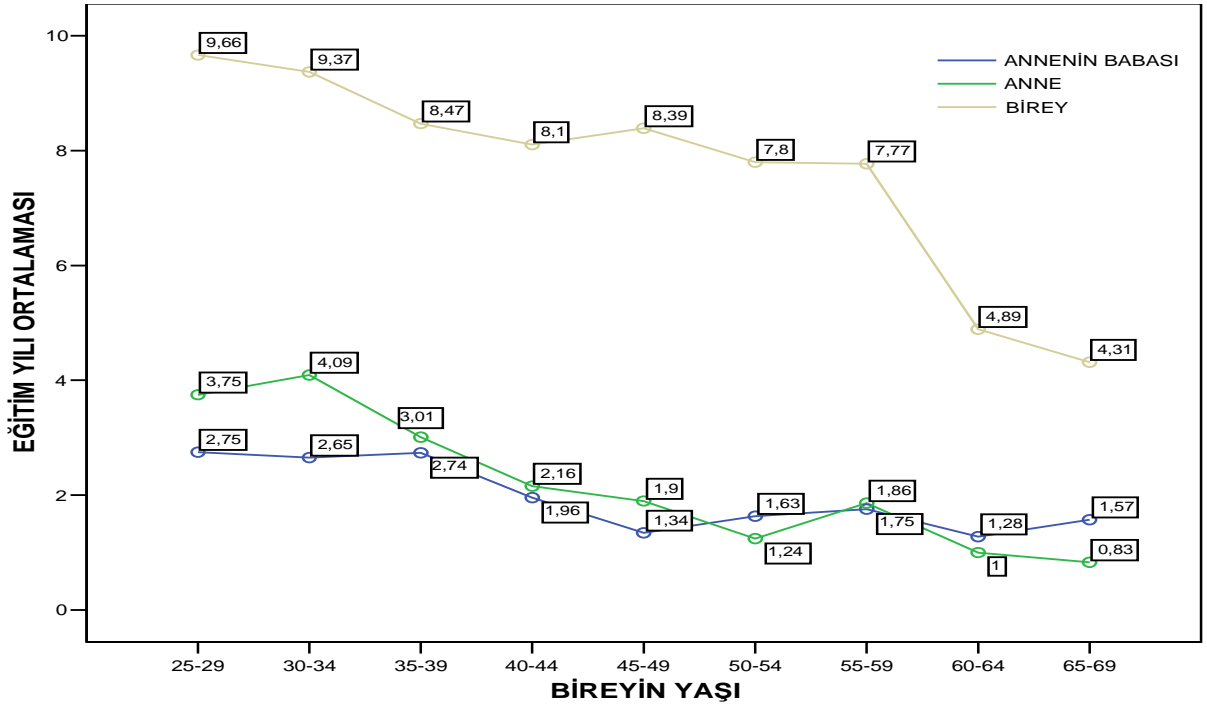
Annenin babasından anneye ve oradan bireye eğitim yılı artışını cinsiyet açısından incelediğimizde ise erkekler için artışın daha yüksek olduğu görülmektedir. Annenin babası ile anne arasında artış her iki cinsiyet açısından benzerlik göstermekte iken anneden bireye bakıldığında cinsiyet farkının açıkça görüldüğü ve kadınların dezavantajlı oldukları izlenmektedir.

**Grafik 7: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (annenin babası-
anne-birey)**

Yaş gruplarına göre annenin babası-anne-birey eğitim yılı ortalamaları incelendiğinde ise yaş grupları yükseldikçe ortalama eğitim yılının düşmekte olduğu gözlenmektedir. Burada dikkat çekici olan ise yaş yükseldikçe annelerin ortalama eğitim sürelerinin, annelerin babalarının eğitim süresinin altına düşmekte olduğudur. Ancak yaşı yüksek olanlarda annelerin eğitiminin kendi babalarının bile altında oluşu o dönemde kızların çoğunlukla hiç okula gitmemiş/gönderilmemiş olmalarına bağlı olabilir. Oysaki aynı dönemde erkekler yine de askerde okuma yazma öğrenmekte, ya da en azından ilkokulda birkaç sene okumaktadırlar.

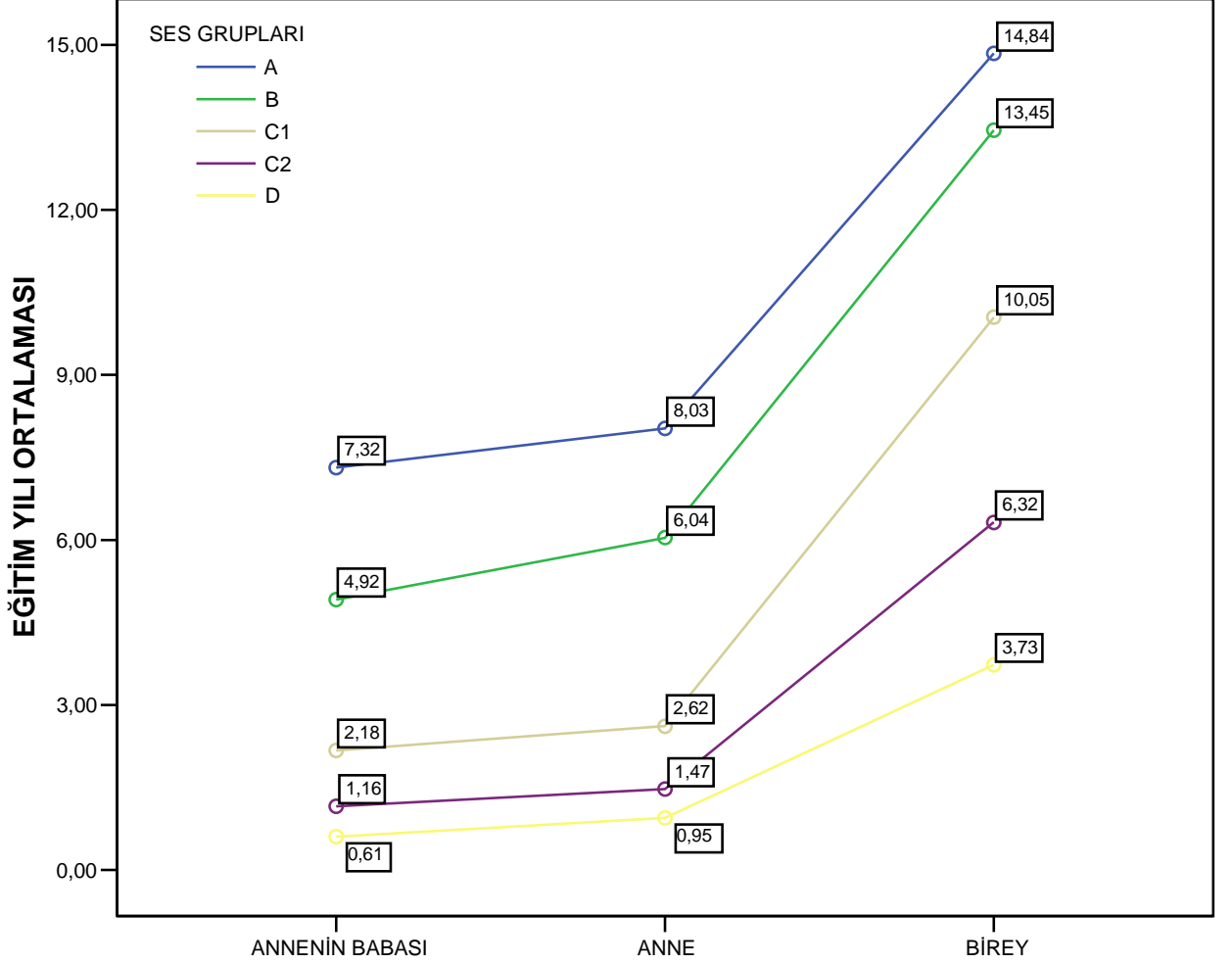
Grafik 8: Yaş Gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (annenin babası- anne-birey)

SES gruplarına göre annenin babası- anne-birey eğitim yılı ortalamaları incelendiğinde ise bütün SES grupları için nesiller arası artmakta olan bir eğitim yılı ortalamasını gözlemek mümkündür. Annelerin babalarının eğitim yılı ortalamaları arttıkça annelerin eğitim yılı ortalamalarının artmakta olduğu, annelerin babalarının eğitim yılı ortalaması düştükçe ise annelerin eğitim sürelerinin babaların seviyesinde veya çok hafif bir yükselme seyretmekte olduğudur. Ayrıca anne eğitim süresinin uzamasının bireyin SES'i ile yakından ilişki içinde olduğu görülmekte olup uzayan anne eğitim süresinin birey eğitim süresi üzerinde pozitif yönde bir etkisinin olduğu görülmüştür. Anne eğitim süresi uzadıkça birey eğitim süresinin uzaması oldukça belirgin şekilde gözlenmektedir.

Grafik 9: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası Eğitim Yılı Ortalamaları (annenin babası- anne-birey)

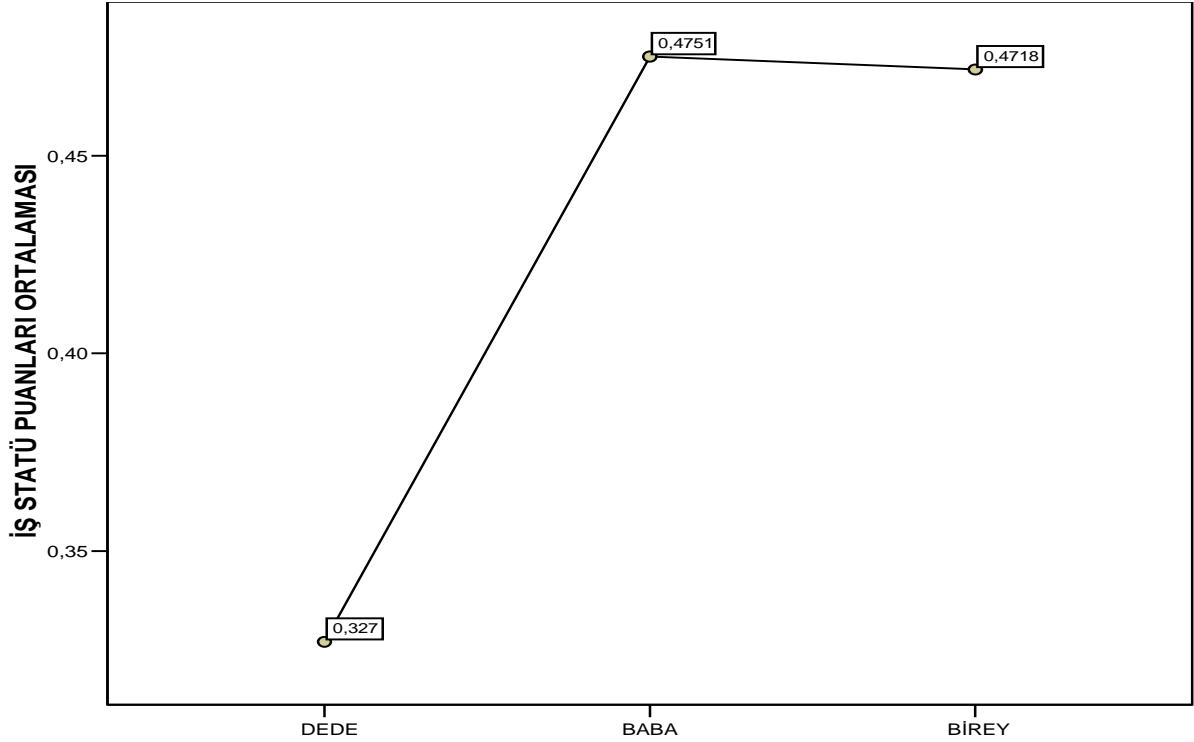
İş/Çalışma

Meslek statü puanlarının nasıl oluşturulduğu ve oluşturmaya ilişkin güçlükler SES hesaplanması bölümünde tartışılmıştı. Hane için kullanılan iş/meslek statü puanları baba ve dedeler için de aynı şekilde kullanılarak karşılaştırılabilir hale getirilmiştir.

Nesiller arası iş/meslek statü puan ortalamaları karşılaştırılması incelendiğinde dede-baba arasında belirgin bir farklılık gözlenirken bu fark baba-birey arasında yatay bir çizgiye dönüşmekte ve fark nerede ise ortadan kalkmakta hatta birey açısından az da olsa aşağı doğru

hareketlilik eğilimi sergilemektedir. Yani, babalarda çok daha belirgin bir yukarı doğru hareketlilik yaşanırken, bireyler babalarına göre daha az yükselebiliyor. Bu durum ilk bakışta eğitim durumu ile kıyaslandığında çelişkili gibi gözüküyor, çünkü babaların ve bireylerin eğitim yılı ortalamalarının bireyler lehine artış gösterdiği görülmüştür. Zaman içinde belli eğitim düzeyi ile elde edilen meslekler /işler artık çok daha fazla eğitim ile mümkün gözüküyor. Özellikle Ankara'nın yapısından çıkarak kamuda memur olarak çalışmak, bir zamanlar lise, hatta bazı yerlerde ortaokul eğitimi ile mümkün iken şimdi üniversite eğitimi ile zor elde edilebilir durumdadır.

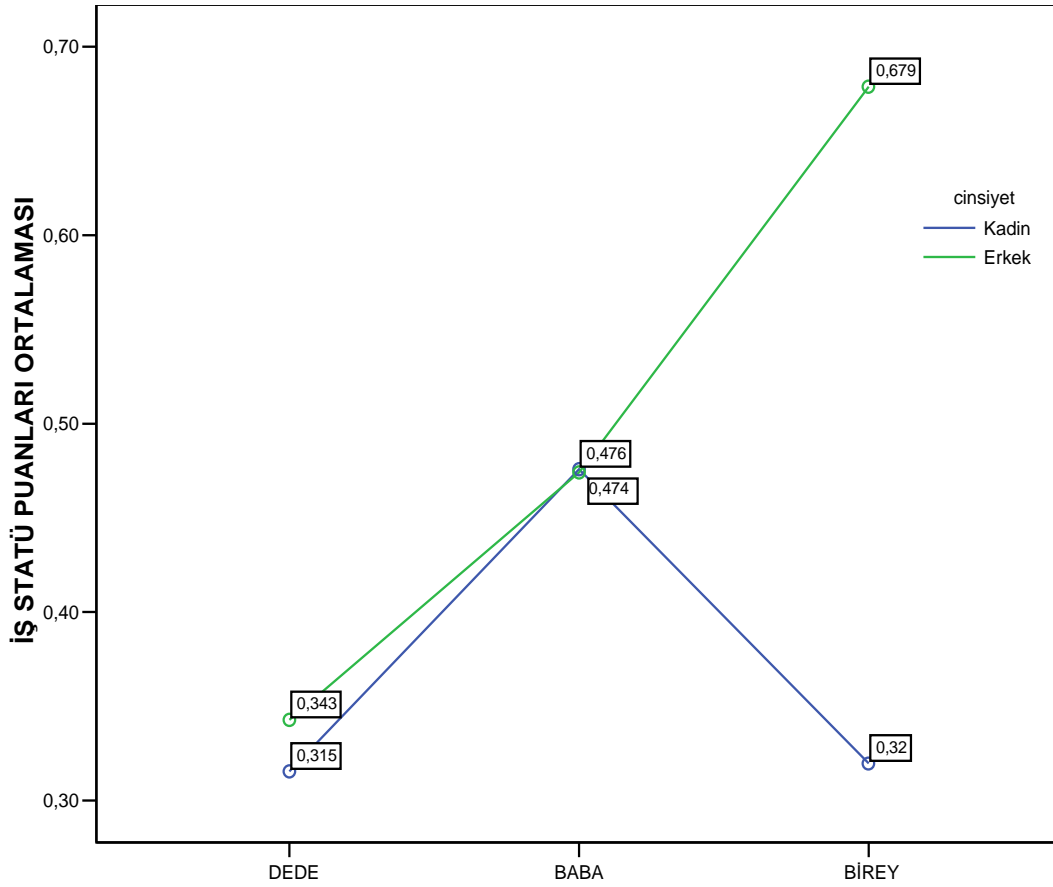
Grafik 10: Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (dede-baba-birey)

İş/statü puan ortalamalarına nesiller arası bakarken cinsiyete göre farkın nasıl olduğu önemli olduğundan cinsiyete göre fark incelenmiştir. Buna göre bakıldığında, baba ve dede arasındaki farkın her iki cinsiyet içinde benzer bir eğilim sergilemekte olduğu gözlenmektedir. Diğer yandan babadan bireye geçildiğinde statü puan farklılaşmasının dramatik bir hal aldığı görülmektedir. Erkekler için yukarı doğru keskin şekilde artan statü puanı kadınlar için düşmekte ve kadınların dedelerinin meslek statü puanlarına kadar düşmekte oldukları görülmektedir. Daha evvel tartışıldığı gibi meslek statü puanı alabilmek için düzenli/düzensiz

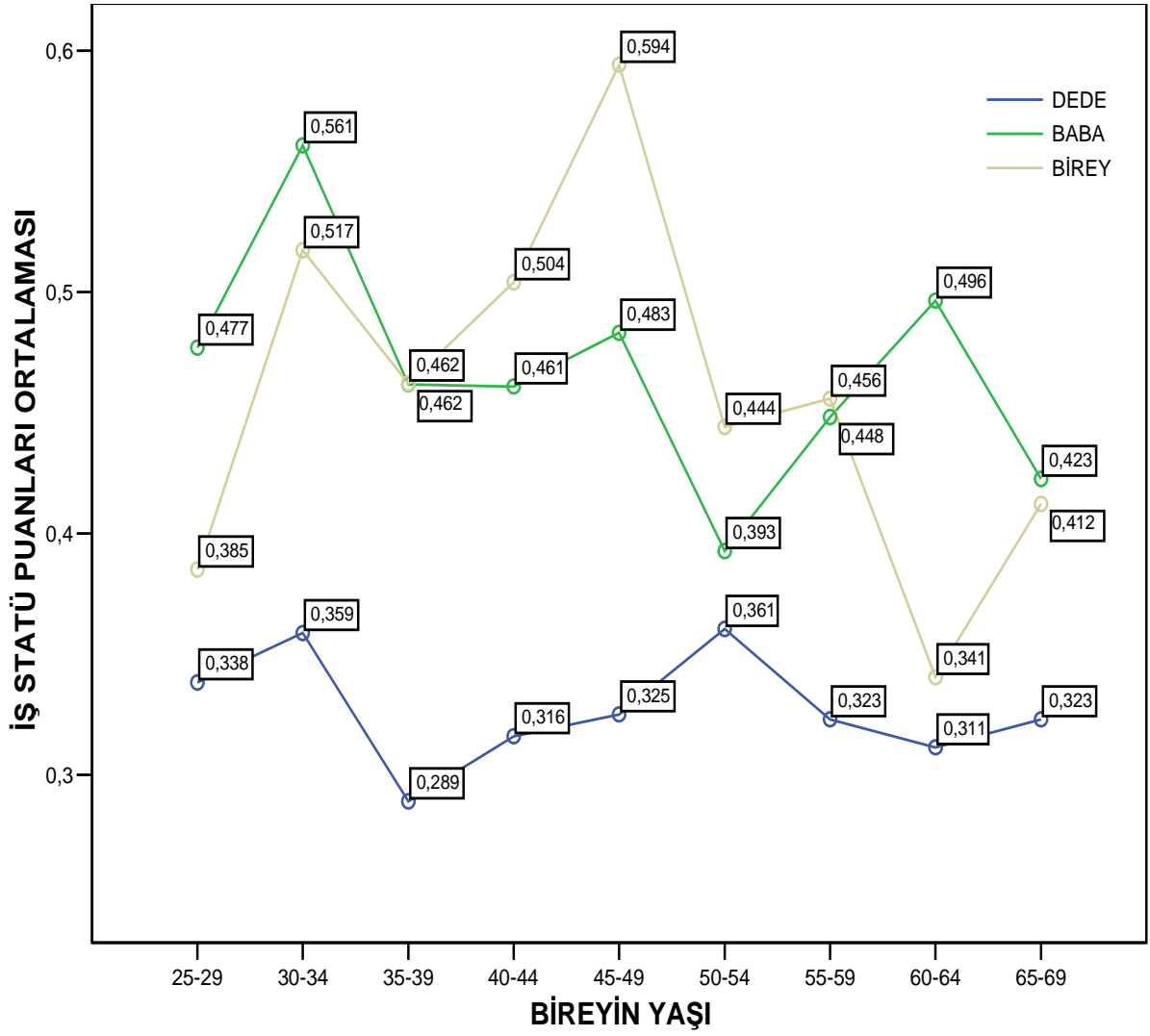
bir işte çalışıyor olmak gerektiği belirtilmişti. Kadınların düşük eğitimleri ile paralel bulabildikleri işler genellikle düşük ücretli işler olmaktadır. Ücretsiz aile işçiliği, geçici işler gibi işler de kadınlar arasında daha yaygın bulunabilen işlerdir. Meslek statü puanı oluşturulurken eğitim ve gelir değişkeninin birlikte ele alındığı ve bunun üzerinden statü puanları oluşturulduğuna değinilmişti. Bu nedenle kadınların meslek statü puanları erkeklerle karşılaştırıldığı vakit ciddi şekilde düşmektedir.

Grafik 11: Cinsiyete Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (dede-baba-birey)

Yaş gruplarına göre statü puanları incelendiğinde ise bireylerin yaşı düştükçe meslek statü puanları düşmekte, 40'lı yaşlarla birlikte yükselişe geçmekte ve emeklilik yaşı ile birlikte hızla düşmektedir. Babalarda da benzer eğilim gözlenmektedir. Dedelerin ise yaş ile statü puanları arasındaki dalgalanmanın daha hafif olduğu ve yaşam sürecine dağılmış bir çizgisellik eğilimini koruduğu söylenebilir.

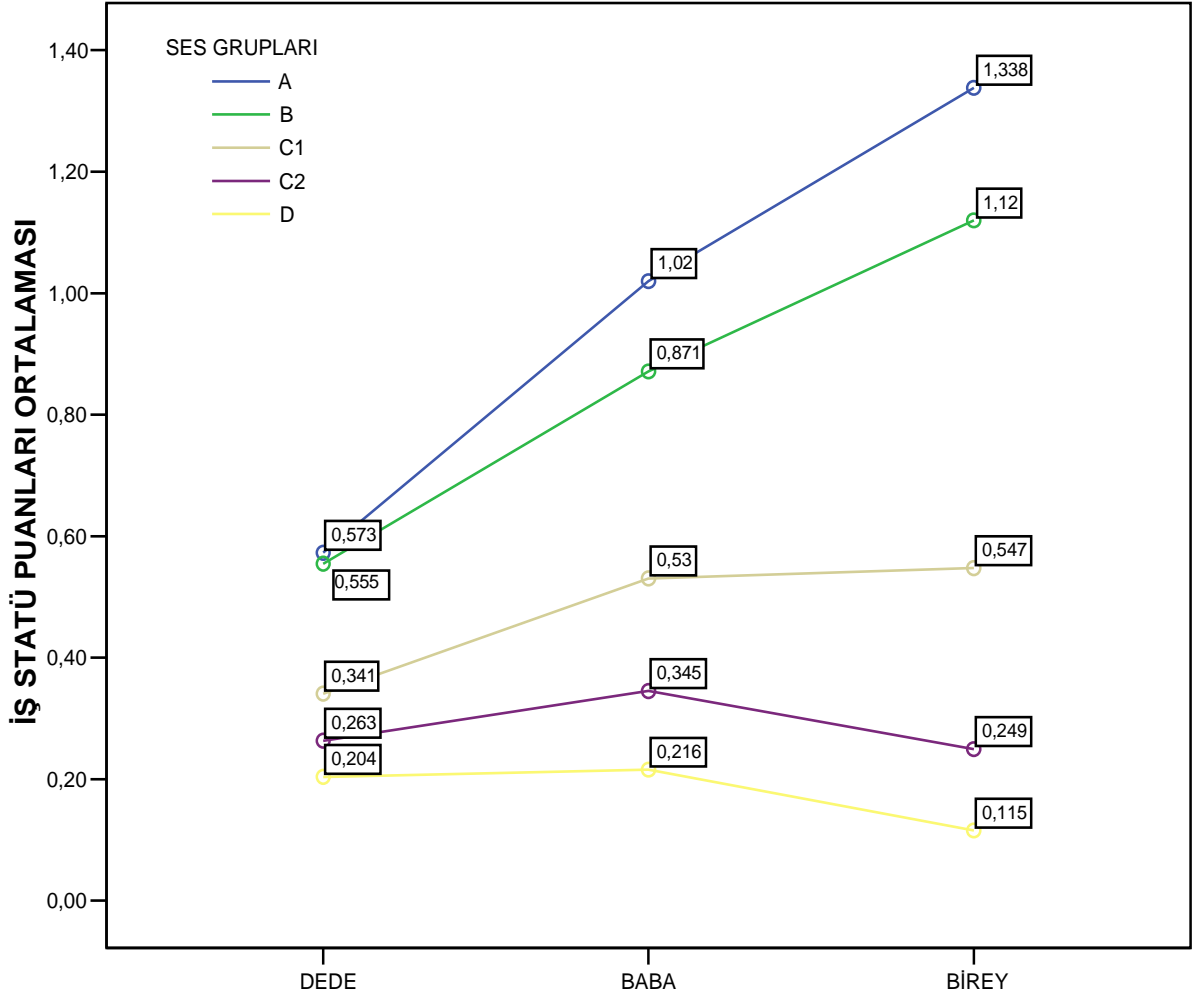
Grafik 12: Yaş Gruplarına Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (dede-baba-birey)

SES gruplarına göre statü puanları incelendiğinde ise A, B ve C1 statü gruplarında dede-baba-birey arasında artan bir iş statü puan ortalaması izlenirken; C2 ve D statü gruplarında farklılık gözlenmektedir. Bu iki grupta dededen babaya doğru hafif bir artış izlenmekte iken babadan bireye doğru iş statü puanının aşağı doğru gitmekte olduğu görülmektedir. Bu iki grup babalarının pozisyonunu koruyamamakta aşağı doğru hareketlilik söz konusu olmaktadır.

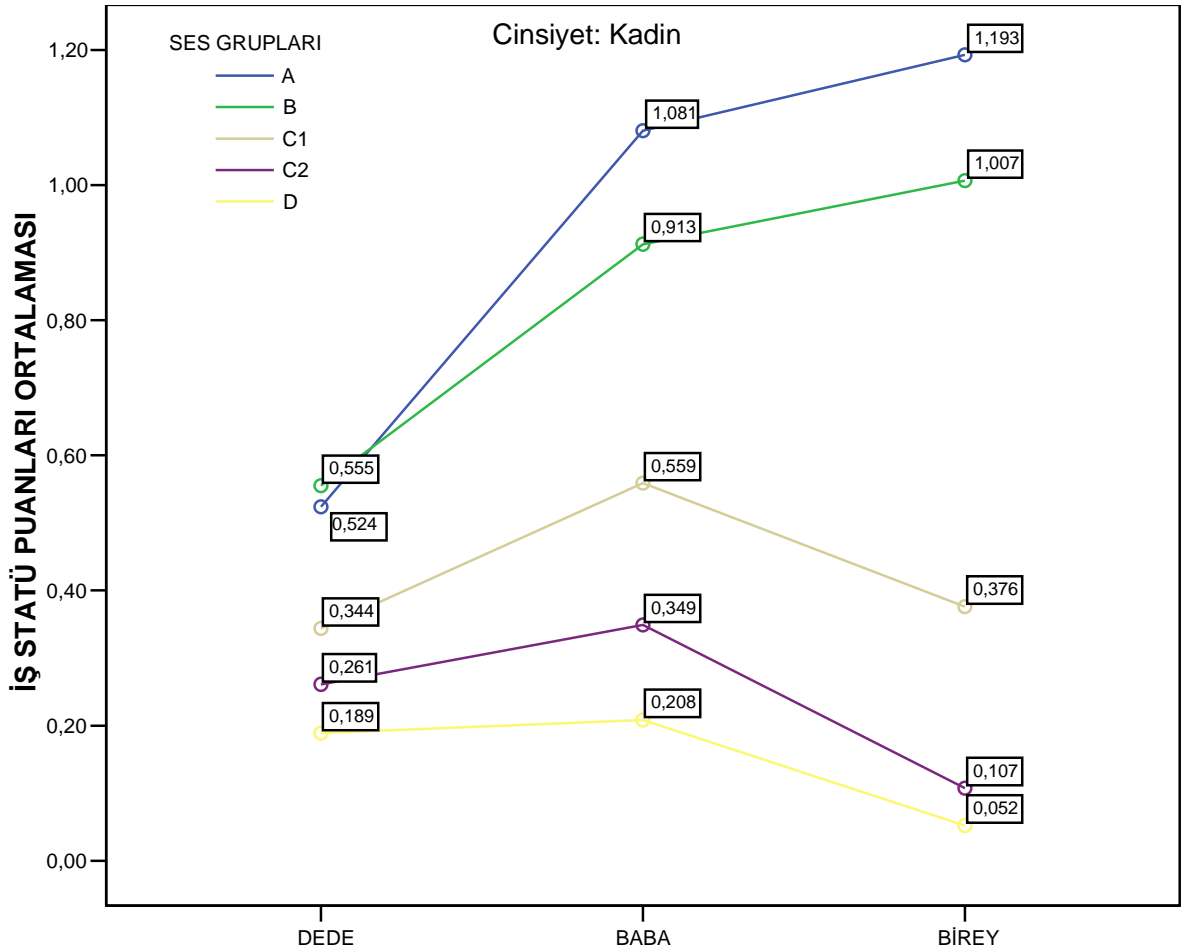
Tersinden bir okuma ile aslında bu bireylerin babalarının durumunu bile koruyamadıkları için o SES grubunda olmaları ile açıklanabilir. Böylece toplumsal tabakalaşmanın nesilden nesile çok fazla değişiklik göstermediğini, başlangıç noktası zaten aşağılarda bir yerlerde yer alınıyor ise bu durumu çok yukarı taşımamanın pek de mümkün olmadığını da yansıtıyor. 'From rags to riches' ya da Çoban Sülü'nün yükselişi hikayeleri ender durumlar.'

Grafik 13: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (dede-baba-birey)

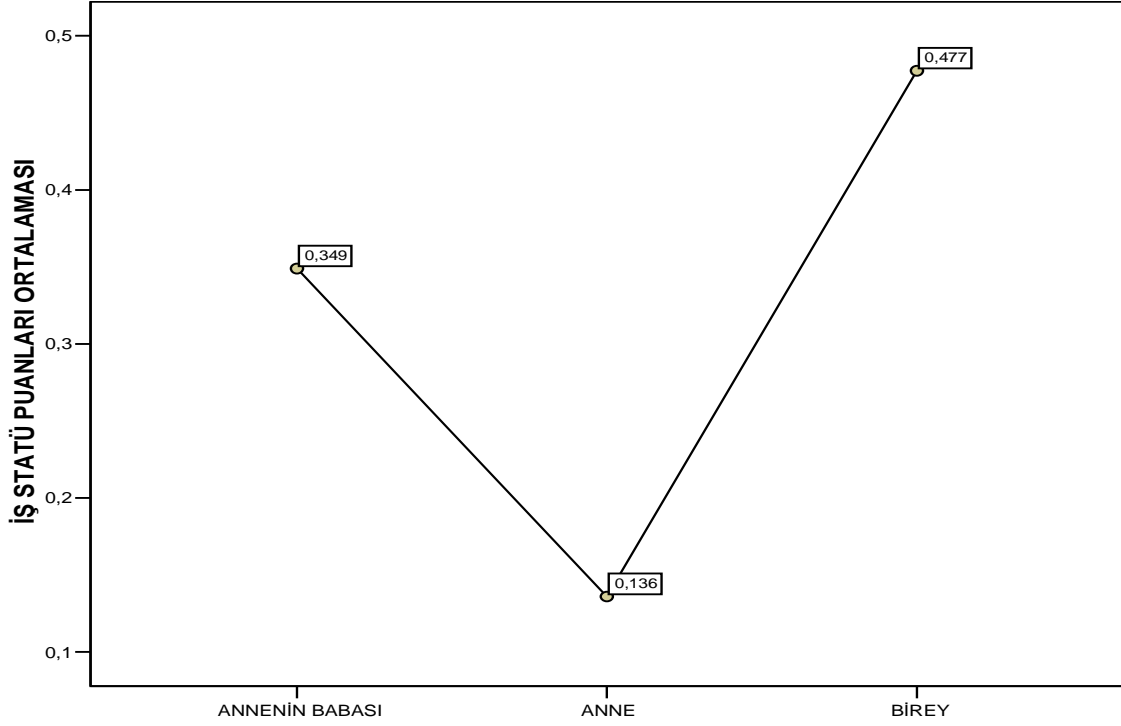
Cinsiyete ve statü gruplarına göre iş statü puanları incelendiğinde ise kadınların dedelerinin iş statü puanı arttıkça babaların statü puanının arttığı benzer şekilde kadınların da iş statü puanlarının artmakta olduğu gözlenmiştir. Ancak C1, C2 ve D SES grubunda yer alan kadınların iş statü puanlarının dramatik şekilde düştüğünü hatta C2 ve D grubu kadınları aynı iş statü puanına getirdiği gözlenmiştir. C1 kadınları için de benzer düşüş olmakla birlikte C2 ve D grubu kadınlarla mesafe koyan bir düşüşü koruduğu görülmektedir. Kadınların SES grupları yükseldikçe iş statüleri artmaktadır. Dede ve babanın iş statü puanları A ve B grubu kadınlarının iş statü puanlarını yükseltirken diğer statü grupları için düşürmektedir.

Grafik 14: Cinsiyete ve SES'e Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (dede-baba-birey)

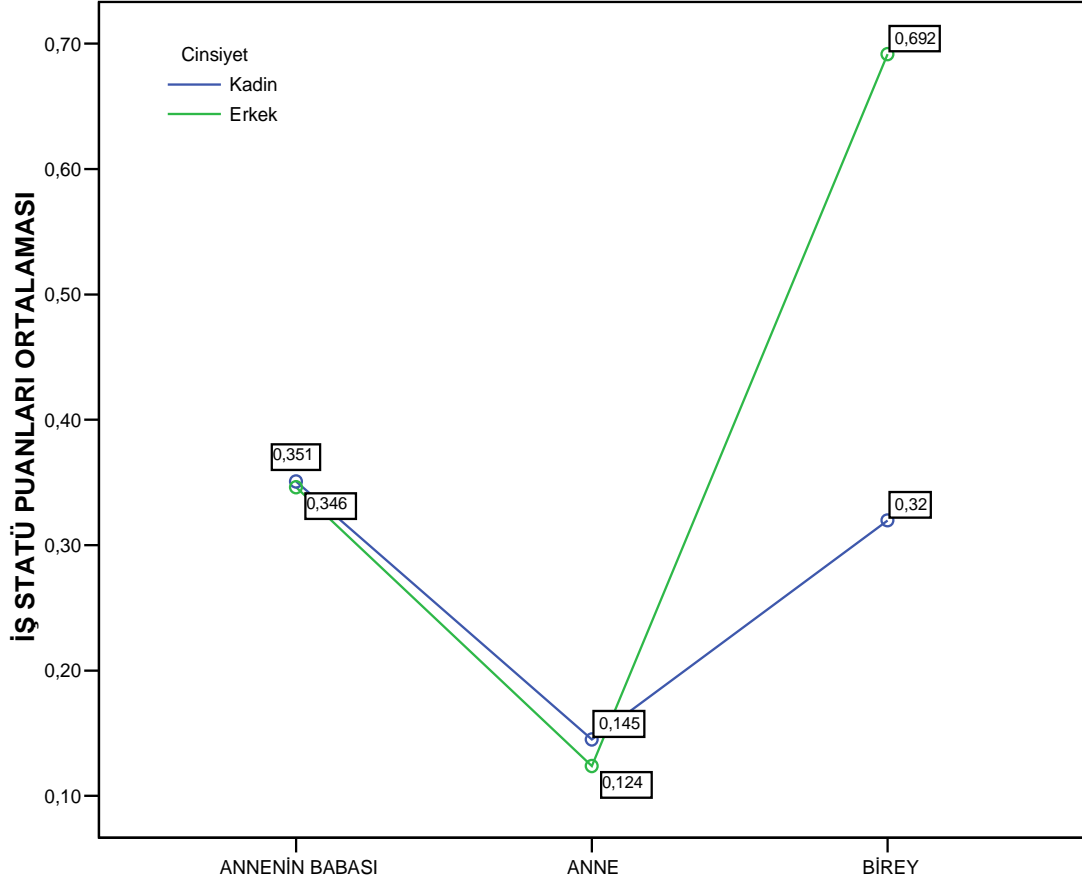
İş statü puan ortalamalarına annenin babası-anne-birey açısından bakıldığında ise puanın annenin babasından anneye doğru düştüğünü anneden bireye doğru ise arttığını görmek mümkündür.

Grafik 15: Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (annenin babası-anne-birey)

Annenin babası-anne-birey iş statü puan ortalamalarına cinsiyet değişkeni ile bakıldığında ise annenin babasından anneye doğru düşmekte olduğunu, anneden bireye doğru artmakta olduğu görülmüştür. Cinsiyet açısından irdelendiğinde ise artışın erkekler için belirgin şekilde yüksek olduğunu kadınların ise annenin babası seviyesine gelebildikleri görülmüştür. Bütün bunlar benzer statü gruplarında olsalar bile erkeklere göre daha dezavantajlı durumda olduklarını yansıtır denilebilir.

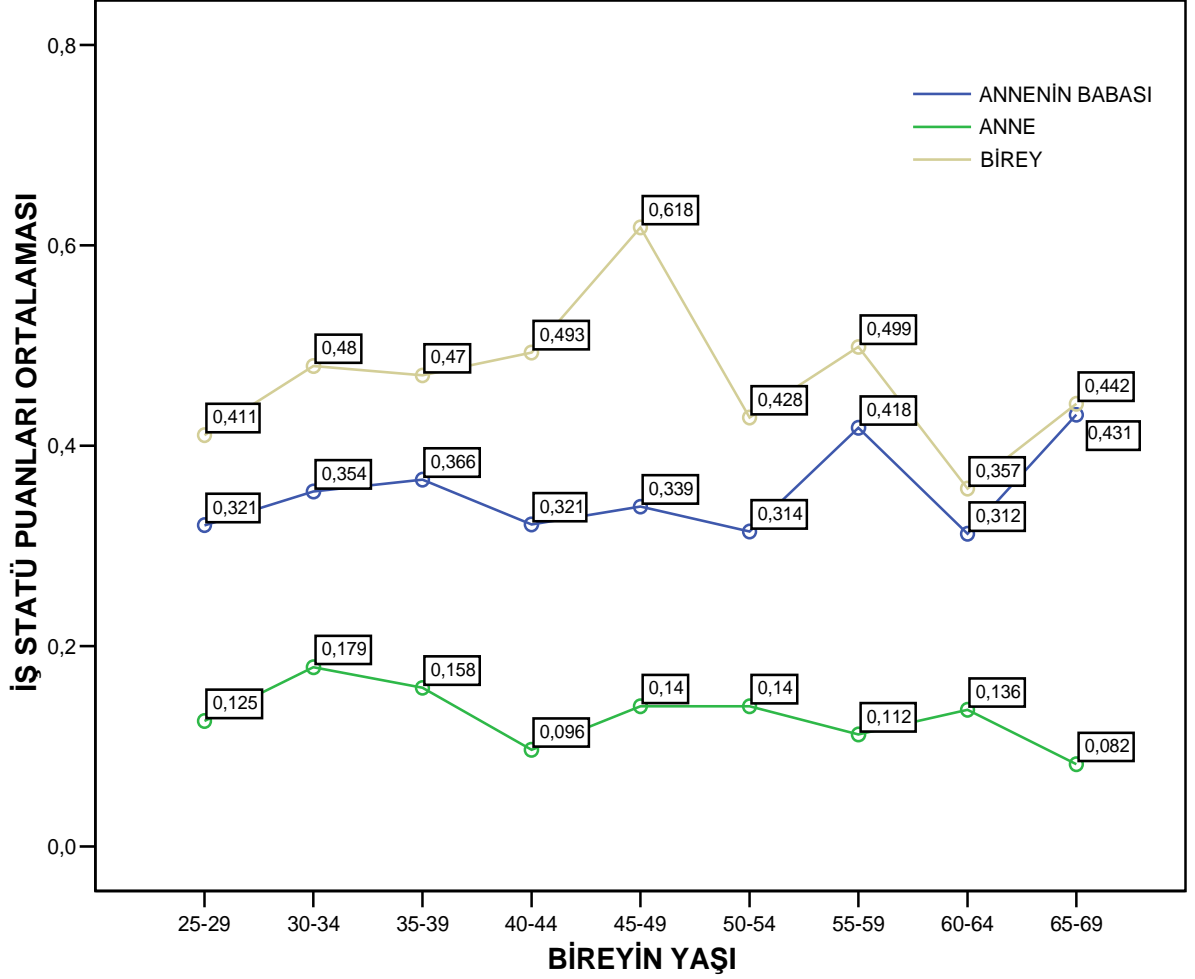
**Grafik 16: Cinsiyete Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (annenin babası-
anne-birey)**

İş statü puan ortalamalarına yaş gruplarına göre bakıldığında ise; 25-29 yaştan başlayarak artmakta olduğunu 45-49 yaş aralığında en tepe noktasına ulaştığını ve sonra düşme eğilimine girdiğini söylemek mümkündür. Diğer yandan hem toplumsal cinsiyetin hem de yaşa ilişkin eşitsizliklerin etkisinin olduğu dikkate alınmalıdır.

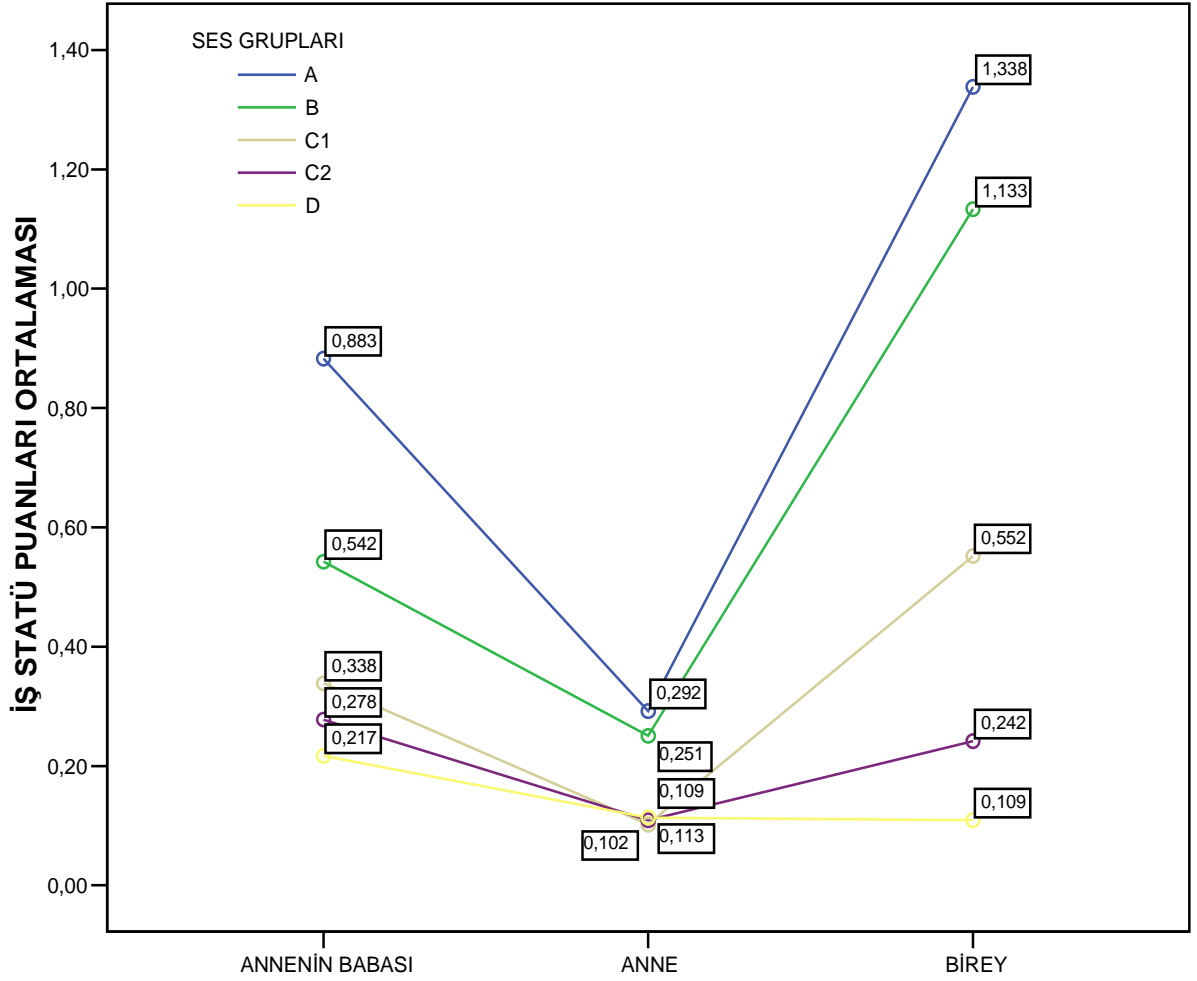

Grafik 17: Yaş Gruplarına Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (annenin babası-anne-birey)

SES gruplarına göre iş statü puan ortalamaları incelendiğinde, annenin babasından anneye gelindikçe puanın düştüğünü anneden bireye gidildikçe de puanın artmakta olduğunu söylemek mümkündür. Burada tek istisna D grubu bireylerde gözlenmiştir. Bu grupta annenin babasından anneye doğru bir düşüş vardır ancak anneden bireye doğru bir artış görülmemektedir.

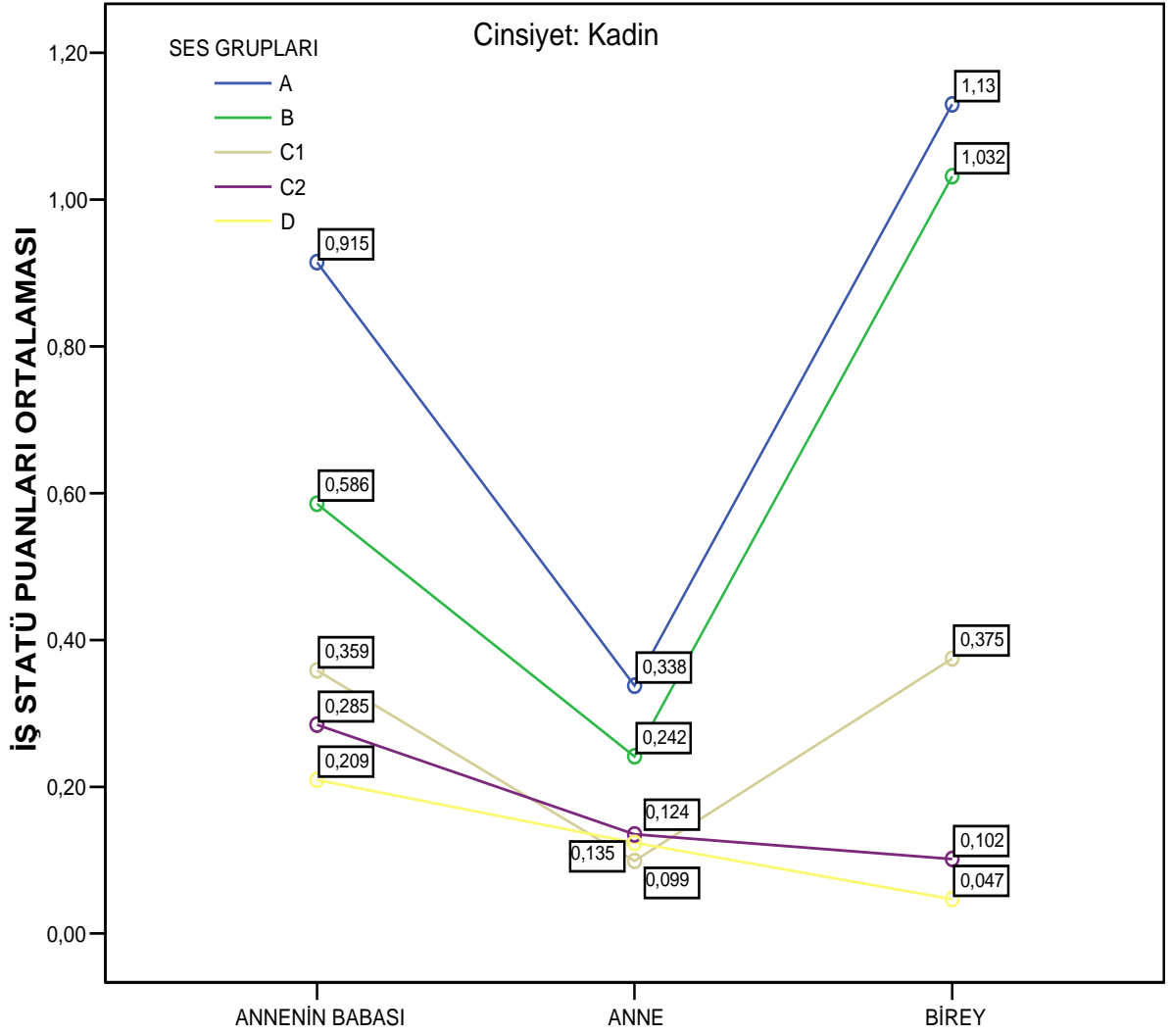
Grafik 18: SES Gruplarına Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (annenin babası-anne-birey)

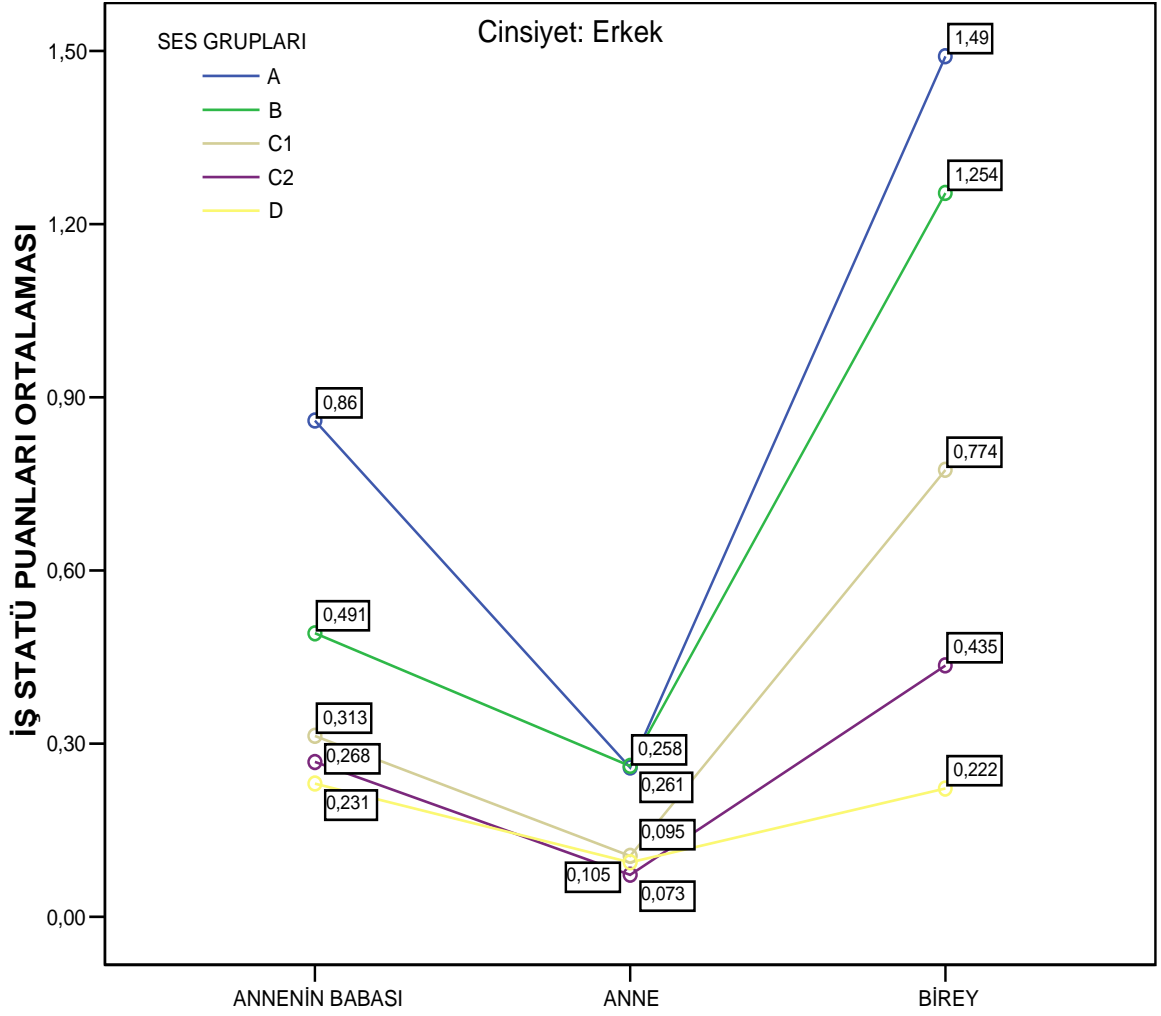

SES gruplarının iş statü puan ortalamalarına cinsiyet açısından bakıldığında C2 ve D grubunda yer alan kadınların iş statü puan ortalamalarının düşmekte olduğu görülmektedir. A ve B SES grubunda yer alan kadınların ise anneden bireye doğru radikal şekilde artan bir iş statü puan ortalamalarının olduğu görülmektedir. C1 grubunda yer alan kadınlarda da anneden bireye doğru iş statü puanı artmakla birlikte artış bu grup kadınları A ve B'ye yaklaştırmamakta, C2 ve D grubu kadınlara daha yakın tutmaktadır.

Erkekler açısından incelendiğinde ise bütün SES gruplarında anneden bireye doğru bir artış gözlenmektedir. Artış A, B ve C1 gruplarında daha keskin iken C2 ve D gruplarında daha hafiftir. Ancak tüm gruplarda anneden bireye iş statü puan ortalaması erkekler dikkate alındığında artmaktadır.

Grafik 19: SES Grupları ve Cinsiyete Göre Nesiller Arası İş Statü Puan Ortalamaları (annenin babası-anne-birey) I ve II

Nesiller arası toplumsal hareketliliğe ilişkin eğitim ve iş statüsüne göre yapılan incelemeler sonunda şu sonuçlar dikkat çekici görülmüştür:

- Nesiller arası karşılaştırma yapıldığında dededen-babaya ve bireye doğru ortalama eğitim yılı artmaktadır
- Nesiller arası eğitime cinsiyet açısından bakıldığında artan ortalama eğitim yılından erkekler daha fazla fayda sağlamıştır
- Nesiller arası eğitim SES ile yakından ilişki içindedir. SES yükseldikçe ortalama eğitim yılı artmaktadır.
- Bireyin yer aldığı yaş grubu düştükçe ortalama eğitim yılı artmaktadır. (Eğitimin etkisinin veya okullaşmanın etkilerinin daha genç nesillerde görülmesi)
- Annenin babasının eğitim yılının annenin eğitim yılı ortalaması üzerinde etkisi dedenin baba üzerine olan etkisinden daha azdır. (Burada toplumsal cinsiyet özellikleri rol

oynuyor, ancak üst gelir gruplarında annenin babasının eğitim yılının anneyi/erkeğinki kadar olmasa da etkilemektedir)

- Dede-baba-birey arasında iş statü puanı artmaktadır. İş statü puanı kadın erkek farkı barındırmakta olup, erkekler lehinedir.
- İş statü puanları genç yaştan orta yaşa doğru artmakta, emeklilik yaşı ile düşme eğilimi göstermektedir.
- SES arttıkça iş statü puanı artmaktadır. İş statü puanı bütün SES grupları için dededen babaya artmakta ancak babadan bireye artış aynı yönde olmamaktadır. A, B, C1 statü gruplarında babadan bireye artan iş statü puanı C2 ve D gruplarında azalmaktadır. Cinsiyet değişkeni ile bakıldığında C1 grubu kadınları da iş statü puanı düşen gruplara dahil olmaktadır. Erkekler açısından bakıldığında ise iş statü puanları sadece D grubunda aynı kalmakta diğer gruplar için artmaktadır.
- İş statü puanlarına annenin babası-anne-birey açısından bakıldığında ise dededen babaya olan aktarımın aksine annenin babasından anneye gelirken iş statü puanı düşmektedir. Anneden bireye doğru ise yükselmektedir. Yükselme erkekler için daha belirgin olmaktadır (Bu da yine kadınların erkeklere göre toplumdaki dezavantajlı konumlarına işaret etmektedir).

3.3 Yaşam Biçimleri

Eğitim

SES gruplarına göre bireylerin bazı özellikleri bu bölümde ele alınacaktır. Özellikle yaşam biçimine dair ipuçları sunulacak olan tablolarla görülmeye çalışılacaktır. Bireylerin okuma-yazma bilme durumları SES gruplarına göre incelendiğinde, A, B ve C1 statü grubunda yer alan bireylerin tamamının okuma-yazma bilmekte olduğu görülmektedir. SES düştükçe okuma-yazma bilmeme oranı artmaktadır.

Tablo 43: SES Gruplarına göre Bireylerin Okuma-yazma Durumları

Okuma-yazma bilme	A	B	C1	C2	D
Evet	100	100	98.6	93.0	77.9
Hayır	0	0	1.4	7.0	22.1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Okul öncesi eğitim alma SES'e göre incelendiği vakit, okul öncesi eğitim alma ile SES arasında ilişki olduğu SES arttıkça okul öncesi eğitim kurumlarına gitme oranının arttığı görülmektedir.

Tablo 44: SES Gruplarına Göre Bireylerin Okul Öncesi Eğitim Alma Durumları

Okul öncesi eğitim	A	B	C1	C2	D
Evet	22.9	16.9	4.6	2.5	0
Hayır	77.1	83.1	95.4	97.5	100
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

SES'e göre alınan eğitimden memnun olma durumu incelenmiştir. Alınan eğitimden en çok memnun olan grupların A ve D grubu olduğu görülmüştür. En uzun ve en kısa eğitim alan grupların memnuniyeti daha fazladır. Memnun olmamanın en yüksek olduğu grup ise C1 grubudur. A grubu en uzun eğitimi almış oldukları için ve/veya eğitimden memnun oldukları için uzun eğitime devam etmiş oldukları için D grubu ise tüm imkansızlıklara rağmen okuma-yazma öğrenebilmenin tek başına memnuniyet nedeni olduğu için memnundurlar. En yüksek memnun olmama oranının C1 grubunda çıkması ise C1 grubu ile B grubunu ayıran temel değişkenin eğitim olduğu, istedikleri uzunlukta eğitim göremedikleri için genel bir memnuniyetsizlik yaşadıkları, konuya ilişkin ayrıntılı nedenlerin sorulduğu diğer sorulardan anlaşılmaktadır.

Tablo 45: SES Gruplarına Göre Bireylerin Aldıkları Eğitimden Memnun Olma Durumları

Eğitim memnuniyeti	A	B	C1	C2	D
Evet	70.8	47.1	46.6	53.2	61.3
Hayır	18.8	38.5	44.6	42.8	40.4
Kısmen memnun	10.4	14.4	8.8	4.1	5.3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

İş/çalışma Durumu

SES'e göre çalışma durumu incelenmiştir. Düzenli olsun olmasın gelir getirici bir işte çalışıp çalışmadığı incelendiğinde SES yükseldikçe çalışma oranının arttığı görülmektedir. A grubunda yer alan bireylerin nerede ise tamamı gelir getirici bir işte çalışmakta iken D grubunda grubun yarıya yakını çalışmamaktadır.

Tablo 46: SES Gruplarına Göre Bireylerin Çalışma Durumları

Gelir getiren iş	A	B	C1	C2	D
Evet	95.8	90.5	73.6	63.4	54.8
Hayır	4.2	9.5	26.4	36.6	45.2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Konut

Bireylere yaşadıkları evin kalitesini nasıl algıladıkları sorulmuştur. Buna göre incelendiğinde SES'e bağlı algıda büyük farklar olmadığı genel olarak grupların yaşadığı konutu ortalama

olarak tanımladıkları görülmüştür. Diğer yandan ortanın altında olarak algılanan konutlar C2 ve D grubunda iken, ortanın üstünde olarak tarif edilen konutlar A ve B grubunda ağırlık kazanmaktadır.

Tablo 47: SES Gruplarına Göre Bireylerin yaşadıkları Evlerin Kalitesini Algılamaları

Evin kalitesi	A	B	C1	C2	D
Ortalamanın çok altında	0	1.6	1.7	6.6	21.6
Ortalamanın altında	6.3	5.3	11.7	20.5	29.6
Ortalama	35.4	56.1	69.9	60.8	43.7
Ortalamanın üstünde	54.2	33.9	16.0	11.0	5.0
Ortalamanın çok üstünde	4.2	3.2	.6	1.0	.0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Evlilik

SES'e göre evlilik durumu incelendiğinde evliliğin tüm gruplar için yaygın bir birlikte yaşama yolu olduğu görülmekle birlikte SES düştükçe evlenme oranı artmaktadır. Benzer eğilim çocuk sahipliğinde de gözlenmektedir.

Tablo 48: SES Gruplarına Göre Bireylerin Medeni Durumları ile Çocuk Sahiplikleri

Hiç evlendiniz mi?	A	B	C1	C2	D
Evet	81.3	86.2	90.8	95.2	98.5
Hayır	18.8	13.8	9.2	4.8	1.5
Çocuk sahipliği					
Evet	76.9	84.7	93.7	94.8	93.4
Hayır	23.1	15.3	6.0	5.2	6.6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Evlenme kararının nasıl alındığı da sorulmuştur. Evlenme kararının alınma biçimi ile SES arasındaki ilişki ise şöyledir: SES yükseldikçe bireysel karar vermenin artmakta olduğu görülmektedir. Benzer şekilde SES düştükçe ailenin evlilik kararını belirlemesi artmaktadır.

Tablo 49: SES Gruplarına Göre Bireylerin Evlenme Kararları

Evlenme kararı	A	B	C1	C2	D
Kendim istedim	89.7	84.0	66.9	49.1	38.8
Ailem istedi	10.3	14.7	32.2	50.7	60.7
Diğer	.0	1.2	.6	.2	.5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Çocuklarını evlendirecekleri vakit neye dikkat edecekleri de sorulmuştur. SES gruplarına göre dikkat edilecek hususlar incelendiğinde, tüm grupları kesen faktörün aile faktörü olduğu

izlenmektedir. Aile yapısına uygunluğun içeriği statü grubuna göre değişmekle birlikte aile faktörü üzerinde fikir birliğinin olduğu bir faktördür. Dikkat çekici olan evlilik kararını bireysel olarak vermiş olduğunu bildiren A ve B grubu bireyleri de çocukları evleneceği vakit aile yapısına uygunluğun önemli olduğunu düşünmeleridir. ‘Hiç fark etmeyeceğini, yeter ki çocuğunun istediği kişi olmasını’ belirtme durumu da yine tüm statü gruplarını kesen bir istektir. Diğer yandan düzenli bir işi olmayan D grubu bireyleri iyi bir meslek sahipliğini önemserken B grubu eğitimi daha fazla önemsemektedir.

Tablo 50: SES Gruplarına Göre Bireylerin Çocuklarına İlişkin Evlenme Kararları

Etkili faktör	A	B	C1	C2	D
Eğitilmiş biri olması	13.3	15.2	10.7	13.3	7.1
İyi bir mesleği olması	.0	3.6	5.7	9.2	10.9
Ekonomik durumu iyi biri	6.7	4.3	2.3	4.6	4.4
Aile yapısına uygun biri	33.3	23.9	28.5	28.2	28.4
Hiç fark etmez, çocuk istesin	40.0	43.5	40.9	33.0	35.5
Diğer	6.7	9.4	11.4	11.7	13.7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Siyaset

SES’e göre siyasi faaliyetlere katılma durumu incelendiğinde genel olarak tüm gruplar açısından siyasi faaliyetlere katılımın düşük olduğu gözlenmiştir. Ancak SES düştükçe düşük katılım oranı daha da düşmektedir. Benzer eğilim sendikalar faaliyetlere katılım için de geçerlidir. Seçimlerde oy verme incelendiğinde ise, oy vermenin tüm gruplar için en yaygın siyasi katılım biçimi olduğu görülmektedir.

Tablo 51: SES Gruplarına Göre Bireylerin Siyasi Katılımları

Siyasi faaliyet	A	B	C1	C2	D
Evet	20.8	14.3	11.5	6.6	3.5
Hayır	79.2	85.7	88.5	93.4	96.5
Sendikaya katılım					
Evet	14.6	11.6	14.6	6.6	.0
Hayır	85.4	88.4	85.4	93.4	100.0
Oy verme					
Evet	87.5	88.9	93.1	92.1	87.9
Hayır	12.5	11.1	6.9	7.9	12.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Oda, dernek, vakıf gibi sivil toplum örgütlerine üye olma da incelenmiştir. SES’e göre sivil toplum katılımı ise SES arttıkça katılımın arttığı şekildedir. SES yükseldikçe sivil toplum örgütlerine katılım artmakta, düştükçe düşmektedir. En yüksek katılım A grubunda iken, en düşük katılım D grubundadır. Ancak A’dan B’ye geçerken dramatik bir düşüş yaşanmaktadır.

Tablo 52: SES Gruplarına Göre Bireylerin Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılımları

Sivil toplum katılımı	A	B	C1	C2	D
Evet	56.3	25.9	18.1	7.0	4.5
Hayır	43.8	74.1	81.9	93.0	95.5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Algılanan SES

Bireylere 1-10 arası eşit derecelendirilmiş bir cetvel sunulmuş ve bu cetvelde kendilerini Ankara’da yaşamakta olan diğer insanlarla karşılaştırarak bir yere yerleştirmeleri istenmiştir. Bireylerin yaptığı yerleştirme ile bu çalışmanın ortaya koyduğu SES dağılımı birlikte incelenmiştir. Tüm statü grupları kendilerini ortalarında bir yere yerleştirmiştir. D statü grubunda yer alanların yaklaşık dörtte biri kendilerini en alta yerleştirirken, A grubunda yer alan bireylerin yalnızca 2.1’i en üstte olduğunu düşünmektedir. A, B ve C1 grupları kendilerini ortalarında ya da ortanın biraz üzerinde) bir yere yerleştirmişlerdir. C2’de bireylerin 34.6’sının kendilerini tam ortaya koymaları da dikkat çekici olarak görülmüştür.

Tablo 53: SES Gruplarına Göre Bireylerin Algıladıkları SES Pozisyonları

Algılanan yer	A	B	C1	C2	D
En alt	.0	1.1	1.1	9.3	25.6
2	.0	.5	2.6	7.0	13.1
3	2.1	3.7	11.5	17.0	22.1
4	2.1	9.5	16.3	18.4	15.1
5	10.4	23.8	39.0	34.6	20.1
6	27.1	27.5	18.6	6.6	2.0
7	35.4	25.9	6.3	4.8	1.5
8	18.8	6.9	4.0	1.0	.0
9	2.1	.0	.3	.2	.0
En üst	2.1	.5	.3	.4	.0
Cevapsız	.0	.5	.0	.3	.5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

“Ekonomik durumunuz bir basamak daha yukarı olsa idi öncelikli olarak ne yapmak isterdiniz?” diye sorulmuştur. İstek ve yapılmak istenen şeyleri SES’e göre incelediğimiz vakit tüm grupların yapacağı ilk şey ev almaktır. A grubu dışındaki grupların ikinci sırada yapmak istedikleri ‘çocuklarına daha iyi bir eğitim’ sağlayabilmektir. A grubun yapacağı ikinci şey ise seyahat etmektir (muhtemelen çocuklarına iyi bir eğitim sağladıklarını zaten düşündükleri için) Çeşitli kuruluşlara bağış yapma konusunda ise en istekli gözüken parası en az olan D grubudur (yardım alamamanın acısını çok çektiği için muhtemelen).

Tablo 54: SES Gruplarına Göre Bireylerin Bir Basamak Yükselmeleri Halinde Yapacakları Şeyler

Bir basamak yukarı olması durumunda	A	B	C1	C2	D
Araba alırım	6.3	9.0	11.5	8.9	6.0
Ev alırım	22.9	33.3	23.5	34.0	47.2
Çocuklara daha iyi eğitim	6.3	12.2	18.6	19.5	13.6
Eğitime devam ederim	.0	.0	.6	.8	.5
Kendi isimi büyütürüm	.0	5.3	9.5	6.0	6.0
Bağış yaparım	.0	1.1	1.1	.8	2.0
Biriktiririm	12.5	5.3	1.7	2.5	1.0
Seyahat ederim	18.8	10.1	7.4	3.1	2.0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Farklılık algısı

Toplumda yaşayan insanlar arasında çeşitli sebeplerle farklılıklar olup olmadığı ve bu farklılıkların nelere bağlı olabileceği sorulmuştur.

Tablo 55: SES Gruplarına Göre Bireylerin Farklılık Algıları

1. Eğitime göre fark	A	B	C1	C2	D
Evet	72.9	81.0	72.8	66.6	54.8
Hayır	27.1	19.0	27.2	33.4	45.2
2. Toprak sahipliğine göre					
Evet	41.7	53.4	55.5	48.6	54.3
Hayır	58.3	46.6	44.5	51.4	45.7
3. Toplumdaki mevkiye göre					
Evet	72.9	80.4	70.5	57.5	52.0
Hayır	27.1	19.6	29.5	42.5	48.0
4. Kadın-erkek arasında fark					
Evet	56.3	59.8	58.2	49.6	49.5
Hayır	43.8	40.2	41.8	50.4	50.5
5. Genç-yaşlı kuşaklar arasında					
Evet	85.4	79.9	76.5	66.1	64.6
Hayır	14.6	20.1	23.5	33.9	35.4
6. Yerlilerle-göç etmişler arasında					
Evet	58.3	62.4	64.5	59.1	55.6
Hayır	41.7	37.6	35.5	40.9	44.4
7. Taraf olunan siyasi partiye göre					
Evet	77.1	70.9	61.4	51.8	48.5
Hayır	22.9	29.1	38.6	48.2	51.5
8. Dini anaçlara göre farklılık					
Evet	60.4	55.0	54.3	47.0	44.4
Hayır	39.6	45.0	45.7	53.0	55.6
9. Etnik kökene göre farklılık					
Evet	39.6	47.1	48.7	38.1	29.8
Hayır	60.4	52.9	51.3	61.9	70.2
10. Gelir durumuna göre farklılık					
Evet	83.3	81.0	71.6	68.6	71.2
Hayır	16.7	19.0	28.4	31.4	28.8
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Ardından bu farklılıklar arasından en önemli gördüklerini belirtmeleri istenmiştir. Buna göre A grubu için en önemli fark eğitim, B, C1, C2 ve D grubu için ise gelir farkıdır. Eğitime bağlı fark diğer gruplar için de önemli ikinci farklılıktır.

Tablo 56: SES Gruplarına Göre Bireylerin En Önemli Gördükleri Farklılık Algısı

En önemli farklılık	A	B	C1	C2	D
Hiç biri	4.3	6.6	3.9	8.5	12.5
1 (eğitim)	38.3	29.5	28.7	21.1	18.2
2 (toprak)	2.1	1.1	1.2	3.6	1.7
3 (mevkii)	2.1	5.5	5.4	2.2	1.7
4 (kadın-erkek)	4.3	1.6	3.0	2.5	1.1
5 (genç-yaşlı)	6.4	2.7	4.8	3.8	1.1
6 (yerli-göç etmiş)	2.1	2.2	3.0	4.9	1.7
7 (siyasi parti)	4.3	6.6	6.3	4.3	4.0
8 (dini inanç)	2.1	7.7	9.1	10.1	8.0
9 (etnik yapı)	8.5	2.7	4.5	2.7	1.7
10 (gelire göre)	25.5	33.9	29.3	35.4	47.7
Yanıtsız	.0	.0	.6	.9	.6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Baba ile karşılaştırma

Şu anki ekonomik durumlarını babaları ile karşılaştırmaları istenmiştir. Buna göre kendi ekonomik durumlarını nasıl gördükleri incelendiğinde genel olarak tüm gruplar babalarından daha iyi durumda olduklarını düşünmektedirler. Ancak en düşük oran D grubundadır.

Tablo 57: SES Gruplarına Göre Bireylerin babalarına Göre Ekonomik Durumlarını Algılamaları

Babanın ekonomik durumu ile karşılaştırma	A	B	C1	C2	D
Daha iyi	70.8	74.1	61.3	59.0	46.2
Fark yok/aynı	20.8	8.5	11.7	9.3	12.1
Daha kötü	8.4	16.9	25.5	29.8	41.2
Yanıtsız	.0	.0	1.1	1.7	.0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Çocukları kendi yaşına geldiğinde ekonomik olarak nasıl bir durumda olacakları da sorulmuştur. Çocuklarının olası gelecek durumlarını kendilerini referans olarak değerlendirmeleri istendiğinde ise tüm gruplar iyimserdir. En yüksek oran A grubunda olmakla birlikte geleceğe yönelik beklenti yüksektir ve çocuklarının kendilerinden daha iyi koşullara sahip olacaklarına inanmaktadırlar.

Tablo 58: SES Gruplarına Göre Bireylerin Çocuklarına Göre Ekonomik Durumlarını Algılamaları

Çocukların ekonomik durumu	A	B	C1	C2	D
Daha iyi olacak	60.0	58.7	56.7	50.8	39.9
Fark olmayacak	3.3	7.2	3.4	7.7	7.7
Daha kötü olacak	20.0	18.8	16.7	14.2	18.0
Fikrim yok	16.7	13.8	21.5	25.1	29.0
Diğer	.0	1.4	1.7	2.1	5.5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kadınların ücretli bir işte çalışması konusundaki düşünceler incelendiğinde, tüm statü gruplarının, kadınların çalışması yönünde olumlu düşünceleri olduğu görülmektedir. Dikkat çekici olan en yüksek oranın B statü grubunda olmasıdır. Belirli koşullarda çalışmasının mümkün olabileceği yönündeki kanaatte statü grupları arasında benzer bir eğilim sergilemektedir.

Tablo 59: SES Gruplarına Göre Bireylerin Kadının ücretli işte çalışması konusundaki düşünceleri

Kadınların ücretli işte çalışması	A	B	C1	C2	D
Çalışmalı	91.7	94.7	90.3	80.3	74.9
Çalışmamalı	2.1	.5	3.2	9.7	16.1
Belli koşullarda olabilir	6.3	4.2	6.6	9.5	8.5
Diğer	.0	.0	.0	.2	.0
Yanıtız	.0	.5	.0	.2	.5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Dayanışma ağları

Bu bölümde ilk sorulan soru zorunlu bir hal olması ve evden dışarı çıkılmasının gerekmesi halinde bakıma muhtaç çocuğun kime emanet edileceğidir. Tüm statü grupları için en çok güvenilen yerin akrabalar olması önemlidir. Statü grubu düştükçe komşuya güven de önemli olmaktadır. Diğer yandan statü grubu yükseldikçe arkadaşlara olan güven artmaktadır. Yüksek SES gruplarında yerleşim yerinin özelliklerine bağlı olarak komşuluk ilişkileri de zayıflamaktadır.

Tablo 60: SES Gruplarına Göre Bireylerin Zorunluluk Halinde Çocuklarını Kime Emanet Edecekleri

Çocuğun kime emanet edileceği	A	B	C1	C2	D
Hiç kimseye	6.3	11.2	16.0	18.0	26.1
Yakın akrabalarım	66.7	60.1	57.6	53.4	40.2
Komşuma	6.3	16.0	22.1	26.7	31.2
Yakın arkadaşım	8.3	4.3	3.2	.6	2.0
Diğer	12.5	8.5	1.1	1.2	.5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Son 6 ay içinde yakın çevreyi ilgilendiren herhangi bir konuda çalışma yapılıp yapılmadığı da dayanışma ağlarını öğrenebilmek açısından sorulmuştur. Statü grubu düştükçe yakın çevreyi ilgilendiren çalışmalara katılma dramatik şekilde düşmektedir. Statü grubu arttıkça katılım artmakta ve yakın çevre duyarlılığı söz konusu olmaktadır. Diğer yandan bu tür katılımın tüm gruplar için çok düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 61: SES Gruplarına Göre Bireylerin Yakın Çevrelerini İlgilendiren Konuda Çalışma Durumları

Yakın çevreyi ilgilendiren çalışma	A	B	C1	C2	D
Evet	33.3	24.9	17.0	8.3	4.5
Hayır	66.7	75.1	83.0	91.7	95.5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Dayanışma ağlarına ilişkin üçüncü konu başlığı ise yakın çevreyi ilgilendiren haberleri nasıl edinildiğine dair sorulan sorudur. Statü grubu düştükçe komşu sohbetlerinin bilgi kaynağı olma olasılığı artmaktadır. Aile üyelerinin bilgi kaynağı olma ihtimali tüm gruplar için yüksektir ve benzer bir örüntü göstermektedir. Kahvehanenin bilgi kaynağı olma olasılığı da tüm statü grupları için düşüktür ve benzerlik göstermektedir. Statü grupları düştükçe muhtarın bilgi kaynağı olma olasılığı artmaktadır. Belediyenin hazırlamış olduğu bültenlerin bilgi kaynağı olma olasılığı da tüm statü grupları açısından benzerlik göstermektedir. Statü grubu yükseldikçe gazetenin bilgi kaynağı olma olasılığı radikal şekilde artmaktadır. Tersinde de yani statü grubu düştükçe gazetenin bilgi kaynağı olma olasılığı düşmektedir.

Radyo-televizyonun bilgi kaynağı olma olasılığı tüm statü grupları açısından benzerdir ve yüksektir. Statü grubu düştükçe internetin bilgi kaynağı olma şansı dramatik şekilde düşmektedir. A statü grubu için önemli bir kaynak iken C2 ve D grubu için kaynak değildir. Statü grubu yükseldikçe site/apartman yönetimi de kaynaklardan olmaktadır. Diğer yandan özellikle gecekonduda yaşayan grup açısından bu araç doğal olarak bir kaynak olamamaktadır.

Tablo 62: SES Gruplarına Göre Bireylerin Yakın çevrelerine Dair Bilgi Kaynakları

Komşu sohbetleri	A	B	C1	C2	D
Evet	22.9	28.6	34.4	53.2	57.1
Hayır	77.1	71.4	65.6	46.8	42.9
Aile üyeleri					
Evet	89.6	88.9	90.8	87.2	86.9
Hayır	10.4	11.1	9.2	12.8	11.5
Kahvehaneler					
Evet	.0	.0	3.7	5.4	3.5
Hayır	100.0	100.0	96.3	94.6	96.5
Muhtar					
Evet	10.4	5.8	10.9	14.9	18.7

Hayır	89.6	94.2	89.1	85.1	81.3
Belediye bülteni					
Evet	18.8	22.2	26.4	19.8	17.2
Hayır	81.3	77.8	73.6	80.2	82.8
Gazete					
Evet	83.3	85.7	74.5	60.5	37.4
Hayır	16.7	14.3	25.5	39.5	62.6
Radyo-televizyon					
Evet	89.6	85.2	87.1	88.0	85.9
Hayır	10.4	14.8	12.9	12.0	14.1
İnternet					
Evet	85.4	77.2	45.6	12.6	2.5
Hayır	14.6	22.8	54.4	87.4	97.5
Site/apartman yönetimi					
Evet	52.1	40.2	32.8	20.5	12.6
Hayır	47.9	59.8	67.2	79.5	87.4
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Din

Çeşitli dini pratikleri uygulamak da araştırılmıştır. Buna göre bakıldığında statü grubu düştükçe teraviye gitmenin arttığı görülmektedir. Benzer şekilde oruç tutma oranı da artmaktadır. Fitre/zekat verme incelendiğinde tüm gruplar için yüksek olduğunu ve benzer eğilimde olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir.

Ramazanda oruç tutmak ve beş vakit namaz kılmak statü grubu düştükçe radikal şekilde yükselen bir dini pratiktir.

Tablo 63: SES Gruplarına Göre Bireylerin Dini Pratikleri

Ramazanda teraviye gitmek	A	B	C1	C2	D
Evet	16.7	20.2	35.0	49.0	53.8
Hayır	81.3	77.1	62.5	49.6	46.2
Cevapsız	2.1	2.7	2.6	1.5	.0
Muharrem Orucu tutmak					
Evet	6.3	6.9	17.5	27.6	26.1
Hayır	91.7	90.4	79.9	70.7	73.9
Cevapsız	2.1	2.7	2.6	1.7	.0
Fitre/zekat vermek					
Evet	83.3	78.7	81.7	85.3	80.4
Hayır	14.6	18.6	15.5	13.3	19.6
Cevapsız	2.1	2.7	2.9	1.5	.0
Cuma namazına gitmek					
Evet	14.6	20.7	25.8	26.8	21.6
Hayır	83.3	76.6	71.6	71.6	78.4
Cevapsız	2.1	2.7	2.6	1.7	.0
Cem evine gitmek					
Evet	2.1	1.6	6.3	7.5	9.5
Hayır	95.8	95.7	91.1	90.5	89.9
Cevapsız	2.1	2.7	2.6	2.1	.5

Ramazanda oruç tutmak					
Evet	37.5	60.1	75.9	84.6	86.4
Hayır	60.4	37.2	21.5	13.9	13.6
Cevapsız	2.1	2.7	2.6	1.5	.0
Beş vakit namaz kılmak					
Evet	10.4	18.1	38.4	50.4	52.3
Hayır	87.5	78.7	58.7	48.1	47.7
Cevapsız	2.1	3.2	2.9	1.5	.0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Siyasi Görüş

Kendi düşüncelerini en iyi temsil eden siyasi düşüncenin ne olduğu da sorulmuştur. Buna göre A statü grubu sosyal demokrat iken D grubu muhafazakâr/geleneksel görüşe yakındır. Diğer dikkat çekici bir noktada statü grubu düştükçe siyasi görüşe sahip olmama eğiliminin artmasıdır. Türkiye’de sağduyuda hakim olan “zenginler solcu olur” algısı buraya yansımış gözükmektedir.

Diğer yandan muhafazakarlık A ve B grubunda ikinci sırada yer almaktadır. En önemli sonuç ise “siyasi görüşüm yok” diyenlere ilişkindir. A grubu hariç her grupta var ve de en çok C2 ve D grubunda. Bir başka deyişle SES düştükçe siyasi görüşe sahip olmama artıyor.

Tablo 64: SES Gruplarına Göre Bireylerin Siyasi Görüşleri

Siyasi görüş	A	B	C1	C2	D
Liberal	12.5	10.1	5.4	3.1	1.5
Muhafazakar/geleneksel	14.6	15.3	23.8	29.6	27.1
Sosyal demokrat	62.5	45.0	36.4	20.9	10.6
Sosyalist	4.2	6.3	2.0	2.5	.5
Siyasi görüş yok	.0	14.3	23.8	36.9	51.8
Diğer	6.3	9.0	8.6	7.0	8.5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tasarruf

Aylık gelirden tasarruf yapma durumu statü gruplarına göre incelenmiştir. Tahmin edilebileceği üzere statü grubu yükseldikçe aylık gelirden tasarruf edebilme olasılığı artmakta aksinde de düşmektedir. C2 ve D gruplarının aylık tasarruf yapma oranları oldukça yakın gözükmektedir.

Tablo 65: SES Gruplarına Göre Bireylerin Tasarruf Eğilimleri

Tasarruf yapma	A	B	C1	C2	D
Evet	54.2	40.2	23.8	11.0	10.6
Hayır	45.8	59.8	76.2	89.0	89.4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yaşam biçimi

Statü gruplarının bazı yaşam biçimlerine ilişkin sorular da sorulmuştur. Grupların tatile gitme şekilleri incelendiğinde statü grubu düştükçe tatile gitme oranlarının oldukça radikal şekilde düşmekte olduğu gözlenmektedir. A ve B statü gruplarının nerede ise tamamı tatile giderlerken D grubunun dörtte biri gidebilmektedir. C2 ve D grubunda tatile gitme oranlarının yüksek olmasının önemli bir nedeni “köye akraba ziyaretlerine gitmek ve çalışmak için köye gitmek” de tatil kapsamında bildirilmiş olduğu içindir.

Tablo 66: SES Gruplarına Göre Bireylerin Tatile Gitme Durumları

Tatile gitme	A	B	C1	C2	D
Evet	97.9	98.9	81.1	48.5	28.6
Hayır	2.1	1.1	18.9	51.5	71.4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ev temizliği işlerinde eve yardımcı almak önemli bir yaşam biçimi göstergesi olarak ele alınmıştır. Bu nedenle hem şu andaki durum sorulmuş hem de çocukluk dönemi eve temizlikçi gelip gelmediği incelenmiştir. Çocukluğunda eve ev işlerine yardımcı ücretli birinin gelme durumu statü grubu yükseldikçe artmaktadır. Benzer eğilim şimdi dikkate alındığında sürmektedir. Diğer yandan şimdi dikkate alındığında tüm gruplar için artmış olduğunu söylemek mümkündür. En yüksek artış ise B grubunda yaşanmıştır. C2 grubunda ise az da olsa bir azalma yaşanmıştır.

Tablo 67: SES Gruplarına Göre Bireylerin Evlerine Temizlik İşleri İçin Yardımcı Gelme Durumları (Çocukluk dönemi-şimdi)

Eve temizlikçi:	A	B	C1	C2	D
Çocukluk döneminde					
Evet	39.6	20.6	8.3	2.5	.0
Hayır	60.4	79.4	91.7	97.5	100.0
Şimdi					
Evet	72.9	43.9	14.0	1.5	.5
Hayır	27.1	56.1	86.0	98.5	99.5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Çocukluk döneminde ailecek dışarı yemek yemeye gitme ve şimdi gidip-gitmeme birlikte incelenmiştir. Aşağıdaki tablodan da izleneceği üzere statü grubu yükseldikçe ailecek dışarıda yemek yeme artmaktadır. Bu hem şimdi hem de çocukluk dönemi için geçerlidir. Diğer yandan şimdi ile çocukluk dönemi karşılaştırıldığında dışarıda yemek yeme oranının tüm statü grupları açısından ciddi şekilde yükselmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 68: SES Gruplarına Göre Bireylerin Dışarıda Yemek Yeme Durumları (Çocukluk dönemi-şimdi)

Yemek yeme:	A	B	C1	C2	D
Çocukluk döneminde					
Evet	60.4	49.7	26.1	10.1	3.5
Hayır	39.6	50.3	73.9	89.6	96.5
Şimdi					
Evet	91.7	91.5	73.6	38.1	12.1
Hayır	8.3	8.5	26.4	61.7	87.9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Gazete

Her gün gazete okuma alışkanlığı da incelenmiştir. Statü grubu yükseldikçe gazete okuma alışkanlığı artmaktadır. Benzer şekilde düzenli kitap okuma alışkanlığı da statü grubu arttıkça artmaktadır. Diğer yandan A grubu için bile yüksek olan bir oran değildir.

Tablo 69: SES Gruplarına Göre Bireylerin Bazı Alışkanlıkları (gazete okumak, kitap okumak, internet kullanmak)

Her gün gazete okuma	A	B	C1	C2	D
Evet	85.4	77.2	58.7	32.5	12.1
Hayır	14.6	22.8	41.3	67.3	87.9
Düzenli olarak kitap okuma					
Evet	64.6	52.4	28.9	13.3	9.0
Hayır	35.4	47.6	71.1	86.5	91.0
İnternet kullanmak					
Evet	87.5	81.5	47.6	12.6	5.0
Hayır	12.5	18.5	52.4	87.0	95
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

12 yaşlarında iken evde ne kadar kitap olduğu sorulmuştur. Zira kitap okuma alışkanlığı ile evde kitap bulunması arasında ilişki olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle statü gruplarına göre evde bulunan kitap sayısı sorulmuştur. Ancak kitap derken ders kitapları ve ansiklopediler dışında kitap olup olmadığı sorulmuştur. Ayrıca evde kitap bulunma durumu hem şimdi hem de görüşülen kişinin 11-12 yaşlarında yaşadığı evde kitap bulunma durumu birlikte değerlendirilmiştir. Buna göre tüm statü gruplarını çocukluk dönemi ile karşılaştırdığımız vakit evde kitap bulunma oranı artmıştır. Diğer yandan evde kitap bulunma ve bulunan kitap sayısı ile statü grubu arasında ilişki olduğu biri artarken diğerinin de artmakta olduğu gözlenmiştir.

Tablo 70: SES Gruplarına Göre Bireylerin Evinde Kitap Bulunma Durumu (çocukluk dönemi-şimdi)

Evde kitap: 11-12 yaşlar	A	B	C1	C2	D
Hiç	14.6	23.3	39.5	61.3	77.9
10 dan az	10.4	11.1	20.1	19.7	15.1
10-50 arası	25.0	29.1	24.6	13.7	7.0
50-200 arası	31.3	19.6	10.3	3.7	.0
200 ve üzeri	18.8	16.9	5.2	1.2	.0

Şimdi					
Hiç	4.2	2.1	8.0	30.0	54.3
10 dan az	2.1	3.7	13.8	21.7	26.1
10-50 arası	18.8	24.9	38.7	32.9	17.1
50-200 arası	29.2	35.4	26.6	12.0	2.0
200 ve üzeri	45.8	33.9	12.9	2.9	.5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Statü gruplarının yurt dışına çıkma oranları incelendiğinde statü grubu arttıkça yurt dışına çıkma oranının artmakta olduğu görülmektedir.

Tablo 71: SES Gruplarına Göre Bireylerin Yurt Dışına Çıkma Durumları

Yurt dışına çıkma	A	B	C1	C2	D
Evet	95.8	55.6	25.2	12.0	8.5
Hayır	4.2	44.4	74.8	87.8	91.5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Günlük faaliyetler

Komşu ziyaretleri C2 ve D grubunun en yaygın aktivitesidir. D grubu hariç diğer gruplar için alış-veriş merkezlerine gitmek benzer ve yaygın bir aktivite niteliğindedir. Günlere katılma tüm gruplar için benzer nitelik sergilemekte ve genel olarak pek de yaygın olmayan bir aktivitedir. Dini toplantılara katılma SES düştükçe katılım oranın arttığı bir aktivitedir. Daha evvel dini pratik ve uygulamalara ilişkin tabloda değinildiği üzere SES düştükçe dini pratik ve uygulamaların etkinliği artmakta idi.

Günlük faaliyetlere ilişkin en dikkat çekici sonuç C1 grubuna ilişkindir. Bu grup A ve B statü grubuna çok yakın bir örüntü sergilemekte oluşudur.

Tablo 72: SES Gruplarına Göre Bireylerin Günlük Faaliyetleri

Günlük aktivite:	A	B	C1	C2	D
komşu ziyareti					
Evet	22.9	50.3	69.6	79.9	77.9
Hayır	77.1	49.7	30.4	19.9	22.1
Büyük alış-veriş merkezi					
Evet	91.7	94.2	89.7	73.7	42.2
Hayır	8.3	5.8	10.3	26.1	57.8
Günlere katılma					
Evet	10.4	22.2	23.8	17.2	11.6
Hayır	89.6	77.8	76.2	82.6	88.4
Kahveye gitme					
Evet	.0	4.2	6.3	8.5	6.0
Hayır	100.0	95.2	93.7	91.3	94.0
Dini toplantılara katılma					
Evet	8.3	9.0	18.6	26.5	30.2
Hayır	91.7	91.0	81.4	73.3	69.8

Gönüllü kuruluşların aktivitelerine katılma					
Evet	29.2	19.6	16.3	6.2	5.5
Hayır	70.8	80.4	83.7	93.6	94.5
Müze ve sergilere gitme					
Evet	66.7	67.7	48.7	18.6	4.0
Hayır	33.3	32.3	51.3	81.2	96.0
Bale, opera, klasik müzik konserlerine gitme					
Evet	29.2	22.2	13.5	1.7	.5
Hayır	70.8	77.8	86.5	98.1	99.5
Düzenli spor yapma					
Evet	43.8	34.9	28.1	12.2	5.0
Hayır	56.3	65.1	71.9	87.6	95.0
Tiyatroya gitme					
Evet	54.2	57.1	36.7	7.2	2.5
Hayır	45.8	42.9	63.3	92.5	97.5
Havuza gitme					
Evet	50.0	51.9	24.4	7.9	3.0
Hayır	50.0	48.1	75.6	91.9	97.0
Eğlence mekanlarına gitme					
Evet	62.5	45.5	29.2	11.2	4.0
Hayır	37.5	54.5	70.8	88.6	96.0
Pazara gitme					
Evet	47.9	71.4	77.1	81.6	78.4
Hayır	52.1	28.6	22.9	18.2	21.6
Bilgisayar oyunları oynama					
Evet	25.0	41.3	24.9	11.2	3.0
Hayır	75.0	58.7	74.8	88.6	97.0
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

3.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Toplumsal tabakalaşma ölçümüne ilişkin sınırlılıklar:

Bu çalışmada toplumsal tabakalaşma beş ana kümenin oluşturduğu 18 değişkenin dikkate alındığı bir analizle belirlenmiştir. Eğitim, gelir, meslek/iş, mülkiyet ve sahip olunan çeşitli materyallerden oluşan 5 küme ve küme içeriklerini oluşturan değişkenler analize tabi tutulmuş ve hanelerin toplumsal tabakada buldukları yer belirlenmiştir. Giriş bölümünde değinilen alana ilişkin çalışmaların gösterdiği önemli bulgular dikkate alınmıştır. Diğer yandan incelenen çalışmalar genellikle Amerika ve Batı Avrupa toplumlarının tabaka çalışmaları olduğundan Türkiye'ye özgü olduğu düşünülen kümeler ve önemli olabileceği düşünülen değişkenler hesaplama çalışmasına dahil edilmiştir. Daha evvel değinildiği üzere Türkiye'de konuya ilişkin yapılan çalışmaların sınırlı olması ve Türkiye'nin kendine özgül koşulları da bu tür bir yol izlenmesini gerekli kılmıştır.

Bu bölümde toplumsal tabaka ve toplumsal hareketliliğe ilişkin geliştirilen indeks ve ölçüme ilişkin sınırlılıklar ele alınacaktır. Bu sınırlılıkların paylaşılmasının bir yandan bundan sonra yapılacak olan

çalışmalara ışık tutması hedeflenirken diğer yandan da araştırmacıların kendi sınırlılıklarının farkında olduklarını paylaşmak istemeleridir.

Mesleki prestij ölçeklerinin olmamasının yarattığı sınırlılık: Meslek statü puanları oluşturulurken gelir ve eğitim dikkate alınarak hesaplama yapılmış ve buna göre bir meslek/iş sıralaması yapılmıştır. Gelir ve eğitim değişkeninin birlikte ele alındığı puanlama sisteminde yükselen puanın yükselen iş/meslek statüsünü gösterdiği kabul edilmiş ve indekse dahil edilmiştir. Böyle yapıldığı vakit mesleğin kendisinin sağladığı prestij gözden kaçmaktadır. Bu nokta araştırma ekibinin üzerinde en çok durduğu sınırlıklardan biri olmuştur. Zira incelenen ve model alınan ampirik araştırmalar daha önceden yapılmış olan mesleki prestij ölçeklerini esas almışlardır. Bu ölçekler genellikle bireylerin meslek gruplarını, kendi algıları dahilinde puanlamaları sonucu oluşan hiyerarşik bir sıralamadır. Fakat Türkiye’de daha önce yapılmış ve referans alınabilecek bir mesleki prestij ölçeği olmadığından araştırma ekibi bir prestij ölçeği geliştirmek zorunda kalmıştır. Bu noktada haklılaştırılması güç olabilecek bazı öngörülerden hareket etmek de olası yollardan biri iken, bu çalışmada elde mevcut olan somut verilerin kullanılması tercih edilmiştir.

Mesleki statü puanı hesaplanırken şu anda yapılmakta olan iş esas alınmıştır. Esas işin yanında yapılmakta olan diğer ‘ek işler’ olması halinde dahil edilmemiştir. Ek işten elde edilecek paranın gelir kümesi tarafından yansıtılacağı düşünölmüştür. Ancak özellikle son yıllarda artmakta olan esnek ve yarı zamanlı işler bireylerin yaptığı işleri çoğaltmakta yapılan hangi işin ek iş olduğu ve kişinin iş/çalışma statüsünü hangi işten sağladığına yönelik güçlükler doğurabilmektedir. Örneğin esas işi öğretmenlik olan ancak akşamları nezih bir barda müzik yapan bir adam/kadının statüsünü hangi işten sağladığına karar vermek güçleşmektedir.

Emeklilik: Hanehalkı SES puanları hesaplanırken, hem emekli olup hem de şu anda çalışmaya devam eden kişiler, şu anda yaptıkları işe göre bir meslek statü puanı almışlardır. Ayrıca emekliliklerinden bir puan verilmemiştir. Emekliliklerinin statülerine etkisinin, gelirlerindeki artış yoluyla haneye yansıdığı öngörölmüştür. Emekli olan ancak şu anda çalışmayan kişiler ise standart bir emeklilik puanı almışlardır. Mesleki statü puanı hesaplamasının emeklilik statü puanı hesaplaması için kullanılamamasının nedeni, kişilerin emeklilikten ne kadar gelir elde ettikleri bilgisine ayrı olarak sahip olunmamasıdır. Çünkü kişilerin haneye getirdikleri gelirin kaynakları ve toplam gelir miktarı verileri mevcuttur ancak bunun içerisinde emekliliği ayırmanın güçlüğü nedeni ile aynı mesleki statü puanlaması formölünü emekliler için kullanılmamıştır. Bu da önemli

bir sınırlılık sunmuştur. Bireyin yaşamının büyük çoğunluğunda yaptığı iş yerine emeklilik sonrası yapılan işin –mevcut şu anda yapılan işin- kullanılması bu çalışmanın bir sınırlılığıdır.

İşsizlik: Mesleki statü puanı oluşturulurken gelir ve eğitim değişkenlerinden hareket edilmiş olması işsizleri dışarıda bırakmayı gerektirmiştir. Bu da bilinçli bir dışarıda bırakma kararıdır. Zira dahil edilmesi halinde işsiz statüde olanlar puan sıralamasında alt basamaklarda yer alacakları için hiç sıralamaya konmamalarının daha doğru olacağı düşünülmüştür. İşsizlik öncesi son yapılan işin dahil edilmesi ise gelir yokluğu nedeni ile yine aynı sonuca yol açacağından dışarıda bırakma doğru bir yaklaşım olarak benimsenmiştir.

Gelir: Gelir değişkeni SES düzeyini doğrudan etkilediği düşünülen bir değişken olmasına rağmen birçok araştırmada veri olarak toplanmamış ve/veya veri analizinde kullanılmamıştır. Bunun en belirgin nedenlerinden biri dünyada bu alanda yapılmış ve yapılmakta olan araştırmaların temel olarak mesleki statü kavramına odaklanmalarıdır. Çünkü mesleki statü ve prestij sıralamaları, o mesleğe sahip olunabilmesi için gerekli olan eğitim süresini ve o meslekten elde edilebilecek ortalama geliri veri olarak içinde barındırmaktadır. Ancak yukarıda değinildiği üzere Türkiye’de eğitim ve gelir değişkenlerinin, her koşulda mesleki statü ile doğru orantılı şekilde değiştiğini söylemek oldukça güçtür. Bu nedenle, oluşturulan SES ölçeğinde, gelir değişkeni analize dahil edilmiştir. Gelir, hem tek başına bir değişken olarak hem de mesleki statüleri belirlemedeki rolüyle analiz sırasında iki kez kullanılmıştır. Ancak burada şu nokta açıklanmalıdır: mesleki statüyü belirlemede bir değişken olarak eğitimle ilişkisine bakılan gelir, bir bireyin haneye her tür kaynaktan getirdiği gelirdir. Yani bu gelir miktarının içinde işten gelen kazanç olmakla birlikte, emekli maaşı, yatırım geliri, gayrimenkul geliri, yardım fonu gibi farklı kaynaklardan elde edilen gelirler mevcuttur. Diğer yandan kişilerin bir işleri olmayabilir ancak gelirleri olabilir.

Toplumsal hareketlilik ölçümüne ilişkin sınırlılıklar:

Nesiller arası eğitim ve iş/çalışma statü eşleşmesi: Toplumsal hareketliliğe bakarken kuşaklar arası bakmak toplumsal hareketliliğin anlaşılması açısından oldukça önemli bir açılım sağlamakla birlikte bazı sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir. Toplumsal hareketliliği anlayabilmek için belirlenen yaş aralığı dikkate alındığı vakit (25-69 yaş aralığı) bireyden 2 kuşak geriye gidildiğinde mütakabiliyet problemi ile karşılaşmaktadır. Örneğin 62 yaşında olan bir bireyin babası minimum 80 yaşında iken dede 100 yaşında olabilir. Bu durumda dedeye ait bilgiler için yaklaşık 100 yıl geriye gitmek gerekmektedir. Bu tarihsel geri dönüş, bir yandan hatırlama güçlüğü oluşturmakta diğer yandan da o dönemin sağladığı olanak ve sınırlılıklar gözden kaçmaktadır. Bugünden geri

gidilerek geçmişin anlaşılması ve bugün ile karşılaştırılması güçlüklereden olmaktadır. Diğer yandan nesiller arası hareketliliğe bakmaya çalışmak genel trendleri görebilmek açısından ipuçları verebilmektedir. Benzer güçlük iş/meslek statüleri karşılaştırılmaya çalışılırken de gündeme gelmekte ve yapılan işlerin yapıldığı zaman ve mekanda sağladığı statüyü hesaba katmak olanaklı olmamaktadır.

Dede ve babanın mesleki statü kodlarının bireyinki gibi bir mesleki statü puanına ve sıralamada bir yere sahip olmalarını gerekiyordu. Ancak dede ve baba için ayrı birer mesleki statü sıralaması yapmak mümkün değildi çünkü dede ve babanın eğitimi bilinmemekte ancak gelir bilgisine sahip değildik. Bu eksiklik soru kağıdı hazırlanırken biliniyordu. Diğer yandan pratikte baba ve dedenin gelirini öğrenmenin pek olası olmayacağı ve öğrenilmesi halinde de o günün rakamlarıyla bugünü kıyaslanmanın yaratacağı güçlük nedeni ile bu sorulara yer verilmemiştir. Dolayısıyla dede ve baba için kullanılabilir bilgiler; eğitim durumları ve mesleki statü kodları olduğundan, dede ve babanın mesleki statü kodları bireyin mesleki statü kodlarıyla eşlenmiş ve aynı puanlarla, sıralamada aynı yere yerleştirilmiştir. Böyle yapıldığı vakit tarihsel toplumsal olanı bir noktada dondurmak ve geçen süresinin ürettiği değişimler bugünün değer ve önemine indirgenmiş olmaktadır.

Doğum yeri: Toplumsal hareketliliğe bakarken önemli olabilecek bir diğer nokta ise, kişilerin doğdukları yerdir. Ankara'da doğmamış olanlar veya doğduğundan beri Ankara'da yaşamayanlar için Ankara kent merkezinden önce yaşadığı yerin yerleşim tipinin toplumsal hareketlilik üzerinde etkisinin olacağı açıktır. Bu kişiler için Ankara'dan önce yaşadıklarının yerlerin, şehir merkezi, kasaba, köy olduğuna bakıp, daha sonra bunun toplumsal hareketlilikle bir ilişkisi olup olmadığına bakılması da önemli bir boyut olarak görülmelidir. Ancak bu çalışmada Ankara'nın görece homojen yapısı böyle bir derinlik çalışmasına izin vermemiştir.

IV. SONUÇ VE ÖNERİLER

Birey ve haneleri toplumsal tabaka içinde bir yere koymanın ne gibi bir yararı olabilir? Böyle bir konuya kafa yormak neden anlamlı olsun? Toplumsal tabakaları ayırıştırın unsurlar neler olabilir? Toplumsal tabakayı tespit etmek mümkün müdür ve analiz nesnesi ne olmalıdır? Tabakalar arası hareketlilik mümkün müdür ve bu hareketliliğin yönü (yukarı, aşağı, yatay) nasıldır? Toplumsal hareketliliğin yönü farklı tabakanın üyeleri açısından aynı mıdır? Hem toplumsal tabakaları hem de toplumsal hareketliliği anlamının ne tür faydaları olabilir?

Yukarda sorulan sorular modern toplumların uzun yıllardan beri sormakta olduğu sorulardır. Zira bu tür sorular sormak, çeşitli yanıtlar bulabilmenin mümkün olduğuna dair bir ihtimali de içinde barındırmaktadır. Toplumsal tabakalar arasında hareketliliğin olanaklı olması modern toplumları haklılaştıran en önemli yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Eski Yunan'da insanlar köle ya da özgür olarak doğarlardı ve tabakalar arası hareketlilik olanaklı değildi. Benzer sınırlılık Ortaçağlar boyunca devam etti. Bu dönemde toplumsal tabakalar artmakla birlikte tabakalar arası hareketlilik halen sınırlı idi. Modern toplumları kendisinden önceki toplumsal yapılardan ayıran en temel özellik belki de toplumsal tabakalar arası hareketliliğin olanak dahilinde olmasıdır.

Modern toplumu ilk karakterize eden üretim biçiminde meydana gelen değişimdir. Üretim biçiminde meydana gelen değişim toplumsal olanın diğer tüm alanlarını da etkileyerek modern toplumun doğmasına neden olmuştur. Nüfusun kitleler halinde kentlerde yaşamaya başlaması ve ücretli iş ile tanışmaları ve yaşamak için ücretli iş katılımının gerekliliği toplumsal yapıyı keskin şekilde değiştirmeye başlamıştır. Sanayi üretiminin egemen üretim biçimi haline gelmesi ile birlikte toplum Marx'a göre 'yaşamak için ücretli bir işte çalışmak durumunda olanlar ile üretim araçlarına sahip olanlar şeklinde' iki büyük sınıfa ayrılmıştır. Sanayi üretimi fabrikalarda yoğunlaşmış ve böylece yaşam da çalışma-çalışma dışı şeklinde bir ayrıma uğramıştır. Böylece kamusal alan ve iş için yeni düzenleme ve örgütlenmelerinin gerekliliği ortaya çıkmaya başlamıştır. Tam da bu koşullar altında ulus devletler gelişmeye başlamış ve sosyal olanın yeniden düzenlenmesinin araçlarını geliştirmeye başlamışlardır.

Bu dönemde toplumsal yapı çalışmalarını biçimlendiren temel değişken sınıf odaklı analizler yapmak idi. Analiz nesnesi olarak sınıf belirlendikten sonra sınıf temelli incelemeler için ele alınan konu, üretim araçları ve üretim ilişkileri üzerinden analizler yapmaya çalışmaktı. Giriş bölümünde tartışılan literatürde değinildiği üzere üretim ilişkileri üzerinden yapılan toplumsal eşitsizlik çalışmaları temel olarak Markist ve/veya Weberyen bir yaklaşımla ele alınmakta idi. Bu çalışmalar

üretim ilişkileri ve üretim ilişkilerine odaklanarak bireylerin sınıfsal konumlarını ve bu konumların uzantısı olarak oluşan sınıfsal bilinç düzeyi ve eylemlilik üzerinden toplumsal dinamikleri anlamaya çalıştı.

Toplumsal yapının dinamiklerini anlamaya çalışmak için toplumdaki eşitsizliği ve bunun toplumdaki ve bireylerin yaşamlarındaki etkilerini anlamak önemli olmakla beraber, yukarıda söylenen Marx ve Weber'e göre kuramsal olarak sınıf konumlarının tartışılması görgül araştırmalara bir çerçeve vermektedir. Ancak görgül çalışmalarda toplumsal eşitsizlik ve ilgili kavramları daha operasyonel bir biçimde tanımlanmalıdır. Bu aşamada toplumsal tabakalaşma çalışmaları öne çıkmaya başlamıştır. Ancak bu tür çalışmalar tabakalaşmayı ele alırken daha çok statik bir bakış sergilerler. Yani toplumun o andaki resmini çekerek toplumda belirgin olan toplumsal tabakaları veya statü gruplarını belirleme çabasına girişirler. Halbuki toplum statik bir yapı olmayıp değişen, çeşitlenen, hareketli bir yapıdır. Bu nedenle bir yandan toplumsal sınıf çalışmaları, ve toplumsal tabakalaşma çalışmaları yapılırken, toplumda o sürekli heyecan ve merak yaratan değişimin dinamizmi anlayabilmek için güncel yeni yaklaşımlara gereksinim doğmaktadır. Bu noktada toplumsal hareketlilik kavramı bu değişimin anahtarı olma özelliğini sunmaktadır. Modern ve sanayileşmiş toplumlarda toplumsal tabakalar arası hareketliliğin en önemli mekanizması ve aracı ise eğitim olarak düşünülmüştür. Eğitim sayesinde bireylerin yeteneklerine uygun olarak bilgi ve becerilerini geliştirebilmeleri ve daha sonra bu bilgi ve becerilerini toplumun gereksinimleri doğrultusunda işlevsel hale getirmeleri beklenir. Bu toplumlarda zorunlu eğitim, uzayan ve çeşitlenen eğitim türleri, eğitimin standartlaştırılması ve yaygın hale getirilmesi toplumsal yapı dinamiklerini temelden etkilemiş ve değiştirmiştir. Eğitimle birlikte ele alınan ikinci önemli konu ise yapılan iş/meslek olmuştur. Nüfusun büyük çoğunluğunun ücretli işçiye/çalışana dönüştüğü geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısı ile birlikte toplumsal tabakaları anlamaya çalışılırken ele alınan önemli bir boyut olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Eğitimle birlikte ve/veya eğitimi içerdiği varsayılan çeşitli kombinasyonlarla toplumsal tabaka çalışmaları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Eğitimin sağladığı olanaklar toplumsal tabakalar arası yatay ve dikey hareketliliğe yol açan en önemli faktörlerden birisidir. Özellikle son yıllarda eğitim-istihdam ilişkisinin daha bir kuvvetlenmesi neticesinde eğitim; yapılan işi, işin türünü, işten sağlanacak gelir ve diğer sosyal hakların çerçevesini belirlemede önemi giderek artan bir konu haline gelmektedir

Çeşitlenen meslek ve işler bir yandan uzayan ve çeşitlenen eğitim gereksinimini ortaya çıkarırken diğer yandan bu işleri/meslekleri yapan kişilerin homojen özelliklerini tespit etmeyi güçleştirmeye başlamıştır. Genel olarak yapılan iş; elde edilecek gelir, bu iş için gerekli eğitim ve beceri, gelir dışı

sosyal hakları, işe ilişkin görev ve sorumlulukları, ast-üst ilişkisini, üretim araçları karşısındaki pozisyonu da belirleme etkisine sahip bir değişken olarak oldukça ayrıntılı ele alınması gereken bir boyut olmaya başlamıştır. Yapılan iş/meslek statüsünü belirleme ve buna göre de toplumsal tabaka içinde bir yere yerleştirme farklı yaklaşım ve teknikleri üretmiştir. Temel olarak ya işi/mesleği yapan kişinin algıladığı statü dikkate alınmış ve/veya yapılan iş/mesleğin sağladığı gelir üzerinden mesleki prestij skalaları geliştirilerek tabaka ayrıştırmaları yapılmıştır.

Toplumsal yapıyı anlamak için kullanılacak pek çok gösterge olmakla birlikte ölçülebilir, karşılaştırılabilir, değişimi ve dinamiği ölçülebilir göstergelerin belirlenmesine gereksinim artmaktadır. Özellikle son yıllarda emeğin aşınan konumu, kimliklerin oluşturulma ve sunulması aşamasında tüketim biçim ve kalıplarının ön plana çıkması ile birlikte toplumsal dinamikleri anlama çabası üretim üzerinden, tüketim biçim ve kalıplarına doğru dönüşmeye başlamıştır. Tüketim biçim ve tavırlarının üretimi belirlemeye başlaması ile de çabuk, hızlı, bilimsel ölçütleri tartışılabilir pek çok tabaka çalışması yapılmasına ve toplumsal olanın dinamiklerini bunun üzerinden anlamaya çalışan çalışmalar yapılmasına yol açmaktadır.

Üretimin parçalı hale gelmesi, sanayi üretiminin zaman ve mekan üzerinde yarattığı sabitlemenin yeni üretim biçimleri ile dağıtılması toplumsal tabakaları anlamaya dair kafa karışıklığına yol açmaktadır. Sömürü ilişkilerinin daha direkt olduğu sanayi üretim biçimi altında toplumsal sınıfları üretim üzerinden belirlemek daha olanaklı ve görece daha kolaydı. Toplumsal sınıfların aktörleri için de hangi sınıfta yer aldıkları daha açıktı. Analiz nesnesinin toplumsal sınıftan kayması fabrika dışında ve hizmetler sektöründe çalışmaya başlayan büyük kitlelerin sınıfsal konumunu anlamayı güçleştirdi. Özellikle hizmet sektörünün çeşitliliği ve değişkenliği; atipik işlerin artmasına neden oldu. Dolayısıyla toplumsal tabakalaşma çalışmaları da sosyal bilimlerde literatüründe bir gerileme yaşayarak, ağırlıklı olarak yerini daha çok kültürel, etnik ve toplumsal cinsiyet kökenli farklılıkların çalışılmasına bıraktı. Tam bu noktada bahsedilmesi gereken dönüşümün yeni aktörünün fabrika işçisi değil hizmetlerde çalışan ve daha çok beyaz yakalı veya beyin gücü kullanan çalışanlar olduğunu vurgulamak gerekir. Oysa elimizdeki kavramlar bu yeni işgücünü ve özelliklerini anlamak için yeterli değildir. Bu nedenle toplumsal tabakalaşma çalışmaları dünyada artık kültürel kimlikler, toplumsal cinsiyet, tüketim kimliği ve davranışı gibi yeni bilgilerle zenginleştirilmiştir.

Türkiye’de toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik üzerine kapsamlı ve Türkiye genelinde bir çalışma henüz yapılmamıştır. Bu yüzden dünyada bu çalışmanın temel kavramları olan toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik literatürde önemini yitirirken Türkiye için önemini korumaktadır.

Türkiye’de toplumsal tabaka ve hareketliliğin ana dinamikleri konusunda yeterli bilgiye sahip olunmaması bu çalışmanın yapılmasındaki temel nedendir. Çalışma ile bu eksikliği kısmen giderebilmek amacı ile bu çalışma ile şunlar hedeflenmiştir:

- Ankara kent merkezindeki farklı toplumsal tabakalara özgü sosyal ve ekonomik özelliklerin belirlenmesi,
- Ankara kent merkezindeki farklı toplumsal tabakalara özgü ve nesiller arası toplumsal hareketliliğin dinamiklerinin belirlenmesi.

Belirlenen amaçlara ulaşılabilmesi için öncelikle toplumsal tabakaları belirlemede kullanılacak bir sosyoekonomik statü endeksi geliştirilmiştir. Ardından toplumsal tabakasını haneden alan bireylerin toplumsal hareketlilikleri incelenmiştir. Son olarak ta toplumsal tabakası belirlenmiş, toplumsal hareketliliğin dinamikleri anlaşılmış olan bireylerde bazı yaşam biçimi tercihleri ve siyasi tutum farklılıklarına değinilerek tabakalar arası ayrıştırıcı olabilecek özellikler ele alınmıştır.

Bu amaç ve somut çıktı hedefleri için öncelikle Ankara kent merkezini temsil edici bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada örnekleme tasarımı olarak çok aşamalı küme örnekleme yaklaşımı kullanılmıştır. Buna göre, Ankara kent merkezi çalışma evreni olarak belirlenmiştir. Kent merkezinde 2400 hane ile görüşme yapılması hedeflenmiştir. Araştırmada uygulanan anket iki bölümden oluşmuş ve böylece hem toplumsal tabaka hem de toplumsal hareketliliğin ölçülmesi için gerekli olan veri toplanmıştır. 1769 haneye ulaşılarak belirlenen örneklemin %73,7’sine ulaşılmıştır. Veri toplandıktan sonra ayrıntılı literatür taraması yapılmış ve toplumsal tabakanın ölçülebilmesi için hangi değişkenlerin kullanılabileceği belirlenmiştir. Böylece gelir, iş/meslek, mülkiyet, eğitim, sahip olunan materyallerden oluşturulan değişkenler ile toplumsal tabaka indeksi geliştirilmiştir. Bu bulgular ışığında tahmin denklemi oluşturulmuştur:

$$\text{SES} = 30.978 + \text{Eğitim Yılı Ortalaması} \times 0.775 + \text{Kişi Başı Gelir} \times 0.003 + \text{Oturulan Ev} \times 1.975 + \text{İkinci Ev} \times 1.975 + \text{Otomobil} \times 1.975 + \text{Evin Isınma Şekli} \times 1.775 + \text{Bulaşık Makinesi} \times 1.775 + \text{İkinci TV} \times 1.775 + \text{DVD Player} \times 1.775 + \text{İnternet Bağlantısı} \times 1.775 + \text{Hane İş Statü Puanı} \times 6.446$$

Bu formül kullanılarak, Ankara kent merkezi olan araştırma evreninde bulunan diğer haneler için de SES hesaplamak mümkün olabilecektir. Daha sonra yapılacak çalışmalar için ise bulgular bölümünde ayrıntılı olarak ele alınan adımların aynen izlenmesi gerekmektedir. Kişi başı gelir

hesaplanırken örnekleme yer alan en büyük değer olan 8.500'ün üzerindeki değerler 8.500 olarak kabul edilmeli ayrıca hesaplamanın yapıldığı dönem dikkate alınarak enflasyona göre rakamlar güncellenmelidir. SES puanına göre SES gruplarının belirlenmesinde, ortalamadan olan uzaklıklar dikkate alınarak kesme noktaları oluşturulmalıdır.

Toplumsal tabaka çalışması hanevi analiz birimi olarak almıştır. Ardından toplumsal hareketlilik ve hareketliliğin ölçülmesine yönelik çalışma yapılmıştır. Toplumsal hareketlilik ölçümü için kullanılan analiz birimi ise birey olmuştur. Toplumsal hareketlilik için nesiller arası toplumsal hareketlilik incelenmiştir. Nesiller arası toplumsal hareketliliğe ilişkin eğitim ve iş statüsüne göre yapılan incelemeler sonunda şu sonuçlar dikkat çekici görülmüştür:

- Nesiller arası karşılaştırma yapıldığında dededen-babaya ve bireye doğru ortalama eğitim yılı artmaktadır
- Nesiller arası eğitime cinsiyet açısından bakıldığında artan ortalama eğitim yılından erkekler daha fazla fayda sağlamıştır
- Nesiller arası eğitim SES ile yakından ilişki içindedir. SES yükseldikçe ortalama eğitim yılı artmaktadır.
- Bireyin yer aldığı yaş grubu düştükçe ortalama eğitim yılı artmaktadır. (Eğitimin etkisinin veya okullaşmanın etkilerinin daha genç nesillerde görülmesi)
- Annenin babasının eğitim yılının annenin eğitim yılı ortalaması üzerinde etkisi dedenin baba üzerine olan etkisinden daha azdır. (Burada toplumsal cinsiyet özellikleri rol oynuyor, ancak üst gelir gruplarında annenin babasının eğitim yılının anneyi/erkeğinki kadar olmasa da etkilemektedir)
- Dede-baba-birey arasında iş statü puanı artmaktadır. İş statü puanı kadın erkek farkı barındırmakta olup, erkekler lehinedir.
- İş statü puanları genç yaştan orta yaşa doğru artmakta, emeklilik yaşı ile düşme eğilimi göstermektedir.
- SES arttıkça iş statü puanı artmaktadır. İş statü puanı bütün SES grupları için dededen babaya artmakta ancak babadan bireye artış aynı yönde olmamaktadır. A, B, C1 statü gruplarında babadan bireye artan iş statü puanı C2 ve D gruplarında azalmaktadır. Cinsiyet değişkeni ile bakıldığında C1 grubu kadınları da iş statü puanı düşen gruplara dahil olmaktadır. Erkekler açısından bakıldığında ise iş statü puanları sadece D grubunda aynı kalmakta diğer gruplar için artmaktadır.

- İş statü puanlarına annenin babası-anne-birey açısından bakıldığında ise dededen babaya olan aktarımın aksine annenin babasından anneye gelirken iş statü puanı düşmektedir. Anneden bireye doğru ise yükselmektedir. Yükselme erkekler için daha belirgin olmaktadır (Bu da yine kadınların erkeklere göre toplumdaki dezavantajlı konumlarına işaret etmektedir).

Ardından toplumsal tabakasını haneden alan bireylerin yaşam biçimlerine dair bazı göstergeler incelenmiştir. Yaşam biçimlerine bakıldığında Ankara'daki farklı statü grupları çok belirgin bir biçimde birbirinden ayrılmıyor, en uçlarda olanlar dışında. Bu Ankara'nın yapısına bağlı olabilir ve diğer büyük kentlerin hepsinde, örneğin İstanbul'da hiç de böyle olmayabilir.

Bütün bu bulgular Türkiye'nin genel sosyal, ekonomik, ve siyasi yapısı içinde önem kazanmaktadır. Yukarıda özetlenen toplumsal hareketlilik ile ilgili bulgular dede- baba/anne-birey izleminde üç nesil içinde ele alınırken bir yandan da Türkiye'de 1923 den bu yana yaşanan değişimleri bireylerin ait oldukları ailelerin kazanımları içinden yansıtmaktadır. Bu tür bir analiz Ulrich Beck (1992) tarafından ifade edilen 'yaşam döngüsü' kavramını Türkiye'de haneler ve bireylerin deneyimleri açısından ortaya çıkarmakta ve başka çalışmalarla elde edilen bulguları desteklemektedir.

Bu çerçevede bulguların Türkiye'deki gelişmeler üzerinden okunmasında öne çıkan konulardan biri göç olgusudur. Türkiye'de 1950'lerden bu yana hızla artarak devam eden en genel terimi ile kırdan kente göç olarak tanımlayabileceğimiz olgu hanelerin ve bireylerin yaşam döngülerini belirgin biçimde değiştirmiştir. Dede- baba/ anne- birey arasındaki nesiller arası toplumsal hareketlilikte dedelerin özellikle alt ve orta sosyoekonomik statülerde (D, C1,C2) babalardan ve hatta bireylerden daha üst bir tabakada olmaları kırdaki dedelerin küçük toprak sahiplikleri, kendilerine ait bir işleri, gelirleri ve evleri bulunması, eğitimleri çocuklarından ve torunlarından düşük olsa da, onları daha üst bir toplumsal tabakaya konumlandırmaktadır. Bir diğer deyişle, kente göç eden çocuklar ve/ veya torunlar toprak üzerinden tanımlanan mülkiyet haklarını ve kendine ait bir işe sahip olma konumunu yitirmişler, kentte genelde gelip geçici ve düşük gelirli ve vasıfsız işlerde ücretli olarak çalışıp, kiracı olarak veya gecekonduda ikamet etmişlerdir. Göç bu anlamda çoğunlukla kendileri doğma büyüme Ankaralı oldukları halde aileleri kırdan göç etmiş alt ve orta SES de olan tabakalardaki hanelerin yaşam döngülerinde dedelere göre (hem baba hem anne dedesi bakımından) aşağı doğru bir toplumsal hareketlilik geliştiğini söylemek mümkün

olabilir. Öte yandan, SES endeksini geliştirmek üzere kullandığımız meslek statüsü değerlendirmemizde, çiftçilik kendi işinin sahibi olarak birçok meslek kategorisinden (yevmiyeli işçilik, evden yapılan parça başı işler, zanaatkarlık) daha üst bir değer aldığı için bu sonuca yol açtığı düşünülebilir.

Bulguların Türkiye'nin toplumsal ve kültürel yapısında desteklediği bir başka önemli konuda toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri somut olarak öne çıkarmasıdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği Türkiye'de birçok araştırmacı tarafından çok kez vurgulanmış bir sorundur (Ecevit,1995; Özbay, 1998; Kandiyoti, 1997; Kalaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 1998). Genel olarak çalışmadaki kadınların erkeklere göre eğitimlerini ve meslek / iş kazanımlarını karşılaştırdığımızda yine tüm SES kategorilerinde kadınların erkeklere göre daha alt düzeylerde kazanıma sahip oldukları görülmektedir. Ayrıca, yine dede- baba/anne- birey çizgisinde kadınlarla erkeklere ayrı ayrı bakıldığında, özellikle C1, C2 ve D tabakalarındaki kadınların meslek/ iş kazanımları açısından dedelerinden bile çok daha aşağı konumlara düştükleri; eğitim faktöründe ise dedelerden biraz fazla ama babalarının üzerinde bir eğitime sahip olamadıkları görülmüştür. Bu bulgular Türkiye'de üç nesil ele alınsa da toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından kadınlar ve erkekler arasındaki farkın kapanmaktan çok uzak olduğunu göstermektedir.

Bulgular Türkiye'deki bir başka yapısal sorunu daha ortaya çıkarmaktadır. Bu sorun alınan eğitim düzeyi, bilgi becerilerin kazanılması ve bu kazanımların istihdama yansıyamamasına ilişkindir. Örneğin, çalışmadaki tüm SES tabakalarından olan bireylerin (kadın ve erkekler) dededen, babaya ve bireye doğru giderek artan eğitim yılı ortalamaları görülürken, aynı artışın meslek / iş statüsü artışında görülmemesidir. Türkiye'de alınan eğitiminin iş ve istihdama yansıyamaması, kadın ve erkeklerin yüksek eğitilmiş olsalar da işgücü pazarının dışında kalabilmeleri, artan işsizlik, enformel sektör işlerinin ve düzensiz işlerin toplumda yegane iş fırsatı haline gelmesi gibi yapısal sorunlar çalışmanın bulguları ile desteklenmiştir.

Türkiye'de 1980 sonrasında üretim odaklı bir gelişme stratejisi daha çok tüketim odaklı bir anlayışa dönmüştür. Literatürde P. Bourdieu (1986) tarafından kullanılan kültürel ve sosyal sermaye kavramları tüketime ilişkin değerler ve normların haneden bireye taşındığını vurgularken, Z. Bauman (1999) toplumların tüketime yönelmesi ile ortaya çıkan yeni yoksulluğa, tüketemeyen yoksula, dikkat çeker. Türkiye'de de 1980 sonrasında toplumun temel değer yargılarında yaşanan tüketim odaklı dönüşüm bireylerin yaşamında ve toplumla bütünleşmelerinde en önemli konuma gelmiştir. Çalışmamızdaki bulgulardan hareketle, farklı

tabaka kategorilerine ait bireyler arasında tüketim ve yaşam tarzına yönelik farklılıklar beklenmiştir. Örneğin, A grubundaki hanelerin diğer gruplara göre hem yaşam kalitesi göstergelerinde (oturulan evin donanımı ve konforu, sahip olunan eşyalar,vb.), hem kültürel faaliyetleri olarak, hem de siyasi, kültürel ve toplumsal tavırları olarak D grubundaki hanelerden hanedeki gelirin ve eğitimin farkını yansıtacak ölçüde farklı olduğu doğal olarak beklenmesi gerekli bir bulgudur. Ayrıca yine yaşam tarzı bulgularında bireylerin geldikleri hanelerden taşıdıkları kültürel, sosyal sermayelerini büyük oranda devam ettirdikleri ve geldikleri tabakalarda egemen olan tavır ve davranışları sahip oldukları görülmüştür. Öte yandan, tüketime ilişkin bulgulara bakacak olursak farklı tabakalar arasında tüketim biçimi ve mallarına ilişkin tercihler açısından çok büyük bir farklılaşma görülmemektedir. Bir diğer deyişle, gelir durumu ne olursa olsun her gruptan bireyler aynı türden mal ve eşyaları tüketmek istemektedir. Buna bir örnek olarak, gündelik faaliyetler içinde tüm gruplarda büyük alışveriş merkezine gitme en çok görülen davranıştır. Buna karşılık sinema ve tiyatroya gitme gibi kültürel faaliyetlerde A ve D grupları arasında büyük fark vardır. Buradan da Türkiye’de tüketim eğilimlerinin tüm gruplarda hakim olduğunu ve Bauman’ın belirttiği gibi temel kimlik unsurlarından olduğunu düşünmek mümkündür.

Öneriler

Bu çalışmada sıkça vurgulandığı üzere toplumsal tabakaların ve hareketliliğin çalışılması toplumsal olanın iç dinamiklerinin anlaşılmasında anahtar önemdedir. Bu çalışmalar yapıldığı vakit, toplumsal tabakaların ayrıştırılmasında nelerin önemli olduğu bilinebilecektir. Bu bilindiğinde toplumsal eşitsizliğin nedenlerine dair fikirler elde edilebilecektir. Eşitsizliğin nedenleri ve en çok etkilenen grupların tespit edilebilmesine olanak sağlayıcı olacaktır. Toplumsal tabakalar arası eşitsizliği giderici/azaltıcı çalışmalar yapmak, bunu yaparken en dezavantajlı durumda olan grupları öncelemek de diğer bir fayda olacaktır.

Bu çalışmanın gösterdiği en önemli çıktılardan birisi toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yaptığı vurgudur. Kadınların daha eşit fırsatlar edinebilmesi toplumsal hareketliliklerini yukarı yönde destekleyecektir. Bu nedenle kadınları dikkate alan ve eşitsiz pozisyonda olmalarına neden olan eğitim ve iş/meslek statülerini yükseltici yönde çalışmalar yapılması gerekmektedir. Kadınların eğitim sistemine dahil olmaları ve dahil olduktan sonra eğitim sisteminde daha uzun süre kalmalarını sağlayıcı politikaların geliştirilmesi, kadınların toplumsal hareketlilikte yukarı doğru ilerlemelerini sağlayacaktır. Özellikle alt toplumsal tabakalarda yer alan kadınların hareketlilik

örüntüsü dikkate alındığında aşağı doğru hareketliliğin olduğu hatta dedelerinin sahip olduğu eğitim ve iş/meslek statü konumunu korumakta güçlük çektikleri görülmüştür. Bu nokta öncelikle alt toplumsal tabakalarda yer alan kadınların öncelikli olarak ancak tüm kadınları dikkate alan politikaların geliştirilmesi önemli gözükmektedir.

Yine bu çalışmanın gösterdiği önemli bir sonuç toplumsal tabakalar arası hareketliliğin sınırlı oluşudur. Nesiller arası eğitim ortalaması dikkate alındığında tüm statü grupları açısından önemli bir artışın olduğu açıktır. Diğer yandan bu artış tabakalar arası ele alındığında alt toplumsal tabakalarda yer alan bireyler açısından kendini yeniden üretir niteliktedir. Toplumsal tabakalar arası hareketliliğin sınırlı olması özellikle alt tabakalarda yer alan grupların entegrasyonunu engelleyici niteliktedir.

Yukarı doğru hareketlilik kanallarının açık olması, toplumun daha açık, daha demokratik ve daha dayanışmacı olmasına katkı sağlayıcı olacaktır. Bu nedenle uzayan eğitim ortalamalarının karşılık geleceği iş/meslek statülerinin bu artışa eşlik etmemesi, eğitime olan inancı olumsuz etkileyebilecektir. Bu nedenle eğitimin sağlayıcı olabileceği olanakların desteklenmesi gerekli gözükmektedir. Bu da bireylerin toplumsal hareketlerinde nesiller arası aktarımdan ziyade bireysel çabaların hareket alanını genişletebileceği politikalarla mümkün olacaktır. Kısaca alt tabakalarda yer alan bireylerin toplumsal hareketliliği, kuşağın yeniden üretimini engelleyici yönde yürütülecek politikalarla sağlanabilecektir.

Çalışmanın gösterdiği ve politika üretirken dikkate alınması gerekli bir diğer husus da toplumsal hareketlilikte yaşın etkisidir. Bu çalışmada ortaya çıkan önemli bir sonuç bireylerin toplumsal hareketliliklerinin genç ve ileri yaşlarda yavaş hatta düşme eğiliminde olmasıdır. Bu üretim çağını orta yaşla sınırlayan bir dönem yaratmakta diğer bir deyişle birey hareketliliğini üretken dönemle sınırlamaktadır. Bu nedenle bireylerin üretken olmadıkları dönemleri dikkate alan ve bu dönemlerde refah azalmasına yönelik destekleyici politikaların üretilmesinin gerekli olduğu yönde ipuçları sunmaktadır.

Bu çalışma sadece Ankara kent merkezini temsil etmektedir. Benzer çalışmaların kırsal alanlar için yapılması ve orada toplumsal tabakaların sınırlarını belirleyen unsurların görülmesi ve toplumsal hareketlilik örüntülerinin anlaşılması için tekrar edilmesini gerektirmektedir. Türkiye’de halen nüfusun %35’inin kırsal alanda yaşadığı dikkate alındığında bu tür çalışmaların yapılması elzem gözükmektedir. Diğer yandan ülke genelini temsil edici çalışmalar yapılmasına gereksinim vardır.

Bu yapıldığı vakit Türkiye’de toplumsal tabakaları belirleyen temel unsurlar ile toplumsal hareketliliği belirleyen örüntüler anlaşılacaktır. Diğer yandan bu tür çalışmaların belirli aralıklarla tekrar edilmesi ve izlenmesi gerekmektedir. Belirli aralıklarla tekrar edilmesi, değişim ve dönüşümün etkileri, bu etkilerden farklı düzeylerde etkilenen grupların belirlenebilmesi için uygun politika geliştirilmesi ve önceliklerin tespit edilmesine imkan sağlayacaktır.

Benzer çalışmaların yapılmasına gereksinim vardır. Zira bu araştırmanın sınırlılıklar bölümünde ayrıntılı şekilde ele alınan bazı güçlükleri olmuştur. Her şeyden evvel kabul edilebilir bir iş/meslek statü skalası Türkiye’de yoktur. Benzer çalışmaların yapılması deneyimlenen sınırlılıkların aşılabilmesi için yeni olanaklar yaratıcı olabilecektir. Akademik düzeyde ortak bir akıl üretilebilmesi için bu konuda yapılacak çeşitlenmiş çalışmaların yardımı ile farklı yaklaşım ve ölçüm araçlarının geliştirilebilmesi olanaklı olacaktır.

Daha açık bir toplumsal yapı oluşturmak, toplumsal cinsiyete ve nesiller arası birikimin etkisinden daha az etkilenen bireysel hareketlilik örüntüleri geliştirebilmek bu tür çalışmalarla olanaklı olacaktır. Böylece toplumsal olan daha demokratik ve dayanışmacı olabilecektir.

V. KAYNAKÇA

- Abbott, P. (1990). "A Re-examination of "Three these re-examined" ". G. Payne ve P.Abbott (yay. haz.). *The Social Mobility of Women: Beyond Male Mobility Models*. Falmer Press: Londra.
- Allmendinger, J. (1989). "Educational Systems and Labor Market Outcomes". *European Sociological Review*. (5): 231-50.
- Altaban, Ö. (1998). "Cumhuriyet'in Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve Tarih Vakfı ortak yayını, İstanbul.
- Bauman, Z. (1999). *Work, Consumerism and the New Poor*, (Turkish) by Öktem Ü., *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, Sarmal Kitabevi.
- Beck, U. (1992). *Risk Society Towards a New Modernity*, Sage Publications.
- Blau, P.M. ve Duncan, O.R. (1967). *The American Occupational Structure*. Wiley: New York.
- Boratav, K. (1999). *Türkiye'de Sosyal Sınıflar*, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Boratav, Korkut (1995). *Istanbul ve Anadolu'dan Sınıf Profilleri*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.
- Bornschier, V. and B. Trezzini (1997). "Social Stratification and Mobility in the World System: Different Approaches and Recent Research," *International Sociology*, 12, 4:429–455.
- Bourdieu, P., Passeron, J.C. (1977). *Reproduction in Education, Society and Culture* (transl. R.Nice). Sage: Beverly Hills.
- Bourdieu, P. (1986). "The Forms of Capital" in *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* , ed. by: J.G. Richardson, London: Greenwood Press.
- Breen, R. (2005). "Foundations of Neo-Weberian Class Analysis", in the book *:Approaches To Class Analysis*, edit. by Erik Olin Wright, Cambridge University Pres.
- Chapin, F. S. (1928). "*A Quantitative Scale for the home and social environment of middle class families in an urban community*", Minneapolis University.
- Chapin, F. S. (1933). "*The Measurement of Social Status by the use of social status scale*", Minneapolis University.
- Crompton, R. (1993). *Class and Stratification*, Cambridge: Polity Press
- Duncan, O. D. (1969). *Indicators of Social Change*, (New York: Russell Sage Foundation.
- Duncan, O. D., & Hodge, R. W. (1963). Education and occupational mobility: A regression analysis, *American Journal of Sociology*, 68.

Ecevit, Y. (1995). "Kentsel Üretim Sürecinde Kadın Emeginin Konumu ve Değişen Biçimleri", *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* içinde, Derleyen Şirin Tekeli, İletişim yayınları: İstanbul.

Edgell, S and Duke, V. (1991). *A Measure of Thatcherism: A Sociology of Britain*, Londra: Harper Colins.

Edgell, S. (1998). *Sınıf*. Dost Kitapevi Yayınları: Ankara

Erikson, R., Goldthorpe, J.H. (1992). *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Clarendon Press: Oxford.

Fevre, R. (1991). "Emerging 'alternatives' to full-time and permanent employment". P.Brown ve R.Scace (yay. haz.). *Poor Work: Disadvantage and the Division of Labour*. Open University: Milton Keynes.

Ganzeboom, B.G., Luijkx, R., Treiman, D.J. (1989). "Intergenerational Class Mobility in Comparative Perspective". *Res. Soc. Strat. Mobility*. (9): 3-79.

Ganzeboom, Harry. B.G., Treiman, D.J., Ultee, W.C. (1991). "Comparative Intergenerational Stratification Research: Three Generations and Beyond". *Annual Review of Sociology*. (17): 277-302.

Geniş, A. (2002). *Workers in the Small Industry: Employment, Social Space and Patterns of Class Formation*. Doktora Tezi, O.D.T.Ü, Ankara.

Giddens, A. (1973). *The Class Structure of the Advanced Societies*, London.

Goldthorpe, J.H. (1972). "Class, Status and Party in Modern Britain: Some Recent Interpretations, Marxist and Marxistant". *European Journal of Sociology*, (13):342-72.

Goldthorpe, J.H. (1987). *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*. Clarendon Press: Oxford.

Goldthorpe, J.H., Müller, W. (1982). *Social Mobility and Class Formation in Industrial Nations: Proposal for a Comparative Research Project*. Mannheim: Oxford.

Goldthorpe, J. H. (1983). "Women and Class Analysis: in Defence of the Conventional View", *Sociology*, 17, pp. 465-488.

Grusky, D.B., Hauser, R.M. (1984). "Comparative Social Mobility Revisited: models of convergence and divergence in 16 countries". *Annual Sociological Review*. (49): 19-38.

Gündüz, H.A. (1991). "Log-linear Models: An Application to Social Mobility in Turkey". *METU Studies in Development*. 18(4). pp:453-471.

Hamilton, M., Hirszowicz, M. (1987). *Class and Inequality in Pre-Industrial, Capitalist and Communist Societies*. Wheatsheaf: Hertfordshire.

Hauser, R. ve Featherman, D. (1977). *The Process of Stratification*. Academic Press: New York.

Heath, Anthony (1981). *Social Mobility*. Fontana Paperbacks: Glasgow.

Hout, M. (2007). "Otis Dudley Duncan's major contributions to the study of social stratification", *Research in Social Stratification and Mobility*, Vol. 25, No: 2.

Jones, F.L. (1969). "Social Mobility and Industrial Society: a thesis re-examined". *Sociological Q.* (10): 292-305.

Jones, F.L., (1971). "Occupational Achievement in Australia and the United States: a comparative path analysis". *Annual Journal of Sociology.* (77): 527-39.

Kalaycıoğlu, S., Kardam F., Tüzün,S., Ulusoy, M. (1998). "Türkiye İçin Bir Sosyoekonomik Statü Ölçütü Geliştirme Yönünde Yaklaşım ve Denemeler". *Toplum ve Hekim.* Cilt 13. Sayı 2.

Kalaycıoğlu, S. (1997). Göçmenlerde Toplumsal hareketlilik ile ilgili beklentilerin din görüşü ve cinsiyete göre farklılaşması: Ankara'dan bir örneklem. II. *Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildirge Özetleri: Toplum ve Göç.* Devlet İstatistik Enstitüsü: Ankara.

Kalaycıoğlu, S.; Rittersberger, H. (1998). "İş İlişkilerine Kadınca Bir Bakış: Ev Hizmetinde Çalışan Kadınlar", *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Kalaycıoğlu, S. (2002). "Toplumsal Tabakalaşma" içinde: İhsan Sezal *Sosyolojiye Giriş*, Ankara : Martı Kitap ve Yayınevi, s. : 295-316

Kalaycıoğlu,S.; Rittersberger-Tılıç, H. (2002). "Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Başetme Stratejileri" , içinde: Ahmet Alpay Dikmen (yay. haz.) *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk*, Ankara: İmaj Yayıncılık ve Türk Sosyal Bilimler Derneği, s.: 197-247

Kalaycıoğlu,S. (2006). "Toplumsal Kurumlar, Gruplar ve Toplumsal Değişme" içinde *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* (yay.haz.) Memet Zencirkıran, Nova :Ankara, s.: 3-15

Kandiyoti, D. (1997). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar. Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, İstanbul: Metis Yayınları.

Lenski, G.E. (1966). *Power and Privilege: a Theory of Social Stratification*. McGraw-Hill: New York.

Lipset, S.M., Bendix, R. (1959). *Social Mobility in Industrial Society*. University of California Press: Los Angeles and Berkeley.

Machonin, P. (1970). "Social Stratification in Contemporary Czechoslovakia". *Annual Journal of Sociology.* (75):725-41.

Marsh, R.W. (1963). "Values, demand, and social mobility". *Annual Sociological Review.* (28): 565-75.

Marshall, G. (1988). *Social Class in Modern Britain*, Londra, Hutchinson.

McClendon, M.J. (1980). "Structural and Exchange Components of Occupational Mobility: a cross national analysis". *Sociol.* (21): 493-509.

- Miller, S.M. (1960). "Comparative Social Mobility". *Current Sociology*. (9):1-89.
- Milner, A. (1999). *Class*, London: Sage Publications.
- Milton M. G. (1952); "The Logic of Socio-Economic Status Scales", *Sociometry*, Vol. 15, No. 3/4, ss. 342-353.
- Nakao, K. (1992). "Review: Occupations and Stratification: Issues of Measurement, Reviewed Work: The American Occupational Structure by Peter Blau; Otis Dudley Duncan", *Contemporary Sociology*, Vol.21, No.5.
- Özbay, F. (1998). "Türkiye'de Aile ve Hane Yapısı: Dün, Bugün, Yarın," *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Parsons, T. (1964). "Social Classes and Class Conflict in the Light of Recent Sociological Theory", *Essays in Sociological Theory*, 1964, p 323-335
- Sims, V.M. (1928). *The Measurement of Socioeconomic Status*, Bloomington III, Public School Publishing.
- Smith, D. and White, D. (1992). "Structure and Dynamics of the Global Economy: Network Analysis of International Trade 1965-1980", *Social Forces*, Vol. 70, No. 4, pp. 857-893.
- Şenyapılı, T. (1998). "Cumhuriyet'in 75. Yılı Gecekonduunun 50. Yılı", *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul.
- Şenyapılı, T. (2004). *Barakadan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü:1923-1960*, İletişim yayınları, İstanbul.
- Rose, D. Ve Pevalin, D. (2003). *A Researchers Guide to the National Statistics Socioeconomic Classification*, Gage: London.
- Thompson, E. P. (1994). *Teorinin Sefaleti*, çev. A. Fethi Yıldırım, İstanbul: Alan Yayınları.
- Treiman, D. J. (1975). Problems of concept and measurement in the comparative study of occupational mobility, *Social Science Research*, 4.
- Treiman, D.J., Yip, K.B. (1989). Educational and Occupational Attainment in 21 Countries. in *Cross-National Research in Sociology*, ed. M.L. Kohn. pp.373-94. Sage: Newbury Park.
- Weber, M. (1970). *Theory of Social & Economic Organization*, London : Routledge
- Westergaard, J., Resler, H. (1975). *Class in a Capitalist Society*. Penguin:Harmondsworth.
- Wong, R. S.-K. (1990). "Understanding Cross-National Variation in Occupational Mobility". *Annual Review of Sociology*. (89): 560-73.
- Wright, E.O. (1976). "Class Boundaries in advanced capitalist societies", *New Left Review*, 98, 3-41.

Wright, E.O. (1985). *Classes*, Londra: Verso.

Wright, E. O. (2005). *Approaches to Class Analysis*, ed. by Erik Olin Wright, “Foundations of Neo-Marxist Class Analysis”, Cambridge University Pres.

Yumuşak, İ. G. ve Tuna, Y. (2000). “Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşerî Kalkınma İndeksi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”. *IV. Uluslararası Ekonomi Kongresi*, ODTÜ, Ankara.

I. EKLER

6.1 Anket Formu:

Basılmış anket formu raporun sonuna eklenmiştir.

6.2 Endeks Geçerlilik Çalışması

Tablo okunurken dikkat edilmesi gereken önemli noktalar:

• Tabloda var olan bilgiler:

- Hanenin içinde olduğu statü grubu

- Anket numarası (**ilk üç rakam küme numarası, diğer iki rakam hane numarasıdır.**)

- İlçe

- Hanede yaşayan kişi sayısı

Hanede yaşayan kişilerin;

- Cinsiyetleri

- Yaşları

- Eğitim durumları

- İş tanımları ve meslek statüleri [İş tanımları görüşülen kişilerin “işiniz nedir” açık uçlu sorusuna verdikleri cevabın aynısıdır. Meslek Statü kodları ise soru kağıdının arkasında bulunan meslek statü kodlarının orijinal halidir. Bu kodlar veri analizi sırasında yeniden kodlanmış, bazı kategoriler birleştirilmiş ve eğitim&gelir değişkenleri üzerinden her biri için hesaplanan puana göre hiyerarşik bir sıraya dizilmişlerdir. Ancak bu tabloda gördüğümüz meslek statü kodları yeniden kodlanmış kodlar değildir.

-Emekli olan kişilerin, emekli oldukları işler ve emeklilik statü kodları yine açık uçlu sorulara verilen cevaplara göre yazılmıştır ancak veri analizi sırasında emekli olan ve şu anda çalışmayan her kişi, sabit bir emeklilik puanı almıştır. Yani burada yazılı olan emeklilik kodları soru kağıdının arkasındaki orijinal tablodan alınarak yapılmış olan kodlamayı gösterir, emeklilik statüleri arasında bir hiyerarşi göstermez.

- Çalışmayan kişilerin “çalışmama nedenleri” parantez içinde soru kağıdında verilen cevaba göre belirtilmiştir.

- Hane toplam geliri (Haneye gelir getiren her kişinin geliri tek tek gösterilip, en sonunda toplam gelir belirtilmiştir.)

- Hanehalkının ev ve araba sahipliği durumu

- Hanede sahip olunan ve yaşam kalitesini gösteren diğer materyaller

-Grup -Anket No -İlçe	-Kişi sayısı - Cinsiyet -Yaş	Eğitim Durumları	İş Tanımları ve İşteki statüleri	Toplam Gelir	Ev ve Araba Sahipliği	Sahip oluna diğer materyaller
A (21224) Çankaya	1 E Yaş: 37	üniversite mezunu (bölüm: hukuk)	İş: Siyasi danışman, kendi hesabına evde Statü: 16- Kendi hesabına profesyonel (Daha önceki işi devlet dairesinde avukatlık)	5000	1. ev (oturulan ev): VAR 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 25.000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Var İnternet: Var
A (22109) Çankaya	2 E,K Yaş: 40 34	Hane reisi ve eşi: üniversite mezunu	Hane Reisi: İş: Hastanede Kalp Damar Cerrahisi (devlet memuru değil, yani özel bir sağlık kurumunda) Statü: 06 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (yönetici / profesyonel) Eşi İş: KOSGEP' de uzman, (10 kişi civarı), Sanayi bakanlığına bağlı, emekli sandığı. Statü: 96- DİĞER işaretlenmiş, açıklama yok. Kodlama hatası! İş yeri tipi ve işin statüsünü karıştırmış. Olması gereken: 01 – memur, maaşlı (yönetici / profesyonel)	15.000 2000 toplam: 17.000	1. ev: YOK, (kira) 2. ev: YOK Araba: VAR (2 tane, toplam değeri: 46.000)	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Var İnternet: Var
A (22208) Çankaya	2 E,E Yaş: 84 29	Hane reisi ve Oğlu: Lisans üstü –Yurt dışı	Hane Reisi: Emekli ve şu anda çalışmıyor. Emekli olduğu iş: Emekli büyük elçi, dış işleri. Emeklilik Statüsü: 01 – Emekli, memur (yönetici / profesyonel) Oğlu - İş: TAP de uzman Statü: 06 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı, (yönetici / profesyonel)	3000 4200 toplam: 7200	1. ev: VAR 2. ev: Var (değeri: 500.000, banka kredisiyle alınmış.) Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Var İnternet: Var
B (20209) Çankaya	1 K Yaş: 30	Üniversite mezunu	İş: Gümrük Müşterilerinde Gümrük Uzmanı Statü: 01 – Memur, maaşlı (yönetici / profesyonel)	2800	1. ev: YOK (Lojman) 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 12.000)	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Yok (+1) TV: Var DVD: Yok İnternet: Var
B (20413) Çankaya	2 E,K Yaş: 70 60	Hane reisi ve eşi: İlk okul mezunu	Hane Reisi: İş: Müteahhitlik, kendi hesabına (büyük değil) Statü: Küçük işveren (1-10 kişi çalıştıran) Eşi: Çalışmıyor (ev işleriyle ilgileniyor.)	6000	1. ev: VAR 2. ev: VAR (4 tane daha) Araba: VAR (değeri: 6.000)	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Yok İnternet: Yok

B (20607) Çankaya	3 E,K,E Yaş: 34 27 01	Hane reisi ve eşi: üniversite mezunu	Hane Reisi: İş: İç mimar, ofisi var, 2 ortaklı Statü: 16- Kendi hesabına profesyonel Eşi: Çalışmıyor (çocuk bakıyor)	3500	1. ev (oturulan): YOK (kira) 2. ev: VAR (1 tane) (değeri: 150.000, miras) Araba: VAR (değeri: 13.000, miras)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Var Internet: Var
B (21306) Çankaya	4 E,K E,E Yaş: 38 36 10 11	Hane reisi: Lisans üstü Eşi: Üniversite mezunu Oğulları: İlköğretim de okuyor	Hane Reisi: İş: Kendi muayenehanesinde veteriner Statü: 16- Kendi hesabına profesyonel Eşi İş: Polonya konsolosluğunda tercüman – özel bir şirkete bağlı olarak çalışıyor. Statü: 06 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (yönetici/profesyonel)	2500 1000 toplam: 3500	1. ev: YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 15.000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Var Internet: Var
B (22008) Çankaya	3 E,K,E Yaş: 59 60 94	Hane reisi ve eşi: Üniversite mezunu Kayınpede ri: Lise terk	*Hane Reisi: Emekli ve şu anda çalışıyor Emekli olduğu İş: Okul müdürü (devlet, emekli sandığı) Emeklilik Statüsü: 05 – emekli öğretmen (Emekli sandığı) Şu anki işi: Özel bir kolejde okul müdürü Statü: 06 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (yönetici/profesyonel) Eşi: Emekli ve şu anda çalışmıyor Emekli olduğu iş: MEB, Sınıf öğretmeni Emeklilik Statüsü: 05 – emekli öğretmen (Emekli sandığı) Kayınpederi: Çalışmıyor (yaşlı)	1500 900 60 toplam: 2460	1. ev (oturulan): YOK (aileden birine ait, <u>kira</u> <u>ödenmiyor</u>) 2. ev: VAR (1 tane, değeri: 60.000) Araba: VAR (değeri: 15.000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Yok Internet: Yok
B (80714) Yenimahalle	4 E,K K,E Yaş: 48 50 21 13	Hane reisi: Lisans üstü Eşi: Üniversite mezunu Kızı: Üniversite de okuyor Oğlu: İlköğretim de okuyor	Hane Reisi İş: Öğretim görevlisi Statü: 01 – Memur, maaşlı (yönetici/profesyonel) Eşi: Öğretmen (devlet kurumunda) Statü: Memur, maaşlı, öğretmen. Oğlu ve kızı: Çalışmıyor (öğrenci)	2000 1200 toplam: 3200	1. ev: VAR 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 10.000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Var Internet: Var

B (81412) Yenimahalle	3 E,K,K Yaş: 35 26 01	Hane reisi: Lisans üstü (yurt dışı) Eşi: Meslek yüksek okulu mezunu	Hane Reisi İş: Özel bir firmada elektronik mühendisi. Statü: 06 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (yönetici/profesyonel) Eşi: Çalışmıyor (çocuk bakıyor)	2500	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 15.000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Var
C1 (11123) Altındağ	3 E,K,E Yaş: 40 37 05	Hane reisi: Üniversite mezunu Eşi: Lise mezunu	Hane Reisi İş: Okul müdürü (devlet, emekli sandığı) Statü: 01 – memur, maaşlı (yönetici / profesyonel) Eşi: Çalışmıyor (MEB dershaneler bölümünde sözleşmeli memurmuş, şu anda emekliliğini bekliyor.	1300	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Yok Internet: Yok
C1 (10322) Altındağ	6 E,K,E K,E,E Yaş: 57 47 26 22 18 02	Hane reisi ve eşi: İlkokul mezunu Oğlu: Lise mezunu Gelin: İlkokul mezunu Oğlu: Lise mezunu	Hane reisi: Emekli – şu anda çalışmıyor. Emekli olduğu iş: Köy Hizmetlerinde şoför. Emeklilik statüsü: 08 – Emekli, işçi, mavi yakalı, orta vasıflı Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu: İş: Sanayide birinin yanında araba boyama işi yapıyor Statü: 09 – işçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Gelin: Çalışmıyor (ev işleri) Diğer oğlu: Çalışmıyor (işsiz, iş arıyor)	1300 800 toplam: 2100	1. ev : VAR 2. ev: VAR (bedel: 160.000) Araba: Var (bedel: 8000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Yok Internet: Var
C1 (21104) Çankaya	3 E,K,E Yaş: 59 56 27	Hane reisi: Ortaokul terk Eşi: İlkokul mezunu Oğlu: Lisans üstü	Hane reisi: Emekli – şu anda çalışmıyor. Emekli olduğu iş: TUDEMŞAŞ Devlet Fabrikasında torna tesviye ustası Emeklilik statüsü: 08 – Emekli, işçi, mavi yakalı, orta vasıflı Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu - İş: Aselsan'da uzman mühendis. Statü: 06 - İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (yönetici / profesyonel)	600 3500 toplam: 4100	1. ev : VAR 2. ev: Araba: Var (değeri: 13.000)	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Var
C1 (21502) Çankaya	2 K,E Yaş 53 17	Hane reisi: Meslek Yüksek Okulu Mezunu Oğlu: Lisede okuyor	Hane reisi: Emekli – şu anda çalışmıyor. Emekli olduğu iş: Hacettepe'de röntgen teknisyeni Statü: 07 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (düşük ve orta vasıflı) Oğlu: Çalışmıyor (öğrenci)	1500 (emekli maaşı ve kira geliri)	1. ev : VAR 2. ev: VAR (değeri: 150.000) Araba: Yok	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Var DVD: Yok Internet: Var

C1 (21907) Çankaya	1 K Yaş 42	Hane reisi: Üniversite mezunu	Hane reisi: İş: Maliye Bakanlığında veri hazırlama işletmeni – memur Statü: 02 – Memur maaşlı, orta düzey memur	1200	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Var Internet: Yok
C1 (22017) Çankaya	3 K,E,K Yaş 51 28 66	Hane reisi: Ortaokul mezunu Oğlu:Üniv ersite mezunu Teyzesi: Hiç okula gitmemiş.	Hane reisi: Çalışmıyor – Emekli Emekli olduğu iş: Çaycılık Emeklilik statüsü: 09 – Emekli işçi, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Oğlu - İş: Bankacı – İş bankasında kambiyo bölümünde memur Statü: 02 – Memur maaşlı, orta düzey memur Teyzesi: Çalışmıyor (yaşlı)	700 2000 450 (teyzeye kalmış emekli maaşı ve yardım) toplam: 3150	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Var
C1 (21302) Çankaya	5 E,K,E K,K Yaş 51 49 21 29 74	Hane reisi: Lise mezunu Eşi: İlkokul mezunu Oğlu:Lise mezunu Kızı: Açık öğretimde (2 yıllık) okuyor Annesi: İlkokul terk	Hane reisi: İş: Dış teknisyeni, dış hekimliği malzemeleri satıyor. Statü: 13 – kendi hesabına küçük ticaret Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu ve kızı: İş: Babasının yanında çalışıyor Statü: 22 – Ücretsiz aile işçisi Annesi: Çalışmıyor (yaşlı)	5000 430 (annesin e kalan emekli maaşı) toplam: 5430	1. ev : YOK (aileden birine ait, kira ödenmiyor) 2. ev: VAR (1 tane, değeri: 50.000) Araba: VAR (Değeri: 15.000)	Isınma: Soba B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Var Internet: Yok
C1 (22216) Çankaya	3 E,K,E Yaş: 74 62 36	Hane reisi: Meslek Yüksek Okulu Mezunu Eşi: Lise mezunu Oğlu: Üniversite mezunu	Hane reisi: Çalışmıyor – Emekli Emekli olduğu iş: Kendi inşaat şirketinden emekli Emeklilik Statüsü: 10 – Emekli, kendi işinden (Bağ-Kur) Eşi: Çalışmıyor – Emekli Emekli olduğu iş: Güzellik uzmanı Emeklilik Statüsü: 7 – Emekli, işçi, beyaz yakalı, (düşük ve orta vasıflı) Oğlu: İş: Web tasarımcısı Statü: 16 – Kendi hesabına profesyonel	500 600 1500 toplam: 2600	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Elektrik Sobası B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Var Internet: Var
C1 (30111) Etimesgut	3 E,K,K Yaş: 50 48 22	Hane reisi: Meslek Yüksek Okulu Mezunu Eşi: Lise mezunu Kızı: Meslek Yüksek Okulu	Hane reisi: Çalışmıyor – Emekli Emekli olduğu iş: Astsubay Emeklilik Statüsü: 02 – Emekli memur (orta düzey) Eşi: Çalışmıyor – Emekli Emekli olduğu iş: Belediyede sözleşmeli memur Emeklilik Statüsü: 7 –	800 500 toplam: 1300	1. ev : VAR 2. ev: VAR (1 tane, değeri: 55.000) Araba: VAR (değeri: 27.000)	Isınma: Doğalgaz Sobası B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Var

		Mezunu	Emekli, işçi, beyaz yakalı, (düşük ve orta vasıflı) Oğlu: Çalışmıyor (işsiz, iş arıyor)			
C1 (30123) Etimesgut	5 K,K,K K,E Yaş: 47 52 27 19 26	Hane reisi: Üniversite mezunu Kız kardeşi: Açık öğretim 2 yıllık mezunu Yeğeni: üniversite mezunu Oğlu: Lise mezunu Yeğeni: Üniversite mezunu	*Hane reisi: Emekli ve şu anda çalışıyor İş: Özel bir şirkette proje hazırlıyor jeoloji ile ilgili. Statü: 17 – Kendi hesabına marjinal Emekli olduğu iş: DSİP den memur emeklisi. Emeklilik statüsü: 02 - Emekli memur (orta düzey, emekli sandığı) Kardeşi - İş: Maliye Bakanlığı'nda memur. Statü: 02 – Memur maaşlı, orta düzey memur Yeğeni - İş: Babasının emlak ofisinde babasına yardım, sekreterlik vb. (düzensiz çalışıyor) Statü: 18 – Yevmiyeli geçici işçilik Oğlu: Çalışmıyor (öğrenci) Yeğeni - İş: Gazetede editör. Statü: 06 - İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (yönetici / profesyonel)	1100 800 100 800 toplam: 2800	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Var
C1 (30301) Etimesgut	5 E,K,E E,K Yaş: 38 36 18 14 12	Hane reisi ve eşi: İlkokul mezunu Oğlu: Lise mezunu Oğlu: İlköğretim mezunu Kızı: İlköğretim de okuyor	Hane reisi: İş: Özel bir şirkette aşçı Statü: 08 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (orta vasıflı işçi) Eşi: Çalışmıyor (ihtiyacı yok) Oğlu – İş: Futbolcu Statü: Diğer kategorisi Diğer oğulları: Çalışmıyor (öğrenci)	1500 500 toplam: 2000	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Var Internet: Yok
C1 (50514) Keçiören	5 E,K,E K,K Yaş: 42 34 12 11 00	Hane reisi: Açık öğretim (4 yıllık mezunu) Eşi: Lise mezunu Oğlu ve kızı: İlköğretim de okuyor	Hane reisi: İş: Başkasının bürosunda serbest muhasebeci Statü: 07 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (düşük ve orta vasıflı) Eşi: Çalışmıyor (çocuk bakıyor) Oğlu: Çalışmıyor (öğrenci)	2500	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 25.000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Yok Internet: Var
C1 (50917) Keçiören	6 E,K,K K,K,K Yaş: 45 35	Hane reisi: Lise mezunu Eşi: Ortaokul mezunu	Hane reisi: İş: Mobilyacı, kendisine ait iş yeri, iş veren, 3 kişi çalışıyor, üretim ve satış Statü: 10 – Küçük işveren Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	1300 450 (anneye yardım niteliğinden de bir	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 9000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Var Internet: Yok

	15 12 04 77	Kızı: Lisede okuyor Kızı: İlköğretim de okuyor Annesi: İlkokul mezunu	Kızları: Çalışmıyor (öğrenci ve küçük) Annesi: Çalışmıyor (yaşlı)	kurumd an gelen para) toplam: 1750		
C1 (51022) Keçiören	4 E,K,E E Yaş 49 42 24 21	Hane reisi ve eşi: Lise terk Oğlu: Üniversite de okuyor Oğlu: Lise mezunu	* Hane reisi: Emekli ve şu anda çalışıyor Emekli olduğu iş: Kendi işi Emeklilik Statüsü: 10 – Emekli, kendi işinden (BAĞ-KUR) Şu anki işi: Nalbur dükkanı var, yanında kimse çalışmıyor. Statü: 13 – Kendi hesabına küçük ticaret Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu: Çalışmıyor (öğrenci) Oğlu - İş: Nalbur dükkanında babasının yanında çalışıyor. Statü: 22 – Ücretsiz aile işçisi	1250	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 12.000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Var İnternet: Var
C1 (70204) Sincan	4 E,K, E,K Yaş 36 26 09 01	Hane reisi ve eşi: Lise mezunu Oğlu: İlköğretim de okuyor	Hane reisi: İş: Kara kuvvetlerinde uzman çavuş Statü: 02 – memur, maaşlı (orta düzey) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	1500	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 6.000)	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Yok İnternet: Var
C1 (70322) Sincan	4 E,K K,E Yaş: 59 49 27 22	Hane reisi: Lise mezunu Eşi: İlkokul mezunu Kızı ve oğlu: Üniversite mezunu	Hane reisi: İş: Şeker fabrikasında idareci işçi Statü: 06 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (yönetici/profesyonel) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Kızı – İş: Bir dershanede halkla ilişkilerde çalışıyor, müdür. Statü: 06 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (yönetici/profesyonel) Oğlu: Çalışmıyor (yeni mezun)	1300 600 toplam: 1900	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Var DVD: Yok İnternet: Yok
C1 (80418) Yenimahalle	4 E,K,E E Yaş: 56 51 25 22	Hane reisi: Lise mezunu Eşi: İlkokul terk Oğlu: Açık öğretim (4 yıllık mezunu) Oğlu: Lise	Hane reisi: Emekli – Şu anda çalışmıyor. Emekli Olduğu İş: İnşaatta şantiye şefliğinden emekli Emeklilik Statüsü: 08 – Emekli işçi, mavi yakalı (orta vasıflı) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu: Çalışmıyor (askere gidecek, askerde) Oğlu - İş: Boyner' de	600 750 toplam: 1350	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: VAR (bedel: 23.000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Var İnternet: Var

		mezunu	lojistik ve bilgi işlemede uzman. (tam zamanlı) Statü: 07 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (düşük ve orta vasıflı)			
C1 (80618) Yenimahalle	2 E,K Yaş: 85 76	Hane reisi: Meslek Yüksek Okulu mezunu Eşi: İlkokul mezunu	Hane reisi: Emekli İş: MEB bağlı sanat okullarında öğretmenlikten emekli Emeklilik Statüsü: 05 – Emekli öğretmen Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	900 100 (eşinin yatırım kaynaklarından elde ettiği) toplam: 1000	1. ev : VAR 2. ev: VAR (1 tane) Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Yok İnternet: Yok
C1 (81006) Yenimahalle	1 K Yaş: 87	Üniversite mezunu	Çalışmıyor (yaşlı)	1600 (eşinden veya ailesinde kalan emekli maaşı)	1. ev : YOK (kira) 2. ev: VAR (1 tane, değeri: 80.000) Araba: YOK	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok
C1 (81407) Yenimahalle	4 E,K E,K Yaş: 36 30 11 06	Hane reisi: Üniversite de okuyor Eşi: Ortaokul mezunu Oğlu: İlköğretim de okuyor	Hane reisi: İş: Diyanet işlerine bağlı, cami imamı Statü: 02 – memur, maaşlı (orta düzey) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	1000	1. ev : YOK (kira) 2. ev: VAR (1 tane, değeri: 150.000) Araba: VAR (değeri: 26.000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Var İnternet: Yok
C1 (81509) Yenimahalle	4 E,K,K, K Yaş: 34 30 06 03	Hane reisi: Üniversite mezunu Eşi: Ortaokul terk	Hane reisi: İş: Polis memuru Statü: 02 – memur, maaşlı (orta düzey) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	1400	1. ev : YOK (lojman) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Yok (+1) TV: Var DVD: Yok İnternet: Yok
C1 (81512) Yenimahalle	4 E,K,E, K Yaş: 37 30 10 08	Hane reisi: Meslek Yüksek Okulunda okuyor Eşi: Lise mezunu Oğlu ve kızı: İlköğretim de okuyor	Hane reisi: İş: Polis memuru Statü: 02 – memur, maaşlı (orta düzey) Eşi: Çalışmıyor (eşi/ailesi izin vermiyor)	1500	1. ev : YOK (lojman) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Var İnternet: Var
C1 (81519) Yenimahalle	4 E,K,K, K Yaş: 36 34	Hane reisi: Lise mezunu Eşi: İlkokul mezunu Kızı:	Hane reisi: İş: Polis memuru Statü: 02 – memur, maaşlı (orta düzey) Eşi: Çalışmıyor (ihtiyacı yok) Kızı: Çalışmıyor (öğrenci)	1430	1. ev : YOK (lojman) 2. ev: YOK Araba: VAR (Değeri: 8000)	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok

	13 02	İlköğretim de okuyor				
C1 (81711) Yenimahalle	2 E,K Yaş: 57 57	Hane reisi: Lise mezunu Eşi: İlkokul mezunu	Hane reisi: Emekli ve şu anda çalışmıyor Emekli olduğu iş: Polis memuru Emeklilik statüsü: 02 – memur,maaşlı (orta düzey) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	900	1. ev : VAR 2. ev: VAR (1 tane, değeri: 100.000) Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Var Internet: Var
C2 (10114) Altındağ	2 E,K Yaş: 67 67	Hane reisi ve eşi: İlkokul mezunu	Hane reisi: Emekli (şu anda çalışmıyor). Emekli olduğu iş: (Askeriye) jandarmada uzman çavuş Emeklilik statüsü: 02 – memur,maaşlı, (orta düzey) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	900	1. ev : YOK (aileden birine ait, <u>kira</u> <u>ödeniyor</u>) 2. ev: VAR (Bedel: 40.000) Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
C2 (11008) Altındağ	6 E,K,E E,E,K Yaş: 48 21 21 24 26 45 (eşi)	Hane reisi ve eşi: İlk okul mezunu Gelini: İlköğretim mezunu Oğlu: Açık öğretimde (2yıllık) okuyor Oğlu: İlköğretim mezunu Oğlu: Lise mezunu	*Hane reisi: Emekli ve şu anda çalışıyor Emekli olduğu iş: Kendi işi Emeklilik Statüsü: 10 - Emekli, kendi işinden – BAĞ-KUR. Şu anki işi: Giyim mağazası var, elemanı yok, sadece satış. Statü: 13 – Kendi hesabına küçük ticaret Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Gelin: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu: Çalışmıyor (askere gidecek/askerde) Oğlu - İş: Hırdavat Malzemesi Satan Dükkanında İşçi (satış elemanı) Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Diğer Oğlu - İş: Hırdavat Malzemesi Satan Dükkanında İşçi (satış elemanı) Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi)	850 600 1000 toplam: 2.450	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: VAR (bedel: bilinmiyor)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Var
C2 (20321) Çankaya	2 E,K Yaş: 85 80	Hane reisi ve eşi: İlkokul mezunu	Hane Reisi: Emekli – şu anda çalışmıyor. Emekli olduğu iş: Devlet demir yollarından masa başı memur. Emeklilik statüsü: 02 – emekli, memur, orta düzey. Eşi: Çalışmıyor (yaşlı)	650 400 (eşinin emekli maaşı – ailesinde n kalan) toplam: 1050	1. ev : YOK (aileden birine ait, <u>kira</u> <u>ödenmiyor</u>) 2. ev: VAR (köyde bir ev, değeri bilinmiyor) Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
C2	5 E,K,K	Hane reisi: İlkokul	*Hane reisi: Emekli ve şu anda çalışıyor.	800 460	1. ev : VAR 2. ev: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi:

(21319) Çankaya	K,E Yaş: 51 42 18 24 14	mezunu Eşi: Ortaokul mezunu Kızı: Lise mezunu Kızı: Üniversite mezunu Oğlu: Ortaokul mezunu	Emekli olduğu iş: Mesa' da ustabaşı Emeklilik Statüsü: 08 – Emekli işçi, mavi yakalı (orta vasıflı işçi, SKK) Şu anki işi: Devlet okulunda aşçı Statü: 03 – memur, maaşlı (yardımcı hizmetler) Eşi – İş: Terziler Federasyonunda Sekreter Statü: 07 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (düşük ve orta vasıflı) Oğlu ve kızı: Çalışmıyor (öğrenci) Diğer kızı: Çalışmıyor (iş arıyor, işsiz)	toplam: 1260	Araba: YOK	Var (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok
C2 (30207) Etimesgut	2 E,K Yaş: 26 26	Hane reisi: Ortaokul mezunu Eşi: Açık öğretim 2 yıllık mezunu	Hane reisi: İş: Elektrik malzemeleri satan bir dükkanda satış elemanı. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (işsiz, iş arıyor)	700	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Var İnternet: Yok
C2 (30209) Etimesgut	3 E,K,K Yaş: 54 52 20	Hane reisi: Orta okul terk Eşi: İlkokul mezunu Kızı: Üniversite de okuyor	Hane Reisi: İş: Eşinin şirketinde nakliyecisi, şoförlük yapıyor. Statü: 08 – işçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (orta vasıflı) Eşi - İş: Nakliye şirketi var Statü: 10 – Küçük işveren Kızı: Çalışmıyor (öğrenci)	1500 1500 toplam: 3000	1. ev : YOK (aileden birine ait, kira ödeniyor) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok
C2 (30314) Etimesgut	4 E,K E,E Yaş: 53 53 24 24	Hane reisi: Lise terk Eşi: İlkokul mezunu Oğlu: Lise mezunu Oğlu: Lise terk	*Hane Reisi: Emekli ve şu anda çalışıyor Emekli olduğu iş ve statüsü: AŞTİ' den işçi emeklisi (SSK'lı), 09 – Emekli işçi, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Şu anki işi: AŞTİ' de işçi olarak çalışıyor. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (ihtiyacı yok) Oğlu – İş: İş olduğu zamanlarda amelelik yapıyor. Statü: 18 – Yevmiyeli, geçici işçilik Diğer oğlu – İş: Erkek kuaförü, kendi dükkanı var, yanında birini çalıştırmıyor. Statü: 13 – Kendi hesabına küçük ticaret	900 (oğulları n geliriyle ilgili bilgi verilme miş.)	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 9000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Var DVD: Var İnternet: Yok
C2	5	Hane reisi:	Hane Reisi: Emekli ve şu	700	1. ev : YOK	Isınma: Kombi

(30423) Etimesgut	E,K,K K,E Yaş: 61 54 35 18 11	Lise mezunu Eşi: İlkokul mezunu Kızı:İlkokul mezunu Torunu: Lise terk Torunu: İlköğretim de okuyor	anda çalışmıyor. Emekli olduğu iş: devlet memuru (detaylı bilgi alınamamış) Emeklilik statüsü: 02 – Emekli memur (Emekli Sandığı, orta düzey) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Kızı: Çalışmıyor (ev işleri) Torunu: Çalışmıyor (işsiz, iş arıyor)		(kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Var
C2 (50406) Keçiören	3 K,E,E Yaş: 41 21 17	Hane reisi: İlkokul mezunu Oğullar: Lise mezunu	Hane reisi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu: Çalışmıyor (askere gidecek/askerde) Oğlu: Çalışmıyor (yeni mezun)	460 (ailesinden veya eşinden kalan emekli maaşı) 100 100 toplam: 660	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok
C2 (51203) Keçiören	4 E,K E,K Yaş: 37 28 12 07	Hane reisi: İlkokul mezunu Eşi: Ortaokul mezunu Oğlu ve Kızı: İlköğretim de okuyor	Hane Reisi: İş: PİMAPEN' de işçi, pencere camı takıyor. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (ailesi/eşi izin vermiyor) Oğlu: Çalışmıyor (öğrenci)	410	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Var DVD: Yok İnternet: Yok
C2 (51215) Keçiören	6 E,K,E E,K,E Yaş: 56 54 23 29 23 01	Hane reisi ve eşi: İlkokul mezunu Oğlu: Lise mezunu Oğlu: Lise terk Gelini: İlk okul mezunu	*Hane Reisi: Emekli ve şu anda çalışıyor Emekli olduğu iş ve statüsü: Bağ-kur dan emekli (detaylı bilgi alınamamış) 10 - Emekli, kendi işinden (BAĞ-KUR) Şu anki işi: İnşaatlarda boyacı, günlük yevmiyeyle çalışıyor. Statü: 18 – Yevmiyeli, geçici işçilik Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu - İş: İnşaatlarda boyacı, günlük yevmiyeyle çalışıyor. Statü: 18 – Yevmiyeli, geçici işçilik Diğer Oğlu – İş: İnşaatlarda boyacı, günlük yevmiyeyle çalışıyor. Statü: 18 – Yevmiyeli, geçici işçilik Gelini: Çalışmıyor (çocuk bakıyor)	800 600 600 toplam: 2000	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Yok İnternet: Var
C2	4 E,K,K	Hane reisi ve eşi:	Hane Reisi: İş: Devlet kurumunda özel	420 300	1. ev : VAR 2. ev: VAR (2	Isınma: Kombi B. Makinesi:

(51408) Keçiören	E Yaş: 43 38 15 17	İlkokul mezunu Kızı: İlköğretim terk Oğlu: Lise terk	bir şirketin elemanı olarak aşçı Statü: O8 - İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (orta vasıflı işçi) Eşi - İş: Farklı apartmanlarda bina temizliği yapıyor. Statü: 18 – Yevmiyeli, geçici işçilik Kızı: Çalışmıyor (çalışmak istemiyor, ortamı güvenli bulmuyor.) Oğlu – İş: Yemek şirketinde komilik yapıyor. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi)	400 toplam: 1120	tane, kardeşleriyle müşterek) Araba: YOK	Yok (+1) TV: Yok DVD: Var Internet: Yok
C2 (51508) Keçiören	5 E,K,K E,K Yaş: 47 44 22 20 68	Hane reisi: Ortaokul mezunu Eşi: İlkokul mezunu Kızı ve oğlu: Lise mezunu Annesi: Hiç okula gitmemiş	Hane Reisi: İş: DDY' da danışma memuru Statü: 03 – Memur, maaşlı (yardımcı hizmetler) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Kızı – İş: Kreşte bakıcı öğretmen (meslek lisesi, çocuk gelişimi bölümü mezunu) Statü: 07 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (düşük ve orta vasıflı) Oğlu – İş: Kuyumcуда altın tamiri yapıyor. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Annesi: Çalışmıyor (yaşlı)	800 350 400 toplam: 1550	1. ev : YOK (aileden birine ait, <u>kira ödenmiyor</u>) 2. ev: VAR (3 tane, annesine ait, toplam değerleri: 350.000) Araba: VAR (değeri: 15.000)	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
C2 (52020) Keçiören	2 K,K Yaş: 44 17	Hane reisi: İlkokul mezunu Kızı: Lise mezunu	Hane Reisi: İş: Tekstil Fabrikasında makinecilik Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Kızı: Çalışmıyor (işsiz, iş arıyor)	550	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Var Internet: Yok
C2 (60117) Mamak	1 E Yaş: 45	Lise mezunu	İş: Çalışmıyor (işsiz, iş arıyor)	750 (düzensiz, geçici işlerden elde edilen gelir)	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 3000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
C2 (60318) Mamak	2 E,K Yaş: 65 58	Hane reisi: İlkokul mezunu Eşi: Hiç okula gitmemiş.	Hane Reisi: Emekli – şu anda çalışmıyor. Emekli olduğu iş: Kendine ait dolmuşta şoförlük Emeklilik statüsü: 10 – Emekli, kendi işinden (BAĞ-KUR) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	360	1. ev : VAR 2. ev: VAR (1 tane) Araba: VAR (değeri: bilinmiyor)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok

C2 (60418) Mamak	5 E,K,K E,K Yaş: 32 25 09 01 19	Hane reisi: Orta okul mezunu Eşi: İlkokul mezunu Kızı: İlköğretim de okuyor Eşinin kardeşi: İlköğretim mezunu	Hane Reisi: İş: Matbaada işçi, kitap basımı. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (çocuk bakıyor) Eşinin kardeşi: İş arıyor, işsiz	480	1. ev : YOK (aileden birine ait, <u>kira</u> <u>ödenmiyor</u>) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Var
C2 (60509) Mamak	4 E,K E,K Yaş: 34 27 07 06	Hane reisi: Lise mezunu Eşi: İlkokul mezunu Oğlu: İlköğretim de okuyor	Hane Reisi: İş: MEB'da memur Statü: 02 – memur,maaşlı, (orta düzey) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	872	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 5000)	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
C2 (60907) Mamak	3 E,K,E Yaş: 70 58 39	Hane reisi: İlkokul mezunu Eşi: Hiç okula gitmemiş. Oğlu: Lise terk	Hane Reisi: Emekli ve şu anda çalışmıyor. Emekli olduğu iş: Makine- Kimya' da kapsül işçiliği. Emeklilik Statüsü: 09 – Emekli işçi, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu – İş: Belediyede, ASKİ' de kamyon şoförü. Statü: 08 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (orta vasıflı işçi)	550 480 toplam: 1030	1. ev : VAR 2. ev: VAR (1 tane, değeri: 15.000) Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
C2 (61004) Mamak	3 E,K,K Yaş: 36 36 08	Hane reisi: Orta okul mezunu Eşi: Lise mezunu Kızı: İlköğretim de okuyor	Hane reisi: İş: Özel bir sağlık kuruluşunda temizlik ve evrak işleriyle ilgileniyor. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi - İş: Parfümeride tezgahtar Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi)	420 400 toplam: 820	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
C2 (61022) Mamak	2 E,K Yaş: 45 35	Hane reisi ve eşi: İlkokul mezunu	Hane Reisi: İş: TV Tamircisi, dükkanı var, tek çalışıyor. Statü: 15 – Kendi hesabına zanaatkar Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	600	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Var DVD: Yok Internet: Yok
C2 (70406) Sincan	5 E,K,E E,E Yaş: 34 31	Hane reisi ve eşi: İlkokul mezunu Oğulları: İlköğretim de okuyor	Hane Reisi: İş: Sigortacı, yanında 1 kişi çalışıyor Statü: 13 – Kendi hesabına küçük ticaret Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu: Çalışmıyor (öğrenci)	1500	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Yok Internet: Var

	13 05 11					
C2 (80111) Yenimahalle	4 E,K,E K Yaş: 47 47 20 10	Hane reisi: ve eşi: İlk okul mezunu Oğlu: Lise mezunu Kızı: İlköğretim de okuyor	Hane Reisi: İş: Pazarcı, meyve sebze satıyor, Pazar yerini satın almış. Statü: 13 – Kendi hesabına küçük ticaret Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu – İş: Pazarda babasıyla beraber çalışıyor. Statü: 22 – Ücretsiz aile işçisi	850	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Yok Internet: Var
C2 (80309) Yenimahalle	3 K,E,E Yaş: 55 22 21	Hane reisi: Hiç okula gitmemiş Oğlu: Üniversite mezunu Oğlu: Açık öğretimde (2 yıllık) okuyor	Hane reisi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu: Çalışmıyor (işsiz, iş arıyor) Oğlu: İş:Halıcıda satış elemanı, SSK'lı işçi. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi)	220 (hane reisine kalan emekli maaşı) 100 (burs gibi bir yardım) 550 toplam: 630	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Var
C2 (80311) Yenimahalle	4 K,E,E E Yaş: 45 17 15 13	Hane reisi: İlkokul terk Oğlu: Lise mezunu Oğlu: Lisede okuyor Oğlu: İlköğretim mezunu	Hane reisi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu: İş: OSTİM' de demir kaynakçısı (başkasının yanında çıraklıktan başlamış) Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Oğlu: İş: Otelde garson (stajyer) Statü: 15- Kendi hesabına zanaatkar Oğlu: Çalışmıyor (öğrenci)	465 (aileden / eşten kalan emekli maaşı) 250 toplam: 715 not:OST İM' de çalışan gelir bildirme miş.	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Var
C2 (80523) Yenimahalle	2 E,K Yaş: 35 35	Hane reisi ve eşi: Lise mezunu	Hane Reisi: İş: Kendi hesabına çalışıyor, ticaret ve imalat, yanında kimse çalışmıyor Statü: 13 – Kendi hesabına küçük ticaret Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	750	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 3500)	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
C2 (80710) Yenimahalle	3 E,K,K Yaş: 58 54 27	Hane reisi: Ortaokul mezunu Eşi: Hiç okula gitmemiş Kızı: Meslek Yüksek	Hane Reisi: Emekli ve şu anda çalışmıyor. Emekli olduğu iş: TEDAŞ' da işçi. Emeklilik Statüsü: Emekli işçi, mavi yakalı (vasıfsız işçi, SSK) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Kızı:	700 600 toplam: 1300	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Var (+1) TV: Var DVD: Yok Internet: Var

		Okulu Mezunu	İş: TEPE Home' da kasiyer, düzenli maaşlı, sigortalı. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi)			
C2 (81515) Yenimahalle	5 E,K,K E Yaş: 44 41 21 19 15	Hane reisi: Lise mezunu Eşi: İlkokul mezunu Kızları: Lise mezunu Oğlu: Lisede okuyor	Hane Reisi: İş: Komiser Statü: 01 – Memur, maaşlı (yönetici/profesyonel) Eşi - İşi: Çocuk bakıyor Statü: 18 – Yevmiyeli, geçici işçilik Kızı – İşi: Fabrikada işçi, bulaşık makinesi sepeti yapıyorlar. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Diğer kızı – İşi: Dershanede sekreter Statü: 07 – İşçi, düzenli ücretli, beyaz yakalı (düşük ve orta vasıflı) Oğlu: Çalışmıyor (öğrenci)	2000 350 450 toplam: 2800 not: dershan ede çalışan gelir bildirme miş.	1. ev : YOK (lojman) 2. ev: YOK Araba: VAR (değeri: 4000)	Isınma: Merkezi sistem B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Var
D (11022) Altındağ	4 E,K E,K Yaş: 35 33 10 08	Hane reisi: Ortaokul mezunu Eşi: Lise mezunu Oğlu ve kızı: İlköğretim de okuyor	Hane reisi: İş: Mobilyacı, kendi dükkanı var, tek çalışanlı, imalatçı, işçisi yok Statü: 15 – Kendi hesabına zanaatkar Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	600	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
D (10410) Altındağ	5 E,K,K E,K Yaş: 33 28 13 11, 06	Hane reisi ve eşi: İlk okul mezunu Kızı: İlköğretim terk Oğlu: İlköğretim de okuyor	Hane reisi: İş: Seyyar satıcılık, simit..vb Statü: 17 – Kendi hesabına marjinal işler Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Kızı: Çalışmıyor (ailesi izin vermiyor)	250	1. ev : YOK (aileden birine ait, <u>kira</u> <u>ödenmiyor</u>) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
D (10902) Altındağ	4 E,K E,K Yaş: 32 29 09 03	Hane reisi ve eşi: İlkokul mezunu Oğlu: İlköğretim de okuyor	Hane reisi: İş: Mobilyacıda getir-götür işlerini yapıyor (geçici), traktörle şoför Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	500	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
D (60713) Mamak	4 E,K E,E Yaş 31	Hane reisi ve eşi: İlkokul mezunu Oğlu: İlköğretim	Hane Reisi İş: Mobilyacıda çalışıyor, döşemeci. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi)	400	1. ev : YOK (aileden birine ait, kira ödenmiyor) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok

	27 07 00	de okuyor	Eşi: Çalışmıyor, ev işleriyle ilgileniyor.			
D (20722) Çankaya	5 E,K,K K,K Yaş 74 62 32 25 09	Hane reisi ve eşi: İlk okul mezunu Kızı: Ortaokul mezunu Diğer kızı: Lisede okuyor Torun: İlköğretim de okuyor	Hane Reisi: Çalışmıyor (İşsiz, iş arıyor.) Eşi: Çalışmıyor (ev işleriyle ilgileniyor) Kızları: Çalışmıyor (işsiz, iş arıyor)	600 (Hane reisine ailesinde n kalan emekli maaşı)	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
D (21621) Çankaya	2 E,K Yaş 57 54	Hane reisi ve eşi: Hiç okula gitmemiş.	Hane reisi: Çalışmıyor - Emekli: MTA'dan emekli garson Emeklilik statüsü: 09 – Emekli işçi, mavi yakalı (orta vasıflı işçi) Eşi: Çalışmıyor (eğitimi,becerisi yok)	600	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: VAR (bedel: 4000)	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
D (22418) Çankaya	5 E,K,E E,K Yaş 33 33 10 10 07	Hane reisi: İlkokul mezunu Eşi: Hiç okula gitmemiş Oğulları (ikiz) ve kızı: İlköğretim de okuyor	Hane reisi: İş: Kapıcı (Apartman servisi) Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi İş: Evlere temizliğe gidiyor (gündelikçi) Statü: 18 – Yevmiyeli, geçici işçilik	600 400 toplam: 1000	1. ev : YOK (Kapıcı olduğu için kira ödenmiyor) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Doğalgaz sobası B. Makinesi: Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
D (50110) Keçiören	6 E,K,E K,K,K Yaş 42 38 17 15 13 07	Hane reisi: İlköğretim mezunu Eşi: Hiç okula gitmemiş. Oğlu: Lisede okuyor Kızı: İlköğretim mezunu Kızı: İlköğretim de okuyor	Hane reisi ve eşi: Çalışmıyor (engelli – hasta) Oğlu: İş: Markette çalışıyor Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Kızı: Çalışmıyor (yaşı küçük)	105 (Yardımların aylık tutarı: belediye, deniz feneri, gıda yardımı) 200(oğlunun aylığı) toplam: 305	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
D (50220) Keçiören	1 K Yaş:65	Hiç okula gitmemiş	Çalışmıyor (Yaşlı)	370 (ailesinden/ eşinden emekli maaşı)	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
D (50202)	4 E,K E,E	Hane reisi: Ortaokul terk	Hane reisi: İş: Ulus'ta tanıdık asansör şirketinde düzensiz olarak	330	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok

Keçiören	Yaş: 51 47 14 07	Eşi: İlkokul mezunu Oğlu: İlköğretim de okuyor	asansör bakımı yapıyor. Statü: 18 – Yevmiyeli, geçici işçilik Eşi: Çalışmıyor (engelli, hasta) Oğlu: Çalışmıyor (öğrenci)		Araba: YOK	(+1) TV: Yok DVD: Var İnternet: Yok
D (51516) Keçiören	5 E,K,K K,E Yaş 33 65 29 11 05	Hane reisi: İlkokul mezunu Annesi: Hiç okula gitmemiş Eşi: İlkokul mezunu Kızı: İlköğretim de okuyor	Hane reisi İş: Cam ve Çerçeve Ustası (birinin yanında çalışıyor) Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Annesi: Çalışmıyor (yaşlı) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	900	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Var DVD: Yok İnternet: Yok
D (51813) Keçiören	2 E,K Yaş 24 25	Hane reisi: İlkokul mezunu Eşi: Lise Terk	Hane reisi: İş: Dönercide döner kesiyor, düzenli işçi, SSK'lı. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (eğitimi/becerisi yok)	450	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok
D (51814) Keçiören	2 E,K Yaş 29 20	Hane reisi ve eşi: İlkokul mezunu	Hane reisi: İş: OSTİM'de kepçe malzemesinin üretildiği sanayide matkapçı Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (eğitimi/becerisi yok)	600 45 (eşin gelen yardım) toplam: 645	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok
D (51915) Keçiören	7 E,K,K E,E,E K Yaş 47 39 17 16 06 23 16	Hane reisi ve eşi: Hiç okula gitmemiş. Kızı: İlkokul terk Oğlu: Lisede okuyor Oğlu: İlkokul mezunu Gelini: İlköğretim terk	Hane reisi: İşi: Sokakta tezgah işi, sigortasız, kendi hesabına. Statü: 17 – Kendi hesabına marjinal işler Eşi: Çalışmıyor – (ev işleri) Kızı: Çalışmıyor (işsiz, iş arıyor) Oğlu: İş: Atölyede nakışçı, kotları taşıyorlar. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi)	300 430 toplam: 730	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Var İnternet: Yok
D (60513) Mamak	5 E,K,E E,E Yaş: 40 36 16	Hane reisi ve eşi: İlk okul mezunu İki oğlu: İlköğretim mezunu Diğer	Hane reisi İş: İnşaatta soğuk demir ustası, yevmiyeli. Statü: 18 – Yevmiyeli, geçici işçilik Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu – İş: İnşaat işçisi Statü: 18 – Yevmiyeli,	500 250 450 toplam: 1200	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok

	17 15	oğlu: İlköğretim de okuyor	geçici işçilik Oğlu – İş: Matbaada işçi Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi)			
D (60515) Mamak	4 E,K E,K Yaş: 25 22 03 01	Hane reisi: Ortaokul terk Eşi: Ortaokul mezunu	Hane reisi İş: Matbaada depoda çalışıyor Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	450	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok
D (60607) Mamak	5 E,K E,E,K Yaş 54 50 26 07 06	Hane reisi: İlkokul mezunu Eşi: Hiç okula gitmemiş Oğlu: İlköğretim mezunu	Hane reisi İş: İnşaatla kalıpcı, sigortasız. Statü: 18 – Yevmiyeli, geçici işçilik Eşi: Çalışmıyor (ev işleriyle ilgileniyor) Oğlu - İş: Alüminyum doğrama,ölçü alıp, bina panjurlarını takıyor, işçi. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi)	900 400 toplam: 1300	1. ev : VAR 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok
D (61117) Mamak	1 K Yaş: 80	Hane reisi: Hiç okula gitmemiş	Emekli ve şu anda çalışmıyor. Emekli olduğu iş: Tekel fabrikasında aşçılık Emeklilik Statüsü: 08 – Emekli işçi, mavi yakalı (orta vasıflı işçi, SSK)	400	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok
D (70501) Sincan	3 E,K,E Yaş 62 62 20	Hane reisi: İlkokul terk Eşi: Hiç okula gitmemiş. Oğlu: Lisede okuyor	Hane reisi: Çalışmıyor – Emekli Özel bir şirkette, bekçilikten emekli. Emeklilik Statüsü: 09 – Emekli işçi, mavi yakalı (orta vasıflı işçi) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri) Oğlu: Çalışmıyor (öğrenci)	547 80 (burs, yardım) toplam: 627	1. ev : YOK (ailede birine ait kira ödenmiyor) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok
D (70603) Sincan	4 E,K E,K Yaş 37 35 16 12	Hane reisi ve eşi: İlkokul mezunu Oğlu: Lisede okuyor Kızı: İlköğretim de okuyor	Hane reisi İş: Organize sanayide kaynakçı. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (İşsiz, iş arıyor.) Oğlu – İş: Tatil zamanlarında OSTİM de çalışmış, yardım amaçlı, vakit geçirmek için. Statü: 18 – Yevmiyeli/geçici işçilik Kızı: Çalışmıyor (öğrenci)	410	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok İnternet: Yok
D	4 E,K	Hane reisi ve eşi:	Hane reisi İş: Yem fabrikasında işçi	500	1. ev : YOK (kira)	Isınma: Soba B. Makinesi:

(70616) Sincan	E,K Yaş 27 27 09 07	İlkokul mezunu Oğlu ve kızı: İlköğretim de okuyor	Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)		2. ev: YOK Araba: YOK	Var (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
D (70810) Sincan	3 E,K,K Yaş: 27 30 01	Hane reisi: Ortaokul terk Eşi: İlkokul mezunu	Hane reisi İş: Özel bir temizlik şirketinde işçi Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (çocuk bakıyor)	419	1. ev : YOK (kira) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
D (80819) Yenimahalle	1 K Yaş 66	İlkokul terk	Çalışmıyor (ev işleri)	560 (ailesind en veya eşinden kalan emekli maaşı ve yardım)	1. ev : YOK (ailede biri ait, <u>kira ödeniyor</u>) 2. ev: VAR Araba: YOK	Isınma: Kombi B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok
D (81108) Yenimahalle	3 E,K,K Yaş 30 24 04	Hane reisi: İlkokul mezunu Eşi: Ortaokul mezunu	Hane reisi: İş: Araba boyacısı, birinin yanında ücretle çalışıyor. Statü: 09 – İşçi, düzenli ücretli, mavi yakalı (vasıfsız işçi) Eşi: Çalışmıyor (ev işleri)	450	1. ev : YOK (ailede birine ait kira ödenmiyor) 2. ev: YOK Araba: YOK	Isınma: Soba B. Makinesi: Yok (+1) TV: Yok DVD: Yok Internet: Yok

TÜBİTAK
ARAŞTIRMA PROJESİ
MALİ GELİŞME RAPORU

PROJE NO : SOBAG 104 K 039
RAPOR NO : 1
DÖNEM : Ekim-Birinci Ara Rapor

MALİ RAPORDA OLMASI GEREKEN BİLGİLER:

1. Dönem içinde öngörülen ve gerçekleşen harcamaların fasıllar bazında miktarları Tablo.1'e göre gösterilmelidir.
2. Dönem içinde Kurum hissesi ile yapılan harcamaların dökümü Tablo.1'e göre verilmelidir.
3. Destek sağlayan diğer kuruluşların gerçekleşen harcamalarının miktarı ve ayrıntıları açıklanmalıdır.
4. Dönem içinde burslu çalışanların ayrıntılı bilgisi -adları, statüsü, ücreti, süresi- verilmelidir.
5. Ulusal ve uluslararası seyahat harcamalarının ayrıntılı bilgisi -amaç, kişi sayısı, tarih, süre, güzergah- verilmelidir.
6. Harcama akışında karşılaşılan zorluklar ve nedenleri açıklanmalıdır.
7. Vakıf Üniversiteleri tarafından yürütülen projelerde, Yeminli Mali Müşavir tarafından düzenlenecek Denetim Raporu, Mali Gelişme Raporuna eklenecektir.

1. Dönem içinde öngörülen ve gerçekleşen harcamaların fasıllar bazında miktarları (Tablo.1)

2. Dönem içinde Kurum hissesi ile yapılan harcamaların dökümü (Tablo.1)

Tablo 1

HARCAMA KALEMİ	DÖNEM İÇİN TRANSFER EDİLEN ÖDENEK	DÖNEM İÇİNDE GERÇEKLEŞEN HARCAMA	KALAN ÖDENEK
Kırtasiye Alımları	2.000,00	1.997,15	2,85
1. Alver Kırtasiye Büro Mak. İmar İNŞ. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.: anket basımı	2.000		
Enformasyon ve Raporlama Giderleri : TUIK'e örneklem için ödenen	3.799,16	3.799,16	0,00
Hizmet Alımı	92.200,84	92.200,84	0,00
1. ODTÜLÜLER Eğitim, Öğretim, Yay., Bil., Tur., San. Ve Tic. Ltd. Şti.	70.800,00		
2. Araç kiralama	21.400,84		
Yardımcı Personel	16.650,00	11.100,00	5.550,00
1. tam zamanlı master öğrencisi	11.250	1.250x 6 aylık =7.500	
2.bursiyer	2.700	300x 6 aylık =1.800	
3.bursiyer	2.700	300x 6 aylık = 1.800	
GENEL TOPLAM	114.650,00	109.097,15	5.552,85

MALİ GELİŞME RAPORU EK SAYFASI
(Proje No: SOBAG 104 K 039)

(Her madde için gerektiği kadar alan ve ek sayfa kullanabilirsiniz)

3. Destek Sağlayan Diğer Kuruluşların Gerçekleşen Harcamalarının Miktarı ve Ayrıntıları

YOK

4. Dönem İçinde Burslu Çalışanların Ayrıntılı Bilgisi

1. Tam zamanlı Proje Asistanı: 1 Nisan 2007-31 Mart 2008 tarihleri arasında sürdürülecek olan projede çalışmak üzere tam zamanlı bir master öğrencisi seçilmiştir.

2. Yarı zamanlı iki bursiyer çalıştırılmaktadır. Proje süresince yarı zamanlı çalışacak iki bursiyer seçilmiş ve 1 Nisan 2007 tarihinden bu yana ücretlendirilmiştir.

5. Ulusal ve Uluslararası Seyahat Harcamaları Ayrıntılı Bilgisi

YOK

6. Harcama Akışında Karşılaşılan Zorluklar ve Nedenleri

Harcamaların ODTÜ ve Tübitak tarafından ödenmesinde bir aksama olmadı.

İlk başvuruda öngörülen YAŞAMA DAİR VAKFI işleri çok yoğun olduğu için projeye katılmayınca yeniden açılan ihalede en uygun teklifi veren ODTÜLÜLER Eğitim, Öğretim, Yay., Bil., Tur., San. ve Tic. Ltd. Şirketi ile çalışıldı.

TÜBİTAK
ARAŞTIRMA PROJESİ
BİLİMSEL GELİŞME RAPORU

PROJE NO : SOBAG 104 K 039
RAPOR NO : 1
DÖNEM : Ekim-Birinci Ara Rapor

BİLİMSEL RAPORDA OLMASI GEREKEN BİLGİLER

1. Dönem içinde projeye ilgili bilimsel ve teknik gelişmeler proje planı ile karşılaştırılarak verilmeli, elde edilen veriler ile varılan ara sonuçlar, varsa materyal, yöntem ve kapsam değişiklikleri belirtilmeli ve tartışılmalıdır.
2. Dönem içindeki idari gelişmeler -yardımcı araştırmacı ve personel değişikliği, ek süre, yürütücünün kurum değişikliği ve varsa diğer destekleyen kuruluşlarla sürdürülen işbirliği, vb. konularındaki bilgiler- verilmelidir.
3. Proje çalışmaları kabul edilen çalışma takvimine uygun yürümüyorsa gerekçeleri açıklanmalıdır.
4. Bir sonraki dönem içinde yapılması planlanan çalışmalar -öneri formundan farklı bir durum oluşmuş ise- belirtilmelidir.
5. Destekleyen diğer kuruluşlarla ilgili sorunlar var ise ayrıntıları ve çözüm önerileri sunulmalıdır.
6. Dönem içinde yayınlanan ve toplantılarda sunulan bildirimlerin birer kopyası eklenmeli ve yapılan yayınlarda TÜBİTAK desteği belirtilmiş olmalıdır.

BİLİMSEL GELİŞME RAPORU EK SAYFASI
(Proje No: SOBAG 104 K 039)

(Her madde için gerektiği kadar alan ve ek sayfa kullanabilirsiniz)

1. Dönem İçinde Projeye İlgili Bilimsel ve Teknik Gelişmeler:

1 Nisan 2007 tarihinde başlayan projenin 6 aylık bölümü tamamlanmıştır. Bu sürede yapılan çalışmalar ve projenin geldiği nokta ile kalan süre için planlanan aktiviteler aşağıda özetlenmiştir.

Öncelikle, proje süresince proje ekibi arasında koordinasyon sağlayacak, toplantıları tüm ekibe uygun olabilecek zamanlar için planlayacak, toplantılara katılacak ve toplantı sonunda alınan kararları tutanak haline getirecek ve projenin yürütülmesi süresince ekibe yardımcı olacak 1 tam zamanlı, 2 yarı zamanlı proje asistanının belirlenmesi uygun görülmüştür. Nisan ayı başında da, projenin yazım aşamasında yer almış, projeyi bilen ve projeye inanan 3 asistan seçimi yapılmıştır. Tam zamanlı çalışacak olan asistan için bir oda ve bilgisayar temini yapılmıştır. Ardından yarı ve tam zamanlı proje asistanlarının da katıldığı proje uygulama çalışmalarına başlanmıştır.

Toplumsal tabakalaşma ve sosyal hareketliliği ölçmeyi hedefleyen bu projenin en önemli sorunsalı Türkiye’de şimdiye dek bu konuda yapılmış çalışmaların yeterli sayı ve düzeyde olmaması olmuştur. Esasen bu durum aynı zamanda böyle bir projenin yapılma gerekçesidir. Diğer yandan mevcut bilginin sınırlı olması; sosyoloji literatürünün en önemli iki temel konusunu, Türkiye özelinde ele almak ve bunu yaparken hem evrensel düzeyde özellikle Batı toplumlarında yapılmış konuya ilişkin çalışmaların detaylı incelenmesi, diğer yandan da ülke özel niteliklerinin dikkate alınmasını gerekli kıldı. Konuya ilkin mevcut literatür; proje ekibi tarafından proje önerisi öncesinde detaylı şekilde taranmış ve bu araştırmaya temel olabilecek çalışmalar belirlenmişti. Soru kağıdı hazırlayabilmek için proje ekibinin dikkate aldığı ve ayrıntılı şekilde incelediği referansların en önemlileri ise şunlar oldu: 1949 yılında Glass’ın İngiltere örneğinde gerçekleştirdiği sosyal hareketlilik çalışması; 1967 yılında Blau ve Duncan’ın, bireysel mesleki başarıyı etkileyen nedenleri bulmaya çalıştığı araştırma ile Hauser&Featherman’ın 1977 yılında geniş bir örnekleme (33.000 kişiyi içeren) toplumsal hareketliliği mutlak (görünen) ve nisbi (dolaşım) hareketlilik olmak üzere iki eksenden incelediği araştırmalardır.

Eğitimin toplumsal hareketlilikteki rolü üzerinde duran ve literatürde ikinci kuşak araştırmalar olarak isimlendirilen son dönem çalışmaları da proje kapsamında ayrıntılı şekilde incelenmiş ve “toplumsal tabakalaşma ve sosyal hareketliliğin” günümüzde nasıl ele alındığı ve neler ile anlaşılmasına çalışıldığı da incelenmiştir. Bu kuşak araştırmaların öncekilerden en önemli farkı ise

80'lerle birlikte CASMIN (Comparative Analysis of Social Mobility in Industrial Nations) adıyla anılan bir projenin başlatılmış olmasıdır (Goldthorne ve Müller, 1982). Karşılaştırmalı analizlerde bugün gelinen noktada, mesleklerin standardize edilmesinde genelde ISCO (International Standard Classification of Occupations) ölçütü kullanılmakta, sosyo-ekonomik statü de ise Duncan SEI-type ölçütü kullanılmaktadır. Son olarak, Doğu Avrupa'da 1989 sonrası toplumsal tabalaşmayı anlamaya ve ölçmeye çalışan Genel Nüfus araştırması incelenmiştir (Ivan Szelenyi, UCLA Donald J. Treiman, UCL Social Stratification in Eastern Europe After 1989: General Population Survey).

Batı literatüründe önemli gelişmeler olurken; ülkemizde de bazı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır ve proje kapsamında bu çalışmalar da dikkate alınmıştır. Bu kapsamda; Gündüz'ün baba-oğul meslek statüleri arasındaki ilişkiye baktığı master tezi (1991); 1995 yılında Boratav'ın İstanbul'un iki semtinden ve Anadolu'nun değişik bölgelerindeki 19 köyünden toplam 1645 haneyi içeren toplumsal hareketliliğe ilişkin veriler içeren geniş çaplı araştırması ile Geniş'in, işçilerin kuşaklar arası ve kuşak-içi olmak üzere mavi yakalı-beyaz yakalı-niteliksiz kriterleri ışığında mesleklerindeki değişimi incelediği doktora tezi (2002) ve Kalaycıoğlu, Kardam, Tüzün ve Ulusoy (1998)'un yaptığı, Türkiye'deki toplumsal hareketliliğin en önemli dinamiklerini inceledikleri çalışmalar ele alınmıştır.

Yukarda değinilen konuya ilişkin temel referansların yeniden gözden geçirilmesinin ardından; tabakalaşma ve toplumsal hareketlilik ile ilgili soruların bir arada düşünülmesi gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu durum, soru kağıdını hem kapsamlı, hem de karmaşık hale getirmiş hazırlık çalışmalarının uzamasına yol açmıştır. Bu nedenle, Nisan ve Mayıs aylarında ekibimiz, birçok kez uzun, zorlayıcı, yeniden kaynak taramaya yol açan, kararların verilmesinin her zaman çok kolay olmadığı toplantılarda bir araya gelmek durumunda kalmıştır.

Öncelikle Ankara Kent Merkezini temsil eden, niceliksel bir çalışma hedeflendiği için soru kağıdının içerik ve biçimi de bu çerçevede tasarlandı. Soru kağıdını geliştirebilmek için önce yukarıda literatürde belirttiğimiz kaynaklar ve örnekler Türkçe'ye çevrilerek üzerinde çalışıldı. Buradaki amacımız hem konuya varolan kuramsal tartışmalar çerçevesinden bakabilmek, hem de olanaklar ölçüsünde uluslar arası planda kullanılan standartlaşmış bazı soru kağıtlarından yararlanmaktı. Bu süreçte ilk adım olarak **“toplumsal tabakalaşma (SES)”** ve **“sosyal hareketlilik (Social Mobility)”** için ölçüm biriminin ne olacağını belirlemek gerekti. Yapılan literatür çalışması ve araştırma ekibinin çok boyutlu tartışmalarının ardından, ölçüm biriminin

hem “hane” hem de “bireyi” esas alacak şekilde ele alınması gerektiğine karar verildi. Buradan hareketle SES için ‘Hane’nin, Sosyal Hareketlilik için ise ‘Birey’in ölçüm birimi olarak alınması uygun görüldü. Ancak bireyin sosyal hareketliliğini anlamak için, haneden soyutlanamayacağı kabulünden de hareketle, ‘temel değişkenlerinin referanslarını haneden alan bir birey tanımlamasına karar verildi. Aynı zamanda bireysel görüşmeye uygun olmayan birey tanımı da yapıldı. Buna göre:

- İki arkadaş veya akraba gibi kendi geçimlerini sağlayan haneler, hanehalkı görüşmesine uygun ama bu kişilerin birey görüşmesine uygun olmadıklarına; ve
- Hanede ücretli ve yatılı çalışan kişilerin hanehalkı üyesi sayılabileceğine ancak bu kişilerle bireysel görüşme yapılamayacağına karar verildi.

Buna göre birey “25-69 yaş aralığında olan, tabakasının saptanabileceği bir haneye sahip olan kişi” olarak tanımlandı. Yaş aralığının bu şekilde tanımlanmasının gerekçeleri:

- 25 yaş altı nüfusun henüz sosyal hareketliliğinin görülemeyeceği;
- 69 üstü yaş grubunun ise bu uzunlukta bir soru kağıdını tam anlamı ile uygulamak için uygun olmayabileceği;
- Ayrıca, 69 yaş üzeri kişilerin geçmiş ile ilgili bilgileri vermekte hatırlama güçlüğü nedeniyle eksiklikler/sorunlar olabileceğidir.

Bu iki önemli kararın ardından toplumsal tabakalaşma ve sosyal hareketliliği ölçebilmek için hangi kavramlara/ değişkenlere/ öz nitelik (attribute) bilgilerine gereksinim duyulduğu tartışıldı. Bu tartışmalarda yine dünya literatüründeki tartışmaların yanı sıra Türkiye’ye özgün olarak önemli olabilecek ve ekip üyelerinin bugüne kadar yaptığı çeşitli niteliksel çalışmalarında ortaya çıkan noktalar/sorunlar/özellikler üzerinde mutabakat sağlanmaya çalışıldı. Uzun süren bu tartışmaların sonunda toplumsal tabaka için; eğitim, iş, gelir, mülkiyet ve mülkiyet edinme yolları ve tüketimi esas alan bir çerçeve belirlendi. Bu bilgilerin hanede yaşayan herkes için alınmasının gerekli olduğundan hareketle hanede yaşayan, 18-69 yaş aralığında olan, görüşmeyi kabul eden ve hane bilgilerini verebilecek durumda olan bir hane üyesi ile soru formunun doldurulmasına karar verildi. Bu tartışmaların sonunda Hane Soru Formu için Ek I’de sunulan ana kriterler belirlendi (EkI: Ölçüm Kriterleri ve Hane anketi).

Bireyin sosyal hareketliliğini anlayabilmek için ise cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, gelir, nesiller arası aktarım, sosyal katılım ve dayanışma, mülkiyet ve mülk edinme yolları ile ait olduğu tabaka ve yaptığı/yapamadığı sosyal hareketliliği öğrenmenin gerekli olduğuna karar verildi (Bakınız: Birey Anketi).

Örneklem Seçimi ve Alan Çalışması Planı: Araştırma ile ilgili temel yaklaşım ve kriterlere karar verildikten sonra eş zamanlı denebilecek süreçte temsili araştırmanın örneklem seçiminin nasıl olması gerektiğine karar verildi. Buna göre örneklem şöyle planlandı: Çalışmada örnekleme tasarımı olarak çok aşamalı küme örnekleme yaklaşımı kullanıldı. Buna göre, Ankara kent merkezi çalışma evreni olarak belirlendi. Ankara kent merkezi; bu çalışma kapsamında Altındağ, Çankaya, Etimesgut, Keçiören, Mamak, Sincan, Yenimahalle ve Gölbaşı ilçelerden oluşmaktadır. Bu ilçelerden **Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)** tarafından büyüklüğe oransal seçilen bloklardan yine olasılıklı olarak seçilecek hanelerde, her haneden olasılıklı rastgele seçilecek 25-69 yaş aralığındaki bir kişi ile yüzyüze görüşülerek hane soru kağıtlarının uygulanması kararlaştırıldı.

Araştırmada Ankara kent merkezinde 2400 hane ile görüşme yapılması hedeflendi. Bu 2400 hane, küme büyüklüğü 24 hane olmak üzere 100 adres bloğu anlamına gelmekte idi. Türkiye’de olasılıklı örnekleme seçimlerinde kullanılan tek örnekleme çerçevesi TÜİK’in belediyelerle işbirliği içinde hazırladığı ve en son 2002 yılında güncellenen “bina sayım cetvelleri” idi. TÜİK’den hedeflenen hanelere ulaşmak üzere Ankara kent merkezinden 100 adres bloğu seçmesi istenerek, bu adres blokları sahada güncellenip, oluşturulacak güncel blok hane listelerinden 24 hanenin sistematik olarak seçilmesi kararlaştırıldı. Bu tespitin ardından TÜİK ile görüşüldü ve istenen örneklemin temel niteliklerini gösterir yazı iletildi. TÜİK tarafından hazırlanan örneklem, yapılan işin maddi karşılığının ODTÜ tarafından (bakınız bütçe tablosu) bankaya yatırılmasından sonra teslim alındı.

Örnekleme seçilen her haneden 25-69 yaş arasında olan bir kişi ile yapılacak “birey görüşmesi”nin literatürde “Kish” yöntemi olarak bilinen olasılıklı ve yansız bir yöntemle gerçekleştirilmesine karar verildi (Kish, L. (1965), Survey Sampling, Section 11.3, pg, 398-399, John Wiley, 1995, New York, USA.) Bu yöntem; kişi seçimi ve sonucunda yaş ve cinsiyet dağılımının yansız olmasını sağlayacaktı.

Her bir görüşmenin (hane ve birey birlikte) en fazla bir saat sürmesi ve bir günde bir görüşmecinin en fazla 5 görüşme yapabileceği düşünüldü. Bu durumda saha araştırmasının 30 günde ve her biri 7 kişiden oluşan 4 ekip ile gerçekleştirilebileceği planlandı. Bir ekipte 5 görüşmeci, 1 ekip lideri ve 1 saha denetçisinin yer alması kararlaştırıldı. Oluşturulan her bir ekip için günlük olarak bir araç (minibüs şeklinde, içinde denetçinin ve ekip başkanının biten görüşmelerin

kontrolünü rahatça yapabileceği, anketörlerin öğle yemeği yiyebileceği olanakları sunacak şekilde) toplamda 4 aracın 30 gün süre ile kiralanması gerektiği düşünüldü. Saha çalışmasının başlaması ile eş zamanlı olarak veri giriş ekibinin (bunların kaç kişi olduğu , ne zaman bulduklarından bahsetmedik daha önce galiba? ve çalışabilecekleri bir mekanın da hazırlanması gerektiği düşünüldüğü için böyle bir hazırlık da yapıldı. Proje yürütücüsü Doç. Dr. Sibel Kalaycıoğlu'nun Müdürü olduğu ODTÜ-GAP Araştırma ve Uygulama Merkezi'ne ait oda 1 aylık bir süre için bu amaca uygun hale getirildi. Odaya 3 adet bilgisayar yerleştirilerek veri girişine hazırlandı.

Ölçüm kriterlerinin belirlenmesi ve örneklemin saptanması sürecinde bir yandan da “Soru Kağıdının” geliştirilmesi ve sonuçlandırılması çalışmaları devam etti. Kabul edilen iki temel ölçüm birimini -hane ve birey- esas alarak soru kağıdında, haneye ve bireye ait soruların birbiri ile ilişkili ama iki ayrı soru formunda olmasına karar verildi. Böylece, belirlenen kriterlerden hareketle hazırlanan, içerik ve biçim açısından birkaç kez gözden geçirilen soru formları, Haziran ayı başında son hali verilerek pilot uygulamaya hazır hale getirildi.

Pilot uygulamada projenin tam zamanlı asistanı ile projede çalışmamış ve soru formunun hazırlanma sürecinde yer almamış (hataların daha iyi anlaşılabilmesi için) iki kişi olmak üzere toplam 3 kişinin çalışmasına karar verildi. Bu kişiler, sosyoloji eğitimi almış ve saha deneyimi olan öğrencilerden seçildi. 3 kişilik ekip, 1 hafta süre ile pilot uygulama yaptı. Her bir görüşmecinin kendi çevresinde ulaşabildiği herkes ile -apartman komşusu, site yöneticisi, bakkal, manav, mahalle kuaförü gibi değişik kesimlerden kişilerle- görüşmeler yapması istendi. Bir haftalık pilot uygulamanın ardından 40 pilot anket elde edildi. Ardından pilot uygulamada yer alan öğrenciler ve araştırma ekibi bir araya geldi, soru kağıdı tek tek sorular üzerinden gidilerek işleyen, işlemeyen hususlar tartışıldı. Soruların soruluş biçimi, anlaşılma düzeyi, soru şıklarının çoğaltılması, bazı soruların çıkarılması, bazı soruların üzerinde yeniden düşünülmesi gibi konular tartışıldı ve soru formuna gerekli eklemeler yapıldı.

Saha çalışması: Soru kağıdı nihai halini aldıktan sonra saha çalışmasının planlanması aşamasına gelindi. Araştırma Ankara Kent Merkezinde yapılacağı için Ankara Valiliği'ne bildirimde bulunulup, (Ek II) çalışma için gerekli bilgiler verilerek yasal izin alındı.

Ardından araştırmanın saha çalışmasında hizmet alımı için bir şirket ile anlaşma yapılmıştır. Buna göre; şirket anketörlerin çalışma sözleşmelerinin yapılması, ücretlerinin ödenmesi ve saha

çalışmasının tüm aşamaları için tanımlanmış işlerin gerçekleştirilmesinde proje ekibinin denetiminde ve ekibin karar vereceği şartlarda hizmet verecektir. Bu konuda şirket ile yapılan anlaşma onları sahadaki tüm hizmet alım sürecinin mali ve idari Ancak kimlerin anketör olacağından, eğitime ve bizzat saha koordinasyonu ve denetimine kadar temel olarak projenin sahadaki tüm aşamalarının bilimsel yürütücüsü ve sorumlusu proje ekibi olacaktır. Bu anlamda projenin saha çalışması için hizmet alımı kaleminde mali ve bilimsel olarak birbiri ile koordineli çalışacak ikili bir yönetim öngörülmüştür.

Bundan sonra saha araştırmasında çalışacak anketörlerin bulunması, belirli kriterler ile seçilmesi aşamasına gelinmiştir. Bunun için öncelikle saha ekip çalışması planlanmıştır. Bu plana göre, Ankara Kent Merkezi'ni temsil edebilmek amacıyla 100 küme tespiti yapıldığından bu kümelerde çalışması gereken her bir ekibin nasıl olması gerektiği konusu tartışılmıştır. 100 küme için 4 ekip oluşturmanın yeterli olacağına, her bir ekibin de 7 kişiden oluşması gerektiğine karar verilmiştir. 7 kişiden oluşacak olan her bir ekipte, 1 kişinin “ekip lideri”, 1 kişinin “saha veri denetçisi” ve 5 kişinin de “görüşmeci” olarak çalışması gerektiğine karar verilmiştir. Böylece 4 ekibin 25 günde çalışmayı bitirmesine, gerekli görüldüğü takdirde 5 günlük bir ‘tekrar’ çalışmasının da yapılarak araştırmanın alan aşamasının 30 günde bitirilebileceğine karar verilmiştir. Bu kararlarla birlikte araştırmanın saha aşamasında 28 kişilik bir ekiple çalışılmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır.

Alanda çalışmaya, sosyolojik araştırmaya yatkın, istekli, deneyimli 28 kişinin nasıl bulunacağı ise bir diğer çözülmesi gerekli aşama olarak karşımıza çıkmıştır. Bu aşamada proje ekibinde yer alan Nüfusbilim Derneği Başkanı Doç. Dr. Filiz Kardam'ın önerisi ile söz konusu derneğin UNFPA'nın maddi desteği ile Mayıs-Haziran ayı içinde yürüttüğü “Gençlerin Cinsel ve Üreme Sağlığı” araştırmasında yer almış, saha deneyimi olan, ve çalışma disiplin ve etiği açısından araştırma projesi yürütücülerini memnun etmiş olan görüşmecilerin listesi alınmıştır. Bu listede yer alan görüşmecilere; çalışmanın adı, amacı, süresi, çalışma koşulları, ücret ve diğer lojistik konulara dair bilgiler içeren bir elektronik mektup hazırlanmış ve mail adresi aracılığı ile iletilmiştir. Listede yer alan görüşmecilere 1 hafta süre verilmiş ve bu süre içinde çalışmada yer alıp alamayacaklarını bildirmeleri istenmiştir. Ardından Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde lisans ve yüksek lisans düzeyinde öğrenci olanlara çalışma hakkında bilgi verilerek görüşmeci aranmakta olduğuna dair duyuru hazırlanmış ve görülebilecek yerlere asılmıştır. Şirketin de katkı sunduğu bu iki girişimin ardından, 40 kişiden alınan geri bildirimler sonucunda bir liste oluşturulmuş ve proje ekibince değerlendirilerek 33 kişiye çalışmaya kabul edildikleri

bildirilmiştir.

Araştırmanın saha aşamasında yer alacak görüşmecilerin tespitinin ardından; çalışmanın temel amacı, çalışmada geçen kavramlar ile ne kast edildiği, soru kağıdının nasıl doldurulacağı, soruların mantığı, görüşülecek kişi tespiti -Kish Yöntemi- gibi konularda saha ekibini eğitmek amacı ile bir eğitim programı planlaması aşamasına gelinmiştir. Bu aşamada, saha çalışmasının koordinasyonunda çalışacak, saha ile araştırma ekibi arasında köprü görevini üstlenecek, proje asistanlarına yardımcı olacak bir kişinin seçilmesi gerektiğine karar verilmiş ve projenin önceki aşamalarını da bilen ve gönüllü olarak yer almış bir saha koordinatörü görevlendirmesi yapılmıştır.

Ayrıca, soru kağıdının iki ayrı ama birbiri ile bağlantılı iki ayrı görüşme formunu içermesi, hatasız veri girişinin sağlanmasını zorlaştırabilecek bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle de standart veri girişi için kullanılmakta olan SPSS programının bu kadar kapsamlı, uzun ve birbiri ile bağlantılı iki formdan oluşan soru kağıdı için yeterli olmayacağı, veri girişi esnasında hataların çok olabileceği düşüncesi ile kullanılan soru kağıdına özel Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilen ve benzeri gelişmiş saha çalışmalarında kullanılan PC-EDIT 4.0 isimli programın altında çalışmanın sorukağıtlarına özel bir “Veri Giriş Programının” yazılması gerektiğine karar verilmiştir. Bu karar doğrultusunda daha önceden bu tür programlar yazmış, deneyimli bir programcı ile görüşülmüş, programın yazımı ve hatasız veri girişinin sağlanması için anlaşma yapılmıştır. Programın soru kağıdına uygun, kapsayıcı ve eksiksiz olabilmesi için, veri giriş programını hazırlayacak olan kişinin de kavramlara ve soru kağıdına hakimiyet sağlaması açısından eğitim programına katılması uygun görülmüştür.

Soru Kağıdı Eğitim Programı: Araştırmada ortak bir dil kullanımı sağlayabilmek, doğru ve güvenilir bilgi elde edebilmek için görüşmeciler, uygulama da içeren bir eğitim programından geçirilmişlerdir.. Bu amaçla 07-11 Ağustos 2007 tarihleri arasında dört günlük bir eğitim programı gerçekleştirilmiştir. Eğitim programı hazırlanırken, bu programın sonunda eğitime katılan görüşmecilerin şu konularda bilgi edinmeleri hedeflenmiştir:

- Toplumsal tabakalaşma ve sosyal hareketlilik kavramlarının ne olduğu
- Araştırmanın temel amacı, nihai hedefi ve süresi
- Soru kağıdının ne olduğu, neleri içerdiği, her bir sorunun neden sorulduğu ve bütün olarak mantığı
- Hanede kiminle görüşüleceği ve birey görüşmesi için kişi seçiminin nasıl yapılacağına ilişkin

yöntemin tüm görüşmeciler için açık, anlaşılır ve uygulanabilir hale getirilmesi

- Küme, örneklem ve listeleme çalışmalarının ne demek olduğu ve listelemenin nasıl yapılacağı
- Ekip liderinin görev, yetki ve sorumlulukları,
- Saha soru kağıdı denetçisinin neden gerekli olduğu, görev, yetki ve sorumlulukları,
- Görüşmecinin nasıl olması gerektiği, görev, yetki ve sorumlulukları

Bu temel amaçlara cevap verecek nitelikte bir eğitim programı hazırlanmıştır (Ek II: Eğitim Programı, Ek III: Eğitim Programı). Eğitim programı hazırlandıktan sonra belirlenen görüşmecilerin tümüne eğitimin başlangıcı, nerede ve ne şekilde olacağına dair bir bilgilendirici elektronik mektup hazırlanmış ve eğitime davet edilmişlerdir.

Eğitim; Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Binası 202 Nolu seminer odasında 07 Ağustos 2007 Salı günü başlatılmıştır. Eğitimde görsel metotlar -barkovizyon ve tepegöz- ve rol yapma gibi interaktif eğitim tekniklerinden süreci daha etkili ve keyifli kılmak amacıyla faydalanılmıştır. Eğitimin başında tüm görüşmecilere; bu aşamada “görüşmeci adayları” oldukları, eğitim sonunda kesin çalışan listesinin belirleneceği ve ekip rol dağılımlarının yapılacağı bildirilmiştir. Ek II’de de görüleceği üzere eğitim programı 3 gün teorik 1 gün de gerçek saha uygulamasının yer aldığı 4 günlük bir programdan oluşmaktadır. Ayrıca ortak dil gelişimi için soru kağıdı kılavuzları hazırlanmıştır (Ek IV: Hane Halkı Kılavuzu, Ek V: Birey Soru Kağıdı Kılavuzu). Bu kılavuzlar her bir ekip üyesine dosya içinde sunulmuştur.

Eğitimin ilk günü; araştırma ekibi ve temel kavramlarla tanışma, araştırmanın amaç ve önemi konularını kapsamıştır. İkinci gün, araştırma ekibi soru kağıdı ile tanışmış, hane soru kağıdı, sorular ve soruluş amaçları aktarılmıştır. Ayrıca listeleme çalışmasının nasıl yapılacağı da anlatılmıştır. Günün sonunda tüm ekibe “Hane Halkı Soru Kağıdı”nı bulabilecekleri bir kişi ile doldurmaları ev ödevi olarak verilmiştir. Üçüncü gün bir önceki günkü ev ödevi ve karşılaşılan güçlükler değerlendirildikten sonra birey soru kağıdına geçilmiştir. Birey soru kağıdında yer alan sorular, soruların soruluş amacı ve birey görüşmesi için seçim tekniği anlatılmıştır. Bu günün sonunda da birey soru kağıdının doldurulması ev ödevi olarak verilmiştir. Dördüncü günün sabahı birey soru kağıdına ilişkin güçlükler gözden geçirilmiş ve saha pilot çalışmasına geçilmiştir.

Programın teorik bölümünün tamamlanmasının ardından alan pratiği için gerekli düzenlemeler yapılmış; 4 araç ile anlaşılması; gerçek örneklem kümesinde yer almayan 4 nokta belirlenmiştir. Saha pilot uygulaması için her bir ekibin başına araştırma ekibinden birer kişi başkanlık etmiş ve

tam gün alanda kalınmıştır. Araştırma ekibi ve görüşmecilerden oluşan ekip Mamak bölgesinde gerçek kümede yer almayan mahallelere giderek soru kağıdı uygulaması yapılmıştır. Bu süreçte ekip başı, saha soru kağıdı denetçisi ve görüşmecilerle, araştırma ekibi birlikte olmuş, karşılaşılan güçlükler bizzat sahada gözlenmiştir.

Pilot saha çalışması ile eğitim programı bitirilmiştir. Diğer yandan araştırma ekibi sahada karşılaşılan güçlükler, görüşmeci, ekip lideri ve saha denetimcisinin görüşlerinin paylaşılacağı bir yarım günlük toplantının gerekli olduğuna karar vermiştir. Cumartesi günü (11 Ağustos) sahaya çıkıldığından, pilot anketlerin incelenmesi ve araştırma ekibinin temel güçlükleri tespit edebilmesi için 2 günlük bir ara düşünülmüş ve Salı öğleden sonra (14 Ağustos, 2007) geri bildirim toplantısı gerçekleştirilmiştir. Araştırma ekibi; pilot anketleri incelemiş ve saha gözlemlerini kendi içinde tartıştıktan sonra, bir gün daha alanda pilot uygulama yapılmasının, araştırmanın sağlığı açısından uygun olacağına karar vermiştir. Bu kararını, geri bildirim toplantısında saha araştırma ekibi ile paylaşmış ve 15 ağustos 2007 Çarşamba günü başlaması gereken saha çalışmasının 16 Ağustos'ta başlatılmasına, 15 Ağustosun tekrar bir pilot uygulama olarak gerçekleştirilmesi gerektiği ekibe iletilmiştir. Bu toplantıda sık yapılan hatalar, ortak dil oluşturma önündeki engeller yeniden gözden geçirilmiştir. Böylece 15 Ağustos Çarşamba günü gerçek kümelerde yer almayan Batıkent'in 4 mahallesi pilot uygulama için tespit edilmiş ve orada çalışılmıştır. Tüm ekiplere, çarşamba (15 ağustos 2007) günü saat 17.00'de ODTÜ-Sosyoloji bölümüne geri gelmeleri gerektiği bildirilmiş, son gözden geçirmeler yapılarak saha çalışmasına hazır hale gelinmiştir. Ayrıca, son yapılan değişiklikler ile dikkat edilmesi gereken hususlar ek bir dosya haline getirilerek tüm ekiplere yazılı olarak bildirilmiştir (Ek VI: Kılavuzlara Ek Notlar).

Soru Kağıdı Basımı: Pilot uygulamalar ile son hali verilmiş olan "Hane Soru Kağıdı" ve "Birey Soru Kağıdı" formlarının, tek bir kitapçık şeklinde basılması sağlanmıştır. Hedef grubu 2400 olan araştırma için, pilot uygulama ve eğitimde kullanılacak olan anketlerin sayısı da dikkate alınarak toplam 3.000 adet soru kitapçığı basılmıştır. (Ek VII: Soru Kağıdı).

Saha Çalışması: Eğitim programı ve 2 günlük uygulamalı saha deneyimin ardından 16 Ağustos 2007 Perşembe günü saha çalışması başlatılmıştır. Saha çalışmasının düzenli bir şekilde sürdürülebilmesi için pek çok lojistik çalışmanın yapılması gerekmiştir. İlk ve en önemli lojistik, araç temini için yapılmıştır. Ankara Kent Merkezinde temsili bir çalışmasının 100 kümede 30 iş gününde bitirilebilmesi ve araştırma için doğru ve sağlıklı bilgi temin edilebilmesi için her ekip için bir araç temin edilmesinin kaçınılmaz olduğu karara bağlanmıştır. Bu amaçla servis hizmeti

satın alınabilecek çeşitli firmalarla görüşmeler yapılmış ardından, 4 aracı temin edebilecek, ulaşım işinde deneyimli, araştırmanın süresini uzatmayacak donanımda bir firmada karar kılınmıştır.

4 ekibin gideceği kümeleri tespit edebilmek için TUIK'ten alınmış olan 100 küme, ilçelere ve yakınlık düzeylerine göre gruplanmış, tüm kümeler Ankara haritasında işaretlenmiştir. Bu haritalardan 4 grup için renkli çoğaltımlar yapılmıştır. Ardından her ekibin küme listeleme çalışmasında kullanacağı "Küme Listeleme Formu" hazırlanmış ve yeterli sayıda çoğaltılmıştır. Her kümenin ekip lideri, soru kağıdı saha denetçisi ve görüşmecilerinin kimler olduğu ile her ekibin hangi aracı kullanacakları, şoförlerini içeren bilgi dosyaları hazırlanmıştır. Ayrıca ekip liderlerinin saha koordinatörü ve araştırma ekibine ulaşabilmesi için gereken telefon kontrolleri alınarak dağıtılmıştır. Her ekip için gerekli olan soru kağıdı formları, saha geri bildirim formları, izin yazıları hazırlanmıştır. Tüm ekip üyelerini tanıttıcı yaka kartları hazırlanmıştır. Sonuç olarak her bir ekip üyesine yaka kartı, izin belgesi, soru kağıdı kılavuzları, ek notlar, karşılaşılabilecek sorunlarda ulaşabilecekleri araştırma ekibi telefon bilgilerini içeren dosyalar hazırlanarak saha çalışması başlatılmıştır (Ek IX: Proje Ekip Bilgileri).

Saha çalışması 30 gün olarak planlanmıştır. Bu süre içinde saha ekibine haftalık bir gün ücretli izin verilmiştir. Saha ekibi kendilerine bildirilen kümelere her gün giderek ve hergün yeni bir küme açarak çalışmasını sürdürmüştür. Bu süre içinde proje asistanı ve saha koordinatörü her gün bir başka ekibe katılarak çalışmanın sağlıklı sürdürülmesine çalışmışlardır. Araştırma ekibi haftalık olarak 4 ekibi de ziyaret etmiş ve saha çalışması hakkında bilgi almıştır. Ayrıca saha ziyaretleri ekibe moral vermek, yalnız olmadıklarını hissettirmek amacı ile düzenli şekilde haftalık olarak gerçekleştirilmiştir.

15 Eylül de tamamlanan saha çalışmasının ardından yapılan değerlendirmeler toplam 1 hafta sürebilecek tekrar ziyaretlerinin gerekli olduğu yönündedir. Ancak saha ekibi ile 15 Eylül'e kadar anlaşılması, projenin bütçesinin çok sınırlı olması ve 2007-2008 öğretim yılının başlaması gibi pek çok neden dikkate alındığı vakit bu ziyaretlerin nasıl planlanacağı, kimlerin yer alacağı ve projede bu çalışmanın harcamaları için ek bütçenin nasıl yaratılabileceği konularında yeniden düşünce üretilmesi gerekmiştir. Saha çalışması boyunca her hafta ekip başları tarafından o hafta gerçekleşen görüşmeler saha izleme formlarına doldurulup saha koordinatörüne iletilmiştir. Buna göre, 30 günlük saha çalışması sonunda elde edilen görüşme tamamlanma oranları Hanede %71 Bireyde ise % 76 dır. Bunun nedenleri 4 kez veya daha fazla denendiği halde evde bulunamama, toptan red, hanenin görüşme yapmaya uygun olmaması

(öğrenci evi gibi) vb. dir. Görüşmelerin yapıldığı tarihlerin okulların kapalı olduğu ve genellikle yaz tatilinin yoğun geçirildiği dönemi olması, görüşme tamamlanma oranlarının araştırma tarihlerinde evde hane ve kişi düzeyinde %19 lara varan düzeyde bulunmamalarıyla sonuçlanmıştır. Bu da görüşme tamamlanma oranlarında eksikliğin en büyük kaynağıdır. Bununla birlikte Ankara ve İstanbul'da gerçekleştirilen benzeri hanehalkı araştırmaları ile karşılaştırıldığında elde edilen görüşme tamamlanma oranları benzer düzeyler göstermektedir. Temsiliyeti sağlamak ve olasılıklı örnekleme etlimemek ve seçimde yanlılık yaratmamak için hane ve kişiler için ikame kullanılmamıştır. Bu yüzden cevaplama oranlarının artırılması için tekrar ziyaretleri gereklidir. Bu tür bir tekrar saha çalışması için ise bütçeden kalan miktar çok az olduğundan ancak 5-6 günlük bir tekrar saha çalışması için harcama yapılabileceği şirket tarafından ekibe bildirilmiştir. Bu tekrar çalışmasına 22 Eylül itibari ile başlanmış ve hafta sonları yapılması uygun görülmüştür. Hanelere tekrar gidilme çalışması tahminen Ekim 10 gibi, eldeki bütçenin elverdiği kadar gün çalışılarak tamamlanacaktır.

Bu arada, çalışmanın veri girişi başlamış ve devam etmektedir. Veri girişi, bu araştırmaya ve kullanılan soru formuna uygun olarak geliştirilmiş özel bir program kullanılarak girilmekte olup Ekim ortasında sonuçlanacaktır.

Veri girişinin tamamlanması ile veri analizi için araştırma ekibi olarak toplantılar yapılacak ve toplanan bilginin Hane - SES ve Birey - toplumsal hareketlilik için hangi değişkenler ve analizlerle yapılmasına karar verilecektir. Veri analizleri esas olarak Kasım ve Aralık ayı içinde yapılacaktır. Bundan sonra ise proje ekibi tarafından nihai raporun yazılma süreci başlayacaktır.

2. Dönem İçinde İdari Gelişmeler

Projenin mali konulardaki yönetimi, saha için lojistik ile ilgili kararların alınması ve uygulanması, saha araştırmasının bir güçlüklerle karşılaşmadan yürütülmesi ve ortaya çıkan sorunların (izin alma vb.) çözülmesi proje ekibinin ve proje yürütücüsünün sürekli çalışması ve ilgisini gerektirmiş ve bu konularda bir sıkıntı yaşanmamıştır.

3. Proje Çalışma Takvimine Uygun Yürümüyorsa Gerekeçleri:

Proje çalışma takvimine uygun şekilde devam etmektedir.

4. Bir Sonraki Dönemde Yapılması Planlanan Çalışmalar:

Önümüzdeki 6 aylık dönemde

- veri girişinin tamamlanması,
- elde edilen verinin analizi,
- tabakalaşma ve sosyal hareketliliği belirleyen en etkili temel ve alt kriterlerin belirlenmesi
- elde edilen tüm verilerin ışığında sonuç raporunun hazırlanması

aşamaları gerçekleştirilecektir.

5. Destekleyen Diğer Kuruluşlarla İlgili Sorunlar Varsa Ayrıntıları ve Çözüm Önerileri:-

DESTEKLEYEN BAŞKA KURULUŞ

YOK

6.Dönem İçinde Yayınlanan ve Toplantılarda Sunulan Bildiriler:

Henüz bir bildiri hazırlanmamıştır. Veri toplama aşamasında olduğundan önümüzdeki 6 aylık dönemde çalışmanın ilk analizlerinin yapılmasının ardından yayın ve bildiri çalışmaları planlanmıştır.

PROJE YÜRÜTÜCÜSÜNÜN ADI SOYADI	İMZASI	TARİH
Doç. Dr. H. Sibel Kalaycıoğlu		

NOT: Raporun tüm sayfaları proje yürütücüsü tarafından paraflanacak, sadece son sayfa imzalanacaktır.

Ek I: Ölçüm Kriterleri

TABAKALAŞMA VE MOBİLİTEYİ ÖLÇMEK İÇİN KULLANILACAK KRİTERLER

Temel Kriterler/Değişkenler	Alt Kriterler / Değişkenler
1. Hane Halkı sayısı	<ul style="list-style-type: none"> Geçimini halen aynı haneden sağlayan kişi sayısı (öğrenci, asker dahil)
2. Bağımlı üye sayısı	<ul style="list-style-type: none"> Okul öncesi, okul çağı ve halen çalışmayıp eğitime devam eden tüm çocuk ve üye sayısı Hanedeki 65 yaş üstü ve geliri olmayan kişi sayısı Sürekli hasta/bakıma muhtaç kimse olma durumu
3. Eğitim	<ul style="list-style-type: none"> Eğitimin süresi/uzunluğu Eğitimin türü (mesleki eğitim, normal eğitim, kurslarla alınan eğitim)
4. İşteki statü	<ul style="list-style-type: none"> Yapılan işin detaylı tanımı (iş düzeni, ödeme biçimi, işinde otoriteye yakınlık, emir alma-verme konumu, mental/manuel ayrımı, iş ilişkileri, sendika durumu) TUİK Kodları kullanılacak (ücretli, kendi işi, mevsimlik, işsiz gibi) Evde çalışan kişi sayısı İktisadi faaliyet kolları Çalışma biçimi (tam zamanlı, yarı zamanlı, geçici, mevsimlik)
5. Sosyal ve sağlık güvencesi	<ul style="list-style-type: none"> SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı Özel sigorta, tarım sigortası, yeşil kart gibi
6. Gelir	<ul style="list-style-type: none"> Çalışılan işten elde edilen gelir Kira geliri Ek ve/veya yarı zamanlı işlerden gelir elde etme Herhangi bir kurumdan destek alma Haneye her türlü yoldan giren gelirin genel aylık toplamı Aynı gelir var mı Dışardan gelen para ödemediğiniz (gıda gibi) bir şey var mı
7. Mülkiyet	<ul style="list-style-type: none"> Miras yolu ile geçen mülk olma durumu (kendi ailesinden, eşin ailesinden) Miras yoluyla geçen tüm mülklerin rayiç kıymeti Oturulan evin sahipliği Oturulan evin türü Oturulan evin toplam büyüklüğü (i)oda sayısı İkinci konut sahipliği (yazlık dahil) Otomobil sahipliği Evde sahip olunan eşyalar Evin altyapı donanımı İkiden fazla konut sahipliği (ankara dışı dahil)
8. Tüketim	<ul style="list-style-type: none"> Geliri harcama kalemlerine göre dağılımı Kredi kart varlığı/yokluğu
9. Sosyal dayanışma, katılım ve siyasi tutum	<ul style="list-style-type: none"> Göç durumu Medeni durum Ekonomik güçlüklerle baş etme yolları Siyasi partiye/dernek üyelik Oy kullanma Hane işlerini kimin yaptığı Aynı şehirde yaşama süresi

Ek II: Ankara Valiliği izin yazısı

31.07.07

ANKARA VALİLİĞİ'NE

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TUBİTAK) tarafından desteklenen “Ankara Kent Merkezinde Toplumsal Tabakalaşma, Hareketlilik ve Sosyo-Ekonomik Statü Araştırması” başlıklı SOBAG 104 K 039’Nolu projenin yürütücüsüyüm. Nisan 2007 yılında başladığımız projemizin nitel alan araştırması Ağustos-Eylül 2007 tarihleri arasında gerçekleştirilecektir. Türkiye İstatistik Kurumu (TUIİK) tarafından belirlenen örneklem doğrultusunda anket çalışması yapılması planlanmıştır. Anket kapsamında belirli sayıda hane ile (25-69 yaş arası hane üyeleri ile) yüzyüze görüşülecektir. Adı geçen proje ile ilgili özet bilgi ekte sunulmaktadır. Saha araştırmasında görev alan kişilerin ad ve soyadları aşağıda belirtilmiştir. Konuyu bilgilerinize arz ederim.

Saygılarımla.

Doç. Dr. Sibel Kalaycıoğlu
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Sosyoloji Bölüm Başkanı

Ek III: Eğitim Programı

ANKARA KENT MERKEZİNDE SOSYO-EKONOMİK STATÜ ARAŞTIRMASI-
EĞİTİM PROGRAMI
08-11 Ağustos 2007
ODTÜ SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ & TÜBİTAK
ODTÜ, Beşeri Bilimler Binası 202 Nolu Seminer Salonu

8 AĞUSTOS 2007 ÇARŞAMBA

AÇILIŞ KONUŞMALARARI

10.00 - 10.15 **Eda Erçin:** Proje Ekibinin tanıtımı

Proje Saha Koordinatörü ve Proje Asistanı

10.15 - 10.40 **Doç. Dr. Sibel Kalaycıoğlu:** Projenin tanıtımı

Proje Koordinatörü

10.40 - 11.00

ÇAY-KAHVE ARASI

11.00 - 12.30 **Irmak Karademir:** Lojistik konular ve organizasyon detayları

Proje Saha Koordinatörü

12.30 - 13.30 **ÖĞLE YEMEĞİ ARASI**

13.30 - 14.45

Doç. Dr. Sibel Kalaycıoğlu: Temel kavramlar (SES, tabakalaşma, toplumsal hareketlilik)

Proje Koordinatörü

14.45 - 15.00 **ÇAY-KAHVE ARASI**

15.00 - 17.30 **Dr. A. Sinan Türkyılmaz: Saha çalışmasının metodolojisi**

9 AĞUSTOS 2007 PERŞEMBE

10.00 - 11.00

Eda Erçin: Hane Halkı Soru Kağıdı

11.00 - 11.30 **ÇAY-KAHVE ARASI**

11.30 - 12.30

Eda Erçin: Hane Halkı Soru Kağıdı

Sibel Kalaycıoğlu: Meslek Kodları

12.30 - 13.30

ÖĞLE YEMEĞİ ARASI

13.30 - 14.30

Eda Erçin: Hane Halkı Soru Kağıdı-Uygulama

14.30 - 15.00

ÇAY-KAHVE ARASI

15.00 - 17.00

Eda Erçin: Hane Halkı Soru Kağıdı-Uygulama

17.00 - 17.30

Ev Ödevi: Hane halkı Soru Kağıdının Doldurulması

10 AĞUSTOS 2007 CUMA

10.00 - 10.30

Ev Ödevi Değerlendirilmesi:

Eda Erçin-Sibel Kalaycıoğlu

10.30 - 11.00

ÇAY-KAHVE ARASI

11.00 - 12.30

Birey Soru kağıdı

Dr. Kezban Çelik

12.30 - 13.30

ÖĞLE YEMEĞİ ARASI

13.00 - 15.00

Birey Soru Kağıdı-Uygulama

Dr. Kezban Çelik

15.00 - 15.30

ÇAY-KAHVE ARASI

15.30 - 17.00

Birey Soru Kağıdı-Uygulama

Dr. Kezban Çelik

17.00 - 17.30

Ev Ödevi: Birey Soru Kağıdı Uygulama

11 AĞUSTOS 2007 CUMARTESİ

9.45 - 10.00 *PİLOT UYGULAMA*
ODTÜ'de buluşma ve hareket

10.30 - 18.00 *PİLOT ÇALIŞMA I. GRUP (7 Kişi)*
Sibel Kalaycıoğlu

Gidilecek Yer: Peyami Sefa Mahallesi, Dereboyu Cad. 92. Sok. No:5

PİLOT ÇALIŞMA II. GRUP (7 Kişi)

Dr. Kezban Çelik

Gidilecek Yer: Zeki Doğan Mahallesi Mutlu Cad. 20. sok No:4

PİLOT ÇALIŞMA III. GRUP (7 Kişi)

Eda Erçin

Gidilecek Yer: Şahintepe Mah. 88. sok. No:3

PİLOT ÇALIŞMA IV. GRUP (7 Kişi)

Irmak Karademir

Gidilecek Yer: Misket Mahallesi 40. sok No:7

18.30

Ekip başları ile ODTÜ'de toplantı

Ek. 6.4
TÜBİTAK
PROJE ÖZET BİLGİ FORMU

Proje No: SOBAG 104 K 039
Proje Başlığı: “Ankara Kent Merkezinde Toplumsal Tabakalaşma, Hareketlilik ve Sosyo-Ekonomik Statü Araştırması”
Proje Yürütücüsü ve Araştırmacılar: Doç. Dr. H. Sibel Kalaycıoğlu, Doç. Dr. Filiz Kardam, Doç. Dr. Helga Rittersberger-Tılıç, Dr. Kezban Çelik, Dr. A. Sinan Türkyılmaz.
Projenin Yürütüldüğü Kuruluş ve Adresi: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İnönü Bulvarı 06531 Ankara
Destekleyen Kuruluş(ların) Adı ve Adresi: TÜBİTAK Tunus Caddesi No:80 06100 Kavaklıdere-Ankara
Projenin Başlangıç ve Bitiş Tarihleri: 01.04.2007-31.05.2008
Öz (en çok 70 kelime): Ankara kent merkezindeki farklı toplumsal tabakalara özgü sosyal ve ekonomik özellikler ile nesiller arası toplumsal hareketliliğin dinamiklerinin belirlenebilmesi amacı ile gerçekleştirilmiş bir araştırmadır. Araştırma kapsamında 1769 haneye (belirlenen örneklemin %73.7) ulaşılarak bu hanelerde yaşayan 6289 kişinin bilgisi toplanmıştır. Ayrıca hanelerden özel bir teknik ile seçilen 1293 birey ile de daha detaylı görüşme formu doldurulmuştur. Araştırma sonunda kullanılabilir bir sosyoekonomik statü indeksi geliştirilmiştir. Ayrıca nesiller arası (dede-baba/anne-birey) toplumsal hareketlilik ve yönü incelenmiştir. Toplumsal hareketlilik ölçümünde eğitim ve yapılmakta olan işin statüsünün önemli olduğu bulunmuştur.
Anahtar Kelimeler: Toplumsal tabaka, sosyoekonomik statü indeksi, toplumsal hareketlilik, nesiller arası aktarım, Ankara ili.
Projeden Yapılan Yayınlar: Henüz yoktur. En kısa sürede çalışmanın ulusal ve uluslararası yayın planlanmaktadır.